

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

Catholicisme hier aujourd'hui demain. 59: *Rites - Sacerdoce*; 60: *Sacerdoce - Saint Germain*; 61: *Saint-Germain d'Auxerre - Salut*, París, Letouzey et Ané 1991- 1992, col. 1-768.

Troblem en aquests tres fascicles els articles següents: *Rocabertí (Jean Thomas de)*, de R. Darricau (30-31); i *Saint Martin du Canigou*, de J. Daoust (537-538).— J. P. E. [8881

Diccionari dels catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic. Vol. I. A-Ci. Vol. II. Cl-Li. Vol. III. Ll-Ro. Vol. IV. Ru-Z. *Addenda. Corrigenda. Bibliografia*, Barcelona, Generalitat de Catalunya 1992, 438, 436, 440 i 388 pp., respectivament

Aplec de notícies biogràfiques, en general breus, però signades, relatives no sols a catalans que es trasplantaren al continent americà, ans també a americans que han estudiat de forma particular temes catalans (i així trobem en el primer volum notícies de Patricia J. Boehne, 231-232; Antoni Bonner, 247; Robert Ignatius Burns, 276); però són els primers els més representats en aquestes pàgines, encara que els anteriors al segle XIX siguin relativament pocs. Permeten de conèixer catalans que escriviren de temes diversos (geografia, història, gramàtica, filosofia, medicina, teologia), altrament desconeguts. Trobem biografies de Pere d'Albèrni i Teixidor (col·laborador en un vocabulari d'indígenes californians) (51); Josep Amich i Aranda, descriptor de l'illa d'Otahití (85-86); Salvador d'Arapil, autor de *Diario en solitud...* (97); Pere Barrera i Volard (història natural de la Guaiana i ornitologia del Rosselló) (180-181); Bernat de Boil, primer prelat eclesiàstic tramès a Amèrica (234-235); Joan Cristòfor Calbet d'Estrella, historiador humanista de Francisco Pizarro, d'Hernán Cortés i més en general *De rebus indicis* (294-295); Francesc Casanyes, del qual resten dos reports d'exploració (374); Tomàs Castellar, autor d'una gramàtica i un vocabulari de llengües filipines (379); i Ambròs Cerdà i Simon Pontero, que col·laborà en el «Mercurio Peruano» en la darrera dècada del segle XVIII (422). Assenyalem, encara, els articles dedicats als americanistes catalans (80-82), a la vida catalana a Califòrnia (296-299, amb reproducció de la portada d'un manuscrit del diari de Gaspar de Portolà), als caputxins (326-329), als catalanòfils americans (390-393), a la «Catalan Review» (393).

El segon volum ens ofereix biografies o informació sobre: Pau Clascar (18), Claver i Sobocano, Pere, sant (19-20); Narcís Coll i Prat, antic catedràtic de cànons a Cervera (33); Cristòfor Colom i la seva discutida catalanitat (37-42); Antoni Comajoncosa i Hortet (48); Comerç català amb Amèrica (50-54); Miquel de Constançó (67-68); Ignasi Rafael Coromina (72); Joan Coromines i Vignaux (74-75); Escola de Nàutica d'Arenys de Mar (169); Pere Fages i Beleta (203); Farauto i de Saint-Germain, Lluís (204); Andreu Febrés (211-212); Feliu de Vic (214); Ignasi Ferrer (221); Francesc Ferrer i Alàs (222); Víctor Ferro i Pomar (228-229); Mateu Folc (341); Joan Font (244); Pere Font (244-245); Miquel Francesc (259-260); Manuel Garcia (280); Benet Garret i Arloví (287); Narcís Girbal i Barceló (313); Pere Joan Guasch (343); Esteve Jaulent i Paulí (388); jesuïtes (390-392); Joaquim de Martorell (395-396); Josep Jolis (402); Josep Francesc de Barcelona (407); Antoni Julià (416-417). Posem en l'apartat de catalanòlegs els canadencs Joseph Gulsoy (355); i Jocelyn N. Hillgarth (361).

El volum tercer informa de Pere Llinars (20-21), Mateu Manyer (49), Pere Marban

(50), Pere Margarit (54), Joan Marimon (56), Bonaventura Marquès (59), Marià Martí i Estalella (63), Rafael Martorell (68), Jaume Menós de Llena (92-93), Militars catalans a Amèrica (109-110), Benet M. Moixó i de Francolí (126-127), Andreu Montaner i Virgili (142), Antoni Moxí (158), Pere Mur (164-165), Joan de Nuix de Perpinyà (192), Manuel d'Oms de Santapau-Sentmenar i de Lanuza (205-206), Francesc Palou i Amengual (236-237), Benet Paltor i Fiter (238), Ramon Paner (241-242), Josep Manuel Peremàs i Guarro (270-271), Joan Bta. Marià Picornell i Gomila (287), Sebastià Pier (288), Gaspar de Portolà i de Rovira (317-318), Francesc Puig i Parea (342-343), Cristòfor Puignou i Paper (348), Reial Companyia de Comerç de Barcelona (376-379), Francesc Roà i Rossell (406), Esteve Rodríguez i Miró (416); també informa dels catalanòlegs Rafael Olivari i Bertrand (197-198), Arseni Pacheco i Ransanz (222), Blanca París Corcoll (251-252), Philip D. Rasico (370), Josep Roca i Pons (410-411), David H. Rosenthal (429).

El volum quart, finalment, dóna notícia de Josep Sabater i Morell i de tres de les seves obres mèdiques (21-22); de Joan Saloni i de la seva gramàtica guaraní (34); de Juníper o Ginebró Serra i Ferrer (78-79); de Bonaventura Sitjar i Pastor i del seu vocabulari de la llengua mutsun (91-92); de Josep Ignasi Valls i del seu tractat de teologia inèdit (204); de Miquel de Viñas i del seu tractat de filosofia publicat a Gènova el 1709 (257); de Pere Virgili i Bellvé i de dues de les seves obres mèdiques (262); i de Joan Crespí i de les seves cròniques de les expedicions per Califòrnia (313-314); i dels catalanòlegs David Viera (238) i Curt Wittlin (273). La bibliografia ocupa les pàgines 354-387.— J. P. E. [8882-8883-8884-8885]

Diccionari d'Història de Catalunya. Director: Jesús MESTRE i CAMPLI. Assessors: Josep M. SALRACH, Josep TERMES, Barcelona, Edicions 62, 1992, XXX i 1150 pp.

Les característiques dels articles d'aquesta obra són d'una banda l'extensió breu «però, alhora, prou extensa per poder fer un esbós comprensible del tema i permetre recollir-hi les darreres aportacions» (IX [cal dir que aquest darrer objectiu no s'ha pas obtingut en casos com per exemple adopcianisme o Arnau de Vilanova]), i de l'altra d'entendre Catalunya d'acord amb «una lectura reduccionista de l'abast territorial» (X [i així, en virtut d'una aplicació discutible, no trobem cap article «Ramon Llull» i, cosa inexplicable, cap entrada a «Lul·lisme» o a «Escola Lul·liana de Barcelona»]). Els articles dedicats a temàtica d'aquest anuari pertanyen a autors contemporanis que han contribuït al coneixement de textos o documents catalans anteriors al segle XIX (el terç ja és dedicat a Ramon d'Abadal i de Vinyals (1-3), a autors del dit període [on, però, és difícil d'explicar-se l'absència d'entrades per a Ramon Martí i el seu *Pugio fidei* o per a Ramon Sibiuda i el seu *Liber creaturarum*, etc., ambdós catalans estrictes]), i a institucions, famílies, fets i personatges que han deixat rastre en la documentació. Cada exposició és completada amb referències bibliogràfiques i amb indicació de lectures.— J. P. E. [8886]

Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastiques. Fascicule 138: Herlet-Herzog; Fascicules 139-140: Herzog-Hoffmann; Fascicules (!) 141: Hoffmann-Honolulu; Fascicule 142: Honolulu-Housseau, París Letouzey et Ané, éditeurs 1990-1992, cols. 1-1280.

Aquests fascicles contenen els següents articles que recauen en el nostre camp: *Hermengaud (saint)*, (95); *Hernández (José)*, de M. Acebal Luján (129); *Herrera Bonilla (Teodosio)*, d'E. Zaragoza (176-177); *Híjar (Juan de)*, de J. Goñi Gaztambide (443-445); *Hildesindo, Ildesindus*, abat de Roda i bisbe d'Elna, d'E. Zaragoza (504-505); *Hippolyte de Jésus* (Isabel de Rocabertí) (638); *Homs (Guillem Montserrat de)*, d'E. Zaragoza (978-979); *Hortolà (Cosme Damià)*, del mateix autor (1174-1175).— J. P. E. [8887]

Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique. Fascicules CII-CIII. *Ubalde - Vide*, París, Beauchesne 1992, 576 col.

Aquest lliurament conté els següents articles que recauen en el nostre camp: *Vallgornera (Thomas de)*, de Saturnino López Santidrián (213-216); *Varaje (Grégoire Albert)*, de Pablo M. Garrido (279-280); *Verdú de Sanz (Blaise)*, d'Adolfo Robles Sierra (395-397); *Vesach (Thomas de)*, del mateix autor (510-511); *Vidal y Micó (François)*, del mateix autor (568-570).— J. P. E. [8888

Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 41. *Donaggio-Dugnani*, Roma, Istituto della Enciclopedia italiana 1992, XX i 808 pp.

Trobem en aquest volum les següents biografies que d'alguna manera recauen en el nostre camp: *Doria, Aitone (Antonio)*, corsari genovès que lluità contra Alfons el Benigne a Sardenya el 1330, de G. Nuti (259-262); *Doria, Antonio*, de R. Savelli, el qual l'any 1570 escriví un informe sobre el castell d'Alacant, conservat a Gènova, Biblioteca Universitària, E.IV.6 (280-286); *Doria, Bernabò*, de G. Nuti, que col·laborà amb Alfons el Benigne en la presa de Sardenya (293-297); *Doria, Brancaleone (Branca)*, de G. Nuti, també implicat en la conquesta catalana de Sardenya (299-305); *Doria, Brancaleone*, de G. Nuti, també diversament implicat en la presència catalana a Sardenya en temps de Pere el Cerimoniós (305-308); *Doria, Corrado*, de J. Göbbels, succeí Roger de Llúria com a almirall de Frederic de Trinària (318-322); *Doria, Gerolamo*, de M. Sanfilippo, fou bisbe d'Elna el 1530 i arquebisbe de Tarragona el 1534, i sense residir en cap de les dues seus, féu celebrar quatre concilis provincials, i publicar tant el *Missale Ecclesiae Tarraconensis* el 1550 com les *Constitutiones Conciliorum Tarraconensium* el 1557 (334-336); *Doria, Iacopo (Giacomo)*, de G. Nuti, descriví en els seus *Annales* les Vespres Sicilianes i hi integrà la *Historia captionis Almerie et Tortuose*, de Caffaro (391-396; cf. 423); *Doria, Lazzaro*, de G. Nuti, hauria voltat amb un estol genovès per les marines de Catalunya entorn del 1470 (399-401); *Doria, Pagano*, de G. Nuti, fou capità de l'estol genovès contra la senyoria catalana de Sardenya el 1354, però no pogué vèncer Bernat de Cabrera (431-435).— J. P. E. [8889

PALLIUM. Exposició d'art i documentació. Catedral de Tarragona, Tarragona, IX Centenari de la Restauració de la Seu Metropolitana 1991, 272 pp. i 220 reproduccions fotogràfiques a color.

Amb motiu del novè centenari de la restauració oficial de la Província Eclesiàstica de Tarragona i de la Seu Metropolitana, hom disposà una exposició, de la qual aquest volum és el catàleg. Després de les presentacions oficials (15-19) i d'un resum de la història eclesiàstica del bisbat de Tarragona, *De la memòria de Sant Fructuós al triomf de Santa Tecla. L'Església de Tarragona del segle III al XVIII*, de Manuel Maria Fuentes i Gasó (21-47), trobem fragments d'inscripcions antigues (53-54) i reproduccions d'una caplletra d'un llibre de cor del 1636 de la Seu de Tarragona (56), de la butlla restauradora d'Urbà II (76), i de dos documents en pergamí dels anys 1185 i 1215 (77-78), de les inscripcions de la lauda funerària de Ramon de Milà (84; també de Mateu Tanager, 131, i de Gonzalo Fernández de Heredia, 187), i de nombre d'objectes litúrgics i d'obres d'art (33 ss.); una pàgina de la *Biblia de Scala Dei* (139). Tota una secció és dedicada a reproduccions de pàgines de llibres litúrgics (228-238). Cap al final, és reproduïda la portada del llibre de Jaume Vilar, *El triunfo milagroso de la omnipotencia, en... Santa Tecla*, Barcelona 1697 (253). La bibliografia ocupa les pàgines 259-271.— J. P. E. [8890

Hispania - Austria. Die Katholischen Könige, Maximilian I. und die Anfänge der Casa de Austria in Spanien, Milà, Electa 1992, 454 pp.

Catàleg d'una exposició, precedit per alguns estudis històrics. Hi trobem reproducció del retrat d'Úrsula Germana de Foix, amb la corresponent inscripció, de València, Museu de Belles Arts (79); d'armes del Toisó d'Or, del cor de la Catedral de Barcelona (82); de Lluís Dalmau, Mare de Déu dels Consellers [no ,de los Caballeros'], de Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya i en la mateixa pàgina resum de la descripció de Hieronymus Münzer de les banderes amb les respectives armes dels nobles, i de les llànties davant llurs sepultures, en les esglésies de Sant Francesc i Sant Domènec de Barcelona, a Montserrat i a València, Sant Agustí (99-100); Damià Forment, Retaule Major del Pilar de Saragossa (106); Façana i porta del cor de la catedral de Barcelona (120); sostre gòtic de la Llotja de València (133). Entre els objectes exposats i explicats en el catàleg hi ha: *Carta itineraria Europae*, de Martin Waldseemüller, 1520 (185-187) i *Tabula Moderna Hispaniae*, de Marcus Beneventanus, 1507 (186 i 187). Els següents vuit objectes són de Barcelona, Museu d'Arts Decoratives, en dos dels quals almenys, els núms. 2 (caixa de núvia) i 6 (vas de vidre amb nanses), hi ha inscripcions llatina i àrab (inscripció nasji), respectivament (189-193); el núm. 17 és una ploratera del sepulcre de Bernat de Pau, de Girona, Catedral (199-200); el núm. 20 és la Mare de Déu dels Revenedors, de Barcelona, parròquia del Pi (200); el núm. 28 és Crist, ,vir dolorum', de Bartolomé Bermejo, pintat a València o a Daroca, ara a Peralada (210-211); el núm. 32 és la Mare de Déu ensenyant de lletra el Nen Jesús, de Bernardino di Betto (Pinturicchio), ara a València, Museu de Belles Arts, procedent de Xàtiva (215-216); el núm. 36 és la prèdica de Sant Feliu a Girona, Museu d'Art (219-220); el núm. 38 és un dibuix [signat: Joan Barma?] d'examen per al Gremi d'Argenters, conservat en el *Llibre de passanties*, ara a Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat (222); el núm. 41 és el Sant Onofre, de Damià Forment (224); el núm. 52 reproduïx les dues primeres pàgines del *Llibre de les Constitucions de Catalunya*, impreses per Pere Miquel a Barcelona 1494, exemplar de l'ACA (233); i el núm. 71 és un bust de la Mare de Déu, de la Catedral de Girona (255).- J. P. E. [8891

Joseph GULSOY, *Català inxa "malvolença", castellà hinch a i portugués incha: història i origen*, dins «Misc. Fuster IV», 395-414.

Resumides les opinions de filòlegs catalans (395-396) i després d'exposar la filologia de la paraula en castellà i en portuguès (396-399), i l'ús de la paraula en català del segle XVII fins ara, on sobresurt Miquel Agustí en el *Llibre dels secrets d'agricultura* (399-405), són aplegades frases catalanes medievals en les quals compareix la dita paraula en les seves diverses accepcions, quatre de les quals foren assenyalades per Lluís d'Averçó en el *Torcimany* (407-409). En les tres llengües ibèriques, la dita paraula, amb el sentit de ,malvolença' procediria de la imperativa ,insa! / inca!' (413). Hi ha una pàgina de bibliografia.- J. P. E. [8892

Joseph GULSOY, *Els descendents del sufix -(A)TIONE en català*, dins «Misc. Colon», 361-381.

«Em plau sintetitzar en aquest treball dedicat a Germà Colon, el que se sap de la trajectòria del sufix en qüestió i intentar de fer un inventari, si bé forçosament parcial, dels mots que l'han perpetuat» (632). L'exposició de la trajectòria, a base de documentació i de textos antics, ocupa les pàgines 363-366, amb particular atenció a alguns escrits de medicina (366); l'inventari dóna llista dels mots que s'identifiquen com a derivats en ,-' = -ATIONEM, amb freqüent indicació d'anys de compareixença per escrit (375-377). Després de considerats alguns casos particulars, sempre documentats (378-380), trobem

la llista bibliogràfica (380-381).— J. P. E.

[8893]

Jordi BRUGUERA, *Pompes, bombes i bobanys*, dins «Misc. Carbonell 1», 335-338.

Exposició filològica relativa als tres mots, on consta llur presència en diccionaris o en textos anteriors al segle XIX; l'autor conclou que ,pompa' i ,bomba', d'ascendència ben antiga, són sobradament documentats, però que ,bobanys' seria mot fantasma només documentat en formes occitanitzants (338).— J. P. E.

[8894]

Josep MASSOT I MUNTANER, «*Primetxer*», un mossarabisme mallorquí?, dins «Misc. Colon», 435-440.

,Primetxer' seria una variant de ,primicerius / primicer' i, ultra la documentació sobre aquest ofici en les catedrals fornida per Higiní Anglès (437), el mot és present en alguns textos dels segles XV-XVIII (438). Les pàgines 439-440 contenen llista bibliogràfica.— J. P. E.

[8895]

Joan BASTARDAS, *Sobre el mot català ES ,impediment'*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 253-264.

Pàgines ja conegudes dels lectors d'ATCA pel resum publicat dins el volum VI (1987), 397, núm. 3218.— J. P. E.

[8896]

Emili CASANOVA, *Grup fonètic debil i préstec: a propòsit dels reflexos de -ticum en català*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 391-413.

En contraposició a la ,sententia communis', de la qual només dissentia Wilhelm Meyer-Lübke, segons la qual l'evolució d',-aticum' = ,-atge' seria autòctona en català, l'autor formula la seva tesi que «són préstecs del francès, introduïts en l'època preliterària entre els segles IX al XII, època de forta relació franco-catalana» (309), més encara, dins el marc del feudalisme a partir del 1070 d'acord amb la corresponent llista de mots de documentació contemporània (401-402; cf. 404); gairebé un segle més tard la fonètica evolucionària tendent a simplificar la geminada i l'autor presenta una llarga llista d'exemples amb la corresponent datació (405-406). Les pàgines finals contenen bibliografia (409-412) i llista de les edicions de textos antics tingudes en compte (413).— J. P. E.

[8897]

Emili CASANOVA *Les conjuncions finals en català. El cas de per a què*, dins «Misc. Colon», 187-201.

Avui els gramàtics donen per adquirit el refús de ,per a que' com a locució conjuntiva final. Per la seva banda, l'autor exposa «els factors i condicions que han afavorit l'arrelament en català d'aquesta conjunció, paral·lela a la castellana *para que*» (187). Constata que hauria nascut per juxtaposició de les preposicions *per* i *a*, amb mostres que van de Jaume I al segle XVII (187-188); aplega les fórmules emprades durant el segle XV per designar finalitat (189-190), i exposa el resultat d'un buidatge de textos de totes les èpoques (segles XV-XVIII) i registres, que confirmaria l'evolució lenta però ferma cap a la consolidació de ,per a que' (191-196). Discutida la normativa actual (196-198), arriba a la conclusió que «la locució conjuntiva *per a que*, igual que *per a*, és genuïna en català, on va nàixer al segle XV per necessitats funcionals i semàntiques» (198). Les pàgines 199-201 contenen la bibliografia.— J. P. E.

[8898]

Rolf EBERENZ, *La perífrasi anar + gerundi del català: un cas d'influència castellana?*, dins «Misc. Colon», 203-214.

L'autor constata que «la freqüència d'ús d'*anar* + gerundi és molt alta, especialment en el discurs perfràstic i científic... no deixen de recordar el fenomen paral·lel del castellà» (205). La llengua tradicional no presenta cap exemple de tal ús en els receptaris de cuina (208), però, en canvi, l'autor n'aplega cinquanta-set mostres entre Ramon Llull i el segle XVIII (208-212), i en treu la conclusió: «mentre que a les grans obres narratives del XV les perífrasis dels tipus moderns resulten poc menys que introbables, a partir de la centúria següent s'usen amb tota normalitat» (213). «La influència del castellà es manifesta aquí en forma de calc...» (213). La bibliografia final dedica un apartat a la indicació de textos (213-214).— J. P. E. [8899]

Enric GUITER, *El català del nord*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 189-215.

Estudi conegut dels lectors d'ATCA pel resum publicat dins el volum VI (1987), 378, núm. 3220.— J. P. E. [8900]

Lluís GIMENO BETÍ, *Sobre el parlar de Castelló de la Plana*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 133-160.

Després d'una primera part, en la qual són exposades les característiques actuals de la parla de la Plana, amb indicació del ròdol geogràfic (134), la segona presenta «una mostra bastant representativa del parlar de Castelló» (145) dins la qual sovint són indicats els autors o les obres de la Baixa Edat Mitjana, que ja empen el mot ací explicat.— J. P. E. [8901]

Antoni FERRANDO, *La llengua del Misteri d'Elx*, dins «Misc. Colon», 75-89.

Pàgines de síntesi entorn del tema de la llengua del *Misteri d'Elx*, on trobem resum dels treballs realitzats fins ara; segueix l'anàlisi del text, amb llista de les cobles i versos, llur qualificació mètrica i estròfica i llur temps d'origen entre mitjan segle XV i darreries del XVI (75-77); determinació del text a estudiar donat per les edicions crítiques de Jesús Francesc Massip (78), al qual s'han d'afegir les referències a fonts (*Llegenda àurea*, *Vita Christi* d'Eiximenis, 78-79); anàlisi de trenta particularitats gramaticals, que condueix a la conclusió que la major part del text dramàtic actual sembla redactat entre darreries del segle XV i mitjan segle XVI, amb indicis raonables de procedència valenciana (83-84), en una llengua ja completament alliberada d'occitanismes i encara no tocada per l'influx del castellà (84), a diferència de les acoracions escèniques de Gaspar Soler i Chacon (84-86). El text del *Misteri* no seria anterior al segle XV (87). Hi ha dues pàgines de bibliografia (87-89).— J. P. E. [8902]

Antoni MAS I MIRALLES, *La substitució del registre eclesialstic: el cas d'Elx*, dins «Misc. Carbonell 1», 189-199.

Exposició de l'aspecte social dels esdeveniments que propiciaren la substitució lingüística en les comarques catalanes del bisbat d'Oriola. Recordats els canvis posteriors a la Sentència de Casp i al matrimoni dels Reis Catòlics, l'autor estableix que a començaments del segle XVII els homes d'Església ja s'havien familiaritzat allí amb el castellà, en el qual començà a redactar-se documentació oficial (194-195 [però l'ensenyament de gramàtica no era de la castellana, sinó de la llatina, 195, nota 10]). La desfeta d'Almansa i la Nova Planta agreujaren la situació i el 1740 el bisbe d'Oriola prohibia de

redactar la documentació d'arxiu en valencià tant a Elx com a Alacant, afegint ací la pena d'una lliura per cada 'mote' en llengua valenciana, prescripció ací transcrita (197). Això no obstant, hi ha anotacions en català fins al 1755 (198, nota 15).— J. P. E. [8903]

Joan FERRER I COSTA, *Set-cents anys de traduccions catalanes de la Bíblia*. Lliçó inaugural del curs 1992-93, Girona, Institut de Teologia 1992, [20] pp.

Les pàgines 2-7 apleguen i sintetitzen les notícies relatives a traduccions bíbliques en llengua catalana, conservades en grans volums o en fulls escadussers i àdhuc en obres altres que les traduccions bíbliques, com són les *Homilies d'Organyà*, des del segle XII fins al XVI.— J. P. E. [8904]

Gabriel JANER MANILA, director, *Calendari de Festes de les Illes Balears i Pitiüses*. Coordinació: Modest REIXACH, Barcelona, Fundació Serveis de Cultura Popular 1992, 240 pp.

Hom pot trobar en aquestes pàgines descripció dels acompanyaments de la recitació pública de certs textos tradicionals en llocs diversos de les Illes, com és ara el *Cant de la Sibil·la* (13-16), el *Sermó de la Calenda* (14), l'*Adoració dels Reis* (33-36), l'*Acta de Constantinoble* el 9 de juliol a Ciutadella (147); també referències antigues a la *Processó dels Tres Tocs* de Ciutadella (50), una versió menorquina de cants de panades (84), la narració de Lluís Ponç d'Icart del *Dia de la Conquesta* el 8 d'agost a Eivissa (169), altres referències a la festa de Santa Maria de Jesús, també d'Eivissa el 8 de setembre (188), i a la de la Mare de Déu de Lluç el 12 de setembre (189). Hi ha bibliografia (232-233).— J. P. E. [8905]

Francesc MASSIP, *Panorama des iberischen Theaters des Mittelalters: Katalonien-Aragon und Kastilien*, dins «Zeitschrift für Katalanistik / Revista d'Estudis Catalans», 5 (1992), 9-37.

Francesc MASSIP, *Continuïtat i vigència del teatre de la tradició*, dins «Revista de Catalunya», núm. 63 (maig de 1992), 91-105.

La primera part del primer article és dedicada a la corona catalano-aragonesa. Recorda el fet de la introducció de la litúrgia romana a Catalunya el segle IX, cosa que hauria col·locat dins l'àmbit europeu els orígens del teatre català, vinculat a la litúrgia, cosa manifestada a la catedral de Vic amb la representació del *De tribus Mariis* (10-11); hom passà aviat del llatí al català (*Les tres Maries* encara es representa a Mallorca) i de l'església (drama sacre) al carrer (representació de misteris) (12). Al centre d'aquestes representacions es troba el drama de la Passió (13), i, en menor quantitat, l'Assumpció de la Mare de Déu i així el *Misteri assumpcionista* representat durant el segle XV a la seu de València és el de més alta qualitat poètica (16-17); i el *Misteri d'Elx* ha conservada fins ara la posada en escena medieval (18-19). Segueixen les diverses possibilitats de les festes de Nadal (anunci de la *Sibil·la*, representació del naixement de Jesús i l'adoració dels Reis, reacció d'Herodes) (19-20); i finalment les representacions relacionades amb sants com les *Epístoles farcides* o el *Misteri de Santa Àgata* (21), o amb esdeveniments de la història sagrada, sovint relacionats amb la processó de Corpus (22). El poble demanava de veure i així s'anaren trobant els trucs escènics, també per a representacions aristocràtiques, una mostra dels quals és la 'magrana', encara utilitzada a Elx (22-24). Per a festes reials consten escrits entremesos, el text dels quals no s'ha conservat, fins als dels autors valencians del segle XVI relacionats amb la cort de Germana de Foix i ja bilingües (24-25). Després de les pàgines dedicades al teatre castellà (26-31), trobem llista de dotze

textos amb indicació de les corresponents edicions i agrupació per temes (32-37).

El segon article continua fins a la Renaixença la presentació dels textos de teatre marià (99), bíblic (99-100) i hagiogràfic (100), i dels de teatre profà (entremesos i peces destinades a enaltir gestes històriques).— J. P. E. [8906-8907]

Francesc MASSIP, *Cerimònia litúrgica i artífici teatral en el jorn de Pentecosta (segles XIII-XVI)*, dins *Seu Vella*, 257-263.

La *Consueta* antiga de la Seu de Lleida (s. XIII) és el primer document que enregistra als Països Catalans una cerimònia peculiar dins la litúrgia de Pentecosta en fragment ací transcrit; a darreries del segle XIV comparegué la 'Colometa', completada durant el segle XV amb un 'araceli' i un núvol. L'autor aplega de l'Arxiu de la Catedral de Lleida totes les anotacions relatives a despeses fetes durant el segle XV i començaments del XVI amb motiu de la representació de la 'Colometa' (258-259 [cf. ATCA, XII (1993), 523, núm. 8259]); també les notícies ja publicades relatives a la dita representació a València (259-260), a Barcelona i a Cervera (260), a Sant Joan de Perpinyà (260-261) i a Tarragona (261). A Lleida aquella representació s'hauria interromput el 1520 (259), i a València el 1467, perquè les llengües de foc provocaren incendi i destrucció de l'altar major de la Seu (260). També hi ha qualque notícia esparsa de Mallorca (262, nota 78).— J. P. E. [8908]

Luis QUIRANTE SANTACRUZ, *El espacio escénico en la «Festa d'Elx»*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 29-52.

Pàgines resumides dins ATCA, VI (1987), 521, núm. 3706.— J. P. E. [8909]

Pep VILA, *Documents per a la història del teatre català al Rosselló*, dins «VII Assemblea Besalú», 7-55.

Aplec de documents, ja publicats, o encara inèdits a Perpinyà, Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, en general transcrits de forma fragmentària, relatius a representacions teatrals en el comtat de Rosselló (exceptuats els referents a teatre litúrgic, a joglars, a festes públiques, a cerimònies i a traduccions). Són aplegats entorn del cicle nadalenc (quinze fragments, del 1581 al 1744, 8-13), del de Passió (vint-i-tres fragments, del 1415 al 1800, 15-22), del Corpus (vint-i-un, del 1347 al 1787, 23-30), del teatre profà (disset, del 1469 al 1790, 30-38), de l'Assumpció (tres, del 1395 al 1483, 39-41), i sobre teatre hagiogràfic i veterotestamentari (quatre, del 1756 al 1797, 52-53). També hi ha un apartat per a les intervencions dels poders públics (vint, del 1331 al 1798, 41-48).— J. P. E. [8910]

Joan PRAT I CARÒS, *La dramatització tradicional de mitos bíblics: el teatro popular navideño de Cataluña*, dins *La fiesta, la ceremonia, el rito*. Coloquio Internacional. Granada, Palacio de la Madraza 24/26-IX-1987. Actas reunidas y presentadas por Pierre CÓRDOBA y Jean-Pierre ÉTIENVRE, Madrid i Granada, Casa de Velázquez i Universidad de Granada 1990, 165-179.

La primera part és una aproximació etnogràfica als *Pastorets*, presentada seguint els esquemes de Clifford Geertz (166-170). La segona proporciona informació bibliogràfica sobre estudis i edicions de textos escrits en els segles XV-XVIII (173-175).— J. P. E. [8911]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *El comte Arnau a Gombren, Mataplana i Montgrony*, dins «Revista de Girona», núm. 152 (maig-juny 1992), 63-68.

Pàgines, que el mateix autor qualifica de síntesi del seu llibre del 1948 sobre el mite del comte Arnau (68, nota). El mite hauria nascut de la cançó popular i aquesta, ací resumida, hauria estat elaborada a Ripoll a darreries del segle XVI (64), hauria goixat en una seixantena de versions, hauria estat aplegada durant el segle XIX tant per Marià Aguiló com per Manuel Milà i Fontanals, i hauria estat reelaborada per diversos escriptors catalans dels segles XIX i XX (65). La relació del mite amb fets històrics com el de la comunitat disbauxada de Sant Joan de les Abadesses ja hauria estat assenyalada per Milà. La llegenda hauria tingut un focus creador d'inventiva oral a Gombren que hauria localitzat episodis tant a Mataplana com a Montgrony (66-68).- J. P. E. [8912]

Xavier TORRES I SANS, *Les lluites de nyerros i cadells a la Catalunya del segle XVII (1590-1640): un assaig d'interpretació*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 171-199.

Xavier TORRES I SANS, *Nyerros i cadells a la Catalunya del Barroc (1590-1640)*, dins «Revista de Catalunya», núm. 65 (juliol - agost 1992), 64-75.

El segon article resumeix el primer. Les seves primeres pàgines són dedicades a recordar la versió que els historiadors de la segona meitat del segle passat donaren de les dites bandositats, entre romanticisme, nacionalisme i història documentada. Després l'autor sintetitza investigacions seves [ja resumides en aquestes pàgines: cf. ATCA, XII (1993), 661-662, núm. 8737; 667, núm. 8755].- J. P. E. [8913-8914]

Arcadi GARCIA SANZ, *La pena de galeres en la història del dret i de la literatura de l'edat Mitjana al renaixement*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 103-131.

Estudi conegut dels nostres lectors pel resum publicat dins el volum VI (1987), 308, núm. 3223.- J. P. E. [8915]

Paul FREEDMAN, *The Origins of Peasant Servitude in Medieval Catalonia* (Cambridge Iberian and Latin American Studies), Cambridge, Cambridge University Press 1991, 263 pp.

[Les aportacions de l'autor a la història de la Catalunya medieval i en particular al de la servitud dels pagesos són ben conegudes dels lectors d'ATCA: I (1982), 352, núm. 45 (i II (1983), 475, núm. 708); III (1984), 350, núm. 1372 i 351, núm. 1374; VII-VIII (1988-1989), 427, núm. 4128; 530-531, núm. 4525; 596-597, núm. 4743; IX (1990), 452-453, núm. 5374; 470, núm. 5434; 530, núm. 5648; 569, núm. 5769; X (1991), 531-532, núm. 6572; XII (1993), 573, núm. 8435; i 582, núm. 8466. En un cert moment, alguns d'aquests estudis foren aplegats en un volum en llengua catalana: ATCA, IX (1990), 410, núm. 5212]. Ara el tema és sintetitzat en el present volum, en el qual, ultra l'exposició temàtica, assenyalarem tres mapes (XVIII-XX), un apèndix amb tres fragments textuais: *Sindicat remença*, de Girona, Arxiu Històric Municipal, Secc. XXV, 2 (224-226); un comentari anònim a la constitució de Pere el Gran «Item quod in terris siue locis...», de El Escorial, Biblioteca del Monasterio d.II.18 (226); un fragment de Bertran de Ceva, *Consuetudines Cathalonie*, del mateix volum (227); i llistes de pagesos redimits entre el 1200 i el 1282, de Girona, ACG, *Pia Almoina* (227-230). Segueixen les llistes de fonts manuscrites (231-233) i de bibliografia (233-253). Les pàgines 254-263 ofereixen taula única de persones i de conceptes.- J. P. E. [8916]

José Luis CORTÉS LÓPEZ, *Esclavos en medios eclesiásticos entre los siglos XII-XIV: apuntes para el estudio de la esclavitud en la Edad Media*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Serie III. Historia Medieval», V (1992), 423-440.

Pràcticament totes les bases documentals emprades en aquesta exposició són tretes de Jaume Villanueva, *Viage literario...* i, per tant, pertanyen a bisbats diversos de Països Catalans. Són, en general, prescripcions de sínodes diocesans o de concilis provincials de la Tarraconense. En trobem en relació al fet que normalment hom feia constar l'ètnia de l'esclau (427), al de les possibilitats d'explotació i a les característiques personals que influïen en la vàlua de l'esclau (430-433), al dels problemes que anaven vinculats al fet que un esclau infidel demanés el baptisme, i a les altres formes d'alliberament (434-438).— J. P. E. [8917]

Carlos ROMERO MUÑOZ, *La catalanística italiana (1980-1991)*, dins «Rassenga Iberística», núm. 42 (febrario 1992), 39-50.

Presentació i llista, departida per períodes, dels títols dedicats a estudiar autors o textos catalans per part d'estudiosos italians o que treballen establement a Itàlia. Els títols que s'ocupen d'autors o de llibres catalans anteriors al 1833 es troben en les pàgines 41-45. [A diferència d'allò que diu el títol, també són ací aplegats estudis publicats l'any 1992; i així manca la nova traducció d'Adelaide Baracco del *Llibre d'amic i amat* de Ramon Llull: ATCA, XII (1993), núm. 8531].— J. P. E. [8918]

Josep M. NAVARRO, *La cultura dels països de llengua catalana a l'Europa actual*, dins «Misc. Sanchis Guarnier II», 433-449.

En realitat, aquestes pàgines són una informació sobre les vicissituds dels estudis de llengua catalana dins els dedicats a les llengües romàniques en les universitats alemanyes des de mitjan segle passat, i de les activitats dels darrers anys amb abast europeu, on torna, però, l'atenció pràcticament exclusiva a Alemanya (i a Hamburg), amb indicació d'alguns treballs sobre Ramon Llull realitzats allí el 1961 (445).— J. P. E. [8919]

Sebastià JANERAS, *La recerca patristica a Catalunya*, dins «Misc. Jubany», 295-308.

Exposició d'allò que durant el segle actual autors catalans han publicat de relatiu a Pares de l'Església. Després d'un recompte dels pocs Pares dels Països Catalans (295) i d'un resum d'allò que catalans d'aquesta centúria han publicat de traduccions de Pares, catalans o no (296-298), i dels estudis que alguns d'ells els han dedicat (299-301 [on manca qualsevol referència a Àngel Anglada i Anfruns i als seus treballs sobre sant Pacià de Barcelona]), hom troba la llista de traduccions catalanes, on figuren les ja conegudes dels nostres lectors [ATCA, XII (1993), 407-409] i alguna d'altra del dit sant Pacià (306).— J. P. E. [8920]

Gener GONZALVO I BOU, *Les assemblees comtals: una aproximació historiogràfica*, dins «Symposium Internacional sobre els Orígens de Catalunya (Segles VIII-XI)», II, Barcelona 1992, 9-17.

Tal com diu el títol, tenim ací un repàs de les successives aportacions a l'estudi de les assemblees del comtat de Barcelona, en les quals, sobretot com a resultat dels estudis de Pierre Bonnassie, es dibuixarien dues etapes, la de predomini d'estructures visigòtiques i la que engloba la cort dins les estructures feudals. Jesús Fernández Viladrich, en canvi, insisteix més en la coexistència d'una cort habitual per als afers de cada dia i d'una

de més solemne, convocada en moments determinats.— J. P. E.

[8921

Juan Vicente GARCIA MARSILLA, *La alimentación en el medievalismo valenciano. Un tema marginado*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 301-322.

Aquestes pàgines comencen donant informació de l'actual interès internacional entorn de la història de l'alimentació; a l'Estat Espanyol, només les universitats de Múrcia i de Catalunya han parat atenció en el tema, «pero sin duda es la catalana la escuela más coherente del país» (305) i informa de publicacions i d'altres activitats dedicades al tema. A València, l'autor distingeix les notícies esparses aportades pels recercadors d'abans de la guerra del 1936-1939, ni que fos mitjançant edicions de textos de sant Vicent Ferrer i de Francesc Eiximenis (306-308); i el fet que a partir del 1957 són publicats textos més directament relacionats amb el tema (*Llibre del mostassaf*) i estudiada la qüestió dels preus, dels cultius i dels anys dolents (309-311). Les darreres aportacions s'ocupen de l'assortiment de queviures a la ciutat de València, de productes concrets com la carn, el sucre o la sal, o de les dietes dels diversos grups socials (311-313). L'autor creu que, ultra el caràcter interdisciplinari de la recerca en aquest tema, cal emprar mètodes comparatius i sobretot relacionar l'alimentació amb la societat de cada moment (314-315).— J. P. E.

[8922

Ramon PLANES I ALBETS, *Mètode arxivístic i història dels arxius: els arxius municipals de Catalunya*, dins «Lligall. Revista Catalana d'Arxivística», 5 (1992), 11-39.

Enceta aquestes pàgines l'elogi de l'arxiu municipal barceloní escrit per Cosimo de' Medici el 2 d'octubre del 1668. Trobem algunes notícies del treball realitzat en arxius catalans pels grans erudits del segle XVIII (15) i tota una secció dedicada a aplegar notícies (sovint mitjançant transcripció de fragments d'*Ordinacions municipals*) relatives als arxius municipals catalans fins a darreries del segle XIX (19-24); i en annex una *Bibliografia monogràfica sobre arxius municipals catalans (Principat)* (31-38), disposada seguint l'ordre alfabètic de poblacions o comarques.— J. P. E.

[8923

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *La fiscalidad real en Cataluña (siglo XV)*, «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 341-376.

La primera part d'aquest article, recordada la notable riquesa dels arxius catalans, tant reial (ACA, *Canc./Subsidiorum, Mestre racional i Tresoreria*), com municipals, en documentació fiscal, des de la distribució a l'ús de les càrregues, repassa les aportacions al tema de la fiscalitat reial publicades en els dos darrers segles (342-349) i informa dels treballs en curs dins la «Institució Milà i Fontanals», en els dos camps del patrimoni reial, sempre insuficient i en perill d'alienació (353-361), i de la necessària fiscalitat, en la qual distingeix tres etapes: 1288-1345, construcció del sistema; 1350-1358: els anys de les imposicions; i 1359-1365: la consolidació del sistema fiscal en la Diputació del General de Catalunya (362-365).— J. P. E.

[8924

Jordi MORELLÓ I BAGET, *Aproximació a les fonts fiscals de la Catalunya Baixmedieval: llibres d'estimes, valies i manifestes*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 425-441 i 10 pàgines de reproduccions de comptes.

Anàlisi d'una font fiscal municipal, existent en els Arxius Històrics Comarcals de Cervera, Manresa, Reus i Tàrrrega, i en els Històrics Municipals de l'Alcover i d'Igualada. És un «inventari més o menys detallat de béns on és registrada la riquesa patrimonial

d'una sèrie d'individus» (425), amb finalitats de taxació fiscal. Les dades personals que inclou són nom i cognoms, situació familiar i professió de la persona objecte d'informació (428-429), la qual no sempre és cap de casa i, per això, aquests llibres són diversos dels fogatges (430-431). Presenten fórmules diverses (p. e., separació entre béns mobles i immobles, etc.), essent els més complets els de Manresa, amb doble llista de persones i de béns amb llur estima (436). Són també esmentats els problemes relacionats amb l'avaluació dels béns (437-438) i amb l'exempció (439).— J. P. E. [8925

Cultural Information from Catalan Speaking Lands, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture»; VI (1992), 455-470.

Les informacions sobre història anterior al segle XIX, signades per Joan F. Cabestany i Fort (457-459) i algunes de la secció de lingüística, signades per Mercè Lorente i Casafont (460-464), recauen en el nostre camp.— J. P. E. [8926

Soledad de SILVA Y VERASTEGUI, *Contribución al estado de la cuestión de los estudios iconográficos en los manuscritos jurídicos ilustrados de la Edad Media*, dins «Scriptorium», XLV (1991), 88-93.

Informació dels estudis dedicats en els darrers anys a les il·lustracions de llibres jurídics, començant per les de les *Decretals* (90: ACA, Ripoll; ACB; Vic, Museu Episcopal), i seguint per compilacions com el *Vidal Maior* de Vidal de Canyelles, els *Usatges*, *Llibre Verd de la Ciutat de Barcelona*, el *Llibre dels Privilegis de Mallorca*, les *Leges palatinae*, i el *Llibre del Consolat de Mar* (92-93, on trobem indicació de manuscrits que contenen aquestes obres).— J. P. E. [8927

Repertorium Fontium Historiae Medii Aevi. VI. *Fontes*. I - J - K, Roma, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 1990 [1991], 668 pp.

Troben en aquest volum informació sobretot bibliogràfica relativa als següents autors nostres: Jaume II de Catalunya-Aragó per la *Dancia* (108); Iacobus II rex Maioricarum (130); Ibn al-Abbar (150-152); Ibn 'Alqama; i Ibn 'Alqama Tammâm (160); Ibn Amira (161); Ibn Dihya (168); Ibn Gubayr (172-173); Ibn al-Murâbit (194-195); Idalius episcopus Barcinonensis (215); Iohannes Biclarensis (287-288); Iohannes Burgundi (291); Iohannes de Cruyllis (304); Ioannes Friburgensis (319-320); Iohannes Rivipullensis (402-403); Jacme Conessa (!) (499); Jaume d'Erla (518); Jaume Marquilles (518-519); Jaume Matheu (519); Jaume de Montjuïc (519); Jofre de Biure (567); Johan de Castellnou (567); Jordi de Sant Jordi (573-574); i Juan [sic!] de Casanova (578).— J. P. E. [8928

«Medioevo Latino. Bolletino bibliografico della cultura europea dal secolo VI al XIV», XIII (1992), XLVIII i 1124 pp.

La primera part és dedicada a autors i textos. Hi trobem indicacions bibliogràfiques i de vegades resums del contigut d'estudis dedicats a Agobard de Lió (18), a Antoni Andreu (51), a Arnau de Vilanova (52-53), a Cesari de Montserrat (107), als *Carmina Rivipullensia* (110), a diversos cronicones (114-115), a Claudi de Torí (119), a Dhouda (133-134), a Duran d'Osca (139), a Ermengol d'Urgell (145), a Florus de Lió (150), a Garsia de Cuixà (164), als *Gesta Comitum Barcinonensium* (172), a Guiu Terrena (191), a Jaume II de Catalunya-Aragó (229), a Joan de Biclara (241), al *Liber maiorichinus* (269), a Nahmànides (285-286), a Oliva, monjo de Ripoll (294), a Pere d'Albalat (301), a

Ramon Llull (320-325), al Pseudo-Ramon Llull, a Ramon Martí i a sant Ramon de Penyafort (325), a Thomas Le Myésier (370), i a les actes del martiri de s. Vicenç (420). De més a més, hi ha les corresponents indicacions bibliogràfiques en la part dedicada a les diverses temàtiques o disciplines (491-897), des d'aritmètica a història de la medievalística; i en la dedicada a obres de consulta: bibliografies, informacions sobre congressos i miscel·lànies (901-1032). El volum es clou amb taules de manuscrits (1035-1952), de lèxic (1033-1034), geogràfica (1035-1067) i d'estudiosos (1069-1122).— J. P. E. [8929

«Bibliographie annuelle du moyen âge tardif. Auteurs et textes latins», sous la direction de Jean-Pierre ROTSCILD, 2. [Turnhout], Brepols 1992, X i 454 pp.

Aquest volum proporciona informació bibliogràfica sobre Abraham bar Hiyya (1/3), Adam magister (2/10 i 17), Anfredus Gontarii (22-23/199-201); Antonius Andree (27/239), Antonius Aegidius Valentinus (30/271), Arnaldus Descós (33/316), Arnaldus de Villanova (34-36/319-336), Beginae (49/498), Benedictus XIII (50/505), Durandus de Huesca (104/1219), Franciscus Eximenius (113/1316-1321), Guido de Monte Rocherii (142/1614), Guido Terreni (142/1617-1618), Guillelmus de Aragonia (143/1624-1626), Guillelmus de Rubione (155/1744), Guillelmus Sedacer (156-157/1752-1756), Hieronymus Torrella (174/1959), Iacobus f. David Bonjorn (181/2024-2025), Iacobus Civeroso (182/2083), Iacobus Pérez de Valencia (189-2102), Ioannes Canonicus (204/2282-2285), Ioannes Friburgensis OP (211-212/2366-2379), Ioannes Palomar (226/2551), Ioannes Serra (238/2658), Nicolaus Eymerich OP (290-291/3275-3277), Petrus Garcia (318/3590), Petrus Thomae (328/3682-3685), Raymundus Lullus (336-343/3797-3888), Raymundus Martinus OP (343/3889-3891), Raymundus de Pennaforte (344/3892-3899), Vincentius Ferrerius OP (393/4462-4466).— J. P. E. [8930

«Bulletin de Théologie Ancienne et Médiévale», XV (1991), 140 pp.

Troben en aquest fascicle resums valoratius d'estudis recents dedicats a sant Ramon de Penyafort (77, núm. 166), a inquisició i jueus en temps de Jaume II de Catalunya-Aragó (96, núm. 200), a Ramon Llull (104-110, núms. 220-224), a Francesc Eiximenis (133, núm. 282), i a sant Vicent Ferrer (139, núm. 297).— J. P. E. [8931

Lola BADIA amb la col·laboració d'Albert SOLER i de Josep PUJOL, *Literatura catalana*, dins «Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval», 4 (1990), 1-63.

Lola BADIA, amb la col·laboració de Gemma NAVARRO, Pilar OLIVELLA, Albert SOLER i Maria TOLRÀ, *Literatura catalana*, dins «Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval», 5 (1991 [1992]), 1-47.

Recull bibliogràfic dividit en tres parts, totes ordenades seguint l'ordre alfabètic del primer cognom dels autors. La primera part és dedicada a articles (també a qualche recensió), numerats en la darrera aportació del 1 al 186 (3-47), la segona a llibres, numerats del 187 al 226 (47-57). La majoria de les dites unitats bibliogràfiques contenen un resum objectiu del contingut, dins el qual resum, entre parèntesis, no manca qualche valoració crítica. La tercera part és taula de temes tocats en les dues parts anteriors. El segon lliurament té les mateixes característiques. Els articles de la primera part van del núm. 1 al 175 (3-32); els llibres de la segona, del núm. 176 al 219 (32-39). La taula de matèries ocupa les pàgines 40-47.— J. P. E. [8932-8933

Carme BATLLE, *Ciutats i viles de la Corona d'Aragó a la Baixa Edat Mitjana: bibliografia des del 1975 al 1990*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 323-352.

Resultat de l'actual interès per la història local i per sectors fins ara poc estudiats com són la marginalitat i l'assistència social, les dones i la vida de cada dia, l'autora ha aplegat aquesta bibliografia que, després d'assenyalar més d'una dotzena d'obres generals (324-325), reporta els estudis dedicats a ciutats de Catalunya (325-338), de l'Aragó (338-344), València (344-350), i les Illes (350-352). Les ciutats de Catalunya, a les quals es refereix la bibliografia són Balaguer, Barcelona, Cardona, Cervera, Girona, Lleida, Manresa, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Tarragona, Tàrraga, Tortosa, Vic i Vilafranca del Penedès. Les de València són Alacant, Alzira, Castelló de la Plana, Dénia, Morella, Sant Mateu, València, Vila-real i Xàtiva. Les de les Illes són Ciutat de Mallorca, Manacor, Pollença, Porreres, Sòller, i viles de l'illa de Menorca.— J. P. E. [8934

Montserrat GALERA I MONEGAL, *La cartografia de les ciutats catalanes: 1563-1800*, dins «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», 33-24 (desembre 1992 = Número especial dedicat a Lluís Casassas i Simó, I i II), 201-209.

L'autora es limita a considerar la cartografia impresa i encara només es fixa en aquella que conté figuracions de les ciutats. Les de Catalunya entrenen per primera vegada en obres de cartografia de la mà d'Anton Van Den Wyngaerde, del qual s'han conservat vint-i-una peces manuscrites catalanes dedicades a Barcelona, Tarragona, Lleida, Tortosa, Cervera i Montserrat (203). Entre els cartògrafs del segle XVII destaca Sébastien de Pontault, cavaller de Beaulieu, l'abundant treball del qual s'emmarca en la Guerra dels Segadors: *Les plans et profils des principales villes... de Catalogne*, ja sense el Rosselló i la Cerdanya, i *Les glorieuses conquêtes de Louis le Grand...* (204-205); la del segle XVIII, abundantíssima, seguí essent bèl·lica fins al 1714; després seguí la literatura de viatges, en la qual destaquen les obres d'Henry Swinburne, Antoni Ponz, i B. Espinalt Garcia; «Josep Aparici fou l'autor del primer mapa de Catalunya signat per un català» (207-208). Hi ha nou reproduccions de vistes de ciutats (210-217)— J. P. E. [8935

Amparo SOLER SÁIZ, María Luz LÓPEZ TERRADA, José PARDO TOMÁS, Vicente L. SALAVERT FABIANI, *Bibliografía Histórica sobre la Ciencia y la Técnica en España. 1991*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLIV (1992), 221-301.

En aquesta llista bibliogràfica de 779 entrades, ordenada alfabèticament pel primer cognom dels autors, hi ha una trentena de títols que recauen en el nostre camp, dedicats principalment a moments o a institucions d'assistència hospitalària, publicats dins les «Actas del IX Congreso Nacional de Historia de la Medicina».— J. P. E. [8936

Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ, Manuel J. PELÁEZ I ALBENDEA, Francesc VILANOVA I VILA-ABADAL, Manuel TOMÁS I BELENGUER, *Epistolari de Raimon d'Abadal i Calderó amb Ramon d'Abadal i de Vinyals i amb Ferran Valls i Taberner: 1909-1940* (Col·lecció Epistolari Catalans del Segle XX, 3), Barcelona, Promocions Publicacions Universitàries 1992, 148 pp.

Les vuitanta-una lletres, procedents d'arxius particulars (Vic: el Pradell; Barcelona, arxius de Ferran Valls i Taberner i de la família Argemí d'Abadal) amb els respectius comentaris (27-147), són precedides d'un resum biogràfic de Ramon d'Abadal i de

Vinyals (7-26). El contingut de les lletres és en gran part particular i en gran part de tema polític, sense que hi manquin les referències a estudis d'història del dret català o notícies sobre les institucions catalanes de cultura nascudes sota la Mancomunitat de Catalunya: Institut d'Estudis Catalans, Estudis Universitaris Catalans, Biblioteca de Catalunya i d'altres.— J. P. E. [8937]

M. Dolors PUJOL, Joan GALTÉS I PUJOL, *Bibliografia de Josep Maria Capdevila i de Balanzó*, dins «Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya», Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses 1992, 193-218.

Editor del *Tirant lo Blanc* en «Els Nostres Clàssics» i de poesia catalana de tots els temps (195), Josep Maria Capdevila es lliurà sobretot al periodisme com a director d'«El Matí», on també dedicà alguns articles a la dita novel·la (196-197), i un altre a «La Veu de Catalunya» (212), dos sobre el *Blanquerna* de Ramon Llull a «La Publicitat» (213), un al *Decameró* de Sant Cugat del Vallès a «La Paraula Cristiana» (214), i un a la poesia en la prosa de Ramon Llull dins «Quaderns de Poesia» (217).— J. P. E. [8938]

Miquel COLL I ALENTORN, *Història/1* (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 24), Barcelona, Curial Edicions Catalanes, i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 476 pp.

Troben en aquest segon volum de l'aplec d'estudis de Miquel Coll i Alentorn [cf. ATCA, XII (1993), 482-483, núm. 8108], tres textos de caràcter divulgatiu. El primer és el *Resum d'història dels Països Catalans* de Ferran Soldevila, que Miquel Coll i Alentorn revisà i amplià considerablement el 1974 (9-126); el segon és el *Curs d'història dels Països Catalans* professat el 1984 (127-293); el terç és *Història dels catalans del 1516 al 1660* (295-461).— J. P. E. [8939]

Miquel COLL I ALENTORN, *Història/2* (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 25), Barcelona, Curial Edicions Catalanes, i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 558

Els cinquanta-nou escrits aplegats en aquest volum són distribuïts en dos grups. El primer porta per títol *Aportacions a la història de Catalunya i dels Catalans* i reproduceix tretze articles, els vuit primers dels quals recauen, d'una manera o altra, en el nostre camp: *Una intrusió del poder temporal en la designació d'un bisbe de Barcelona*, del 1967 (9-12); *Els successors de Witiza en la zona nord-est del domini visigòtic*, del 1971 (13-38); *L'expedició de Berenguer IV a Lorca*, del 1962 (39-42); *Sobre el mot espanyol*, del 1968 (43-56); *Sobre el nom d'un trobador català*, del 1957 (57-59); *Un català, promotor de la traducció llatina de la litúrgia de Sant Joan Crisòstom*, del 1978 (60-62); *Esbós de genealogia dels Òdena*, del 1970 (63-74, amb dos desplegable); *Guillem I i Guillem II d'Òdena*, del 1971 (75-97). El segon grup s'intitula *Divulgació històrica*, comprèn quaranta-sis textos, d'entre els quals tenen més afinitat amb la nostra temàtica els quatre dedicats a l'abat i bisbe Oliba (249-272), als mil anys de Cuixà (273-274), al geni i figura de Jaume I (303-314, amb un apartat per a la *Crònica*), i *Els primers setanta-cinc anys de l'Institut d'Estudis Catalans* (490-510).— J. P. E. [8940]

Miquel BATLLORI, *Prolusione riconoscente*, dins «Atti Lull Italia», 5-7.

Giuseppe GRILLI, *Omaggio lulliano al prof. Batllori*, dins «Atti Lull Italia», 9-13.

En les seves pàgines, Batllori recorda no sols els propis estudis sobre el tema de Llull

i el lul·lisme a Itàlia ja des del 1933, ans també la represa d'estudis lul·lians per part de professors italians d'ençà del 1960.

Com a conseqüència, Grilli proclama: «Batllori è stato in questo secolo il nostro, nel senso di italiano, lullista» (10), i en subratlla el fet d'haver presentat un Lull autodidacta en comptes d'alumne de l'escolàstica parisenca; d'haver subratllat la línia que va de Ramon Lull a Ignasi de Loiola; i d'haver avaluat no sols el lul·lisme autèntic, ans també l'alquímic (10-11). I recorda que Nàpols fou un dels marcs de l'activitat de Ramon Lull (12).— J. P. E. [8941-8942]

Beatrice SCHMID, *Bibliografia de Germà Colon*, dins «Misc. Colon», XV-XXVIII.

Llista bibliogràfica, en la qual són aplegats d'una banda el set llibres i les onze edicions de textos (XV-XVI), i de l'altra els cent trenta-un articles d'En Germà Colon (XVI-XXIII). També ha estat aplegada una selecció de les recensions (XXIII-XXVII), les tesis doctorals i les «Habilitationsschriften» dirigides per ell (XXVII-XXVIII), i les activitats editorials i de coedició (XXVIII).— J. P. E. [8943]

Curt WITTLIN, *Algunes reflexions en ocasió del centenari de la Geschichte der Alt catalanischen Litteratur d'Otto Denk*, dins «Revista de Catalunya», núm. 69 (desembre de 1992), 115-129.

L'autor comença recordant les escasses referències al llibre de Denk en autors catalans del pas del segle XIX al XX (115-117, cf. 121), recorda la seva biobibliografia, que resumeix així: «investigador privat, imbuït pel catolicisme bavarès, pel patriotisme germànic, per un romanticisme folklòric, un paternalisme pedagògic, monarquisme i moralisme, però també per una gran disciplina personal per a justificar les seves ambicions de mestre i guia de la joventut, dels ensenyants, del poble alemany sencer» (119); també recorda els seus precedents a Alemanya i als Estats Units (120 i 121), i resumeix la presentació que fa la *Geschichte...* tant de les obres en prosa (122-125), com de les en vers fins a Joaquim Rubió i Ors (125-127).— J. P. E. [8944]

Eduardo SERRES SENA, *Manuscrito inédito de Buenaventura Hernández Sanahuja. Primordialmente numismática y otros trabajos. Índice*, dins «Butlletí Arqueològic», Número Extraordinari, Tarragona, Societat Arqueològica Tarraconense 1991, 63-69.

Jaume BENAGES I OLIVÉ, *Làmines d'il·lustració del quadern de numismàtica de D. Buenaventura Hernández Sanahuja*, dins *ibid.*, 71-89.

Francesc BARRIACH MOLAS, *Recull dels manuscrits de Buenaventura Hernández Sanahuja*, dins *ibid.*, 99-110.

Amadeu J. SOBERANAS, Manuel J. MASSÓ, *Bibliografia de Buenaventura Hernández Sanahuja*, dins *ibid.*, 111-141.

Sota el primer títol trobem no sols textos de Buenaventura Hernández relatiu sobretot a numismàtica, ans també d'altri, com és ara el d'Ignacio Pérez de Sarrio, *Disertación sobre las medallas desconocidas españolas*, València 1800, i còpia de fragments d'Antoni Agostí (64); i dues làmines de medalles, amb llurs inscripcions llatines o ibèriques (66, 68).

El segon ofereix transcripció de les inscripcions en ambdues llengües i sobretot reproducció de les peces i de llurs inscripcions (75-87).

El terç estableix la llista d'escrits d'Hernández Sanahuja, en gran part dedicats a epigrafia i a numismàtica, existents en diverses biblioteques: a Madrid, Reial Acadèmia de la Història (99), a Tarragona, Societat Arqueològica Tarraconense (100-103), AHA

(103-105), Casa Castellarnau (105-106); o de propietat particular (106-107). Les darreres pàgines apleguen dades relatives a la biografia d'aquell personatge entre el 1845 i el 1883 (107-110).

El quart, finalment, presenta de forma cronològica, any rera any, la bibliografia des del 1849 al 1890 (113-137) i les publicacions pòstumes del 1892 i el 1991.— J. P. E.
[8945-8946-8947-8948]

Antoni FERRANDO I FRANCÈS, *Una trajectòria universitària*, dins «Serra d'Or», (novembre 1992), 17-20.

Francesc PÉREZ I MORAGON, *Escrips sobre història de la llengua*, dins «Serra d'Or», (novembre 1992), 20-21.

En ambdós articles hi ha informació bibliogràfica dels estudis dedicats per Joan Fuster a la història literària valenciana dels segles moderns i a les circumstàncies en què nasqueren.— J. P. E. [8949-8950]

Manuel LLADONOSA I VALL-LLEBRERA, *Correspondència de Rubió i Balaguer amb Josep Lladonosa*, dins «Misc. Lladonosa», 13-41.

Enric VICEDO I RIUS, *Josep Lladonosa, historiador de la Catalunya de Ponent, èpoques moderna i contemporània*, dins «Misc. Lladonosa», 43-50.

Remarquem en les pàgines introductòries la notícia que el llegat escrit de Josep Lladonosa és a Alguaire, Biblioteca (13); també la informació relativa a allò que significà en la seva trajectòria d'investigador el contacte amb Jordi Rubió i Balaguer, amb Josep Ernest Martínez i Ferrando i amb Jaume Vicens i Vives (14-17). Les pàgines 18-41 són destinades a publicar, anotades, divuit lletres, datades entre el 1963 i el 1975, en la transcripció que en féu el mateix Lladonosa. El tema principal són els treballs d'edició de *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*, d'En Lladonosa, premiat i publicat per l'Institut d'Estudis Catalans. També hi és tocada la possible publicació d'un *Chartularium* del mateix Estudi General.

El segon estudi ressegueix amb més detall els influxos assenyalats en el primer i els identifica en temes concrets.— J. P. E. [8951-8952]

Anthony LUTTRELL, *Derek W. Lomax. In memoriam*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 912-921.

Aquesta nota necrològica resumeix la biografia, sobretot acadèmica, del prof. Lomax (912-914) i estableix la llista dels seus set llibres i setanta-quatre articles (915-921). Alguns d'aquests darrers recauen en el camp d'aquestes pàgines. Són els dels números 43 (*Istòria del Sanct Ladre*), 52 (*Catalans in the Leonese Empire*), i 63 (*Un poema político de 1462*).— J. P. E. [8953]

Vicent ALONSO, *La trajectòria intel·lectual d'Ernest Martínez Ferrando* (Quaderns, 39), València, Eliseu Climent editor 1992, 144 pp.

Vicent ALONSO, *Azorín i Ernest Martínez Ferrando*, dins «Misc. Fuster IV», 311-327.

Aquesta biografia intel·lectual, basada en declaracions personals, però sobretot en la documentació d'En Martínez Ferrando dipositada en la Biblioteca Municipal de València (10-11), és estructurada en cinc capítols. El primer és dedicat a la València dels primers anys, que imposa una eclosió 'híbrida' a la vida posterior (l'article insisteix en l' 'hibridisme', i compara la trajectòria de Martínez Ferrando amb la de Josep Martínez i Ruiz,

,'Azorín', que desembocaren respectivament en la Mediterrània i en l'Atlàntic). En el segon, Barcelona el conduiria a clarificar les opcions: «...s'oposava a l'intel·lectualisme ribià en nom d'un vitalisme que, sense arribar als límits de l'irracionalisme, reivindicava la unió indestriable de la literatura i la vida» (51). El terç és dedicat als anys de la Guerra Civil, en què fou director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, salvat a Viladrau. Trobem en aquest capítol reproducció del seu informe oficial sobre aquells esdeveniments (58-65). El quart, a les seves publicacions històriques, dedicades sobretot a personatges de la casa reial de la primera meitat del segle XIV, en les quals es conjunta la fidelitat al document amb la percepció psicològica (81-109). El cinquè als dos anys de jubilació, a Alzira, en què no mancaren publicacions en la línia de les indicades (115). Les notes ocupen les pàgines 119-134 i la bibliografia les 135-142; on també hi ha la seva: 137-140).— J. P. E. [8954-8955]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*. I-II (Biblioteca de cultura catalana, 68-69), Barcelona, Curial Edicions Catalanes 1991, 300 i 286 pp.

L'autor defineix així el sentit del present aplec: «donar a conèixer un material i una activitat poètics sorgits i produïts dins un context cultural que assagem de precisar suficientment i que abraça tres segles clau de la real decadència que travessaren la nostra llengua i les nostres lletres» (8). Trobem en el volum primer: *Joan Timoneda i la «Flor de enamorados», Cançoner bilingüe. Un estudi i una aportació bibliogràfica*, del 1972 (11-137); *Poemes en castellà atribuïbles a Pere Serafí*, del 1977 (138-220); *Les dames cantades per Pere Serafí en els seus poemes catalans*, del 1987 (222-251 [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 651, núm. 4935]); *Qui vol oyr la gesta, Poema de Pere Serafí. Estímul i fotns (!)*, del 1974 (253-264); *Sobre els primers plec solts catalans amb contingut poètic*, del 1972 (265-270); i *Bandolerisme i «periodisme» al segle XVI. A propòsit d'uns fets esdevinguts a Igualada el 1573* (271-296), [pàgines resumides en aquestes notícies bibliogràfiques, 654, núm 9560]. Hi ha al volum segon: *Sextines catalanes del primer quart del segle XVII. Notes a la incidència en la poesia catalana d'un gènere prestigiós*, del 1975 (7-35); *Poesies en català de Llorenç Matheu i Sanç, autor valencià del segle XVII*, del 1979 i 1980 (36-103 [cf. ATCA, II (1983), 571-572, núm. 1028]); *Versos commemoratius de la fundació de la primera pedra del nou temple de la Mercè (1765)*, del 1968 (104-175); i *Poemes inèdits d'Ignasi Ferreres, escriptor català del segle XVIII*, del 1988 (176-247 [cf. ATCA, X (1991), 657-658, núm. 6939]). Les darreres pàgines ofereixen taula alfabètica única dels dos volums, obra de Maria Teresa Boada i Vilallonga (249-283).— J. P. E. [8956-8957]

Josep SANABRE, *Història i país. Articles del diari «El Matí» (1932-1936)* (Col·lecció 'Eixos', 12), Barcelona, Barcelonesa d'Edicions 1992, 152 pp.

Les pàgines inicials, escrites per Albert Manent i Segimon, contenen una semblança d'En Josep Sanabre i Sanromà (1892-1976), sobretot dels seus treballs a l'ADB, com també una síntesi de les seves principals dates i dades biogràfiques (27-33) i llista de les seves publicacions (35-36). Tal com diu el títol, són aplegats ací vint articles publicats en aquell diari: tenen particular relació amb aquest anuari: *L'obra de mossèn Sanç Capdevila* (65-69), *Mossèn Higini Anglès, catedràtic de la Universitat* (101-105), *El bisbe Climent, fundador de les escoles gratuïtes de Barcelona* (107-112), *El patrimoni artístic i documental de Catalunya* (135-139), i *El P. Albareda, monjo català de Montserrat, prefecte de la Biblioteca Vaticana* (141-144).— J. P. E. [8958]

Antoni FERRANDO, *Bibliografia de Manuel Sanchis Guarner*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 11-30.

Informació bibliogràfica, en la qual són presentats primer els quaranta-tres llibres i opuscles, amb indicació de les successives edicions, quan es dona el cas (11-18), dels setanta-dos articles (18-25), i de les quaranta-tres introduccions, pròlegs i ressenyes (26-30). Les dites publicacions comencen l'any 1933.— J. P. E. [8959

M. Josepa GALLOFRÉ i VIRGILI, Josep MASSOT i MUNTANER, *Una obra desconeguda de l'etapa mallorquina de Sanchis Guarner: l'Antologia de literatura medieval de Mallorca*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 95-102.

Narració de les vicissituds a través de les quals Francesc de B. Moll pogué publicar alguns llibres en llengua catalana els anys 1941 i següents, i de les que acompanyaren la intenció de publicar la dita antologia, seleccionada i prologada per Manuel Sanchis Guarner, aplec constituït sobretot per fragments de Ramon Llull, de la traducció catalana de la *Consolació de la filosofia* de Boeci realitzada per Antoni Genebreda, de l'*Enquesta del sant Graal* en traducció de Guillem Reixach, d'obres d'Anselm Turmeda i de la de membres diversos de la família Oleza (98-100). És transcrit el pròleg (101-102) destinat a aquella publicació, inèdita a Alcalá de Henares, Archivo General de la Administración Civil del Estado, *Cultura*, exp. 835/45. Restà inèdita perquè Moll no es volgué doblegar a la imposició de traduir al castellà les 'notas críticas' o breus presentacions de cada autor (97).— J. P. E. [8960

Rosanna CANTAVELLA, *Manuel Sanchis Guarner, professor*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 37-42.

Antoni FERRANDO, *Manuel Sanchis Guarner, historiador de la llengua*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 71-94.

Jaume PÉREZ MONTANER, *Record biogràfic de mestre Manuel Sanchis Guarner*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 103-112.

Vicent SIMBOR, *Manuel Sanchis Guarner, historiador i crític de la literatura*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 121-134.

Pàgines conegudes dels lectors d'ATCA pels resums publicats dins el volum VI, (1987), 393, núm. 3241; 393, núm. 3242; 392, núm. 3240; i 392, núm. 3238, respectivament.— J. P. E. [8961-8962-8963-8964

Pere ROSSELLÓ BOVER, *Josep Sureda Blanes i l'assaig noucentista*, dins «Revista de Catalunya», núm. 63 (maig de 1992), 139-152.

L'autor recorda la bibliografia d'En Sureda (140-141), en la qual figuren títols que recauen en el nostre camp, i en els quals, si d'una banda «el seu interès és sobretot presentar-nos els personatges i el seu context històric, sense entrar en la valoració o en l'anàlisi dels seus escrits» (140), de l'altra era sensible al rigor intel·lectual unit al valor artístic (150-151).— J. P. E. [8965

Francisco GIMENO BLAY, *José Trenchs Odena. In memoriam*, dins «Scrittura e Civiltà», XIV (1990), 333-334.

Nota necrològica, que subratlla l'eficàcia del pas de Josep Trenchs i Odena per la càtedra de paleografia de la Universitat de València.— J. P. E. [8966

Julio SAMSÓ, *Juan Vernet (n. 1923), ante todo un historiador*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 883-910.

Les pàgines inicials subratllen el fet que Joan Vernet i Ginés és hereu de Josep M. Millàs i Vallicrosa, amb característiques personals, però, ja que tant com aquell era un filòleg, Vernet, tot i haver publicat textos (entre d'altres, el *Tractat d'astrologia* de Bartomeu de Tresbéns), és sobretot un historiador de la ciència i un medievalista centrat en l'estudi de la cultura àrab i de la seva repercussió a l'Occident (884-885). La bibliografia té trenta-set llibres (888-890) i tres-cents set articles, fulletons i notes (891-910).— J. P. E. [8967]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Biblioteques i llibres dels Països Catalans en el «Serapeum» (Leipzig 1840-1870)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 436-445.

Presentada aquella publicació quinzenal, editada en el lloc i anys que consten en el títol, en són ací resumits o assenyalats els articles o les notícies relatius a obres d'autors catalans anteriors al segle XIX existents en biblioteques d'Europa, o a la situació de les biblioteques dels Països Catalans en uns anys en què després de la desamortització moltes riqueses bibliogràfiques dels vells monestirs o convents es desviaven de les aleshores noves biblioteques provincials i emigraven vers antiquaris i biblioteques d'Europa.— J. P. E. [8968]

[A. M. BALAGUER], *Índex Acta Numismàtica Vols. 11-20*, dins «Acta Numismàtica», 20 (1990 [1991]), 247-271.

En aquestes taules, els estudis publicats en els deu volums són aplegats per temes. I així trobem títols que incideixen en el tema d'aquest anuari particularment en les seccions dedicades a *Fons monetaris de museus* (252), a la *Moneda de Rhòde i Empòrion* (252-253), a *Moneda ibèrica* (253-255), a *Moneda medieval Catalana i de la Corona Catalano-Aragonesa* (260-262), a *Tresors, troballes i circulació monetària* (263-265 i 268), i a *Moneda Catalana i de la Corona Catalano-Aragonesa* tant moderna com contemporània (265-268).— J. P. E. [8969]

Josep PERARNAU I ESPELT, «*Arxiu de Textos Catalans Antics*». *Taules dels volums I-X*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Facultat de Teologia de Catalunya 1992, 60 pp.

Després de remerciar en la presentació tots els qui han fet possible els dits deu primers volums, tenim ací les taules dels mateixos toms (articles, notes i documents, butlletins bibliogràfics i recensions) (9-29), la dels temes que hi han estat tractats (31-33) i la llista de les cinc-cents cinquanta-dues revistes o col·leccions, de les quals han estat resumits set-mil trenta-quatre estudis en la secció de notícies bibliogràfiques (35-57).— J. P. E. [8970]

Vicent FALOMIR DEL CAMPO, «*Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*». *Índex general (1920-1991)* (Col·lecció Homenajes, 28), València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència 1992, 298 pp.

Les primeres pàgines resumeixen tant les vicissituds del naixement de la Societat Castellonenca de Cultura la tardor del 1919, com les del seu «Boletín...» el 1920 i les característiques del mateix (13-24). Segueix el cos de l'obra, constituït per la fitxa bibliogràfica dels 3183 treballs que han estat publicats en les seves pàgines fins al 1991; les fitxes són col·locades per ordre alfabètic del primer cognom dels autors (25-226). Segueix l'índex dels topònims presents en els articles del Butlletí (227-231), el de matèries dels mateixos articles (233-245), i el dels títols dels mateixos articles (247-295).

Recordarem que nombre dels articles publicats en les pàgines de la revista castellonenca recauen en el nostre camp i que entre aquests es troben més d'un centenar de cartes de població.— J. P. E. [8971]

Andreu MAYAYO I ARTAL, *Centre d'Estudis de la Conca de Barberà (1978-1988): l'obra feta*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 9 (1989), 239-268.

La primera part del treball és un resum de les vicissituds d'aquells onze anys de remoguda vida societària (239-251). Segueix la taula alfabètica dels autors dels estudis publicats en els vuit primers volums de l'«Aplec de Treballs» (253-260), i la temàtica dels mateixos treballs (261-268).— J. P. E. [8972]

Catàleg «Ilerda». (Anuari de l'Institut d'Estudis Ilerdencs), Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs 1991, 36

Aplec de les taules de cada un dels quaranta-vuit volums de la dita publicació, corresponents als anys 1947-1990. Molts dels títols recauen en el nostre camp.— J. P. E. [8973]

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA LOCAL

Francesc FITÉ I LLEVOT, *La cripta de Santa Maria la Vella de la col·legiata de Sant Pere d'Àger*, dins «Sim. Esglésies Terrassa», 115-123.

Dins aquest estudi, més atent a la vessant arqueològica, hi ha un apartat de notes històriques, on són recordades les primeres referències escrites tant al castell d'Àger com a alguna de les dites esglésies (la primitiva de Sant Pere s'hauria convertit en la cripta de la de Santa Maria) en documentació poc posterior al 1034, que deuria ésser l'any de la conquesta (135). També és reproduïda la descripció que en féu Jaume Villanueva (116). Hi ha onze croquis o reproduccions fotogràfiques (119-123).— J. P. E. [8974]

Rafael COMAS, *Els diners agramuntesos de la Guerra de Separació*, dins «Acta Numismàtica», 20 (1990 [1991]), 165-173.

Durant la dita guerra, Agramunt encunyà monedes de plata i diners d'aram. Des del 1965 no es coneix cap més exemplar de les primeres, però els segons han pujat de quatre el 1979 a catorze de segurs i a tres de dubtosos, ací fotogràficament reproduïts (167, 169, 171 i 173) i descrits; llur inscripció és idèntica, però el bust reial de tres o quatre pertany a Felip IV de Castella i de vuit o deu a Lluís XIII de França (168 i 170). Han d'ésser anteriors al març del 1642 (172, noa 11).— J. P. E. [8975]

M. Magdalena RIERA FRAU, Natàlia SOBERATS SAGRERAS, *Introducció a l'estudi del sistema hidràulic d'Alaró (Mallorca)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 61-73.

Pàgines dedicades a la reconstrucció del sistema hidràulic, en les quals és tinguda en compte la documentació tant ja publicada com encara inèdita a l'ARM, *Escrivania de cartes reials* o a la d'*Audiència*; té particular interès el *Liber aquarum forensium*; la riquesa d'aigua permeté l'activitat de deu molins, nou dels quals encara existeixen. Al final hi

ha aplec de notícies del 1232 al 1875 (70-73).— J. P. E.

[8976

Josep MIRALLES SALES, *Los Meliá de Albocácer*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 79-92.

Joaquín ROCA ALBALAT, *Los titulares del vínculo de los Meliá en Albocácer*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 9-57.

El primer article aplega notícies de persones que han portat el cognom Melià en les comarques castellanones, començant pel primer documentat l'any 1389, relacionat amb l'ermita de Sant Pau d'Albocàsser, de la qual són transcrits fragments de *Goigs* (82-83). Un dels punts documentats és el 'vincl' entre la ragaúlia Melià i el Mas de Martí (81-82), establert el 1517, més detalladament exposat en el segon article, a base tant de la documentació familiar aplegada a demostració del dit vincl, com de la parroquial d'Albocàsser. Damunt aquesta base, ambdós autors estableixen arbres genealògics, el primer de tres branques familiars (92), el segon del tronc principal (57); aquest, de més a més, en apèndix documental transcriu de l'arxiu familiar un *Procés de Marsella Segarra y de Melià contra Pere Melià*, datat el 1634, entorn de l'extensió dels drets d'un titular dels béns del 'vincl' (20-22).— J. P. E.

[8977-8978

José Luis SANTONJA CARDONA, *El real convento de San Agustín de Alcoi. Una aproximación histórica*, dins «Analecta Augustiniana», LV (1992), 183-205.

Aplec de notícies, en gran part inèdites en seccions diverses d'Alcoi, Arxiu Municipal, sobre la fundació, que l'autor atribuïx a Margarida de Llúria, filla de l'almirall, el 1338, i sobre les successives vicissituds (construcció d'església i convent, relació amb la parròquia i amb els altres religiosos de la vila, confraries, etc.). Assenyalen les informacions relatives al fons d'incunables, ara a El Escorial (185), a l'activitat del 'scriptorium' fins al 1732 (186), i a l'escola de gramàtica posada al servei del Consell de la Vila des del 1549 (186-187), que el 1612 s'havia d'estendre a arts i teologia (190).— J. P. E.

[8979

L. TORRÓ GIL, *Epidèmia i lluita contra la mortalitat al País Valencià Foral Modern. El morbo' de 1600 a la vila d'Alcoi*, dins *El papel de la mortalidad en la evolución de la población valenciana*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert 1991, 99-106.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[8980

Jesús ALTURO I PERUCHO, *La disputa del ciutadà de Lleida Guillem de Rees contra el monestir santjoanista de la Mare de Déu d'Alguaire*, dins «Misc. Lladonosa», 173-184.

A base del corresponent procés, part del *Diplomatari... d'Alguaire*, que l'autor té en preparació, trobem ací resumits els successius actes judicials d'un plet que durà més de trenta anys (1254-1286); assenyalen les impugnacions escrites entorn del 1262 per Martí de Copons contra una sentència favorable a Rees (180 i 181); el plet s'acabà per arbitratge (184).— J. P. E.

[8981

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Les monges d'Alguaire, successores temporals del monestir de Sant Hilari de Lleida en la possessió dels llocs de Riudovelles i Conill i en el cobrament de determinats censos a Tàrrega (1648-1649)*, dins «Misc. Lladonosa», 569-581.

Episodi de la Guerra dels Segadors, per culpa de la qual les monges d'Alguaire es refugiaren a Barcelona, essent la zona de Lleida ocupada per l'exèrcit de Felip IV. En

contrapartida, Lluís XIV els assegurà alguna base econòmica mitjançant els drets senyorialis i els censos esmentats en el títol. A Cervera, Arxiu Històric Comarcal, *Notaris. Tàrraga*, 13 (1648-1649), es conserven els *Actes fan per lo monestir de Sanct Illari de Lleyda...*, i són les actes notarials de la presa de possessió del castell de Riudovelles i del lloc de Conill, i de pagament de censals diversos per censataris de Tàrraga; ací és descrit el quadern (570) i transcrits les actes (577-581).— J. P. E. [8982]

J. UROZ SÁEZ, *Los orígenes de Alicante*, dins *Els orígens de les nostres ciutats*, València, Real Academia de Cultura Valenciana 1991, 111-130.

Després de la introducció, aquestes pàgines intenten d'aplegar els actuals coneixements tant sobre l'època ibèrica (113-120) com sobre la romana (121-127). Quant a la ibèrica, es basen sobretot en les descripcions d'autors llatins i grecs transcrits en les notes (128-129), i es detenen en el problema de si s'ha de localitzar Akra Leukè a Alacant o no, i en la suposició que sí, si al Tossal de Manises, a Benacantil, o a l'Albufereta. Les notícies sobre l'època romana es basen en una dotzena de fragments d'inscripcions (una d'elles en grec, 124-125), d'on es dedueix que formava un municipi almenys de dret llatí ja en el segle I a. C., on es practicava el culte imperial (123-126).— J. P. E. [8983]

Emilio RIDRUEJO, *Sobre los aragonesismos del «Libro de los primitivos privilegios de Alicante»*, dins «Misc. Colon», 291-301.

L'autor resumeix i discuteix l'aportació de Francisco Gimeno Menéndez; està d'acord amb la seva tesi que la part castellana del dit llibre, escrita entre els anys 1252 i 1277 i copiada abans del 1308, presenta mostres d'haver estat redactada per un aragonès; però creu que la prova no rau en la grafia «ç / z' al final de paraula, ans en la construcció del tipus «si tuviere, dará», desconeguda del castellà contemporani i en canvi freqüent en textos aragonesos (299-300).— J. P. E. [8984]

José Vicente CABEZUELO PLIEGO, Sonia GUTIÉRREZ LLORET, *La huerta de Alicante tras la Guerra de los dos Pedros. Acerca de la construcción del Assut nou en 1377*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991), 69-98.

Els autors es proposen de sumar les notícies proporcionades per la documentació amb les de l'arqueologia del paisatge (70). La situació de l'Horta d'Alacant entre la conquesta castellana i la dita guerra és desconeguda, car una de les malifetes de la mateixa fou la desaparició del *Llibre nou de la partició de les aigües de l'horta*, i només és possible de fer suposicions entorn de quines són les sèquies més antigues (70-72). Les malvestats de la guerra a Alacant consistiren en la desertització tant de la ciutat com de l'horta, devastada pels escamots castellans de Pedro el Cruel, i també per les conseqüències de les successives ocupacions, amb la consegüent declaració d'enemics i confiscació de béns (primer document transcrit, d'ACA, *Canc.*, reg. 744) i naixement d'enemistats (73-77). Aquesta és la situació en la qual fou represa la iniciativa de construir nova resclosa i nova sèquia a fi d'engrandir l'horta, empresa que fou guiada per Nicolau de Pròixita en tant que representant reial i és coneguda amb detall per les successives actes de reconeixement del terreny i de planificació de l'obra, conservades en document únic a Alacant, Arxiu Municipal, *Armari* 16, 1/11 (86-93).— J. P. E. [8985]

José HINOJOSA MONTALVO, *Ermitas, conventos y cofradías en tierras de Alicante durante la*

Edad Media, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 257-299.

Aplec de notícies de fonts tant inèdites (ACA, *Canc.*, *reg.* i ARV, *Reial*) com ja publicades sobre diversos ermitans i ermitanes famosos i sobre ermites: Dénia-Cap de l'Ermita (després ,de Sant Antoni'), Elx, Oriola (258-268); sobre confraries d'Oriola, d'Alacant, amb resum dels capítols nous donats per Martí l'Humà a la de Sant Nicolau (272-276), i Cocentaina (269-277), on l'autor resumeix els punts més importants relatius a confraries i a funcionament de les confraries (278-282); i sobre ordes religiosos: mercedaris a Cocentaina, Oriola i Elx (283-287), dominicans a Oriola (288), agustinians a Alcoi i Oriola (288-291); franciscans a Alacant i Oriola i menorettes clarisses a Oriola (292-294); i jerònims per evolució dels ermitans de Dénia (295-296).— J. P. E. [8986

Màrius BEVIÀ, Eduardo CAMARERO, *Propuesta para la reconstrucción morfológica de la alcazaba de Alicante: estructura anterior a las transformaciones renacentistas*, dins *Fortificaciones*, 213-234.

Pablo ROSSER LIMIÑANA, *Excavación arqueológica de urgencia en el macho del castillo de Santa Bárbara (Alicante)*, dins *Fortificaciones*, 183-211

Després de recordar que una reconstrucció arqueològica s'ha de basar en l'estudi de les restes materials, en la investigació en fons documentals i en l'anàlisi de les estructures existents (216), els autors ressegueixen cronològicament la constància documental de modificacions realitzades en el castell (217-219), i després les precisen amb els plànols de Vespasiano Gonzaga, Giovanni B. Paravicino, Josep Castelló i Pere Joan Valero i per l'anglès S. Bafin (220-222), i amb fragments de propostes d'obres del 1557 (225) i del 1463 (226-230).

Les pàgines dedicades en el segon article a exposar les bases documentals expliciten més les fonts tant medievals (ACA, *Canc.*, *reg.* i ARV, *Mestre racional*, 4563), com sobretot modernes i en particular els informes de Vespasiano Gonzaga, *Plano del castillo de Alicante con un informe de las nuevas obras de fortificación...* i *Perspectiva del castillo de Alicante con las nuevas obras de fortificación...*, ambdós a Simancas, Archivo General, *Guerra antigua*, lligall 79 (191-195).— J. P. E. [8987-8988

José L. MENÉNDEZ FUEYO, *Primera bibliografía castellológica de Alicante*, dins *Fortificaciones*, 235-264.

Aquestes pàgines apleguen uns cinc-cents títols, disposats per ordre alfabètic del primer cognom dels autors, que no sols abasten els diversos temes que s'engloben en el més general dels castells (història, arqueologia, art, tècniques de construcció, ceràmica, etc.), ans també obres més generals, per exemple, monografies d'història de poblacions.— J. P. E. [8989

Daniel RUBIO RUIZ, Joan Ramon GONZÀLEZ PÉREZ, Juli MARKALAIN TORRES, *L'església parroquial de Sant Miquel Arcàngel d'Alcoletge: un bon exemple de l'arquitectura religiosa de la segona meitat del segle XVIII al Segrià*, dins «Ilerda. Humanitats», XLVIII (1990), 31-44.

Estudi arquitectònic, dins el qual trobem un apartat, on són aplegades les dades epigràfiques, amb transcripció de dues inscripcions funeràries (36), que també són reproduïdes (37) i fotografiades (44).— J. P. E. [8990

Jean DUVERNOY, *Le droit de cugútia et le pareage d'Andorre*, dins «Heresis. Revue Semestrielle d'Hérésologie Médiévale», núm. 18 (juin 1992), 43-53.

Tant o més que els *Pariatges* del 1278, seria important per al futur de la constitució política andorrana l'acord amb Roger Bernat III de Foix, vescomte de Castellbó, en virtut del qual representants nominals de sis parròquies d'Andorra lliuraven al comte-vescomte el dret d'administrar justícia tal com el posseïa en el vescomtat de Castellbó, a canvi de la renúncia del dit comte-vescomte al mal ús de la cugúcia. El document del 1278, ara a París, Archives nationales, J. 879, és ací traduït al francès (50-52). L'autor aplega dades sobre la raguèlia dels Foix-Castellbó i les seves vinculacions amb el catarisme (44-46: el notari del document, Peire Authié, ho deixaria tot, es faria predicador càtar i moriria a la foguera a Tolosa de Llenguadoc el 1310), i formula hipòtesis sobre què podia representar de fet per als andorrans l'alliberar-se de la cugúcia (48-50).— J. P. E. [8991

Josep BINEFA I MONJO, *El senyoriu d'Anglesola en la Catalunya medieval. Selecció de textos inèdits*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 4 (1992), 31-47.

Pàgines pòstumes precedides d'una semblança de l'autor escrita per Gener Gonzalbo i Bou (33). En realitat són resum de documents relatius al temple parroquial d'Anglesola des de mitjan segle XII als nostres dies (34-38), a les relacions de les branques diverses dels Anglesola amb el monestir de Poblet (38-45), i al fundador de la branca de senyors de Bellpuig, Berenguer Arnau I d'Anglesola, amb transcripció del document del 1139, ara a Cervera, Arxiu Històric Comarcal, amb el qual Ramon Berenguer IV li atorgava en alou el terme de Bellpuig (45-47).— J. P. E. [8992

Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Inventari de les jurisdiccions senyorials a la comarca de l'Anoia en els segles moderns*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 39-70.

El vesper de jurisdiccions senyorials damunt els pobles de la comarca de l'Anoia ha atret l'atenció de nombre d'estudiosos (43-45). Tenint en compte les dades proporcionades pels mateixos, per Francisco de Zamora i sobretot pels prop de cent cinquanta capbreus de l'ACA, *Protocols notariais. Igualada* (46, nota 28) relatius a la dita comarca, l'autor estableix per a cada poble el(s) titular(s) del senyoriu els anys 1632, el 1719 i el 1780 (en qualque cas, també el 1595) (47-63), amb el resultat que la jurisdicció reial s'estenia a deu poblacions, la nobiliària laica a 46, la nobiliària eclesiàstica a 17, i la mixta reial i baronial a 6 (64; mapa: 68), cas en el qual es trobava Igualada (65-67). Però els grans senyors de la contrada eren els Cardona (Medinaceli) (67-70).— J. P. E. [8993

Francesc FORN I SALVÀ, *Un Te Deum a l'any 1652*, dins «Arenniss», núm. 20 (desembre 1992), 9-11.

L'Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, *Llibre d'Òbits*, 3, conté una nota escrita poc després del 2 de febrer del 1652, deixant constància que en dit dia la parròquia sencera havia assistit a un *Te Deum* donant gràcies per l'acabament d'una pestilència que els passats mesos de setembre i octubre havia fet trenta-nou morts. L'anotació és reproduïda fotogràficament (10), i comentada. La pesta rebrotà i aquell mateix any causà cinquanta-sis víctimes.— J. P. E. [8994

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Argimon: indret, castell i santuari. Dades inèdites*, dins «Quaderns de la Selva», 5 (1992), 31-42.

Després de les pàgines dedicades a la localització i a l'etimologia del nom, d'origen

germànic (exèrcit defensor), l'autor recorda que el castell pertanyia a la família dels Cabrera i, aplegada la documentació de sèries diverses de l'Arxiu Diocesà de Girona (*Lletres episcopals, Pergamins de la Mitra i Visites pastorals*), rememora esdeveniments dels segles XIII-XVIII, sobretot la institució defensiva anomenada 'comunia' (35-36) i les notícies relatives al culte del santuari. Destaquem la dels llibres posseïts per Francesc Maçana en morir el 1443: el *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis, el *De consolatione* de Boeci, uns *Evangelis* comentats en català, el cant de la Passió i sis o set quaderns d'escrits menors (38); també la que el 1506, un dels altars posseïa un missal manuscrit damunt pergamí (39). Es conserva el *Llibre de la confraria del Roser* de l'Esparra (40).— J. P. E. [8995]

Teresa-Maria VINYOLES I VIDAL, *La crisi feudal, el poder de la burgesia i els camperols d'Artesa de Segre*, dins «Misc. Lladonosa», 411-426.

Pàgines basades en la *Còpia autèntica de la compra de l'onzè de la vila d'Artesa*, conservada a Barcelona, AHPN, *Lligall únic de Lleida*. Es tractava de la compra el 1449 de l'onzè de tots els drets senyoriais per part de tres burgesos de Lleida, entre els quals es trobava Bartomeu Maüll, advocat i professor de lleis a l'Estudi General (418). L'onzè equivalia al dot de la recent vídua Elionor de Ribelles, impossible de pagar altrament que per venda de drets (414-416). La compra-venda afectava totes les cases de la població, seixanta-set (419-422: però 19 en el fogatge de 1380 i 29 en el del 1413), i les produccions agràries d'Artesa sotmeses a drets senyoriais (423-424). També eren inclosos en el document els serveis dels pagesos als senyors (424-425). Assenyalen dos mots que no són en el DCVB: '(onzonar)*': «tro sia onzenada» (423), i '(onzener)*': «en poder dels dits onzeners» (425).— J. P. E. [8996]

Rosa M. URPI I CASALS, Juan Antonio RESINA NAVAS, *El castell i terme de Banyeres del Penedès. Dels seus orígens al segle XIV*, Banyeres del Penedès, Ajuntament 1991, 534 pp.

Els autors diuen en la presentació de l'obra que en aquesta es concentren dos anys de treball intens de recerca per fons tant catalans com forasters (11; cf. 9, on hi ha la llista d'arxius). I, després de recordar les aportacions anteriors a la història del poble (24-26), en realitat presenten en el cos de l'obra tant allò que diuen textos o documents com els resultats als quals han arribat estudiosos dels darrers decennis. Recauen en aquestes pàgines els primers. Així, trobem reproduïts els textos d'escriptors grecs i llatins que han parlat de la contrada (47-56), i quadres dedicats a enumerar les localitzacions que hom ha fet dels topònims Antistiana, Stabulo Novo i Palfuriana, dels *Itineraria* (67-69). Després del desert documental que són les èpoques visigoda i àrab, trobem les primeres referències escrites dels segles IX-XI (123-141), la indicació documental dels límits de Castellví de la Marca els anys 936 i 1023 (134-135) i la presència de Banyeres en els *Libri Antiquitatum* de la Seu de Barcelona, pel fet d'ésser de senyoriu eclesiàstic (144 ss.; 153 i 160). Seguim trobant les primeres referències a la capella de Santa Eulàlia (183-186) i les anotacions comarcals de les *Rationes decimarum Hispaniae* dels anys 1279 i 1280 (191-192), les primeres notícies del priorat de Banyeres (201-205), i ja plenament documentades tant a l'ACA com a l'ACB les successives famílies senyoriais (231-314), com també els drets d'aprofitament de pastures i d'aigües (315-336). El segle XIV constitueix capítol independent. Hi som informats de les *Ordinacions del castell de Banyeres* (350-351), dels capítols per a la redempció jurisdiccional que el 1376 posà el mer i mixt imperi a mans del rei, de les llistes de jurats i prohoms (372-377), de rectors de la parròquia (377-378), de les notícies proporcionades per les *Visites pastorals* de l'ADB

(379-382, 386-388), dels detalls minúsculs tant sobre producció local com sobre la configuració de l'espai urbà o rural salvats en el *Llibre de la cort del batlle de Banyeres*, de l'ACB (389-403), i de la llista dels successius notaris (404). Quant a la demografia: el document de redempció de jurisdiccions conté llista nominal de 48 prohoms; el *Fogatge* del 1380 només compta 45 contribuents (406). Les pàgines 415-497 presenten i d'alguna manera transcriuen seixanta-tres documents datats entre el 938 i el 1376 (des de la pàgina 224, d'altres són transcrits en nota). La bibliografia ocupa les pàgines 499-528.— J. P. E. [8997]

Història de Barcelona. Dirigida per Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ. Volum II. *La formació de la Barcelona medieval*. Joan AINAUD, Philip BANKS, Xavier BARRAL, Carme BATLLE, Gaspar FELIU, Manuel RIU, Josep M. SALRACH, Barcelona, Ajuntament i Enciclopèdia Catalana 1992, 366 pp.

Història de Barcelona. Dirigida per Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ. Volum III. *La ciutat consolidada (segles XIV i XV)*. Carme BATLLE, Joan F. CABESTANY, Claude CARRÈRE, Gaspar FELIU, M. Teresa FERRER, Albert GARCIA ESPUCHE, Manuel GUÀRDIA, Antoni RIERA, Joan SUREDA, Barcelona, Ajuntament i Enciclopèdia Catalana 1992, 392 pp.

[Aquests dos volums prossegueixen amb idèntiques característiques l'obra presentada dins ATCA, XII (1993), 504-505, núm. 8200]. I així, en el segon Joan Ainaud de Lasarte repassa les fonts, progressivament més riques, de què l'historiador disposa per al coneixement de la vida col·lectiva dels barcelonins en els segles de l'Alta Edat Mitjana, des de les minses dels àrabs (13; cf. 80-81), passant per les més explícites d'època carolíngia (14; cf. 86-89), a les quals s'han de sumar les dades que proporciona la numismàtica i el poema d'Ermold el Negret. A la documentació d'arxius barcelonins posterior al 985 (l'anterior fou destruïda per Al-Mansur, exceptuada la de la de la parròquia de Sant Miquel, 15), s'hi sumen les cròniques d'institucions particulars (Sant Pere de les Puel·les), i ben aviat creacions jurídiques com els *Usatges* (17, 151), el *Llibre del consolat de mar* o el *Recognoverunt proceres* del 1284 (20), o reculls de documents des del 1172 (*Liber feudorum maior*, *Libri Antiquitatum*). Això no obstant, la documentació de naturalesa econòmica és «extremament escassa fins als volts de l'any mil»; després, és més abundant tant a l'ACA (organitzat per Ramon de Caldes, qui elaborà el *Liber feudorum maior*), com a l'ACB i a Sant Cugat (257, nota 1). I així, l'exposició dels temes, bàsicament narrativa (configuració material de la ciutat, estructuració jurídica, activitats sobretot econòmiques dels barcelonins, cultura i art), és també fonamentada en documentació encara inèdita dels arxius esmentats, on, de més a més, trobem pàgines que recauen més directament en el nostre tema: 89-94, reconstrucció del capitular que Carlemany atorgà a Barcelona en ésser conquerida pels francs; 99-101, sobre formació tècnica dels jutges; la correspondència entre el bisbe Vives i Gerbert d'Aurillac (113); 133-144 i 150: descripció del creixement de ciutat i ravals, aprofitant també el *Recognoverunt proceres*, els *Usatges* (152-156), i (162) *Statuim encara* i *Atorgam encara*. Les pàgines 328-330, resumeixen les principals aportacions del període en hagiografia, poesia, historiografia (cròniques, crònicons, *Gesta...*) i dret. No manca una referència al *Regiment de la cosa pública* de Francesc Eiximenis (170). De més a més, trobem reproduccions d'inscripcions llatines (14, 16, 30, 115), catalanes (184-185 i 186), hebrees (17, 43) i àrabs (84, 225); de monedes catalanes (40, 78, 104, 163, 164, 209, 226, 227, 229, 278, 286, 305, 349, 354) o àrabs (39, 82); de pàgines manuscrites de les *Ordinacions d'En Sanctacília* (66), dels *Libri Antiquitatum* de l'ACB (92-93, 102, 229, 239, 245, 284, 287, 338), del *Sermo Sancti Pauli Narbonensis* de l'abat Oliba (110), d'un *Llibre de comptes del plat dels pobres de Santa Maria del Mar* (123), del *Cartulari de Sant Cugat* (124), dels *Usatges* (127), del *Llibre verd*

(de la ciutat de Barcelona) (128, 132, 148, 151), del *Llibre dels fets* (159), d'un *Regestum Vaticanum* (137), i de les *Ordinacions del gremi de sabaters* (251); deu de pergamins datats entre el 894 i el 1271 (85, 98, 100, 108, 117, 131, 145, 234, 242 i 243); vint-i-dues de miniatures (89, 114, 126, 130, 150, 160, 163, 164, 182, 224, 256, 290, 300, 302, 329, 346, 350, 351, 352, 355, 359 i 364); la de la butlla en paper de Vic (111); i sis de fragments de plans de la ciutat (143, 210, 218, 237, 295 i 340).

Trobem en el tercer volum, que ofereix nombroses referències als fons inèdits tant d'ACA com de l'AHCB, un considerable nombre de pàgines d'alguna manera basades en el *Llibre del consolat de mar* (24, 28, 190-195, 226-236), en l'*Acta de navegació* (24); en el nou usatge *Item statuerunt* (39), i sobretot en el privilegi *Recognoverunt proceres* (39, 93, 275), considerats les bases legals de la consolidació de l'estructura urbana; assenyalen les pàgines dedicades a esbrinar la fiabilitat demogràfica dels fogatges, a llur paral·lelisme amb l'estructura de la ciutat i a les dades del de 1516 (45-51); també les dedicades a la documentació catalana aplicable al tema de la demografia (80-84), amb qualque referència al *Llibre verd* (de la ciutat de Barcelona) (86; cf. 277; miniatura: 111). En l'apartat de les activitats econòmiques també és tingut present l'Archivio Datini, de Prato (197); i el *Llibre del consell* en parlar de la vida i les institucions polítiques (275-283). El text de les pàgines 315-322 comprimeix certes dades del pensament i de la cultura barcelonines dels segles XIV-XV [on, per no trobar, no trobem Francesc Eiximenis, esmentat, en canvi, en altres apartats: 32, 68, 94, 278; a 315 hi ha reproducció fotogràfica d'una pàgina del *Terç del crestià*], però sí transcrita la inscripció de la porta de Sant Iu de la Seu de Barcelona (253/16). El capítol de la projecció exterior fa referències constants a documentació inèdita d'ACA, *Canc., reg.* (354-391). Un nombre considerable de reproduccions de pàgines manuscrites es troba entre les il·lustracions: moltes pertanyen a ordinacions laborals: ollers (21), forners (108), ferrers (151 i 176), blanquers (178), drapers (205 i 207), corredors de canvi (280), mestres d'aixa (375); d'altres a llibres: *Llibre de les mules* (22-23), *Crònica* de Bernat Desclot (27), *Llibre de coneixença de les espècies* (103, 194, 202), *Llibre vermell* de Montserrat (120), *Ars brevis* de Ramon Llull, edició del 1481 (316), *Corpus Iuris Civilis* (317), *Flos sanctorum* (318), *Cròniques catalanes* (319); no oblidem les reproduccions de portolans (30, 181, 296, 384), o les mostres de documentació notarial diversa (151, 192, 229, 235), com la del Consolat de mar (227), i de la Llotja dels mercaders (228); hi ha una lletra de canvi del 1454 (233); i documentació comptable de la banca Descaus Olivella (239-243); no manquen les reproduccions de documentació municipal: *Llibre verd* (111), *Del pes de Barcelona, com se regeix* (219), *Llibre del consell* (249, 275, 276, 278), *Privilegis i ordinacions de la ciutat de Barcelona* (278), *Llibre appellat consueta* (281, 283); o reial: lletra a Jaume II (160), llibre de comptes de la casa reial (289), privilegi reial de construcció del port el 1438 (295), corts de Cervera 1359 (359) i concessió de franquesa de lleudes i peatge als ciutadans de Barcelona (365); assenyalen qualque reproducció d'inscripcions: una d'hebrea (113), la de la làpida de Lluís Desplà (323), la de la taula de la Pietat (351); i la reproducció d'un fragment del plànol de Barcelona d'A. Van Den Wingaerde (302).— J. P. E. [8998-8999

Pau M. CASADEVALL, *Set-cents anys de presència dels Carmelites a Barcelona (1292-1992)*. *Breu notícia*, Barcelona, Carmelites de Barcelona 1992, 110 pp., les vint darreres de reproduccions fotogràfiques.

Jill R. WEBSTER, *The Barcelona Carmelite Archives before 1348*, dins «*Analecta Sacra Tarraconensia*», 65 (1992), 141-210.

Narració per al gran públic de les principals vicissituds dels Carmelitanos (Calçats) a Barcelona durant els set segles de llur presència, el llibre inclou diversos fragments

textuals ja des del moment de la fundació de la casa el 1292 (13) i esment dels escriptors carmelites catalans medievals (16-17; 20-21). Fragments textuals i temàtica d'aquestes pàgines augmenten en exposar els segles moderns (29 ss.), on trobem dues pàgines dedicades a la presència dels carmelites en la Universitat de Barcelona de l'època barroca (37-39). Les pàgines 49-50 proporcionen detalls inèdits del setge de Barcelona els anys 1713-1714. Hi ha reproducció de caplletres i d'uns *Goigs de Nostra Senyora del Carme*, manuscrits i copiats el 1605 (101-103).

Les pàgines de Jill R. Webster no són pas un estudi d'allò que hom pot saber de l'arxiu del convent de carmelitans de Barcelona abans de la Pesta Negra, ans presentació i intent de transcripció de vint-i-un documents, els vint primers dels quals potser es troben «among certain unclassified material in the Crown of Aragon Archives» (142); el vint-i-unè (no pertanyent als, ans a les carmelites) és certament d'aquesta procedència (203). La vintena de peces són en general documents relatius a herències o a compra-ventes. Se'n diferencien el primer, amb el qual l'any 1293 la comunitat del Carme defensava davant el bisbe de Barcelona el dret a tenir capella pública i campana (153-155); i el quart, exposició del plet entorn dels drets del convent del Carme dins la parròquia del Pi, amb sentència arbitral del 1316 donada per Guillem Tarafa i Bertran de Ceva (159-167). Hi ha taula onomàstica (205-210).— J. P. E. [9000

Pere ORTÍ i GOST, *El forment a la Barcelona baixmedieval: preus, mesures i fiscalitat (1283-1345)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 377-423.

Estudi del preu del forment a Barcelona en els anys indicats en el títol, a base de dues fonts: els dos volums d'ACA, *Reial Patrimoni, Batllia, Classe VIII, G*, núms. 2-3, el primer, llibre de comptes del molí del Clot Sobirà; els altres dos, 'llibres de sortides' (379-380); i la sèrie gairebé completa d'ACB, *Pia Almoina. B. Administració. Sortides, Format major* (381-292). Els de l'ACA permeten de conèixer en alguns casos el preu diari del forment (anys 1336 i 1339), i en d'altres el preu mensual (anys 1334 i 1335) o l'anyal (anys 1286, etc., 1329-1337 i 1339-1342). Totes aquestes dades són resumides en deu quadres i vuit gràfiques. De més a més, trobem equivalències de les mesures barcelonines per a grans (393-396), la quantificació dels impostos reials (mesuratge o dret de còps; i lleuda de la farina) i municipals (compra-venda de cereals i de farina) (398-401), i la del cost de les quatre operacions que són el transport, la porgadura, la móltia i la cuïta (402-403). L'evolució del preu del forment oscil·là entre els 60 diners per quartera el 1299 i els 137'5 diners per quartera el 1334 (410), essent múltiples les causes de l'encariment, sobretot, però, les males anyades, la principal de les quals fou 'el mal any primer' el 1333 (404-422).— J. P. E. [9002

José Ramón JULIÀ VIÑAMATA, *La riqueza de los barceloneses del primer tercio del siglo XIV a través de sus testamentos*, dins «Miscel·lània de Textos Medievales», 6 (1992), 1-45.

Del volum de l'ACB, *Bernat Vilarrúbia. Testaments 1303-1334*, l'autor n'ha seleccionades i resumides en regest vint-i-cinc darreres voluntats, onze de les quals són transcrits completes (24-46). Una de les només resumides pertany al notari Miquel Antiga, [relacionat amb mestre Arnau de Vilanova] (42, núm. 21). En les pàgines introductòries trobem dades sobre el testament a Catalunya en els segles anteriors (3, nota 2) i exposició dels béns mobles esmentats en aquells testaments, entre els quals no semblen figurar llibres (11-18). Assenyalam també les diferències entre classes socials en relació a la unitat o multiplicitat d'hereus (21). [A la pàgina 43, testament núm. 43, en la línia 17 del text trobem la deixa següent: «Et cuilibet scholarum VI denarios», cosa que obliga

el lector a preguntar-se si a Sant Pere de les Puel·les el 1331 hi havia més d'una escola, o si la lectura correcta no hauria d'ésser «scolarium», en el qual cas la pluralitat hauria estat d'escolans].— J. P. E. [9003

Tomás LÓPEZ PIZCUETA, *El patrimonio inmobiliario de la Pía Almoína de Barcelona, en la primera mitad del siglo XIV*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 65 (1992), 407-433.

Descripció de les classes de drets posseïts per la Pia Almoína en el Territori de Barcelona limitat pels rius Besós i Llobregat, a base del *Capbreu* de la mateixa Almoína establert entre el 1317 i el 1326, completat amb el *Llibre Verd* i amb les sèries documentals d'*Administracions forànies* i de *Testaments de la Pia Almoína*, tots de l'ACB per al període que arriba a la Pesta Negra (408). El 81'8% del dit patrimoni era constituït per terres (la immensa majoria, el 86'7%, de secà, 410), el 15'8 per edificis, i el 2'4 per d'altres drets (409). En les pàgines següents, l'autor, amb freqüent transcripció de textos, assenyalava variants en els drets sobre terres, normalment derivats d'establiment en enfiteusí o ,tenència' (411-415; 422), sobre edificis, on distingeix entre la ,domus' on pot haver-hi qualche element complementari d'hort o de coberts (416-418), i el ,mansus - mas' que és una unitat complexa i completa (casa, coberts, hort i terres de cultiu, potsers bosc) (419-420); els drets esmentats tenien la contrapartida de pagament de censos, que cap a mitjan segle XIV tendiren a ésser en metàl·lic (422-433).— J. P. E. [9004

Joan AINAUD DE LASARTE, *Dos «eximplis» en les escultures de l'església de Santa Maria del Mar*, dins «Misc. Jubany», 51-57.

L'autor fixa la seva atenció en dos dels vint-i-cinc capitells de la porta principal de Santa Maria del Mar, el dinovè que representa la trobada entre tres vius i tres morts, que posa en relació amb dues peces del *Llibre vermell de Montserrat*, que respectivament porten per títol *Ad mortem festinamus* i *Stella splendens*; i el terç, cant a la fidelitat amical representada per Amic i Melis, recordada en la *Llegenda àuria*, en el *Terç del crestià* de Francesc Eiximenis, i en el *Recull d'eximplis, gestes e faules e altres... ordenades per ABC* (52-54). Hi ha representació fotogràfica dels capitells (55-56).— J. P. E. [9005

Xavier SORNÍ ESTEVA, *Els apotecaris de Barcelona dels volts del 1500*, dins «Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana», I (1992), 33-42.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[9006

Montserrat GALERA i MONEGAL, *Vistes i plànols de Barcelona 1572-1850. Reflexions amb motiu d'una exposició*, dins «Serra d'Or», (abril 1992), 23-27.

La dita exposició tenia dues seccions dedicades respectivament a les vistes i plànols de Barcelona del 1572 al 1700 i una altra a les del segle XVIII (ultra la del segle XIX). L'autora comenta la de G. Braun i F. Hogenberg, *Civitates orbis terrarum*, del 1572, vista des de Montjuïc (23: reproducció); i la de Sebastien de Pontault, vista des del port, d'entorn del 1668, dins *Plans et profils des principales villes...* (24: reproducció). Hi ha reproducció de dues altres vistes anteriors al segle XIX (24-25) i de dues de les publicades per Alexandre de Laborde el 1806 (26-27).— J. P. E. [9007

Maria Adela FARGAS PEÑARROCHA, *Poder i xarxes matrimonials, 1599-1621: aproximació*

envers una distribució de les àrees de domini familiars a Barcelona, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 95-126.

L'objectiu d'aquestes pàgines és el de descriure les estratègies de les aliances matrimonials de les famílies assentades en els cercles de poder de Barcelona, subratllant el fet que les dites aliances eren també mitjà «d'envoltar certs sectors del poder» (98). La base d'anàlisi és proporcionada pels 281 capítols matrimonials de membres de l'aristocràcia i de ciutadans honrats localitzats en dos arxius barcelonins (AHPB i AHMB) i en la Biblioteca de Catalunya (100, nota 19). Alguns d'ells són ací interpretats en funció del poder al qual permetien l'accés o que ajudaven a conservar en les diverses institucions oficials (Reial Audiència, Reial Governació, Casa de la Ciutat i Generalitat), tant si es tractava de famílies ja col·locades com d'altres que volien ascendir o de foranes que cercaven d'integrar-se en la franja superior de la societat barcelonina.— J. P. E. [9008

Raquel LACUESTA CONTRERAS, *La Casa municipal de Misericòrdia de Barcelona. Historia de su evolución arquitectónica*, dins «Espacio Tiempo y Forma. Historia del Arte», Serie VII, 5 (1992), 97-158.

Després de les dades sobre l'entorn del sector del Raval en el qual s'ubica la Casa de Misericòrdia (98-102), trobem la presentació dels successius responsables de les obres, un dels quals, en qualitat d'«obrer», pertany al segle XVIII (103). El cos de l'estudi és constituït per la cronologia de la fundació pel Consell de Cent a instància i insistència de Diego Pérez de Valdivia, catedràtic de teologia a la Universitat de Barcelona, i de les successives intervencions en la institució o en els edificis des del 1581 fins al 1987. Les informacions cronològiques contenen freqüents transcripcions textuais contemporànies, algunes de les quals són relativament llargues, com és ara la delimitació de la zona de clausura de les Terciàries Franciscanes, del 1703 (113-114), o la descripció del conjunt, del 1791 (117-118). Hi ha reproducció d'un plànol de la zona realitzat el 1751 per Juan Zermeño (115), i al final bibliografia (157-158).— J. P. E. [9009

Gaspar FELIU I MONTFORT, *Una campanya de compra de blats per al pastrim barceloní a les terres de Ponent*, dins «Misc. Lladonosa», 501-522.

L'AHCB, *Fons Municipal. Administració del pa*, sèrie XXX/7, conté la documentació relativa a les gestions realitzades entre el juny del 1756 i darreries del 1757 per assegurar l'assortiment de blat a Barcelona, comprant-lo a grans quantitats per la Segarra, el Pla d'Urgell, el Segrià, l'Aragó i les terres de l'Ebre, amb punt d'embarcament a Altafulla. L'autor exposa les vicissituds i les dificultats de l'empresa (502-517) i estableix la *Llista dels venedors, de menor a major*, on consta cognom i nom, localitat, quantitat de blat, preu i mes de l'any de la compra-venda (518-522).— J. P. E. [9010

R[amon] JORDI [I GONZÀLEZ], *Notes retrospectives de caràcter sanitari en el canvi dels segles XVIII-XIX (1768-1827)*, dins «Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana», 1 (1992), 18-31.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[9011

Júlia BELTRÁN DE HEREDIA I BERCCERO, Anna CASTELLANO I TRESSERRA, *Estudi històric, analític i documental del santuari de la Verge Maria de Bellmunt*, dins «Ausa», XIV/127 (1991 [1992]), 293-314.

Recordada la repoblació de la comarca i comtat d'Osona després de la invasió

musulmana, les autores informen de la documentació sobre la capella de la Mare de Déu de Bellmunt que comença el segle XIII, particularment abundosa a partir del segle XV, on trobem un primer inventari el 1438 (297-298). De darreries del segle XVI són les notícies relatives a la nova construcció i a les reformes i millores dels segles següents, basades en documentació conservada a Torelló, Arxiu Parroquial de Sant Pere, en particular en el *Llibre de l'obra de Bellmunt* (299-304). La documentació també ha permès de reconstruir les successives formes de configuració d'església i santuari (310-312). Les dues darreres pàgines ofereixen llista d'obriers i d'ermitans coneguts i indicació de fonts i de bibliografia (313-314).— J. P. E. [9012]

Jordi de BOLÓS, Montserrat PAGÈS, *L'hàbitat concentrat a l'Edat Mitjana. Aportació a l'estudi de Bellver de Cerdanya i dels seus túnels medievals*, dins «Ilerda. Humanitats», XLVIII (1990), 107-118.

Les primeres pàgines informen sobre els estudis d'hàbitat a Europa i de projectes dels autors. Després som informats d'allò que en relació als primers casos d'encastellament a la Cerdanya permeten de saber les cartes de poblament de Puigcerdà del 1178 i de Bellver de Cerdanya del 1182 i la confirmació d'aquesta del 1243 (112-113). Les notícies sobre muralla i túnels procedeixen de memòria popular i de treballs arqueològics.— J. P. E. [9013]

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Pergamins de Santa Maria de Besalú a l'Arxiu Diocesà de Girona*, dins «Annals [del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca]», (1990-1991 [1992]), 239-310.

Aplec de dos-cents noranta-quatre registres d'altres tants documents que van del 960 al 1300, només una setantena dels quals havien estat coneguts de Francesc Monsalvatge i Fossas; els dos primers, anteriors a l'any mil, són transcrits sencers, els altres només resumits. La majoria són vendes o establiments de propietats; també hi ha vint-i-un testaments, dues sentències (núms. 134 i 208), una delimitació del territori d'una parròquia (núm. 9), tres concòrdies (núms. 42, 151 i 157), dos arbitratges (núms. 111 i 131) i unes ordinations sobre costums litúrgics i culte de Santa Maria de Besalú, del 1269 (núm. 206).— J. P. E. [9014]

Joan PÈLACHS I ROJALS, *Santa Maria de Besalú. Aproximació històrica*, dins «VII Assemblea Besalú», 133-150.

Narració de les vicissituds històriques per les quals en el curs del segon mil·lenni ha passat el comtat de Besalú, la comunitat monàstica i en particular la dita església. Hi ha referència particular a una butlla del 1484 atorgant gràcies espirituals als visitants de la dita església, ara a l'AD de Girona (146), i a una *Llibreta de mesades* de compliment d'obligacions culturals el 1775 [sense indicació arxivística] (146-147).— J. P. E. [9015]

Arcadio del POZO PUJOL DE SENILLOSA, *Pedro IV y las murallas de Besalú*, dins «VII Assemblea Besalú», 205-223.

Transcripció, en traducció castellana feta «a principios de siglo por la Comisión de Fortificación de la Jefatura de Ingenieros de la Región» (205), de vuit lletres reials de l'ACA, *Canc., reg.*, datades els anys 1361-1385, en les quals la casa reial impulsava a reforçar les muralles de Besalú i de les altres poblacions de Catalunya, en un moment en què el país es trobava afectat per guerres diverses i sobretot pels perills de les Companyies, tant Blanques com Negres.— J. P. E. [9016]

Erundino SANZ SÁNCHEZ, *Topografía y toponimia en la descripción que, en 1531, hizo el notario de Besalú, Arjelés Fexas, de la Rodalia Estreta de Besalú*, dins «VII Asamblea Besalú», 87-99.

Reconstrucció dels límits de la 'Rodalía estreta de Besalú', basada en una còpia de la descripció indicada en el títol (la localització arxivística de la qual no és assenyalada). En són transcrites les frases que ressegueixen la trajectòria dels límits, identificada en un plànol de la contrada (89) i en la toponímia en gran part encara vigent.— J. P. E. [9017

Pau VICIANO, *Fiscalitat local i deute públic al País Valencià. L'administració de la vila de Borriana a mitjan segle XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 513-533.

Les finances municipals de Borriana corresponents als anys 1449-1458 són conegudes pel fet que, havent hagut d'ésser presentades al Mestre racional del regne de València, s'han conservat a València, ARV, *Mestre racional. Claveria de Borriana 1449-1458*, núms. 10.346-10.349. Els ingressos municipals arribaven de quatre fonts (peita, cises, primícia, vuitenes i herbatge), ací explicades (515-517), i entre els anys esmentats oscil·laren entre els 20.644 sous i 8 diners de mínima en l'exercici 1451-1452 i els 22.715 de màxima l'exercici 1449-1450 (515), la immensa majoria dels qual anava a atencions del deute: 96.044 sous i 11 diners, d'entre 128.591 sous i 4 diners (520). L'única sortida era la d'enfonsar-se més carregant nous censals, procedents sobretot de la ciutat de València (523), i de censalistes entre els quals es trobaven 20 burgesos, 11 nobles, 5 eclesiàstics, 4 artesans i 9 desconeguts (524). La càrrega conduí a augmentar impostos, d'una banda, i a la intervenció del batlle general del regne amb un préstec de 14.000 sous (526), esclatxa per on s'introduí la intervenció política de la corona, fiscalitzant la gestió de les autoritats municipals, i raó que obligava la vila a accedir a les peticions reials de diners en corts (529-530). Hi ha llista nominal dels creditors censalistes, on consta, ultra el nom, l'ofici, el lloc de residència i la quantitat rebuda per cada un d'ells (531-532).— J. P. E. [9018

Jaume LLADÓ I FONT, *La muntanya i el castell de Burriac*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria», núm. 44 (octubre 1992), 32-37.

Pàgines destinades a exposar els elements de defensa (torres, merlets, espitlleres) del dit castell, amb reproducció en set làmines de croquis d'aquells elements, molts d'ells trets de representacions catalanes (33-36). Són transcrits en nota dos fragments de documents dels anys 1432 i 1438, de Perpinyà, Biblioteca Municipal, *Cartulari Rossellonès d'Alart*, que insistien en l'obligació personal de guardar els castells roquers i donaven normes per als senyals de perill tant de dia com de nit (37).— J. P. E. [9019

Magdalena CANELLAS ANOZ, *El marquesado de Camarasa y la Paeria*, dins «Misc. Lladonosa», 349-360.

El senyoriu de Camarasa posterior a la conquesta tingué l'origen en una cessió pactada entre Yusuf al-Mudaffar i Ramon Berenguer I el 1050, el qual l'infedà a Arnau Mir de Tost; el 1330 era constituït en marquesat, la possessió del qual oscil·là entre els comtes d'Urgell i la casa reial (349-351). El 1395 la futura reina Maria de Luna ja l'havia venut al comte d'Urgell, però Joan I preferí que passés a la Paeria i aquesta el comprà a carta de gràcia per 50.000 florins (252-254) i el posseí fins al 1424 (359-360). La documentació d'aquestes operacions i dels trenta anys de senyoriu es troba a Lleida, Arxiu de la

Paeria; l'autora es fixa en les actuacions del procurador general (354-356), dels sots-veguers (356) i del claver (357), a través dels quals «la paeria impuso unas duras exigencias fiscales al marquesado» (358), ja que hauria intentat de treure un rèdit anyal del 6% dels esmentats 50.000 florins.— J. P. E. [9020

Montserrat CASAS I NADAL, *La litúrgia en una canònica de la diòcesi d'Urgell a l'Edat Mitjana: Sant Vicenç de Cardona*, dins «Misc. Lladonosa», 219-244.

Exposició esquemàtica de les peculiaritats de la celebració litúrgica en la col·legiata del castell de Cardona a base de la *Pretiosa sive caputbrevium monasterii castri Cardonensis*, publicada el 1914 per Joan Serra i Vilaró. Ací és resseguida la celebració de l'ofici diví (221-229) i de la missa diàries (229-233), la il·luminació del temple en el curs de l'any (233-242), i els altres elements de la litúrgia: encens (242) i campanes (243).— J. P. E. [9021

Joan ALSINA I GIRALT, *Algunes notícies de la casa de Sant Martí, a Castellar del Vallès*, dins «Arrahona. Revista d'Història», 10 (primavera de 1992), 85-90.

Aplec de notícies dels segles XII-XV relatives al mas esmentat en el títol, la major part de les quals procedeixen dels *Protocols notarials* de l'Arxiu Històric de Sabadell. Es refereixen a establiments de terres i a les successives famílies que posseïren el mas esmentat.— J. P. E. [9022

José QUEREDA SALA, Emilio OBIOL MENERO, *Glacières et puits à neige dans la region de Castelló de la Plana: indicateurs paléoclimatiques phénologiques*, dins «Revue Géographique des Pyrénées et du Sud Ouest», 61 (1990), 285-304.

Un primer apartat exposa notícies sobre la utilització de la neu els segles XVI i XVII, començant per la que el 1571 era autoritzada pel comú d'Ares del Maestrat la construcció d'un pou de neu, i seguint per l'acord del consell municipal d'Almenara del 1682, d'assortir de neu la població «per les grans calors i basques que fa» (289-290, dels respectius arxius municipals); les Corts i en conseqüència la Generalitat del Regne de València en gravaren el comerç a començament del segle XVII (291). Aquella activitat entorn de la neu ha deixat abundant rastre tant en la toponímia tradicional urbana com en la rural (293 i 295). Assenyalen el quadre de nevades i de glaçades excepcionals en les comarques castellonenques del 1506 (299) i les notícies de construcció de geleres els segles XVII i XVIII (300). Les pàgines 202-203 contenen la bibliografia.— J. P. E. [9023

José SÁNCHEZ ADELL, *Almazaras medievales en tierras de Castellón*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 131-145.

L'autor aplega unes primeres notícies relatives a oli en les comarques castellonenques entre el 1235 i el 1250 i dels segles XIV i XV sobre augment d'extensió dels oliverars a Castelló (132). Segueix el resum de catorze establiments d'almàsseres entre el 1281 i el 1424 (133-137). És presentat un quadern conservat en la Societat Castellonenca de Cultura, on són consignats els documents de la segona meitat del segle XIII, d'establiment d'un molí d'oli al Mas dels Estellers (138-139), documents ací transcrits (140-143), com també ho són altres cinc, quatre dels quals són establiments en el Mestrat entre el 1384 i el 1424, ara a Madrid, AHN, *Órdenes militares. Montesa* (143-145).— J. P. E. [9024

Joan FUGUET I SANS, *L'arquitectura de les capelles templeres a la Catalunya Nova*, dins

«Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 9 (1989), 5-51.

Ultra la bibliografia inicial (5-6) i la final (49-51), tenim en aquestes pàgines, riques en plànols i fotografies, referència a documentació d'ACA, *Canc.*, *Pergamins*, en relació a les capelles de Barberà (15 i 19), i de Vallfogona (24); i de l'Arxiu Diocesà de Tortosa, *Carta decimarum de Orta et de Miravet, et de Ascbone et de Ripa roja et de Berrús...* (32, nota 3).— J. P. E. [9025]

Francesco MANCONI, *Il grano del re. Uomini e sussistenze nella Sardegna d'Antico regime* (Clio, 1), Sàsser, Editrice Democratica Sarda 1992, 272 pp.

El segon dels articles aplegats en aquest volum, intítulat *Le disuguaglianze di un rapporto economico e sociale: Catalogna e Sardegna nell'età medievale e moderna*, 49-77, és traducció del publicat amb el títol *Les relacions econòmiques i socials de Catalunya amb Sardenya entre l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna*, dins «Revista de l'Alguer», 1 (1990), 73-95, i resumit dins ATCA, XII (1993), 501, núm. 8191.— J. P. E. [9026]

Jaume CODINA, *Un projecte nacional urgent: l'estudi de l'abast de la immigració francesa a Catalunya durant l'Edat Moderna*, dins «Revista de Catalunya», núm. 59 (gener 1992), 46-56.

La crida de l'autor a favor del dit projecte és justificada, quantitativament, en les dades sobre nuvis francesos casats al bisbat de Barcelona entre el 1570 i el 1699, proporcionades per l'ADB, *Expedients de solteria* (48-50), i en les relatives al percentatge de gavatxos entre la població adulta de Sant Boi de Llobregat, al de nuvis francesos casats en la mateixa parròquia entre el 1584 i el 1620, i a la procedència dels adults traspassats en l'esmentada parròquia entre el 1584 i el 1606, de sèries diverses de l'Arxiu Parroquial de la dita vila (51-53). El fet és que en alguns moments i llocs, més del 40% dels homes casats eren gavatxos. Se'n dedueix que ells renovaren una població en decadència, com també que la població masculina superava la femenina, amb els conseqüents fenòmens antisocials en el moment del bandolerisme a Catalunya (53-54).— J. P. E. [9027]

Lluís M. FIGUERAS I FONTANALS, *El senyoriu de Celma. Esquema organitzatiu I-II* (Estudis comarcals, 7-8), Valls, Institut d'Estudis Vallencs 1992, 376 i 290 pp.

En l'advertiment previ, l'autor indica que ultra aquests dos volums dedicats a l'organització, l'obra ha de tenir una altra part sobre l'esquema funcional d'un senyoriu d'ordre militar (primer dels Templers, després dels Hospitalers, 9). L'esquema organitzatiu exposa allò que eren la mateixa comanda i la parròquia, el castell termenat i la seva defensa. La base arxivística és constituïda sobretot per l'Arxiu del Gran Priorat de Catalunya, del qual no és indicada la localització (a l'ACA?), per l'AHPB, per l'ACB, i per l'ADB. D'aquests fons, i sobretot d'actes de presa de possessió, d'actes de visita i de capbreus, són constantment transcrits fragments textuais, àdhuc llargs, relacionats amb els successius temes sempre d'acord amb les exigències de l'exposició, mai amb les cronològiques. I així assistim a la presa de possessió de la comanda, amb el seu ritual tant preparatori com celebratiu i posterior (31-48), a la primera visita del nou comanador (49-66), on som informats de l'existència d'un *Llibre de deliberacions de l'assemblea* (59). Segueix l'exposició de les obligacions tant eclesiàstiques com civils del comanador (67-94), la descripció del conjunt del territori de la comanda i de cada una de les seves quadres (97-129), i la del senyoriu jurisdiccional, amb especial atenció als establiments en enfiteusi (130-146, en especial 140); un altre capítol és dedicat al govern i adminis-

tració de la comanda (147-187; una secció és dedicada al nomenament i als drets del comanador, 157-168; al final, llista dels comanadors, tant templers com hospitalers, 186-187); una altra secció és dedicada a la parròquia (189-229: tensió entre els Hospitalers i el bisbat de Barcelona entorn de la jurisdicció espiritual), seguit de la dedicada al priorat, sorgit durant el primer terç del segle XVII, i a les seves rendes (233-272: existència d'un *Memorial en dret*, estampat, del 1682; i concòrdia entre Hospitalers i bisbat de Barcelona sobre provisió de la rectoria de Celma, 244-247; de l'acta de visita del 1712, 248-252; informació de les diferències entre parroquians i rector per exigències econòmiques d'aquest, 261-263; i de la biblioteca del rector Anton Morera amb setze volums, 269); tot seguit coneixem els priors (273-296: cerimonial de presa d'hàbit dels clergues al servei de l'orde, 277-279); des de la pàgina 301 resseguim les capelles del priorat i en les finals coneixem cada un dels rectors (357-367). Assenyalam que el 1639, Celma tenia vint-i-set cases (52); i que el 1637, Puigpelat en tenia una trentena (131).

El segon volum ens informa del ròdol del castell termenat coexistent amb la comanda (11-17; descripció dels termenals, 13-14; sentència del 1291, precisant-los, 19; i altres sentències fins al segle XIX, 24); de la castlania i dels castllans (79-173, amb transcripció d'una acta d'homenatge, del 1357, 161); del feu de Puiglorete (174-219) i de la quadra de Boixadors (220-251). Al final hi ha bibliografia (255-256) i taules d'antropònims (265-283) i de topònims (287-290).— J. P. E. [9028-9029

Teresa PUIG I ORTIZ, *Anàlisi fonètica, morfològica, sintàctica i lèxico-semàntica de dos documents del Llibre de Privilegis de Cervera (1182-1356)*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 49-63.

Els dos documents són el privilegi d'Alfons I concedint el 1182 als habitants de Cervera, vint exceptuats, d'establir 'confratria' com els de Girona (51-52), i el de Pere el Cerimoniós, del 1356, concedint a petició dels paers que els blats introduïts a Cervera fossin descarregats i venuts a la Plaça Major de la vila (58). Ambdós documents són traduïts al català. Les anàlisis [entre les quals no figura la que per ventura hauria estat més significativa, la del 'cursus' en la construcció de la frase llatina] condueixen l'autora a constatar que les diferències són mínimes, segurament perquè aquell llatí era una llengua artificial (63).— J. P. E. [9030

Max TURULL I RUBINAT, *Agricultura i ramaderia a Cervera als segles XIII i XIV*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 65-95.

Les primeres pàgines recorden les concessions reials d'ús d'aigües, també els plets que els contraposats drets d'ús provocaren i són consignats en l'AHC de Cervera, *Claveria*. Les concessions reials d'ús tocaven sostre el 1373 i hom havia de cercar més aigua pels voltants de Cervera, o en el seu terme amb l'ajut de saurins, sobretot en els sovintejats anys de secada (66-71). El panorama agrari era dominat pels cereals (72-73) i sobretot per la vinya, la vàlua de la qual pujà a 330.000 sous el 1384 (74-80: quadre del valor de la verema entre el 1337 i el 1395: 79); el valor del safrà ocupava un terme mig entre el gra i la verema (81-85). La ramaderia de Cervera és coneguda sobretot pels danys que el bestiar de peu forcat provocava en sembrats i en vinyes i per allò que representava l'impost sobre la carn per a la caixa del comú, que podia arribar a un 40% dels ingressos; per tots dos capítols les tensions entre els carnicers i la Paeria foren constants, tal com demostren els *Llibres de consells* del mateix arxiu (88-94).— J. P. E. [9031

Jaume RIBALTA I HARO, Max TURULL I RUBINAT, *Ciutat i poder en el feudalisme declinant a la Catalunya baixmedieval. (Diferenciació social i distribució social de l'espai urbà a Cervera, 1340-1382)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 79-144 i al final 22 pàgines no numerades.

Estudi teòric d'un període de la transició del feudalisme al capitalisme, ja realitzada a darreries del segle XV. La dita evolució hauria substituït la classe dominant antiga, basada en la força militar, per una de nova, basada en l'economia i reforçada en i pel poder reial, que concentrava la força militar (87-93). L'anàlisi històrica proposada pels autors es basa en el model d'Edward J. Nell (93) i en alguns punts aplica d'altres instruments, com és ara la classificació de sectors econòmics de Colin Clark i de M. Luiza Marcillo (101-104), o les corbes de Lorenz o de Pareto per a visualitzar les desigualtats socials (115-116). La base documental de l'estudi és la sèrie de *Llibres del manifest* de la riquesa personal conservats en l'AHC de Cervera, *Fons municipal* (96, nota 40), basats en el privilegi reial del 1292 (94), les anoracions dels quals proporcionen nombre de dades sobre cada casa o unitat fiscal (99). Resumides les dades demogràfiques i les relatives a la configuració urbana amb els quatre quarts (105-111), l'aplicació dels pressupòsits teòrics a les dades de fet condueix els autors a constatar l'emergència d'una oligarquia urbana de mercaders i notaris durant la segona meitat del segle XIV (125-130, en particular 129), i la configuració del quarter de la Plaça com a centre urbà i lloc de màxim prestigi (131-137). Al final hi ha vint-i-dues pàgines no numerades de quadres i gràfiques.— J. P. E. [9032

Dolors MONTAGUT I BALCELLS, *Inventari dels antics gremis i confraries de Cervera*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 255-265.

Presentació global i esquemàtica, en forma d'inventari, de les dades que en relació a quatre gremis (256-257), a trenta confraries (256-265), i a gremis i confraries conjuntament (265), es conserven a l'AHC de Cervera, *Secció General. Gremis i Confraries*, distingint entre els documents relatius a llur creació, a l'administració, a la gestió econòmica, al control de la professió, a causes i plets, a funcions religioses, i a d'altra documentació.— J. P. E. [9033

Max TURULL I RUBINAT, *Relació nominal per ordre alfabètic i cronològic de paers, consellers i electors de la Paeria de Cervera entre 1331 i 1395*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 155-193.

El despallament dels volums de les sèries de *Consells*, *Claveria* i *Manifest*, del *Fons Municipal* de l'AHC de Cervera ha permès a l'autor d'establir primer les llistes alfabètiques de les tres categories d'autoritats municipals entre les dates indicades en el títol (155-181), llistes respectivament dedicades a paers (155-160), a consellers (160-166) i a electors (166-181), on consten, ultra cognom i nom, el càrrec, l'any, el quarter on vivia i la seva qualificació laboral; i en segon lloc la cronològica, única, on només consten cognom, nom i càrrec municipal (181-193).— J. P. E. [9034

Montserrat GARRABOU PERES, *Documentació referent a l'organització del Col·legi de Notaris de Cervera (1359-1443)*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 195-215.

[Anteriors estudis de l'autora sobre aquest tema són coneguts dels nostres lectors: ATCA, VII-VIII (1988-1989), 433, núm. 4146; IX (1990), 461, núm. 5404; XII (1993), 513, núm. 8227]. En aquestes pàgines, ella presenta una certa transcripció de vint-i-un

documents trets de les *Ordinationes Regiae Collegii Notariorum Cervariae* de l'AHC de Cervera, datats entre el 1359 i el 1443, entre les quals hi ha deu actes de reunions del col·legi de notaris de Cervera, amb llista dels assistents; també hi ha actes de recepció de nous membres, reunions del col·legi per a l'elecció de càrrecs, decisions en defensa de l'exclusiva dels notaris per a donar fe pública (196-198) i dues *Ordinacions* per al règim de la vida col·legial (198-199 i 210-213).— J. P. E. [9035]

Teresa PONT I PEDRÓS, *Els testaments a Cervera. Estudi d'un llibre de testaments del segle XV*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 97-108.

L'AHC de Cervera, *Fons notarial*, posseeix un volum del notari Pere Noguers, *Liber definitionum et compotorum defunctorum...*, on hi ha trenta-vuit testaments datats entre el 1410 i el 1443. L'autora analitza les diverses parts dels dits testaments i les il·lustra transcrivint-ne d'alguna manera qualque mostra: encapçalament (100), nomenament de marmessors (101), llegats per a bé d'ànima i a familiars (101-105), nomenament d'hereu universal (195-106), data i testimonis (107).— J. P. E. [9036]

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *Les confraries també insacularen*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 217-224.

Presentació i transcripció de dos documents de l'AHC de Cervera, *Secció General. Gremis i confraries* (219-224), el primer dels quals és del lloctinent general per al Principat de Catalunya, establint el 1504 que els oficis de totes les set confraries cerverines «sien fets no per elecció mes per extracció de sorts e redolins» (219), de la forma regulada amb tot detall; en el segon, del 1678, els capitans de la Confraria del Roser demanaven al veguer i batlle de tornar a l'observança «com se sol dir a la unglya y a la lletra» (223) del referit privilegi d'insaculació.— J. P. E. [9037]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Lluís Guiu, un cerverí que anà a Amèrica l'any 1514*, dins *Catalunya i Amèrica*, 79-84.

En els registres de passatgers embarcats a Sevilla vers les Índies l'any 1514 figura l'esmentat cerverí, mossò del barceloní Joan Llobet. L'autor ha aplegat en l'AHC de Cervera, *Fons notarial*, les notícies relatives a la família i en particular al pare d'En Lluís, Salvador, entre les quals destaquen la descripció de l'eixovar aportat per l'esposa d'aquest entorn del 1484 (80-81) i la reconstrucció del seu patrimoni en lliures, que pujà de setanta a dues-centes seixanta-nou entre el 1483 i el 1518 (83).— J. P. E. [9038]

Josep MORA I CASTELLÀ, *Alonso González de Villamar y Quirós: la seva relació amb Cervera i Amèrica*, dins *Catalunya i Amèrica*, 117-129.

Alonso González de Villamar (dades biogràfiques: 120-121) fou l'enginyer que dirigí les obres de la Universitat de Cervera durant el darrer període de la seva construcció (1757-1765), després del qual seria destinat a Santo Domingo. La documentació de l'Arxiu de la Universitat de Cervera, conservada a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, permet de saber que en el dit període l'administració pública contractà directament aquelles obres, i de reconstruir esquemàticament les despeses dels tècnics, reduïdes a allotjament, direcció i a un sou irregular (124-125).— J. P. E. [9039]

Valentí GUAL I VILÀ, *Balanç natural i reconstrucció de famílies a través dels sacramentaris: la*

Conca de Barberà a l'època moderna, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 349-355.

Resum de tesi doctoral. [Les investigacions de l'autor sobre el mateix tema i els seus resultats són coneguts dels lectors d'aquestes pàgines: ATCA, VII-VIII (1988-1989), 471, núm. 4300; IX (1990), 416-417, núm. 5232; 464-465, núm. 5416; 492, núm. 5513; X (1991), 419-420; 474-475, núm. 6272; 507-508, núm. 6394; 533-534, núm. 6494-6495; XI (1992), 547, núm. 7247; i XII (1993), 537-538, núm. 8311; i el resum següent].— J. P. E. [9040

Valentí GUAL I VILÀ, *Jurisdiccions senyoriales, càrrecs municipals i demografia a la Conca de Barberà (segle XVIII)*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de Treballs», 9 (1989), 205-212.

Les dades aplegades en la sèrie *Corregiments* de la secció Reial Audiència de l'ACA permeten a l'autor d'assenyalar les jurisdiccions senyoriales de cada un dels pobles de la comarca: reial, eclesiàstica (Hospitalers, Santes Creus, Poblet, Arquebisbe de Tarragona), i baronial secular (205-206), amb normativa diversa per a l'elecció de batlles després de la Nova Planta (nomenament directe del senyor; nomenament senyorial només dels noms proposats per la població; nomenament directe per la població; o rotació anyal entre les cases; després de la Nova Planta, les primera i terça formes eren de la Reial Audiència i la segona li havia d'ésser comunicada) (206-207). Ací són reportats els noms dels batlles dels diversos pobles (207-209), també els dels regidors coneguts (209-210). Una dada complementària és la relativa al nombre dels caps de casa: 1.401 (sense l'Espluga de Francolí; el 1716, sense Montblanc, eren 1435) (210-211: quadre que distingeix les dades demogràfiques per llocs).— J. P. E. [9041

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Dades per a la història del clima: precipitacions i temperatures a la Conca de Barberà (ss. XVIII-XIX)*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», XI (1992), 93-114.

En la introducció, els autors assenyalen l'interès que notícies diverses tenen per al coneixement de temes, que altrament passaren sense ésser documentats, com és ara les relatives a pregàries per a pluja en relació a les precipitacions pluvials en llocs i moments determinats o les de jornals esmerçats a omplir pous de neu per al coneixement de l'existència de temperatures sota zero en els llocs i dies en què tals jornals foren pagats (93-95). Per això apleguen les dades sobre celebració de pregàries per a pluja en quatre poblacions de la Conca de Barberà (Santa Coloma de Queralt, Montblanc, l'Espluga de Francolí, Barberà de la Conca) i en d'altres llocs comarcals en general, dades que són reduïdes a quadre (96), il·lustrades amb una pàgina de S. Coll, *Relación de las fiestas que a Nuestra Señora... de la Sierra dedicó la Real Villa de Mont-blanc...*, 1764 (98-99), i amb d'altres dades sobre el cerimonial de pregàries, sobretot en el cas que la Mare de Déu de la Serra fos traslladada al temple major de la vila (101-105); són transcrites estrofes de *Goigs de la pluja* a la Mare de Déu del Tallat i a la dels Torrents (Vimbodí), aquests en castellà (105). La part relativa als pous de gel és ja coneguda dels lectors d'ATCA [X (1991), 494-495, núm. 6349]. L'apèndix proporciona un calendari de pregàries per a pluja durant el segle XVIII, aplegat de fonts diverses, també d'inèdites (109-112).— J. P. E. [9042

Julia CAMPÓN GONZALVO, *Consecuencias de la Guerra de los dos Pedros en el condado de Denia*,

dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 57-68.

Ací són recordades les vicissituds de fundació del comtat per a l'infant (futur fra) Pere d'Aragó el 1332 i l'agregació dels senyorius del difunt Bernat de Sarrià el 1356 (57-58). Les desastroses conseqüències de la Guerra dels dos Peres són conegudes per la documentació comptable posterior, tant la conservada a València, ARV, *Mestre racional*, com a Madrid, AHN, *Osuna*, en què la població d'Ifac fou arrasada i d'altres localitats ocupades per les tropes castellanès i aliades, fins al punt que el comptable comtal parla del 1365 com de l'any «que fou perdut lo comtat de Dénia» (61). Ací és resumida la situació en què restaren llocs diversos del comtat, de la qual en els anys successius només es referia Dénia. En contraposició, el comte col·laborà amb Enrique de Trastámara contra Pedro el Cruel, però fou capturat per l'aliat anglès del darrer, empresonat a Anglaterra, caient el seu rescat en gran part damunt les poblacions del comtat.— J. P. E. [9043

Paula y Jorge DEMERSON, *Santiago Chastain, vice-cònsul de Francia en Ibiza en el último cuarto del siglo XVIII*, dins «Cuadernos de Investigación Histórica», 14 (1991), 187-216.

Després de dues monografies, dedicades respectivament al primer bisbe d'Eivissa, Manuel Abad i Lasierra, i al matrimoni i causes matrimonials a les Pitiüses, els autors, a base de l'Arxiu Diocesà, *Llibres parroquials de Ciutat*, i de *Protocols notarials* diversos refan la biografia eivissenca del parisenc Jacques Chastain, de soldat a negociant després de casar-se amb vídua rica —la documentació prèvia al matrimoni seria «en ibicenco» (189)— i a representant consular (188-194); una secció és dedicada a exposar les principals obligacions d'un vicecònsol a l'illa (194-200), una altra a la retribució del càrrec, de dues-centes lliures anyals (201-202), i a l'alta consideració que la seva família meresqué tant a l'autoritat eclesiàstica com a la civil (204-207). Hi ha resums del testament (209-210) i de l'inventari 'post mortem' dels béns d'En Chastain (210-214: la biblioteca tenia 75 volums, tots en francès, fora de Benito Jerónimo Feijoo, un breviar i un devocionari); entre els béns hi havia una esclava (214-216).— J. P. E. [9044

M. Luisa CABANES CATALÀ, *El libro de privilegios de Elche: Estudio I*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 353-390.

L'autora es proposa d'estudiar el *Llibre de privilegis*, de l'Arxiu Històric Municipal d'Elx, des de biaixos diversos, començant ací pel codicològic i paleogràfic, amb història del manuscrit i bibliografia que hi fa referència. La data de composició primerenca, abans del 1327, consta per l'encapçalament i pel colofó, ací transcrits (356), no pas del 1523, com hom deia normalment (357). Hi ha pàgines dedicades a la preparació del pergami per a ésser matèria d'escriptura (358), a la composició dels disset quaderns, gairebé tots de quatre fulls doblats (359), a les successives numeracions dels VI + 114 folis (360-363), als reclams (364-365), als tipus d'escriptura, una de les quals, seguint Mariano Usón Sesé i un estudi de Francesco Cesare Casula del 1967 (374), és qualificada de «gòtica cursiva aragonesa» (367-368: [però el mateix Casula i després Josep Trenchs demostraren que la denominació donada pels mateixos escriptors medievals era de 'catalana', tal com hom pot veure dins ATCA, III (1984), 402, núm. 1581: desconeixement o voluntat política de desfigurar la veritat?]), a l'ornamentació (368-369) i a l'enquadernació (370). Segueixen els esquemes de composició dels plec (375-379), i reproducció dels diversos tipus de lletres de l'alfabet (380-389).— J. P. E. [9045

Xim RAURICH I SANTALÓ, *Mariners empordanesos en l'Armada Reial de 1343*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 25 (1992), 63-75.

Els *Llibres d'acordament* per a l'estol que els anys 1342 i 1343 era preparat amb vistes a la campanya de la reintegració dels comtats del Nord de Catalunya a la corona catalano-aragonesa, llibres conservats a l'ACA, *Reial Patrimoni, Mestre racional*, reg. 883 i 2277, d'on ací són transcrits fragments (73-74), permeten de conèixer tant els noms, les qualificacions laborals i els pobles dels dits mariners com les condicions de llur acordament, exposades en la introducció. Hi ha dues gràfiques.— J. P. E. [9046

Dolors SANAHUJA I TORRES, *Els Santa Oliva, castlans d'Eramprunyà (segles XI-XIII)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 23-43.

Exposició de la trajectòria de dues successives raguèlies senyorials d'Eramprunyà, els Sant Martí i els Santa Oliva, i dels patronatges sota els quals s'enlairaren socialment. La documentació de base pertany al *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, completada amb alguna peça d'ACA, *Canc., reg.*; en destaquen els testaments, que permeten de conèixer el progressiu enriquiment dels Santa Oliva.— J. P. E. [9047

Antoni EGEA CODINA, *Apunts, dades i documents per a una història urbana de Figueres*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 25 (1992), 77-107.

La base documental d'aquestes pàgines és constituïda per les sèries de *Visites pastorals* i *Santa Maria de Vilabertran* de l'ADG; i per la de *Protocolos notariales de Figueres*, dels segles XVI i XVII, sobretot del darrer, de l'Arxiu Històric de Girona. Les dades proporcionades pels dits fons, en part transcrits, permeten a l'autor de precisar l'emplaçament del palau del rei a Figueres (79-84; croquis: 82-83), la distribució de cases i de porxos en la banda Nord de la Plaça de la Vila (85-89; croquis: 86); la construcció de la capella de Nostra Senyora, Santa Elisabet i sant Francesc (91-99; croquis: 94-95); i la de l'Hospital de Pobres al carrer Nou, on trobem notícia d'una fundació per a estudis dels fills d'un escrivà el 1604 (101-107; la fundació: 107, nota 6; fotografia de la façana: 104).— J. P. E. [9048

Inés PADROSA I GORGOT, *Els impressors figuerencs i la seva obra*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 25 (1992), 223-289.

És registrada una edició figuerenca de Francesc Balcells, *Font Mystica, y Sagrada...*, realitzada per Ignasi Porter el 1760 (235, 36); dues d'altres d'any indeterminat dins el segle XVIII, de Josep Boneta, *Gritos del infierno para despertar al mundo...* del mateix impressor (236, 47-48); *Colección de los caxones de sastre cathalán...*, Ignasi Porter 1761 (241, 102); en ple segle XX era reproduït un *Fragment dels Goigs, que es cantaven en el Convent dels PP. Servitas d'Empúries abans del 1835* (252, 207); l'esmentat impressor Porter publicava potser el 1770 *Gemidos del corazón, tiernos afectos... de un alma contrita...* (253, 216); i en data encara menys determinada del segle XVIII uns *Goigs de la Sacratíssima Reina dels Àngels...*, *Mare de Déu del Roure...* (255, 249); el 1769, d'Antonio Lobera Abio, *El porqué de todas las ceremonias de la Iglesia...* (264, 368); encara el 1854 eren novament publicats per Gregori Matas de Bodallés el *Compendio o breve explicación de la Doctrina Cristiana* d'En Francesc Matheu i Smandia (265, 384) i els *Diálogos de la Doctrina Christiana que són norma, forma i pauta, ab què los pares, amos y mestres...*, d'En Francesc Orriols (268, 412); de Bonaventura Peraller, *Sermón del grande Patriarca S. Francisco...*, Antoni Matas i Ignasi Porter 1796; i de Pere Joan Perera i Blasco, *Compendium theoricæ seu rudimenta artis notariæ...*, Ignasi Porter 1772 (270, 432 i 433); i el 1740, el mateix

Porter imprimia l'*Exercici del cristià...* de Josep Ullastra (285, 585). En tots els casos hi hi indicació de les biblioteques gironines que en posseeixen almenys un exemplar.— J. P. E. [9049

J. APARICIO PÉREZ, *Los orígenes de Gandía y la Vall de Bayrén*, dins *Els orígens de les nostres ciutats*, València, Real Academia de Cultura Valenciana 1991, 7-88.

Gairebé en llur totalitat, aquestes pàgines exposen allò que fins ara hom sap dels successius períodes prehistòrics i protohistòrics de la comarca de la Safor. Només en parlar de la cultura ibèrica l'autor recorda la introducció dels alfabetos orientals (45), i en el capítol dedicat a la romanització descriu els jaciments coneguts i fa referència a les tretze inscripcions romanes damunt pedra (49), algunes de les quals són conservades en el Museu Municipal; essent totes làpides funeràries (50; dos dels difunts pertanyien a la tribu Galèria), no permeten de precisar la qualificació municipal de la població romana; dues de les inscripcions són reproduïdes en fotografia (47 i 51).— J. P. E. [9050

Santiago la PARRA LÓPEZ, *Los Borja y los moriscos. (Re pobladores y «terratienientes» en la Huerta de Gandía tras la expulsión de 1609)*. Prólogo de Bernard VINCENT (Estudios Universitarios, 54), València, Edicions Alfons el Magnànim 1992, 272 pp.

Tema d'aquest llibre no és l'expulsió en ella mateixa, encara que en sigui el punt de partença (21-37), ans l'exposició de les línies d'actuació que els responsables seguiren a fi de comblar el buit dels foragitats, que refusaren la possibilitat que el 6% fossin indultats i restessin (32-37: la suma total de vassalls del duc de Gandia expulsats seria de 7.803 [28]). A base de documentació de nombre d'arxius (ACA, AHN i arxius valencians diversos, entre els quals destaca el Municipal de Gandia, 8), l'autor subratlla la contraposició entre la minuciositat amb què fou planificada l'expulsió i la manca total de previsió de les conseqüències (39 ss.). La primera part del llibre esbrina les seqüeles demogràfiques. Hi trobem informació sobre estudis de demografia del País Valencià al segle XVII (43-59), valoració de les fonts particulars per al coneixement de la demografia de Gandia: dades sobre la peita (d'on era pagada l'escola de la vila, 76; després de l'expulsió, un mestre de primeres lletres era de Salamanca: 88), en especial els *Llibres de la col·lecta de la peita*, reial de la sal, i *Quinque libri* parroquials, dades resumides en quadre sinòptic (82): la represa demogràfica ja s'hauria donat en la dècada del 1630. La segona part és un estudi de les condicions de la repoblació a base de les cartes de poblament (97-177), qualificades de «marco legal y teórico de la repoblación» (99). Per a l'autor, la 'refeudalització', que per a certs autors definiria aquells moments, hauria estat només teòrica en les cartes, però no real, car molts drets senyorials concordats no foren satisfets pels nous pobladors (121-140). En canvi, és ben documentat un abatiment del cultiu de la canyamel i de la producció de sucre després del 1609 i un paral·lel encariment dels jornals (140-156); també és documentat pel manifest dels creditors del duc, del desembre del 1611, i per molts d'altres documents el fet que les propietats tendiren a concentrar-se en les mans de l'oligarquia formada per servidors i oficials ducals i per autoritats locals de Gandia, els quals, de més a més, les obtingueren a enfiteusi, sovint gratuïta, i, ni que fos amb abús de poder (164-165), ells les rellogaren amb taxes incomparablement més elevades (156-177; quadre: 162). La darrera part és dedicada directament a la vila: aplega notícies sobre el seu perímetre i sobre algunes de les cases, conegudes per inventaris de béns (179-189), però l'interès de l'autor és ací centrat en la situació econòmica del comú, en un moment en què la falsificació de 'menuts' i la manca de moneda d'or i plata s'agreujava per les quantitats de la bona que s'endugueren els moriscos (189-196); de

fer, el «déficit municipal, que era crònic, se agrava aún más como consecuencia directa de la expulsión» (196), la vila no té ni crèdit i això condueix a l'extrem de rebaixar àdhuc la retribució del mestre d'escola (200). Els ingressos (béns propis, regalies cedides pel duc, arbitris), afectats per l'expulsió, són controlats per la mateixa oligarquia (204), en tant que arrendadors o recaptadors (quadres: 208, 212, 216). La manca de crèdit de la vila i la impossibilitat de trobar inversors a censal (5%), obliga a acceptar censos mercantils (8%) i àdhuc ,a canvi' (10%), amb la qual cosa disminueix la part d'entrades que podia ésser destinada a cobrir despeses normals o a pagar deutes. Així, un resultat de l'expulsió dels moriscs fou la impossibilitat en què tant la casa ducal com la vila es trobaren de pagar els deutes d'imposicions de censals (233-234); un altre, que el darrer recurs eren els préstecs de l'oligarquia de sempre, la titular dels càrrecs principals del duc i de la vila, la qual es rescabava amb l'arrendament de percepció de tributs o amb d'altres avantatges (235-236). Aquesta darrera part és enriquida amb deu quadres dedicats a presentar diversos aspectes de l'economia tant ducal com vilatana. [Dues observacions: a 102, nota 9, hi ha una referència «a la bibliografia citada», que no he sabut trobar; i la paraula ,maxem'* amb el sentit de ,partidor' (236), i, doncs, amb valor de substantiu comú, és desconeguda del DCVB].— J. P. E. [9051

José I. PADILLA LAPUENTE, *La construcció d'un enginy hidràulic. Els comptes del molí batan de Gardeny (Lleida, 1290-91)*, dins «Ilerda. Humanitats», XLIX (1991), 105-127.

L'ACA, *Sant Joan de Jerusalem, Secció II, Arm. 11, lligall 1*, conté un quadern de *Comptes de l'obra de la cèquia dels molins de Gardeny*, ací descrit (107-107) i transcrit (117-127), en el qual setmanalment eren consignades les despeses de la dita obra, que són analitzades en les pàgines introductòries tant en allò que diuen en relació a la moneda corrent a Lleida (107), com als cicles de feina (108-110), a la utilització d'esclaus (111), a l'escala de jornals pagats (111-112), a les concessions d'ús d'aigua i als sistemes d'irrigació (113-116).— J. P. E. [9052

Jordi LLIMARGAS MARSAL, *Un cas ordinari: l'hereu Vinyoles contra la Revolució Francesa (1793-1795)*, dins «Col·loqui Revolució Francesa», 115-144.

El capteniment d'aquesta família de la Garriga en temps de la Guerra Gran és coneguda per la correspondència que els adreçà el capellà de Barcelona, Josep Antich, conservada a la dita vila, Museu Biblioteca de la Fundació Maurí. Família més aviat pobra el 1716, la sort els convertí en hereus i en acabar el segle posseïen més de trenta-una quarteres de terra. Acordat en l'exèrcit de la Guerra Gran per quatre pessetes diàries, al final l'hereu rebé noranta lliures i encara n'havia de cobrar deu més «que en efecte és molt guanyar» (121).— J. P. E. [9053

Ramon LLONGARRIU I MONSALVATJE, *Apunts per a l'estudi del cultiu de la vinya a la Garrotxa*, dins «Annals 1990-1991. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», Olot 1992, 93-108.

Aplec de referències a ceps, vinya o vi en capbreus (95-98), en contractes d'arrendament (98-100), i en la toponímia (100-101); de més a més, és resumit l'inventari de béns d'un semaler o boter del 1681 (101-103). La documentació bàsica és d'Olot, AHC, i de la Vall de Bac, Arxiu Parroquial.— J. P. E. [9054

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *La diòcesi de Girona a través de les lletres de cària*

(1420-1620), dins «Misc. Jubany», 391-408.

Presentada la sèrie de *Lletres de Cúria* de l'ADG (391) i els diversos tipus de documents que aquesta expedí (possessòries, dispenses, llicències, comissions, testimonials, 392-393), trobem en les pàgines següents recull temàtic de les dades més vistoses proporcionades per la dita documentació sobre l'autoritat que expedia les lletres esmentades (394-395), les informacions sobre moviments de població i demografia d'algunes poblacions (395-397), sobre les accions violentes generades per aquella societat (397-398), sobre una moralitat entre rigor i laxisme (398-399), sobre la clerecia i les bases de la seva subsistència (399-401), sobre les devocions dels pobles (401-402), sobre religiosos i ermitans (403), sobre edificis del culte (403-404) i sobre caritat i ensenyament (404-405), on trobem qualche notícia general i alguna de particular sobre les escoles de gramàtica d'Olot, de Banyoles, de Camprodon i de la catedral. Hi ha llista dels vicaris generals dels dos-cents anys esmentats.— J. P. E. [9055]

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Benediccions de barques (1391-1594)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 11 (1992), 5-11.

La sèrie de *Lletres episcopals* de l'ADG conté permisos de benedicció de barques. Ací és oferta la llista de les concedides pels bisbes de Girona des del 1391 al 1594. La dita llista conté cinc dades per a cada cas: lloc per al qual era atorgada la concessió, nom del peticionari, any de la concessió, tipus de l'embarcació si és conegut, i localització arxivística dins la dita sèrie (6-9). En apèndix en són transcrites dues mostres, en llatí i en català, respectivament, dels anys 1424 i 1448 (10-11).— J. P. E. [9056]

Montserrat MOLÍ FRÍGOLA, *Història dels ponts de la ciutat de Girona. La reconstrucció del Pont Major (1731-1763) i l'inici de la urbanització de la ciutat*, dins «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», 32 (març 1992 = Número especial dedicat a la memòria del doctor Salvador Llobet, III), 31-59.

El pas per Girona l'any 1731 del príncep Carlos de Borbón, duc de Parma i hereu de Toscana, no sols ocasionà festes (34-36), ans fou ocasió perquè un dels enginyers militars de la ciutat, Esteban de Panón, amb els seus *Reconocimiento de las carreteras hasta los confines... a la Junquera* i *Lo que se debe componer en los caminos del distrito de la ciudad* dibuixés un pla de sanejament, un projecte d'accés a la ciutat i de visita a allò que calia veure de Girona amb la corresponent millora dels accessos (36-39), dins la qual entrava la modernització del Pont Major, planificada en *Plano... desde la puerta de Santa María... hasta la calle del Puente Mayor...*, amb la complementària *Nota de lo que se ha de hazer, componer, quitar y añadir* (41); ací són esquematitzades les obres que Panón proposava tant entorn (44-45), com en el mateix Pont Major (46-48), i documentades les intervencions d'urgència que realment hi foren realitzades, amb indicació dels materials emprats i dels menestrals que hi treballaren (48-50). L'exposició és il·lustrada amb vuit reproduccions de plànols i de croquis.— J. P. E. [9057]

Pere CASANOVAS I INSENSER, *La Granada Mil·lenària. Edició commemorativa del mil·lenari de la parròquia de Sant Cristòfor*. Amb la col·laboració especial de Josep M. MARTÍ I BONET, la Granada, Parròquia i Ajuntament 1992, 318 pp. i nombre de fotografies.

Els primers apartats del llibre recorden, amb abundant referència a l'ACB, *Libri Antiquitatum*, i a l'ADB, sobretot *Visitatum*, alguns episodis, com la razzia d'al-Mudaffar el 1003 (31-33), la consagració i dotació de l'església parroquial (34-37), o les

informacions procedents de les actes de visita pastoral (38-45); després de la part principal dedicada als esdeveniments dels dos darrers segles, ve una secció destinada a biografies de fills de la població: la de Guillem de la Granada es basa en testaments aplegats en el *Cartulari de Poblet* (197-200; cf. la traducció del seu: 249-251), la d'Anton Cuscó i Albornà en la relació de la seva mort a Xile el 1792, de Barcelona, Arxiu Provincial dels Franciscans (201-204). L'apèndix documental ofereix catorze peces transcrits en l'original o traduïdes al català anteriors al segle XIX (239-268), entre les quals destaquen l'acta de consagració i dotació de l'església, del 991 (242-245) o la donació de quatre cases per a hospital el 1442 (256-259 [però Pere i Antoni Ferrer del regist són en el text Petrus Terre et Antonius Terre]).— J. P. E. [9058]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Santa María de Gràcia de la Granadella*, dins «Palestra Universitària», 6 (1992), 93-110.

Aplec de notícies procedents de Lleida, Arxiu de la Catedral, *Visites pastorals* sobretot, relatives a la demografia de la població (94), al temple parroquial ja del segle XV (95) i en particular a la comunitat de beneficiats amb els respectius beneficis i capelles en els segles moderns (96-102). Hi ha informació sobre els llibres litúrgics i d'altres objectes preciosos, sembla del 1445 (106-108).— J. P. E. [9059]

Josep MURLÀ I GIRALT, *Dades relacionades amb quatre retaules destinats a esglésies de la Vall d'Hostoles*, dins «Annals 1990-1991. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», Olot 1992, 221-238.

Les dades procedeixen bàsicament de cinc contractes per a la construcció o pintura dels retaules de la Mare de Déu del Roser, de Sant Feliu de Pallarols (223-227; contractes del 1583 i 1587, transcrits: 232-234), de sant Jaume i sant Isidre a Sant Iscle de Colltort (227-228; contracte del 1628: 235), de la Mare de Déu de la Salut, de Sant Feliu de Pallarols (228-229; contracte del 1669: 236), i dels sants Joan Baptista i Evangelista, a Santa Maria de les Encies (230; contracte del 1670: 237-238). Tots procedeixen d'Olot, AHC, *Notaris de Sant Feliu de Pallarols* i són completats amb dades de Girona, ADG, *Visites pastorals*, i d'Olot, Arxiu Parroquial de Sant Esteve.— J. P. E. [9060]

Josefina MUTGÉ I VIVES, *Notícies històriques sobre Ivars d'Urgell i el seu estany*, dins «Misc. Lladonosa», 185-202.

Aplec de dades de procedències diverses, moltes de les quals inèdites i transcrites de la Seu d'Urgell, Arxiu de la Catedral, *Cartularis*. Les notícies relatives al poble comencen amb la conquesta abans del 1079, continuen amb el repoblement i la colonització de la terra, i recorden les infeudacions de senyoriu fetes per l'església d'Urgell als Anglesola i d'aquests als castlans, qualche dret de Poblet, les rendes del senyoriu deduïbles de les quantitats que els arrendadors en pagaven (943 lliures el 1508-1510; 15.750 lliures per al quadrienni 1794-1798), i la demografia (53 focs tributaris el 1378; 20 cases el 1719) (185-194). De l'estany són recordades les concessions reials del dret de la sal el 1378 i el 1413, un pressupost per a la dissecció de l'estany a darrerries del segle XVIII, amb el corresponent croquis (195-201; croquis, 196).— J. P. E. [9061]

Max TURULL RUBINAT, Jaume RIBALTA HARO, *Rafael Gras y de Esteva i l'estudi del municipi medieval de Lleida*, dins «Misc. Lladonosa», 115-127.

La primera meitat d'aquestes pàgines presenta l'edició del 1988 de la traducció

catalana de Rafael Gras y de Esteva, *La Pabería de Lérida. Notas sobre la antigua organización municipal de la ciudad*, del 1911, obra basada totalment en certa documentació arxivística, entre la qual no figuren les actes del Consell (117, una bona part és transcrita en l'apèndix; llista en 118, nota 5), on són exposats quatre temes, sobretot els segon i terç: carta de poblament; Paeria; institucions municipals; privilegis de Lleida (118-120). Per llur banda, els autors assenyalen que el llibre de Gras i la documentació en ell aplegada també serveix per a la ulterior exposició de tres temes: els orígens del municipi; el règim municipal, els seus sistemes d'elecció i els òrgans de decisió; i l'administració de justícia, que incideix en el tema de les relacions entre autonomia municipal i poder reial a Catalunya (121-126).— J. P. E. [9062]

Felip MATEU I LLOPIS, «...aut vincitus mitteris Ilerdam (Horatius, *Epistolarum*, I, XX», dins «Misc. Lladonosa», 51-54.

El fet que Horaci pensés en Lleida com en un lloc d'exili, per a un romà tan allunyat de Roma com algun punt de l'Àfrica, és per a l'autor ocasió de recordar troballes numismàtiques romanes a Lleida.— J. P. E. [9063]

Rosa M. MARTÍN I ROS, *Estudi del tern de Sant Valeri*, dins *Seu Vella*, 107-112 i una làmina amb quatre fotografies.

La primera part de l'article aplega fragments textuais de documents de darrerries del segle XV, ja publicats per Jaume Villanueva o per Josep Lladonosa, relatius al dit tern, arribat a Lleida des de Roda d'Isàvena potser entorn del 1275 (108); també són recordades les referències que hi fan autors posteriors, són descrites les peces i assenyalades les paral·leles conservades en museus d'Europa o d'Amèrica (110-111).— J. P. E. [9064]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *El preposít de la Seu Vella de Lleida (1154-1225)*, dins «Ilerda. Humanitats», XLIX (1991), 143-159.

L'autor indica que aquestes pàgines són la primera part d'un estudi que n'ha de tenir dues d'altres. La restauració de la Seu de Lleida després de la conquesta es realitzà, també en l'aspecte econòmic, d'acord amb l'*Ordinatio Ecclesiae Ilerdensis* del 1168, resumida en aquest punt dins el *Llibre major de les dècimes de la Seu Vella*, ací transcrit (143-144) de l'Arxiu Capitular, caixa 93. Responsables de l'economia de la Seu eren els preposits o prebosts, normalment diferents segons els mesos de l'any (145), que actuaven d'acord amb el *Modo de delmar i repartir los fruits en lo terme de Lleida*, ací transcrit (145-148) del llibre acabat d'esmentar. De més a més, són resumits en regest i d'alguna manera transcrits vint-i-tres documents relatius a béns materials, datats entre el 1154 i el 1175, tots del *Llibre verd* de la Seu de Lleida (149-159).— J. P. E. [9065]

Isidro G. BANGO TORVISO, *La catedral de Lleida. De la actualització de una vieja tipología templaria, conservadurismos y manierismos de su fábrica*, dins *Seu Vella*, 29-37.

Estudi arquitectònic, dins el qual és reproduïda (31) i fotografiada (làmina I, núm. 1), la làpida, durant tant de temps perduda i finalment retrobada, amb la inscripció commemorativa de la col·locació de la primera pedra, el 22 de juliol del 1203, les dades de la qual són confirmades tant per mitjà de fets històrics universalment coneguts com per documentació de la mateixa catedral.— J. P. E. [9066]

Francesca ESPAÑOL BERTRAN, *La catedral de Lleida: arquitectura y escultura trecentistas*, dins *Seu Vella*, 181-213 i sis pàgines de làmines amb 19 fotografies.

L'autora es proposa de sintetitzar les dades conegudes amb les inèdites aportades per ella en els quaranta-dos documents datats entre el 1259 i el 1378 transcrits en l'apèndix documental, procedents de l'ACA i de Lleida, Arxiu Capítular (204-213). Això li permet de clarificar la llista de picapedrers i de mestres d'obres que treballaren en la dita Seu entre el 1332 i el 1350 (182, nota 11), i així es detén en la família Prenafeta (184-186), i en cada un dels successius mestres d'obra (186-191); després sintetitza les dades relatives a les obres en la catedral en general i en especial en la 'Porta dels fillols' (191-194), en les del claustre (194-195), en la 'Porta dels Apòstols' (196-198), en diverses escultures, normalment funeràries (198-202), tema que la porta a completar en llarga nota l'article de Josep Trenchs i Òdena sobre els copistes i il·luminadors de llibres contemporanis (198-199, nota 205 [vegeu-ne resum en aquestes «Notícies bibliogràfiques», 601, n. 9408; i sobre les anotacions posteriors a la còpia de l'actual Vat., Ottob. lat. 3.058, sobre el qual hom pot veure l'article de Giulio Battelli, resumit dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 699, núm. 5117]).— J. P. E. [9067]

Jordi BOLÓS I MASCLANS, *Notícia sobre alguns testaments del segle XIII conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida*, dins *Seu Vella*, 63-67.

Som informats en aquestes pàgines dels treballs de recerca sobre la Baixa Edat Mitjana a Lleida realitzats actualment a base de fons diversos de l'Arxiu Capítular de Lleida. Dels divuit testaments del *Calaix 29, carpeta 1* dels anys 1188 i 1297, en són extretes les notícies relatives a la casa i família dels testadors (65) i a les deixes a les diverses institucions religioses o benefactores lleidetanes (65-66) i per a la construcció del pont sobre el Segre (67).— J. P. E. [9068]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Notes sobre la fiscalitat reial a la ciutat de Lleida (1341-1351)*, dins «Misc. Lladonosa», 255-265.

Fiscalitat reial comprèn els drets del rei en tant que tal, no en tant que senyor del lloc. El 1341 pujaren a 16.033 sous, 9 diners, restant només 2.426 sous, 2 diners nets; el 1351, 6.124, 1 diner, i 822 sous, 2 diners, respectivament (257). Per un *Memorial de les rendes e drets de la ciutat de Leyda, com ve e en quina forma e manera es exigien en temps passat*, de Barcelona, ACA, *Mestre racional*, 2.685, coneixem tant les fonts d'ingressos (257-258) com les atencions (259), a les quals anaven destinades (262-264; també una lletra encomanant el cobrament a un ciutadà de Lleida). El concepte que més s'abaté entre els dits dos anys és el de les lleudes de mercats i fires (261).— J. P. E. [9069]

Rosa ALOY I PEDRÓS, *La pintura a la Seu Vella de Lleida de l'italianisme al gòtic internacional*, dins *Seu Vella*, 119-132.

En l'intent de clarificació del dit període en la història de l'art català, l'autora recorre «als tres camps fonamentals de manifestació pictòrica, la pintura mural, la pintura sobre taula i la il·lustració de manuscrits» (119). Ens correspon el darrer, quatre mostres del qual són reproduïdes en les primeres fotografies de les làmines i al qual és dedicat l'epígraf *Els mestres lineals i italians dels Montcada als Usatges i altres llibres de la nissaga* (122-123), on són assenyalats els volums que cal estudiar partint de la certesa o almenys de la hipòtesi d'haver estat escrits i il·luminats per a algun dels Montcada de la primera meitat del segle XIV: Lleida, Arxiu de la Paeria, *Usatges*, ms. 1375; i Arxiu de la Catedral, ms. 3;

Osca, Catedral, *Missale* de Gastó de Montcada; Girona, Catedral, *Pontificale* del mateix bisbe; València, AM, *Furs de València*; Vic, Museu Episcopal, núm. 144; Biblioteca Apostòlica Vaticana, Ottob. lat. 3.058, dels quals cal estudiar la relació amb alguns murals del claustre de Pedralbes (123). Assenyalem la notícia que el bisbe Guerau de Requesens seria autor d'un poema intitulat *Llausor de la Divinitat* (128, nota 33).— J. P. E. [9070

Josep TRENCHS I ÒDENA, *Scala Dei i Lleida: unes cases del monestir a la Suda* (1349), dins «Misc. Lladonosa», 269-274.

Recordades les dates bàsiques dels inicis de Scala Dei, l'autor presenta i transcriu de Madrid, AHN, *Monacals. Scala Dei*, carpeta 2852, l'acta de compra-venda i el rebut de pagament d'un caseriu a la Çuda de Lleida destinades a procura de Scala Dei, respectivament del març i del setembre del 1349.— J. P. E. [9071

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Les rendes de la clerecia de la Seu de Lleida el 1391*, dins *Seu Vella*, 153-157.

La base per al coneixement nominal dels clergues vinculats a la Seu de Lleida el 1391 és el llibre de comptes de la dècima aplegada entre la clerecia aquell any, pagadora al rei, d'ACA, *Mestre racional*, reg. 1851. Globalment pagaren 7.832 s., 10 d. jaquesos, equivalents al 17% de tot el bisbat de Lleida i abadiat d'Àger; és indicat allò que pagà cada una de les dignitats i prebosties (154), i cada un dels prebendats presbiterals o diaconals, dels porcioners i dels beneficiats (155-156). El nom personal més repetit és el de Joan amb el 15'8% de freqüències, i compareixen només una vegada els d'Aparici, Esteve, Llop, Lluís, Martí, Nicolau, Salvador i Tristany (155).— J. P. E. [9072

Caterina ARGILÉS I ALUJA, *Nicolau de Maranya i els mestres vidriers a Lleida a la segona meitat del segle XIV*, dins *Seu Vella*, 167-173.

Els *Llibres d'Obra* de l'any 1393 de l'Arxiu Capitular de Lleida contenen les anotacions relatives a les pagues dels quatre mestres vidriers i de tots els altres menestrals (168-169) que treballaren en posar els vidres a les tres os o rosetons i a diverses finestres llargues de la Seu, anotacions que són ací transcrites (171-173).— J. P. E. [9073

Dolors VISA I ORÓ, *La societat lleidetana i la delinqüència a finals del segle XIV*, dins «Ilerda. Humanitats», XLVIII (1990), 175-181

Dolors VISA I ORÓ, *Les dones i el món de la prostitució a finals del segle XIV*, dins «Misc. Lladonosa», 315-321.

El primer article és de presentació general de la sèrie *Llibres de crims* de l'Arxiu de la Paeria: «són textos manuscrits, la qual cosa comporta una dificultat seriosa a l'hora de desxifrar-los» (175-176); i de les característiques de la societat estamental de la Baixa Edat Mitjana, característiques que també són les de Lleida.

En el segon article, l'autora deixa fora de la seva atenció el bordell de Lleida i es limita a aplegar dades i a presentar qualche cas sobre la que era practicada en els hostals i és coneguda per la sèrie de *Llibres de crims* de l'Arxiu de la Paeria, reg. 789 i 790. Un croquis (319) assenyalava les zones de la ciutat més afectades pel fenomen.— J. P. E. [9074-9075

Caterina ARGILÉS I ALUJA, *L'activitat laboral a la Seu entre 1395 i 1410 a través dels Llibres*

d'Obra, dins *Seu Vella*, 233-245.

L'autora presenta la sèrie dels entorn de tres-cents deu *Llibres d'obra* de l'Arxiu Capítular de Lleida, que van del 1356 al 1707. Ella limita el seu escorcoll als anys indicats en el títol i, amb transcripció de paràgrafs, presenta successivament les notícies relatives als 'obriers' o responsables de les obres de la Seu (234-235), als mestres d'obra (235-236), als macips, manobres i bastaixos (homes de plaça i homes de ribera) (236-238), als fusters (238), als ferrers (238-239), als guixaires, als carreters i traginers, i als productors de pega (238-239). Un apartat informa de la procedència geogràfica dels esmentats menestrals (239-240), i resumeix llurs contractes de treball (240-242). Les darreres pàgines són dedicades als vidriers, pintors i mestres de senys o campanes, a llur procedència i a llurs contractes de treball (243-244).— J. P. E. [9076]

M. Rosa TERÉS I TOMÀS, *L'escultura del segle XV a la Seu Vella*, dins *Seu Vella*, 215-223 i vuit pàgines de làmines amb 17 fotografies.

Aplec de notícies tant de l'ACA com de l'Arxiu Capítular de Lleida, totes de segona mà, encara que en algun cas hi hagi transcripció de fragments, relatives als successius escultors que treballaren a la dita Seu durant el segle XV.— J. P. E. [9077]

José I. PADILLA LAPUENTE, *Las campanas horarias de la catedral de Lleida: hacia una nueva cesura del tiempo urbano (s. XV)*, dins *Seu Vella*, 159-166.

Troblem en aquestes pàgines notícies basades en l'Arxiu Capítular de Lleida, *Pia Almoina. Llibre d'Albarans i Obra*, on consten treballs de rellotger a la Seu el 1379 (159, nota 1); i en els *Quaderns de l'Obra* dels anys 1388-1390, relatius a noves despeses entorn d'un rellotge dividit en vint-i-quatre hores (160-161). Hi trobem, sobretot, a base dels *Acords capitulars*, informació dels anys 1417 i 1418, relativa a un nou rellotge sufragat a miges entre la Seu i la Paeria, amb només dotze hores, d'on són transcrits tres documents, d'entre els quals destaquen els *Capítols tractats e avenguts entre els representants de la Paeria i del Capítol i mestre Johan Xipot, francès, sobre la facció d'un seny a obs del arelotge...*, transcrits sencers (164-165). Els anys 1484-1486 hom maldava que el mecanisme fos automàtic, tal com demostren els *Capítols mitjançant los quals la Ciutat i l'honorable Capítol de la Seu de Lleida donen a fer sonar lo seny de les hores per si mateix ab la artelleria necessària...* (166).— J. P. E. [9078]

M. Teresa FERRER I MALLOL, *Un memorial de greuges de la mà menor de Lleida contra la mà major (s. XV)*, dins «Misc. Lladonosa», 293-314.

Les dificultats generals de la segona meitat del segle XIV també obligaren la ciutat de Lleida a contraure grans deutes, la distribució dels impostos per al pagament dels quals causà fortes tensions entre les tres mans, sobretot entre la major i la menor, ací recordades (293-298), tensions que obligaren a diverses i no sempre coherents intervencions reials. Aquestes tensions continuaven en estrenar-se la nova dinastia Trastàmara, raó per la qual l'any 1413 la mà menor elevà al rei el *Memorial de greuges* amb vint-i-nou queixes, ací transcrit d'ACA, *Processos*, on consten les decisions reials a molts dels capítols (306-313); el rei, de més a més, trameté Lleonard de Sos amb instruccions per a la concòrdia, copiades de la mateixa font (314).— J. P. E. [9079]

Elena GONZÁLEZ I COSO, *El Consell General de la Paeria en els anys 1468-1469*, dins «Misc.

Lladonosa», 361-372.

Troblem en aquestes pàgines un resum de l'evolució històrica de la mateixa Paeria (362-363), una notícia sobre les eleccions a paers els dos anys esmentats (el 1469 hi hagué dificultats a l'hora d'assenyalar qui seria el paer primer, 364-365); un altre resum d'allò que era prerrogativa del consell general en els municipis catalans medievals (366-367); i narració del fet que a darreries de febrer del 1468 foren convocats en dues ocasions catorze persones de fora consell a fi de donar resposta a una missatgeria encomanada per Aragó a Artal d'Alagón (367-371; caracterització de les catorze persones: 368-369).— J. P. E. [9080

Joaquim GARRIGA I RIERA, *La Seu Vella de Lleida en el llindar de l'època moderna: l'obra artística del segle XVI*, dins *Seu Vella*, 281-293 i quatre pàgines de làmines amb 24 fotografies.

A base de documentació ja publicada per d'altres i de les dades extretes de dues sèries de l'Arxiu Capitular de Lleida, *Actes capitulars* i *Llibres de comptes*, l'autor, limitant-se a l'edifici estricte de la Seu (exclosos els adjacents), informa de les obres realitzades al cor de la Seu (283-284), a la sagristia (284), al mausuleu de Lluís de Requesens (284-285), al baptisteri (286-287), i a la capella dels Montcada (287-290); també informa d'altres iniciatives, com són les obres de manteniment, les campanes, la celebració de la Mare de Déu d'Agost, o l'edició de llibres litúrgics: *Missale Ilerdense* i *Rituale Ilerdense* sota el bisbe Jaume de Conchillos; la nova edició del ritual i la del *Breviarium Ilerdense*, sota Antoni Agostí (292), i obres d'orfebreria o de pintura.— J. P. E. [9081

Carme AIXALÀ I FABREGAS, *Ferrer Guerau i la custòdia de la Seu Vella de Lleida (1506-1513)*, dins *Seu Vella*, 265-271.

L'argenter barceloní Ferrer Guerau, conegut pel *Llibre de passanties* conservat al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona (266, nota 3), l'any 1506 contractà amb el capítol de la Seu de Lleida una *Concòrdia per via de capitulació... sobre la custòdia fahedora... entre lo honorable Capítol de Lleida... e mestre Ferrer Guerau...*, ací transcrita del *Llibre de sagristia* de l'Arxiu Capitular de Lleida, amb altres dos documents (270-271), completats amb les anotacions, sovint transcrites, de despeses tant relatives al cost de la dita custòdia com al gasto de l'argenter a Lleida durant aquells anys, procedents d'altres fons del mateix arxiu (267-269). Aquella joia «fou destruïda en el saqueig dels francesos a la ciutat de Lleida» (270) a començaments del segle XIX.— J. P. E. [9082

Josep LLADONOSA I PUJOL, *Llum i fundacions per a la Catedral Vella de Lleida*, dins *Seu Vella*, 13-17.

Aplec de notícies, ja conegudes o encara inèdites de l'Arxiu Capitular o del de la Paeria, sobre formes diverses d'il·luminació de la dita catedral, tant des de fora a dins mitjançant O (rosetons) diverses, cobertes amb alabastre o amb vitralls (amb dades sobre els mestres vitrallers, 13-14), com dins mateix. Remarquem la institució de la 'candela de la salut', que cremava en temps de pestilència (14), o la font de notícies que és el *Quadern de la lluminària* (15-16), i el conjunt de dades sobre l'antiga Confraria de Santa Maria 'in Sede' (16, nota 31).— J. P. E. [9083

Ximo COMPANYY, *Las portadas clásicas del claustro de la Seu Vella*, dins *Seu Vella*, 295-310 i sis pàgines de làmines amb 13 figures.

Ximo COMPANY I CLIMENT, M. Esther BALASCH I PIJOAN, *Documents sobre les portades clàssiques de la Seu Vella*, dins *Seu Vella*, 321-327 i dues làmines amb sis reproduccions fotogràfiques de fragments textuais.

Cap a mitjan segle XVI el capítol de Lleida empenia la construcció de dos portals que donaven al claustre de la Seu: els de l'avantsala capitular i de Santa Maria l'Antiga. L'autor comença amb una bibliografia, sobretot negativa dels historiadors de l'art que no n'han dit res (296-299); i a base de la documentació aplegada en el segon article, trobada en els *Llibres d'obra* del 1541 al 1600 i en les *Actes capitulars* del 1556 al 1566, de l'Arxiu Capitular de Lleida, que permet d'establir la llista dels diversos mestres d'obres, escultors, manyans, fusters, paletes i manobres, rajolers, carreters i àdhuc raiers (321-322), els autors il·lustren amb seixanta-un fragments transcrits l'obra realitzada en el portal de l'avantsala capitular, realitzada per Lope de Arrúe (323-326); i amb sis d'altres, la del portal de Santa Maria l'Antiga, que l'autor atribueix amb certesa a Jeroni Xanxo (326-327), dades que són sintetitzades al final del primer article (309-310), més atent a la significació de les dites obres en la història de l'art català del Renaixement.— J. P. E. [9084-9085]

Concepció PÉREZ PÉREZ, *Aproximación general a la evolución de los gremios en Lérida. Ordinaciones del gremio «dels fusters»*, dins «Misc. Lladonosa», 589-602.

L'autora recorda que la primera notícia d'una confraria de menestrals lleidetans és la dels forners, l'any 1228; el *Llibre verd petit* es refereix a cossos laborals en plural (590); el 1386 era reconeguda la presència de cinc representants dels gremis en el consell de la Paeria (591). Els primers textos coneguts són els dels teixidors, del temps de Ferran el Catòlic (594), fruit de l'estira i amolla entre el poder reial i el municipal (592). De fet la Paeria tingué autoritat de legislar sobre els gremis, i així el 1604 publicà les *Ordinacions fetes per los senyors de paers de la ciutat de Leyda sobre lo offici dels fusters de la ciutat, los quals ha paregut deur's lo dit offici regir y governar* (596-602), conservats a l'Arxiu de la Paeria, reg. 374.— J. P. E. [9086]

Joan BOSCH I BALLBONA, M. Assumpta ROIG I TORRENTÓ, *Paisatge després de la tempesta: la memòria de l'art del segle XVII a la Seu Vella*, dins *Seu Vella*, 311-320 i quatre pàgines de làmines amb 13 fotografies.

Francesc ESTEVE I PERENDREU, *Capella de les Beneïtes Ànimes del Purgatori (segle XVII)*, dins *Seu Vella*, 329-334.

El primer article es basa en la tria d'anotacions fornides per l'Arxiu Capitular de Lleida, en especial pel *Registre d'Actes capitulars* relatives a la globalitat de les actuacions de naturalesa artística en la Seu Vella abans i després de la Guerra dels Segadors; són en concret la 'croera' o porxo davant el Portal dels Apòstols (312-313), les capelles de la Resurrecció i del Sant Sepulcre (313-314, amb transcripció de la respectiva acta capitular, nota 13), la capella dels Montcada (314), i objectes diversos vinculats a certes devocions, entre les quals destaca la de la Puríssima (316 i 318) i la de les Ànimes del Purgatori, patrocinada pel bisbe Miguel Jerónimo de Molina (317-318).

Al darrer tema és dedicat el segon article, basat en documentació dels arxius Capitular i Històric de Lleida, i també de l'ACA, i de la BU de Barcelona, de Tarragona, AH, i de Reus, Arxiu Municipal. L'autor hi reconstrueix les principals dades biogràfiques del dit bisbe (1682-1698), també les de l'autor de la traça o projecte, Jaume de Sant Agustí Ribot i Sòria (1660-1711), i les de la construcció de la Capella de les Ànimes, basades en la *Capitulación... acerca de la fábrica de la Capilla dedicada a las benditas almas del purgatorio*, ací transcrit de l'AH de Lleida, *Protocolos notariales* (333-334).— J. P. E. [9087-9088]

Frederic VILÀ I TORNOS, *Desfeta i recuperació de la Seu Vella*, dins *Seu Vella*, 357-367 i quatre pàgines de làmines amb setze fotografies.

Després de la descripció de la presa de la Seu Vella per l'exèrcit de Felip V el 13 de novembre del 1707 (357-358), segueix la narració documentada sobretot en l'Arxiu Capitular de Lleida, *Regestum actorum et deliberationum Capituli*, de les gestions realitzades per bisbe i capítol (i, si calgué, per la Paeria) lleidetans durant el segle XVIII, encaminades tant a la recuperació i defensa de la Seu (en algun moment pssà pel perill d'ésser enderrocada) com a la construcció de la catedral nova quan la corona hagué decidit de forma definitiva la destinació de la Seu Vella a usos militars (358-360). Les pàgines següents són dedicades als intents de recuperació dels segles posteriors.— J. P. E. [9089]

Frederic VILÀ [I TORNOS], *El tema de les dues catedrals de Lleida, dada de viatge i tendència*, dins «Ilerda. Humanitats», XLVIII (1990), 45-49.

Transcripció molt fragmentària i atenta sobretot als qualificatius, de les descripcions escrites fins immediatament abans de començar el segle XIX per viatgers que contemplaren el dit edifici: Henri Cock, Norberto Caino, Rafael d'Amat i de Cortada, Eugenio Llaguno y Amirola, Alexandre Laborde, Antoni Ponz i Francisco de Zamora (45-47): admiració abans del segle XVIII, pena durant aquest.— J. P. E. [9090]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Parroquias de las cercanías de Lleida, hoy desaparecidas*, dins «Misc. Lladonosa», 615-635.

Les dades aplegades en aquestes pàgines procedeixen d'altres tantes actes de visita pastoral dels segles XIV, XV i XVI, conservades a Lleida, Arxiu de la Catedral, *Prestatge IV. Visites pastorals*, el text de les quals és tant més generós en notícies com més tardanes són les actes. Així, de les parròquies documentades el s. XIV, només de dues ens consta que una era ben assortida de llibres i l'altra no en posseïa (620); consta que gairebé totes les del segle XV posseïen els llibres litúrgics indispensables (621-627); les del segle XVI, en canvi, ja no esmenten l'existència de llibres en les parròquies de vora Lleida (627-680). Les darreres pàgines exposen la situació de cada poble en relació al delme (630-634).— J. P. E. [9091]

Manuel ARDIT LUCAS, *La mortalidad en el País Valenciano Preindustrial. El marquesado de Llombai entre 1620 y 1820*, dins *El papel de la mortalidad en la evolución de la población valenciana*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert 1991, 117-130.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E. [9092]

Míkel de EPALZA, *Mallorca bajo la autoridad compartida de bizantinos y árabes (siglos VIII-IX)*, dins «Hom. Nadal», 167-175.

L'autor defensa que durant aquells segles «las Baleares pertenecían al mismo tiempo, aunque de forma diferente, al mundo bizantino y al mundo islámico», car mai no havien estat visigòtiques i seguien integrades dins el món espiritual bizantí (i aquest podria ésser el significat dels 'rum' defensors del castell d'Alaró contra els cordovesos); un destacament musulmà, present en virtut de pacte ('ahd) asseguraria l'alt domini del califa; l'expedició d'Isam Al-Jawlani el 902 posà punt final a aquella situació i a la vinculació amb l'Imperi Bizantí, coincidint amb l'esforç de Roma de col·locar les Balears dins el món llatí en estendre-hi la jurisdicció del bisbe de Girona el 892. Després del 902 un eivissenc formà part a Còrdova del grup de traductors de Dioscòrides del grec al llatí i a

l'àrab.— J. P. E.

[9093

Antonio CONTRERAS MAS, *Producción y recepción de ideas médicas en Mallorca durante los siglos XIII-XV*, dins «Actas del IX Congreso Nacional de Historia de la Medicina», Saragossa, Prensas Universitarias de Zaragoza 1991, 873-884.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[9094

Gabriel LLOMPART, *La 'vilania' de la 'Festa de la Caritat'*, (Mallorca 1347), dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 51-66.

El diumenge de Pasqüetes o 'in albis', era festa especial de la universitat de Mallorca, en la qual quatre de les seves parròquies pagaven el pa que seria beneït i repartit als fidels de cada una d'elles adreçats en processó a l'església del Temple, on deia la missa i beneïa el pa el rector de Santa Eulàlia. El 1347 no li fou permès ni d'entrar al dit temple, cosa que la parròquia com a tal considerà una vilania que l'afectava i de la qual protestà davant el governador. Les actes corresponents s'han conservat en un quadern de l'ARM, CR 1/8 (1347). Contenen les declaracions de dotze testimonis (52), tres de les quals són ací transcrites (61-66). Darrere hi havia un front comú de les altres quatre parròquies de Ciutat contra l'exclusiva de Santa Eulàlia, i l'autor es pregunta si més enrere no hi havia els jurats, el mostassaf, el veguer i el mateix governador, i si tot plegat no seria un episodi més de tensió entorn de la reintegració de Mallorca a la corona catalano-aragonesa (59-60).— J. P. E.

[9095

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *Política, guerra y esclavitud: cautivos griegos en la Mallorca de 1388*, dins «Hom. Nadal», 123-166.

En aplicació del principi que un cristià no podia ésser esclau, Joan I de Catalunya-Aragó manà l'any 1388 que el governador de Mallorca fes una llista dels esclaus grecs de l'illa (132). L'enquesta, realitzada entre el 20 d'abril i el 4 de maig del dit any, és ara a Ciutat de Mallorca, ARM, AH, LR 36, d'on l'autor ha extret les dades que presenta en el quadre personal de les pàgines 139-164, on, ultra la data de la declaració, consta nom i professió del propietari, nom, edat i situació jurídica de l'esclau i, si és conegut, origen de l'adquisició i situació familiar del mateix. L'enquesta fou aturada per ordre reial el 4 de maig davant la protesta dels amos.— J. P. E.

[9096

Margalida BERNAT I ROCA, Jaume SERRA I BARCELÓ, *El forn de vidre del carrer de Can Burgos. Nòtules per a l'estudi del vidre medieval i post-medieval a Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 91-115.

L'actuació recent d'una pala excavadora fins a la fondària de quatre metres en una zona de Ciutat ací delimitada (93 i 96) va deixar al descobert restes d'un forn de vidre datable dels segles XIV-XV (95-100). A continuació, els autors apleguen les notícies relatives a fabricació de vidre a Mallorca del segle XIV ençà, en què la producció era destinada a les necessitats familiars bàsiques (tasses, copes, setrills, brocals, ampolles: 105-105); també les relatives a les importacions d'objectes de vidre més selectes. Entre els vidriers destaca aquell mestre Jaume Berenguer, «agermanat, sermonador y trobador de profecias» (107). Són documentats forns de vidre a Calvià (103) i a Santa Maria del Camí (108), ultra els de Ciutat, on el 5 de desembre del 1682 cremà el Forn del Vidre Nou, fet conegut pel *Noticiari de Cristòfol Seguí i Llabrés* (112-113), i és ocasió de recordar les primeres ordinations per a apagar foc del 1506 (111-112).— J. P. E.

[9097

Teresa-M. VINYOLES I VIDAL, *Notes sobre el formatge de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 75-88.

L'autora transcriu onze documents, sencers o fragmentaris, del 1374 al 1452, de diversos arxius barcelonins (ACA, *Reial Patrimoni i Canc.*, reg.; AHCB, *Vària*; i ADB, *Santa Anna*), en els quals compareix el formatge de Mallorca. L'autora en dedueix que, potser per la facilitat del transport marítim, era el que més es consumia a Barcelona, no però, el que es consumia en les festes més assenyalades.— J. P. E. [9098

Maria BARCELÓ CRESPI, *Per a una aproximació a la climatologia de Mallorca baixmedieval a través dels textos històrics*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 123-140.

Aplec de notícies tretes de sèries diverses de l'ARM relatives a fenòmens naturals amb incidència en la vida comunitària, com poden ésser les secades o els terratrèmols. De fet, les notícies, sovint donades amb transcripció de fragments textuais, fan referència tant a secades i a pregàries per la pluja entre el 1454 i el 1516 (124-131), com a aiguats, amb notícies des del 1403, i sobretot des del 1477 al 1510 (131-136). El darrer apartat informa d'altres fenòmens meteorològics com ventades, temporals de llamps i trons, nevades, eclipsis i terratrèmols (136-140). En el fascicle d'il·lustracions hi ha reproducció de la taula de la crucifixió i de la de la Mare de Déu del Patrocini o del Mantell, amb les respectives inscripcions relacionades amb l'aiguat del 1403.— J. P. E. [9099

Felicitas CABELLO PÉREZ, *La participación de los diferentes estamentos en el régimen de Sac e de Sort en la segunda mitad del siglo XV (1468-1478)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 67-74.

Presca com a manifestació d'un exercici de poder, l'autora estudia l'assistència en les sessions tant del Gran e General Consell com del Consell de Ciutat en els anys indicats en el títol. La base és constituïda per les actes de les dites institucions a l'ARM, *Governació* E. O. 16 i 18. Establerts els quadres estadístics (69 i 70), el resultat dona una presència pròxima al cent per cent de mitjana per part dels jurats d'ambdues institucions (95'2% de mitjana en ambdós casos) i considerablement més baixa per part dels consellers, amb gradació descendent: menestrals (83'8%), mercaders (76'9%), de part forana (71'3%), ciutadans (68'7%) i militars (60%): com més elevada és la posició personal menys cerca hom la influència a través de l'òrgan comunitari.— J. P. E. [9100

Maria BARCELÓ CRESPI, Gabriel LLOMPART MORAGUES, *Identificació del 'Mestre de Sant Francesc' i altres documents per a la història de l'art mallorquí (1495-1524)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 75-90.

Deu documents relatius a la fabricació de retaules o d'altres objectes litúrgics per a esglésies diverses de Ciutat i de la Part Forana, de l'ARM, *Protocols notarials*, datats entre els anys indicats en el títol, i ací transcrits (79-90), permeten a Llopart d'identificar en Joan Desí el 'mestre de Sant Francesc', d'atribuir una altra obra a Pere Terrencs; i obres de llur art al brodador Miquel Desí, als argenters Ramon Solvi i Bartomeu Oller (77), i a l'organer Jaume Febrer (78).— J. P. E. [9101

Montserrat GALERA I MONEGAL, *El Patrimoni Cartogràfic. Passat i present dins l'àmbit mallorquí*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 199-208.

La riquesa cartogràfica relativa a Mallorca no és deguda a raons bèl·liques, ans sobretot

a la seva situació geogràfica privilegiada. En realitat l'escola cartogràfica mallorquina ha estat enriquida per nombre de noms «tots ells figures de primer ordre» (200: llista de cartògrafs mallorquins). Des de la segona meitat del segle XVI també és multipliquen els cartògrafs estrangers que s'ocupen de Mallorca (201-202), informació completada per la del nombre d'exemplars conservats en els diversos països (202) i de les institucions que en posseeixen (203), amb llista dels exemplars posseïts per la Fundació Bartomeu March, i referència als fons de l'ARM i de la Biblioteca Municipal de Ciutat de Mallorca (204-205).— J. P. E. [9102]

Maria BARCELÓ CRESPI, *De bell nou altres novetats entorn de Joan de Salas*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 263-265.

Presentació (263) i transcripció (264-265) del contracte del 1526 entre els obrers del capítol de la Seu de Mallorca i Juan de Salas per a la construcció en dos anys del portal del cor amb pedra de Santanyí; i de dues crosses de fusta de noguer en l'entrada del mateix cor per tres-centes lliures. El document es troba a l'ARM, *Protocolos C 2646*. [En el mateix volum hi ha un estudi de G. Rosselló Bordoy, *Unos relieves de Juan de Salas recuperados por el Museo de Mallorca*, 141-150. En el fascicle d'il·lustracions hi ha dinou pàgines dedicades als relleus i dues al portal del cor].— J. P. E. [9103]

J. F. BALLESTER-OLMOS, *Apellidos mallorquines en la comarca valenciana de La Marina Alta*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», 69 (1992), 169-184.

Les pàgines inicials resumeixen la situació dels moriscs al regne de València abans de l'expulsió del 1609, i els resultats de l'expulsió sobretot en les zones de més presència morisca (169-175). La comarca de la Marina Alta, ducat de Gandia, fou repoblada de mallorquins i l'autor, basat en els *Quinque libri* dels arxius parroquials de la zona i en estudis d'altres autors, resumeix en quadre les dades relatives a lloc de procedència, cognoms o llinatge, i les precisions quant a la repoblació i al lloc de nou domicili (179-182).— J. P. E. [9104]

Jaume SERRA I BARCELÓ, *Bandolerisme i Real Audiència: El procés de residència del sr. Albanell*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 151-179.

El 1619 Agustí Albanell fou nomenat oïdor de la Reial Audiència de Mallorca. La seva actuació en una illa esquinçada entre els Canamunt i els Canavall fou tan descarada a favor dels primers que, cas únic, un oïdor de l'Audiència fou objecte d'un procés encarregat a En Pau Duran, la major part del qual s'ha conservat a l'ARM, *Miscel·lànies Pasqual* (156-157). Ací són resumits primer els capítols entorn dels quals girà el procés (158-159) i, mitjançant freqüent transcripció de fragments, els principals episodis delictius, de l'ocultació dels quals Albanell fou acusat pels testimonis. Tot plegat permet de copsar l'ambient de violència i la implicació d'un alt administrador de justícia en el mateix.— J. P. E. [9105]

Jerònia PONS PONS, *El pago del seguro marítimo y los conflictos ante el tribunal consular*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 71-94.

Les *Ordinacions d'assegurances marítimes* foren publicades a Barcelona el 1484; el 1492 eren pràcticament reproduïdes a Mallorca. Seguirien vigents fins al segle XVIII. Però sorgiren casos conflictius no previstos i l'autora, limitant-se a la segona meitat del segle XVII, els ha detectats a l'ARM, *Protocolos notariales*, com també ha esbrinat les formes com

foren judicialment resolts, en el mateix arxiu, *Arxiu Històric*. L'ur exposició és realitzada amb transcripció de fragments textuals. Els casos nous eren el canvi de rumb o l'anul·lació de viatge assegurat i les formes diverses, més o menys legals, d'apresament de naus (73-77). Són resumides les fases del procediment judicial (78-85) i en particular les sentències (85-93), en les quals hom interpretava benignament certs capítols de les *Ordinacions*.— J. P. E. [9106]

M. L. MAS LATRIE, *Epitafis i inscripcions dels cavallers mallorquins de l'orde de Sant Joan de Jerusalem a la catedral de Malta*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 195-205.

Les catorze inscripcions, la majoria de les quals ja havien estat publicades per Rafaele Caruana els anys 1838-1840, són en llatí, fora de la de Nicolau Abrí-Descatllar, del 1704, en català, i ací reproduïdes (197-204). Els textos llatins han estat traduïts per Jaume Bover. Les sis fotografies del final del plec d'il·lustracions són de Josep Mascaró Pasarius.— J. P. E. [9107]

B[artomeu] MULET I TROBAT, *La Il·lustració i l'ensenyament de les matemàtiques a Mallorca*, dins «Revista de Ciència», núm. 6 (1990), 75-80.

B[artomeu] MULET I TROBAT, *La Il·lustració i els intents d'instal·lació d'un Jardí Botànic, de creació d'una Escola d'Agricultura i d'institucionalització dels estudis de Farmàcia*, dins «Revista de Ciència», núm. 8 (1991), 43-47.

B[artomeu] MULET I TROBAT, C. PICORNELL, *La Il·lustració a Mallorca i l'ensenyament de la física i la química*, dins «Revista de Ciència», núm. 5 (1989), 19-24.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E. [9108-9109-9110]

Miguel FERRER FLÓREZ, *La població de Mallorca a fines del siglo XVIII*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 115-128.

L'autor presenta una nova font per al coneixement de la demografia de l'illa de Mallorca l'any 1778: el *Vecindario y personas habitantes en los pueblos de esta isla de Mallorca...*, redactat amb motiu de la visita pastoral d'aquells anys (115: [cal suposar que és a l'ADM]), document que té característiques ben assenyalades, com és ara que les dades de Ciutat són agrupades per les respectives sis parròquies, i que en les de Part Forana hi ha distinció entre el nucli principal, els secundaris i les cases de pagès i possessions (116). Tot seguit trobem indicació dels casos en què les noves dades difereixen de les del *Cens de Floridablanca* amb el benentès que el número major tant pot trobar-se en una font com en l'altra (117-119), dades que són reduïdes a quadre (120) i ordenades (121-122), i de les quals hom intenta derivar el nombre d'habitants (123-125: quadres 2 i 3). La conclusió és que cap dels recomptes de població no és prou fidel, encara que la comparació de les dades de tots proporciona una idea força exacta.— J. P. E. [9111]

Prim BERTRAN, *Els senyors de Mataplana*, dins «Revista de Girona», núm. 152 (maig-juny 1992), 57-62.

Les notícies ja publicades sobretot pel *Liber Feudorum Maior* i per Joan Serra i Vilaró i les encara inèdites a l'ACA, *Canc.*, *Pergamins*, permeten a l'autor de resseguir les successives nissagues que posseïren el senyoriu de Mataplana: l'originària, la dels Urtx-Mataplana a mitjan segle XIII, i la dels Pallars-Mataplana ja a darreries del mateix.

El conjunt d'aquests coneixements actuals és concentrat en l'arbre genealògic (60). Assenyalem la notícia de dos llibres de registre d'injustícies comeses pels darrers dels Urtx: *Aquestes són les demandes que són donades als marmessors de madona Na Blanca d'Urg i Aquest llibre qui és tret dels altres llibres... en què eren los torts e les injúries...* d'En Ramon d'Urtx (61).— J. P. E. [9112

Josep Maria FONT I RIUS, *Re poblacions i enfranquiments a la baronia de Mataplana*, dins «Revista de Girona», núm. 152 (maig-juny 1992), 73-78.

Anàlisi de les cartes de població atorgades pels Urtx- Mataplana a darreries del segle XIII, amb finalitat defensiva clara en el cas tant de Gombren, del 1278, com en els de Castellar d'En Hug i de la Pòbla de Lillet, dels 1292 i 1297, respectivament [recordem que l'erecció del Regne de Mallorca havia convertides aquelles contrades en frontera i que la Croada contra Catalunya demostrà ésser una frontera perillosa]. Definides com a «cartes de franquesa amb ocasió i finalitat poblacional» (76), n'és subratllada llur generositat quant a la supressió de mals usos i quant a l'escassetat de contraprestacions a favor del senyor, les més consistents de les quals eren l'exclusiva de forn i de molí; i quant al reconeixement de justícia civil interpersonal mitjançant arbitratge o amical composició (77) i al grau mínim de serveis bèl·lics de bada o guaita (a Castellar), d'host i cavalcada (77-78).— J. P. E. [9113

Montserrat VENTURA I MUNNÉ, *Lletrats i il·letrats a una ciutat de la Catalunya Moderna. Mataró, 1750 - 1800* ([Premis Iluro], 45), Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana 1991, 142 pp.

Després d'un pròleg del prof. Carlos Martínez Shaw (9-11), l'autora enceta el seu treball presentant-lo com a «anàlisi de la societat mataronina de la segona meitat del segle XVIII en els seus nivells d'alfabetització» (13). I com que una Reial Ordre del 1736 obligava les parts atorgants d'un document notarial a signar-lo, la documentació notarial posterior és termòmetre d'alfabetització. Aquesta i d'altres fonts complementàries per al present estudi es troben a Barcelona, ACA, ADB, i Arxiu Provincial de les Escoles Pies; i a Mataró, Arxiu Parroquial de Santa Maria i Arxiu Municipal (1332-133). El primer pas és recordar allò que era Mataró durant el segle XVIII (29-33). Segueix un capítol dedicat a les escoles mataronines del mateix segle: l'autora hi recorda que el 1556 la universitat de Mataró decidí contractar un mestre de minyons, i que a començaments del segle XVII, féu un pas més establint escola de gramàtica (34), aquell pagat amb 50 lliures, el d'aquesta amb 70 (35); a darreries d'aquell segle, els mestres de primeres lletres eren dos, pagats amb cent lliures (el de gramàtica [llatina] ho era amb cent-cinquanta). L'any 1716 els mestres eren sis (35, nota 22) i el 1737, després de moltes gestions, els escolapis s'establiren a Mataró (37-39), establiment i actuació que eren emmarcats per uns capítols pactats amb la universitat de la vila, ací resumits (40-41); en acabar el segle, el 1792, seguia havent-hi tres mestres de minyons i els escolapis tenien 734 alumnes (80 gramàtics, 24 retòrics, 40 aritmètics, i els altres de primeres lletres); ens són coneguts el repartiment del temps diari i els continguts de l'ensenyament, on no mancava l'atenció a la geografia i a la nàutica (49-51). L'altra part de l'estudi ja havia estat posada a l'abast dels nostres lectors pel resum d'ATCA, VII-VIII (1988-1989), 460-461, núm. 4255.— J. P. E. [9114

Bernat MOLL, *Un diner del comtat de Forcalquer (Provença) trobat a Menorca*, dins «Acta

Numismàtica», 20 (1990 [1991]), 123-124.

Potser procedent de botí pres a cristians, ha aparegut a Menorca el diner esmentat, que la inscripció atribueix a Guillem II d'Urgell, i és, per tant, de la segona meitat del segle XII. Seria una variant dels coneguts fins ara.— J. P. E. [9115]

José Luis TERRÓN PONCE, *Origen, desarrollo y consolidación de la propiedad inmueble en la isla de Menorca (1.287-1.837). Contribución a su estudio* («Cova de Pala», 2), Maó, Institut Menorquí d'Estudis 1990, 336 pp.

L'objectiu d'aquestes pàgines és el d'ésser «...estudio de la propiedad inmueble de la isla de Menorca desde el siglo XIII al XIX y tiene como objeto descubrir, por un lado, las claves de su estructura global y, por otro, matizar las distintas coyunturas y establecer sus conexiones e interacciones con la política» (19), tot, però, sense sortir de les «consideraciones generales» (21). L'estructura de la propietat immediatament després de la conquesta del 1287 es basà en donacions: a) en propietat alodial; b) en senyoriu; c) en feu; i d) en enfiteusi (43-58), i, en general, evità el feudalisme, però no del tot en les 'cavalleries'. La *Carta de franquesa* del 1302 determinava la categoria de les fonts del dret: el costum local, els *Usatges* de Barcelona i el dret romà, amb aplicació a les cavalleries (59-66); els professionals del dret consideraven que «tots els béns de l'illa són al-[J]odials» (67-74), el 'status' dels quals en relació a successió, compra-venda, tributació i carregament de censals era el normal (75-88). Però en 's'any de sa desgràcia' del 1558 s'haurien perdut els documents i calgué reconstruir la situació jurídica de les propietats en el *Capbreu del 1600* (93-97), i en d'altres (97); altra font per al coneixement de la distribució de propietat agrària a Menorca són els inventaris particulars, a través dels quals l'autor reconstrueix el patrimoni de les vuit famílies més riques de l'illa durant el segle XVIII (100-143). La part que recau en el nostre període s'acaba amb algunes consideracions sobre la repercussió de les successives dinasties (d'Habsburg, d'Anglaterra i dels Borbons espanyols) en la propietat (143-164). Els divuit primers documents aplegats en l'apèndix documental (225-286) són anteriors al segle XIX. En destaquen el testament (233-240) i l'inventari de béns d'En Joan Quart i Miralles, del 1668 i 1672 (241-249), en el qual figuraven «una arquimesa ab alguns papers» i «un escriptori ab los papers, llibres y actes de la heretat» (247). Només d'En Bernat Ignasi Olives, educat a França, consta que cap a darreries del segle XVIII «es dedicado un poco a la agricultura y mucho a la lectura, para lo cual posee una biblioteca muy magnífica» (151).— J. P. E. [9116]

Pere PONS I CAMPS, *Apunts històrics sobre la formació del poble d'es Migjorn Gran* («Cova de Pala», 3), Maó, Institut Menorquí d'Estudis 1989, 236 pp.

La principal base arxivística d'aquest llibre són els *Llibres de fadigues reials*, conservats a Maó, Arxiu Històric (25, 39 i 227-229; 29-32: mostra analítica d'una anotació; 40: alternància de llatí i català), completada amb els *Protocolos notariales* del mateix arxiu i amb els *Llibres sacramentals* de Ciutadella, Arxiu Diocesà (79). La informació es concreta en els termes d'Alaior i Mercadal, anys 1495-1838 (39). La posició de l'autor és contrària a considerar el *Capbreu General* del 1600 com la resposta a la destrucció del 1558, car la decisió de clarificar béns i drets reials a Menorca venia d'abans (40); també nega que amb motiu de la conquesta hi hagués un repartiment, car només hi hagué donacions en alou i establiments enfiteutics [ultra les 'cavalleries?']. Trobem un resum del naixement i expansió del poble de Migjorn (51-60), un seguiment dels canvis de propietat en deu llocs del terme (63-76) i reconstrucció, a base sobretot de testaments, de la raguèlia

Barber', capdavantera en el poblament de Migjorn, de darreries del s. XVI fins a mitjan segle actual (79-88). Finalment, tenim els registres d'anotacions dels *Llibres de fadigues* del 1495 al 1801 (91-148; reproducció de dues pàgines manuscrites: 95-96). Hi ha fotografies i croquis.— J. P. E. [9117]

Ferran VALLS I TABERNER, *Els Costums de Miravet*, Saragossa 1992, 50 pp.

Reproducció de l'estudi publicat en forma d'opuscle a Barcelona 1926, corregint el text que havia estat editat dins la «Revista Jurídica de Catalunya» del mateix any. La majoria de pàgines és dedicada a la transcripció del text de *Les costums de la batllia de Miravet* (13-49).— J. P. E. [9118]

Josep SERRANO DAURA, *Creació d'una milícia local a la Batllia de Miravet (Ribera d'Ebre), el 1613*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», XI (1992), 23-41.

Presentació-resum (26-32) i transcripció dels capítols de la *Unió i concòrdia de les viles de la batllia de Miravet a favor de pau i quietud de la terra i compliment de justícia* (33-41), amb els quals era creat un cos de policia local. Es conserven a Madrid, AHN, *Ordenes Militares, Comanda de Miravet*, caixa 8.260-2, núm. 29.— J. P. E. [9119]

José SÁNCHEZ REAL, *Abaciologi del monestir de la Serra de Montblanc*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 9 (1989), 169-178.

Tot i haver-se perdut l'any 1936 l'arxiu del convent de menorettes de la Serra, l'autor, aplegant dades en el fons notarial de l'AHA de Tarragona o de l'Arxiu Parroquial de Montblanc, ha pogut refer la llista de les abadesses del convent esmentat des de darreries del segle XIII (170-175), i aplegar notícies diverses relatives a la vida d'aquella comunitat consignades en la dita documentació, com és ara les circumstàncies de la professió religiosa (176), de l'elecció d'abadesses (177), i d'altres (177-178).— J. P. E. [9120]

Francesc BADIA I BATALLA, *Els monuments i objectes d'interès artístic o històric desapareguts o destruïts l'any 1936 a Montblanc*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 9 (1989), 87-122.

En el curs de l'inventari, l'autor fa referència a estudis basats en documentació anterior al segle XIX dedicats a objectes destruïts o perduts en aquella ocasió; de més a més, informa de les pèrdues de l'Arxiu Parroquial de Montblanc (volums I, II i VIII de *Baptismes*; volums I-VIII de *Defuncions*; i tots els de *Matrimonis* fins al 1929, 102); i de la de l'arxiu del convent de la Serra (112). També es perderen biblioteca i arxiu familiar dels Castellví (120) i altres llibres i documents de particulars (121).— J. P. E. [9121]

Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *L'església nova de Montserrat (1560-1592-1992)* («Scripta et documenta», 45), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 240 pp.

Amb motiu del quart centenari de la consagració del temple indicat en el títol, l'autor, basat en documentació de primera mà, tant de fonts inèdites com ja publicades (8-9), d'on sovint són transcrits fragments i inscripcions senceres, desplega davant el lector el fil conductor que, partint de les limitacions de la capella medieval, porta dels primers intents i obres de construcció d'una nova església en temps de Ferran el Catòlic (14) i del campanar de Santa Caterina el 1551 (21), a la col·locació de la primera pedra de l'església el 1560 per l'abat Bartomeu Garriga (26-27 i 63-64), a la descripció de

l'edifici (29-34), construït d'acord amb la traça de Miquel Sastre (35-43 i 63), a la col·laboració de Pere Blai en les darreres etapes els anys 1582-1583 (44-45) i a la posterior de mestre Balces (71-74), fins a arribar a la consagració de l'església encara inacabada el 1592 (76; amb certa transcripció de l'acta de consagració, 88-92). Tota aquella història va estretament lligada amb situacions més o menys generals: la financiació, basada en gran part en el Jubileu de la Mare de Déu de Setembre, hagué de vèncer les dificultats posades per l'aplicació del Concili de Trento a les predicacions d'indulgències taxades (47); la presència d'immigrants gavatxos també en l'obra (60-62); les tensions internes de la comunitat montserratina entre monjos castellans i catalans, amb l'alternativa de Coronas (74 i 80). Ja consagrada l'església, seguiren les passes vers la conclusió: els grans problemes del trasllat de la imatge el 1599 (94-98), l'acabament del cimbori el 1605 (81), la construcció del retaule d'acord amb la traça de Francisco de la Mora (105-108), l'orgue (154-158), la decoració de les parets, que convertiria l'església en un saló barroc amb quatre grans aranyes ja en la segona meitat del segle XVIII (158-161), la portalada (164-166) i els accessos al monestir ((166-167), la sagristia (168) i el campanar i les campanes (170). Subratllem les referències a la construcció de la peça destinada a biblioteca (68, 70, i 72), a la preparació inútil de lectures litúrgiques per a l'ofici de la consagració de l'església montserratina (87: assenyaem-hi la presència de clar sentit crític: era el 1586), a la riquesa de l'orfebreria (114-115), i a la predicació en llengua catalana en la missa matinal (122). Tot un plec de vint-i-sis pàgines (entre les 128 i 129) és dedicat a reproduccions de dibuixos, de plànols i de fotografies. La història prossegueix en els segles XIX i XX, ja fora del nostre camp (171-227). Hi ha taula onomàstica i toponímica (229-234).— J. P. E. [1912

Antoni RIERA I MELIS, *El bisbat de Girona al primer terç del segle XV. Aproximació al context socio-econòmic de la sèrie sísmica olotina (1427-1428)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 160-204.

Pàgines consecutives de les resumides dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 601, núm. 4761 i 427-428, núm. 4129. En les actuals, l'autor pretén «realitzar una aproximació al context dels sísmes de la fase àlgida de la sèrie olotina (1427-1428)...». El context és el del bisbat de Girona, del qual són recordades les comarques (163), els senyories tant laics (164) com eclesiàstics (165), la consistència demogràfica a base del *Fogatge del 1378* (167: 15.991 focs, el 77'6% dels quals eren concentrats en les terres de menys de 250 m d'altitud) i l'ambient de malestar social pel fet que la situació de remença no permetia d'aprofitar la conjuntura favorable a la mà d'obra creada per les mortaldats des de la Pesta Negra. I així, les pàgines 169-192 resumeixen les vicissituds de la remença en el pas del segle XIV al XV i en particular les preocupacions de la casa reial, manifestades en les gestions prop la Santa Seu mitjançant les informacions per a ambaixadors i per la cèlebre lletra de la reina Maria de Luna a Benet XIII del 1402 (197-202), totes de l'ACA, *Canc. reg.*— J. P. E. [1912

Joan PAGÈS I PONS, *Les capelles d'Olot i els oratoris particulars. Qualques notes inèdites*, dins «Annals 1990-1991. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», Olot 1992, 109-201.

Aplec de notícies, procedents de Girona, ADG, *Visites pastorals*, i d'alguns arxius parroquials (Sant Esteve l'Olot, les Preses, i Castelló d'Empúries), relatives als segles moderns sobre les capelles: de la Congregació o de l'Escola Pia, relacionada amb els estudiants del dit col·legi (113-116), de la Mare de Déu dels Dolors (115-121, amb

transcripció llatina i traducció d'un document del 1710), de Santa Magdalena (121-124, on trobem un fragment textual del 1457), de Sant Rafael (125-126), de Sant Bernat (127-128), de la Mare de Déu del Portal (129-135), de la Mare de Déu de l'Esperança (136-140, amb notícia d'uns *Goigs*, el text dels quals podria ésser anterior al segle XIX, 141), de Sant Roc (142-149, amb repetició de llicència per a la construcció, del 1515), de les tres capelles del cim de Montsacopa (149-156), de la Mare de Déu del Roser (157-159), de Santa Anna (160-161), de Sant Francesc de Paula (161-164), de la Santa Creu (164-166), de Sant Miquel (166-172), de Sant Jaume de l'Hospital (172-185), de Sant Sebastià de les Fonts (191-193), i de Santa Anna, a Sant Cristòfor de les Fonts (193-194). Les notícies sobre oratoris particulars són a les pàgines 194-197.— J. P. E. [9124

Eduardo de BALLE, *Notes sobre l'agricultura de la comarca d'Olot en el segle XVII*, dins «VII Assemblée Besalú», 57-86.

Recull de dades, corresponents als anys 1633-1682, seleccionades del *Llibre de comptes* de Joan Pau Bosch de Platraver, ara conservat a Olot, arxiu particular Vallgornera. Trobem notícies de la raguèlia Bosch de Platraver, de Sant Privat de Bas (58-59), també de les dificultats pròpies dels anys de la Guerra dels Segadors (59-60). El centre de l'article són les anotacions relatives a tots els contractes d'arrendament de masos, textualment transcrits: quinze sobre el mas Amat, tres sobre Frexaneda, tres sobre Platraver, tres sobre Masoliver, tres sobre Vadella, set sobre Mallol, tres sobre Pujol i quatre sobre Llobet, amb dades complementàries sobre pagament d'arrendaments (61-72). Segueixen sis anotacions de tractes sobre bestiar (72-74), i catorze sobre productes (74-75), i algunes de relatives a formes de pagament (75-76) o a equivalències en el valor de certes monedes (77). Les darreres fan referència a les arrancades de terres noves per al conreu (81).— J. P. E. [9125

Miquel PUIG I REIXACH, *La configuració urbana d'Olot al segle XVIII: el Firal i el carrer de la Putoia (1723-1743)*, dins «VII Assemblée Besalú», 165-194.

A base de fons diversos de l'Arxiu Municipal d'Olot, entre els quals destaquen els *Llibres d'actes* de la universitat i el *Catastro de la nueva recanación de las piezas de tierra...*, dels anys 1742-1743, trobem ací recordades, amb freqüent transcripció de fragments, les vicissituds de l'eixample de la vila pel Nord-oest; l'assentament de població obligà a fer desaparèixer d'aquell indret indústries que resultaven incòmodes per a les persones i àdhuc símbols denigrants com les forques (178-180); entre les institucions que en resultaren afectades fou l'edifici de l'Estudi [cf. ATCA, XII (1993), 279-280, 288-289 i 298-299; vegeu també el resum següent], que un quant temps hagué de compartir ubicació amb la caserma (187-189).— J. P. E. [9126

Miquel PUIG I REIXACH, *El llegat de l'olotí Antoni Llopis en la seva aplicació educativa (1772-1781)*, «Annals 1990-1991. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», Olot 1992, 311-381.

L'Arxiu Municipal d'Olot, *Actes municipals i Secció Hospici*, permet a l'autor de reconstruir les vicissituds que seguí l'herència d'Antoni Llopis, destinada el 1752 a un col·legi de jesuïtes a Olot, frustrat per llur expulsió el 1767. Les autoritats locals i el bisbe de Girona, Tomàs de Lorenzana, obtingueren que les quaranta-quatre mil lliures de la dita herència (315) fossin destinades a una escola de gramàtica i sobretot a l'hospici, en el qual veien la solució per als vagabunds de la comarca. L'autor sintetitza les notícies

sobre la situació a Olot de l'atenció local als pobres i a les escoles durant el segle XVIII (316-324) i va resseguint les etapes de la darrera voluntat d'Antoni Llopis (325-327), i de la seva reconversió en les dues institucions de beneficència i d'ensenyament de gramàtica hostatjades en edifici únic de nova construcció (327-332), amb particular atenció a la darrera, en la qual hom preveia casa per a dos mestres i aules diferents per a la gramàtica i la retòrica (332-245); la designació dels dos mestres fou feta per oposicions separades; per unanimitat guanyà les de gramàtica Rafael Planagumà l'any 1778 (346-360); i, després de nombroses vicissituds les de retòrica Marià Garau el 1779; un dels opositors a aquestes fou Pere Bes [i Labet: ATCA, VII-VIII (1988-1989), 680, núm. 5036; i en aquestes «Notícies bibliogràfiques», 666, núm. 9608 (361-366). Dos anys més tard eren publicades unes breus *Ordinaciones de los Maestros de Latinidad de la villa de Olot*, ací resumides (367-370).— J. P. E. [9127

José HINOJOSA MONTALVO, Juan Antonio BARRERO BARRIO, *Las sisas en la Gobernación de Orihuela durante la Baja Edad Media*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 535-579.

Trobem en aquestes pàgines algunes referències als orígens de les imposicions sobre la compra-venda de productes en la Governació d'Oriola durant la primera meitat del segle XIV, com a contrapartida de la corona als municipis per la concessió d'ajuts amb motiu de guerres (536-540), impost del qual només eren exempts bisbe i capítol catedralici (545-546), i que era arrendat tant a Oriola (547) com a Elx (548-549), d'acord amb capítols per a cada una de les mercaderies i arrendaments (550), diversament concretats en cada una de les dues viles en temps diversos (551-555, taula per a Oriola; 555-562, per a Elx). Les pàgines següents resumeixen cada un dels capítols d'arrendament de la carn (562-564), del peix (564-565), del vi (566), de cera i mel (567), del lli (567-568), de l'oli (568-569), dels marjals, del pa (569-570), d'altres mercaderies (571-573) i els particulars per a moros i jueus (573-575). La base documental són els arxius municipals d'Oriola, *Contestador*, i d'Elx, *Manuales de consells* (355 i 362).— J. P. E. [9128

José Luis MELENDRERAS GIMENO, *El arquitecto y maestro lapidario Bernardino Rippa, sus trabajos para las iglesias de Orihuela*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 351-367.

Una Reial Cèdula del 1777 prescrivia la utilització de materials nobles en la construcció de temples, altars i retaules, i Josep Tormo, bisbe d'Oriola, l'aplicà al seu bisbat i l'artífex fou Bernardino Rippa, algunes obres del qual són ací esmentades (353-357). Són publicats en apèndix quatre documents, dels anys 1784 al 1816, tots de sèries diverses de l'Archivo Municipal d'Oriola: dues cartes de pagament i dues descripcions d'obres (358-362). Hi ha nou fotografies (363-367).— J. P. E. [9129

José Luis MELENDRERAS GIMENO, *Orfebrería valenciana de finales del siglo XVIII, en el Museo de la Catedral de Orihuela*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 92-95.

Aquestes pàgines són només dedicades a dos objectes: l'urna de plata per al monument del Dijous Sant, i uns adobs complementaris (corona, mitges llunes, frontal) d'una Assumpta destruïda durant la Guerra del 1936-1939. En ambdós casos, trobem la documentació de darrereries del segle XVIII relativa a la fabricació dels dits objectes,

d'Oriola, Archivo Municipal, *Libro de cuentas de la fábrica de la catedral*. Són publicats en apèndix dos documents del llibre esmentat relatius a la liquidació de l'urna i al pagament de la imatge de l'Assumpta (96-97).— J. P. E. [9130]

Pere TRIJUEQUE, *Els quatre genets de l'Apocalipsi a Palamós (1630-1750)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 11 (1992), 45-85.

Treball basat en el fons notarial de Palamós conservat a Girona, Arxiu Històric, del qual l'autor ha extret les narracions d'aquells fets més significatius de les dificultats sofertes pels habitants de la dita vila entre el 1630 i el 1750 (46). El primer apartat és dedicat a la pesta, sobretot a la dels anys 1652-1653, a la defensa prèvia mitjançant quarantena i també al fet que tres o quatre-centes persones de la vila de Palamós hagueren d'ésser soterrades a la platja (46-51). El segon és dedicat a la guerra i narra lllargament (51-77) els sofriments d'una població durant la Guerra dels Segadors i les operacions que en derivaren fins al final del segle XVII, que primer hagué d'enviar homes a defensar Salses i Perpinyà (53), a continuació es veié sotmesa a constants contribucions i allotjaments de tropes i a la necessitat de carregar censals; seguí la Guerra de Successió i les seves conseqüències, una de les quals l'obligació d'allotjar tropes encara el 1755; afegim-hi les incursions de corsaris i el bombardeig des de naus angleses el 25 de juliol del 1742. El tercer és dedicat als deutes ocasionats per tantes malvestats, on trobem la distribució laboral de cent setanta-set caps de casa el 1721 (77-85). El quart informa de les morts, amb estadística dels 1328 soterraments entre el 1678 i el 1717 (86-88). Són transcrits en apèndix vuit documents, on destaca la relació dels desperfectes ocasionats pel bombardeig dels anglesos (93-95), i els tres amb llistes de censals (95-107).— J. P. E. [9131]

J[ordi] BOIX I POCIELLO, *La Vallferrera de Pallars vers la feudalització*, dins «Misc. Lladonosa», 89-113.

Estudi històric del camí de feudalització, en el qual trobem assenyalades les primeres compareixences de toponímia pallaresa i de la Vallferrera en documentació dels segles IX i X (92-93) i unes pàgines dedicades a l'engrandiment i enriquiment de la família Vallferrera amb arbre genealògic del 920 al 1120 (100). Les pàgines següents ressegueixen, bo i resumint documentació diversa (testaments, conveniències, etc.), de la qual, però, mai no és indicada la localització arxivística, les vicissituds de l'apropiació de béns inicialment comunals o al·lodials. Només al final és transcrita una 'querimònia' de Ramon IV de Pallars Jussà contra Guitard Isarn de Vallferrera, datada el 1076 i conservada a l'ACA, *Canc., Pergamins de Ramon Berenguer I* (112-113).— J. P. E. [9132]

Ferran VALLS I TABERNER, *Els Costums de Perpinyà*, Barcelona 1992, 54 pp.

Reproducció del fascicle publicat a Barcelona l'any 1926. La majoria de les pàgines és destinada a la transcripció del text llatí de les *Consuetudines Perpiniani* (13-50).— J. P. E. [9133]

Josep OBRADOR, *Inventari de l'església parroquial de Sa Pobra. 1514*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 111-121.

L'autor presenta el manuscrit de l'Arxiu Municipal de sa Pobra, *Clavaria*, 1, començat esplèndidament els primers anys del segle XV, al qual s'anaren afegint documents en temps posterior, entre ells l'inventari ací transcrit (119-121; tres pàgines són reproduïdes fotogràficament, 112, 115 i 117). Hi consten deu llibres [en cap cas no és feta la distinció

entre ,de mà' i ,d'estampa'], tots directament litúrgics, ultra una consueua i dos altres llibres, només descrits per l'enquadrernació, de vellut vermell i de cuir vermell respectivament (121; cf. 118).— J. P. E. [9134

Eduard SÀNCHEZ I CAMPOY, Martí SUNYOL I BUSQUETS, Marc TORRAS I SERRA, *El jaciment medieval de Sant Simeó de Centelles (Rajadell). Campanyes de 1988 i 1989*, dins *Arqueologia Catalunya Interior*, 103-120.

Hi ha en aquestes pàgines un aplec de dades documentades, entre les quals un establiment de terra confinant amb la dita església el 1297, de Manresa, Arxiu Històric de la Ciutat, *Protocol de Jaume d'Artes* (105).— J. P. E. [9135

Ramon AMIGÓ, *Incisos no etimològics en «Etimologia de Reus»*, dins «Revista de Catalunya», núm. 61 (març de 1992), 72-76.

Amb referència a les pàgines de Joan Coromines dedicades el tema [cf. ATCA, XII (1993), 537, núm. 8309], l'autor fa precisions, també a base de documentació d'arxiu, entorn dels topònims ,Corxo', ,Aixetones', i ,la Grassa'.— J. P. E. [9136

Ezequiel GORT, Salvador PALOMAR, *L'aparició de 1592 a Reus: el fet històric i la narració llegendària*, dins «Revista de Catalunya», núm. 69 (Desembre 1992), 36-58.

Propòsit dels autors és «el de destriar els dos factors [indicats en el títol] per mitjà de l'anàlisi dels diferents elements històrics que s'han conservat» (36) en els arxius de Reus (Municipal, *Llibres del consell*; Arxiu de la Prioral, *Llibres de baptismes*, *Llibres d'òbits*, *Llibres d'actes de la comunitat de preveres*), d'on són transcrits fragments, com també ho és un de Narcís Camós (42-43). En el marc d'una població que en el segle XVI havia esdevingut predominantment industrial i en un moment de pesta, el 1592, és immediatament documentada la notícia de l'aparició a una fadrineta (42), nucli que aniria essent completat amb el nom de la fadrina (44-45), amb el missatge de la Mare de Déu (46-47) i amb la localització del fet (47), detall que portaria a la construcció de la capella de la Misericòrdia i a la concentració en ella de la devoció reusenca (51-54). Sembla que vel·leitats crítiques de darreries del segle XVIII haurien inventat una pèrdua de fulls en els *Llibres del consell* en no trobar-hi més fonament documental que el conservat (55-56).— J. P. E. [9137

Francisco TORNÉ DOMINGO, *Crònica General de la Virgen de la Misericordia. (Manuscrit de 1870)*. Edició a cura de Mercè COSTAFREDA. Pròleg de Joan PRAT ([Col·lecció de l'AER], 81), Reus, Associació d'Estudis Reusencs 1992, 208 pp.

[Escrita el 1879, aquesta obra no entra en el camp d'ATCA]. Però les seves pàgines inclouen transcripció de paràgrafs textuais anteriors al segle XIX, com és ara els assenyalats en el resum anterior. Però les pàgines 137-145 contenen còpia literal de la descripció contemporània de la festa del retorn de la imatge de la Mare de Déu de la Misericòrdia a la seva ermita després que, dins pregàries per gran secada, havia estat portada a la parròquia l'abril del 1792. Hi ha deu composicions en vers, tres de les quals escrites en català.— J. P. E. [9138

Roser PUIG I TÀRRECH, *Els aprenents de Reus al final del s. XVIII (1773-1793)*. [Pròleg de Josep M. TORRAS I RIBÉ]. (Assaig, 40), Reus, Edicions del Centre de Lectura

1992, 134 pp.

«Un estudi més de l'enfonsament ,de facto' de l'estructura gremial a Reus» (18). Un cop presentades les fonts (buidatge exhaustiu dels protocols notarials de Reus, ara a Tarragona, Arxiu Històric, completats amb una sèrie d'altres del Camp de Tarragona, 21-24; cf. 115-116), l'estudi s'estructura en dues parts (23) i un apèndix documental (123-132). La primera part presenta la situació de l'associacionisme laboral a Reus el darrer quart del segle XVIII, conegut a base del *Cadastr de Reus, 1780*, de l'Arxiu Històric Comarcal de Reus (30-35), on també es conserva la *Llibreta de la indústria dels gremis corresponent a l'any 1800*; en acabar el segle XVIII hi havia a Reus disset gremis, un col·legi professional i dotze corporacions no agremiades (43-44, i nota 19); però llur rigidesa s'esbotzava per les moltes possibilitats de burlar les seves normes, per la multiplicació d'oficis nous no enquadrats en l'esquema gremial i perquè les noves formes de producció industrial ja no requerien mestres, ans només obrers (47-53). La segona part és dedicada als aprenents, l'existència dels quals és vinculada a la necessitat de demostrar un mestratge, i per això entra en les ordinacions gremials (57-62). La relació entre mestre i aprenent era, en alguns casos, regulada per contracte (mostra d'un, 64; anàlisi dels seus extrems, 65-66; nombre d'aprenents el 1783, 67; nombre de cartes d'aprenentatge, 69). A partir d'ací, l'autora presenta una detallada anàlisi socio-econòmica de les dades relatives als aprenents fornides per les fonts: persona que presenta l'aprenent (70), condicions econòmiques del període d'aprenentatge (71), durada d'aquest en cada ofici (72-73) i edat inferior dels aprenents (74). Tot un capítol és dedicat als aspectes econòmics, tant de les famílies, majoritàriament pageses (75-81: no pas totes són pobres; l'aprenentatge és paral·lel als estudis, en el sentit que assegura per al futur la forma de guanyar-se la vida), com dels aprenents en èpoques posteriors (81-85). Un altre presenta, també mitjançant mapes (91-91), la procedència i el destí geogràfics dels aprenents (87-94; només l'27% són de fora Catalunya). Els darrers capítols són dedicats als oficis escollits i als mestres, on és constatable un «espectacular creixement dels boters i dels velers, seguits dels sastres, perxers i mestres de cases», i per contra, dequeien paraires i blanquers (96; assenyalen el quadre d'oficis dels aprenents per comarques, 101-102). Les notícies sobre mestres contractants són reduïdes a quadre sinòptic de la situació en el cadastre del 1780 dels mestres que compareixen com a part contractant en els contractes d'aprenentatge (106-107). Els tres documents publicats en l'apèndix presenten la separació gremial d'espardenyers i de corders, un certificat d'haver superat les proves per al mestratge, i dos casos en què calgué apuntalar amb intervencions de l'autoritat el sistema gremial (125-132). Hi ha bibliografia (117-121).— J. P. E. [9139

V. TEROL GRAU, *Enfermedad, muerte y crecimiento demográfico en el País Valenciano (1787-1857). El caso de la Ribera del Xúquer*, dins *El papel de la mortalidad en la evolución de la población valenciana*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert 1991, 63-79.

Article només conegut per referència.— J. P. E.

[9140

Eduard VIVAS I LLORENS, *La Guerra Gran. La batalla del Roure i el seu santuari*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 25 (1992), 109-147.

Les fonts arxivístiques d'aquestes pàgines són indicades en la 147; en destaquen els volums manuscrits de Peralada, Biblioteca del Castell: *Campaña de Ricardos en el Rosellón (Diario de Guerra)*, i *Capitulación del castillo de San Fernando de Figueras*, i alguns fons de l'Arxiu Parroquial de Llers; les descripcions de part francesa són preses de *Les batailles des deux sièges de Bellegarde, Céret-Maurellas, 1793-1794* (116). Aprofitant, de més a més, la bibliografia ja publicada, l'autor, amb transcripció de fragments, reconstrueix la campa-

nya militar d'invasió i definitiva pèrdua del Rosselló per part de les tropes del rei d'Espanya els anys 1793-1794 (114-121); la batalla del Roure dins el contraatac de l'exèrcit francès revolucionari (18-20 de novembre del 1794) (122-137); i la capitulació espanyola del castell de Figueres davant l'exèrcit esmentat (138-141). Assenyalem la traducció de la làpida a memòria de la mort de Luis Carvajal, comte de la Unión (113); i vint-i-vuit il·lustracions entre fotogràfiques i gràfiques.— J. P. E. [9141

Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el de 1770. Su autor Antonio BOSCH Y CARDELLACH, médico de dicha villa y de Bráfim. I-II, [Introducció de Miquel FORRELLAD SOLÀ] (Publicacions de la Fundació Bosch i Cardellach, XII), Sabadell 1992, 216 i 268 pp.

Tot i que l'obra ja havia estat publicada el 1882, la introducció justifica la nova edició pel fet que ja no se'n troben exemplars i pel de corregir en la present les nombroses falles d'aquella. L'actual, en canvi, es basa en l'única de les quatre còpies autògrafes arribada fins a nosaltres en l'Arxiu Municipal de Sabadell (7-9; cf. 14). La decisió de publicar una transcripció d'aquesta ha constituït un objectiu «modest però... important» (8), entre d'altres raons perquè mentrestant ha desaparegut documentació de què pogué disposar Bosch. En les pàgines següents trobem el seu resum biogràfic (9-10): el propi d'un il·lustrat de tendència científica (10-12), historiador malgrat la professió mèdica (12), atent als arxius (13). Els *Anales...*, el text dels quals ocupa els dos volums des de la pàgina 21 del primer, tenen dues parts, una de genèrica al començament, i els annals pròpiament dits, des de la pàgina 49. En la part genèrica trobem un resum d'allò que de Sabadell hom podia trobar en els historiadors precedents (només en dos: Pèire de Marca i Jaume Caresmar, aquest en la *Carta al barón de la Linde* [cf. ATCA, I (1982), 318-319]), a diferència d'altres poblacions veïnes (22-28) i, entre d'altres notícies, les llistes de senyors feudals de Sabadell (32-33), de batlles o procuradors reials (34-36), de paborces, rectors i notaris (38-41); i informació sobre les fonts del llibre, menys arxivístiques que literàries, d'acord amb la llista d'autors citats (4-46). El cos de l'obra és un enfilall cronològic de notícies comentades pertanyents als anys indicats en el títol, progressivament més abundants i extenses, d'acord amb les possibilitats que ofereixen les fonts. Quan li fou possible, Bosch es basà (és el cas de l'arxiu municipal i d'alguns de particulars), en documentació inèdita, que transcriví almenys en part (p. e. 52-53), altrament rebé les notícies d'historiadors més antics. [El mateix Bosch fa la llista dels arxius dels quals no ha pogut llegir ni una lletra (44), entre els quals el de l'escrivania pública de la vila. Aquesta absència es nota, car haurien pogut resultar més completes les llistes tant de notaris com de rectors; entre els primers, el 10 maig 1427 sembla que hauria de figurar Guillem Ot, «presbiterum et scriptorem iuratum scribanie Sabadelli» Arxiu Històric de Sabadell, E 17, f. 33v; i recordaré que hi ha d'altres fonts per a completar aquesta llista, car trobem en el *Capbreu primer de Bertran acòlit...*, resumit més avall, que l'any 1231 el notari de Sabadell es deia Berenguer de Rosseta (p. 190, núm. 224); entre els segons, el 1439, Antoni Estaper, «presbiter et rector ecclesie sancti Felicis de Sabadello», AHS, E 25, ff. 69r i 128v]. L'obra és completada amb un cert número de dibuixos de mà del mateix autor.— J. P. E. [9142

Joan RIOS I MASANELL, *El Portal d'Europa i el Sabadell del segle XVI* (Biblioteca Quadern, 17), Sabadell, [Amics de les Arts i de les Lletres] 1990, 88 pp.

Una anotació d'Antoni Bosch i Cardellac en els seus *Annals...* [cf. resum anterior], corresponent al 27 de març del 1562, ací repetidament transcrita (35, 38, 71), esmenta

l'existència d'una ‚Mare de Déu‘, que anomenaren ‚d'Europa‘ en el Portal de Manresa. L'autor transcriu algun altre fragment de la mateixa obra i sobretot de les *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell* relatives als murs, als portals i a llur guarda en temps sobretot de pesta. Hi ha llista de les actes de visita pastoral dels anys 1500-1584, d'ADB, *Visitationum*, 27-46 (36); i reproduccions del *Plan de la villa de Sabadell en el siglo XVI*, d'Antoni Bosch i Cardellach (20-21, el 1792 (28-29), i de dues pàgines dels *Anales...* de l'esmentat Bosch (34-35).— J. P. E. [9143

Ernest MATEU I VIDAL, *Sabadell i Montserrat* (Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach, LXII), Sabadell 1992, 26 pp.

Reedició d'unes pàgines publicades l'any 1956, basades en la documentació municipal de l'Arxiu Històric de Sabadell relativa a les decisions preses pel consell comunal per a anades a Montserrat amb motiu de necessitats diverses; en són transcrits fragments de la segona meitat del segle XVI ençà.— J. P. E. [9144

Joan J. BUSQUETA I RIU, Carme MARTÍNEZ I RODRÍGUEZ, *L'acció dels recaptadors pontificis a Sant Andreu de Palomar (1348). Aplicació de mètodes gràfics per al seu estudi*, dins «Finestrelles», 4 (1992), 19-46.

Els mètodes gràfics aplicats a l'estudi de la dinàmica de la col·lectúria papal, objecte principal de l'estudi, són ací projectats al rebut d'una quantitat pagada l'any 1348 per Ramon Janer, rector de Sant Andreu de Palomar, rebut conservat a Barcelona, ACB, *Pergamins*, ací fotografiat (22), transcrit (23-24) i parcialment traduït (24 [les dues primeres línies de l'original han resultat deficientment transcrits, però ben traduïdes]).— J. P. E. [9145

Lluís ESTEVE I CRUAÑAS, *El retaule de l'escultor guixolenc Domènec Rovira El Major (1657-1678)*, dins «Estudis del Baix Empordà», 11 (1992), 111-220.

L'autor adverteix que aquestes pàgines s'estenen molt més que el títol, el qual respon a llur objectiu inicial. Ara, després de la bibliografia i de les respectives abreviacions (111-114), l'article és dividit en quatre parts, basades no sols en la bibliografia, ans també en fons arxivístics de Sant Feliu de Guíxols, Arxiu Històric Municipal i Arxiu Parroquial, de Girona, Arxiu Diocesà i Arxiu Històric, i de Barcelona, ACA, *Monacals d'Hisenda* (114). La primera part ofereix notícies cronològicament ordenades, normalment donades amb transcripció de fragments textuais, sobre l'altar major del temple parroquial de Sant Feliu de Guíxols i sobre els seus retaules (115-140), sobre el retaule de Domènec Rovira el Major (141-155), amb un darrer apartat sobre últimes notícies (155-170). La segona part s'intitula *Els Rovira (segle XVII)* i són un aplec de dades tant de la raguèlia, amb arbre genealògic (170-174), com de Domènec Rovira el Major (175-182), de Domènec Rovira el Menor (182-191), i d'Antoni Rovira, pintor (191). La tercera part és inventari il·lustrat d'escultures i de pintures guixolenques (194-203). La quarta ofereix transcripció de cinc contractes anteriors al segle XIX, datats entre el 1453 i el 1752 (204-216). Abans d'arribar a la secció tercera, el text és il·lustrat amb trenta reproduccions de croquis o de fotografies.— J. P. E. [9146

Josep CANAL, Carles FOCHS, *La sagrera de Sant Feliu de Pallerols*, dins «Annals 1990-1991. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», Olot 1992, 19-91.

Primer capítol d'un estudi que, de més a més, vol resseguir la formació de la cellera

o poble nou fortificat el segle XIV i dels barris fora murs (21). Ultra en estudis ja publicats, els autors s'han basat en documentació inèdita de l'ACA, *Canc.*, *Perg.*, de l'ADG, de l'Arxiu Comarcal d'Olot, del Parroquial de Sant Feliu de Pallerols i dels dels seus masos Fàbrega i Bastons. Recordades les primeres compareixences de l'indret i de la família Hostoles en la documentació, des del 1039 (22-25), les obligacions de Pau i Treva amb transcripció en català d'alguns fragments del compromís (29), i els vint-i-sis documents, en els quals és esmentada aquella sagrera entre el 1287 i el 1336 (31-34, amb mapa: 33), els autors tradueixen el jurament de fidelitat feudal del 1065-1067 fet per Eneas Miró d'Hostoles a la comtessa de Barcelona Almodis (36-37); d'ací pervingueren a la dita família la 'potestas' i els drets feudals sobre les cases de la Vall (40; 42-43: llista de localització de 149 masos; l'autor en compta 282 el 1329; el 1381 n'hi havia 118 de subjectes al fogatge: 45; hi ha vint molins localitzats a Sant Feliu: 47); d'ací també la necessitat de 'redimir-se' els pagesos, amb casos i preus concrets, ultra els dos sous i vuit diners de les núvies (41 i 44). Els Hostoles desembocaren en els Cartellà, el més conegut dels quals, Guillem Galceran, és exalçat per Ramon Muntaner per les seves proeses a l'Àfrica i al regne de Sicília en temps de les Vespres (48-53). Les darreres pàgines de l'estudi apleguen les referències documentals a la sagrera entre el 1287 i el 1366, dades que són localitzades en els respectius croquis (54-60). En l'apèndix trobem cinc reproduccions fotogràfiques de documents (77-78 i 80-81).— J. P. E. [9147

David GUASCH I DALMAU, *Hipòtesis sobre els possibles orígens de la parròquia i el contracte de les obres sobre la construcció de l'actual temple*, dins «Miscel·lània d'Estudis Santjustencs», IV (1992), 129-157.

Una primera part de l'article aplega notícies tant locals com diocesanes, que permeten de resseguir allò que devia ésser la trajectòria de la parròquia de Sant Just Desvern, tant abans com després de la reconquesta franca (130-140). L'aportació pròpia d'aquestes pàgines és la presentació (143-147) i la transcripció (151-157) dels dos documents del juny 1570, en virtut dels quals s'establí un vintè damunt els fruits de la terra per al pagament de les obres de la nova església i es contractava la seva construcció. Els dos documents són de l'AHPB.— J. P. E. [9148

Ramon SALA, *La catalanitat a Sant Llorenç de Cerdans del segle XVII al segle XX*, dins «VII Assemblea Besalú», 241-244.

Ultra la referència a Mossèn Xaupí [cf. ATCA, XII (1993), 462-463], el procés al qual hauria començat al bisbat de Girona (241), trobem en aquestes pàgines dues referències. La primera al *Llibre de la universitat del lloc de Sant Llorenç de Cerdans...*, del 1704; la segona és que els registres parroquials són escrits en català fins entorn del 1750 (242).— J. P. E. [9149

Manuel RIU I RIU, *Notes històriques de Sant Miquel de la Vall (Pallars Jussà)*, dins «Occidens», I (1985), 75-85.

Manuel RIU I RIU, *Sant Miquel de la Vall a la Baixa Edat Mitjana (segles XII al XIV)*, dins «Misc. Lladonosa», 165-172.

El primer article refà la història de l'etapa inicial de formació d'aquell castell i poble. El segon es basa en vint-i-tres pergamins de Sevilla, Arxiu ducal de Medinaceli, *Pallars*, que esmenten el dit monestir (166), notícies que fan referència a senyories laics o eclesiàstics (166-167), i a vendes dels mateixos o a concessions en feu fins al 1328 (170),

notícies completades per les proporcionades per Barcelona, BC, ms. 559 (171). A darreries d'aquell segle, la guerra amb Mateu de Foix ocasionà moltes destruccions (171-172).— J. P. E. [9150-9151]

Albert LÓPEZ MULLOR, Xavier FIERRO MACÍA, Maria CLUA MERCADAL, Maria Gràcia SALVÀ PICÓ, Anna CASTELLANO TRESSERRA, Joan SALVADÓ MONTURIOL, *Arqueologia, història i art de l'església de Sant Valentí de Cabanyes* (Estudis i documents de les Cabanyes, 1), les Cabanyes, Institut d'Estudis Penedesencs 1992, 136 pp.

Les primeres pàgines sintetitzen la història del temple, subratllant-ne les successives etapes de construcció (7-26). Després són analitzades la ceràmica (26-38: existència d'un grafit, transcrit (38) i fotografiat, 50); les vint-i-tres monedes dels segles XII-XVIII (39-53, en particular 46-48: fitxa de cada una, amb transcripció de les inscripcions; 51: fotografia de vuit). Les pàgines 72-75 tenen la bibliografia d'aquest capítol. Ve l'apartat dedicat a les pintures murals, per a la interpretació de les quals és emprada la literatura de visions, del tipus del *Viatge al purgatori de sant Patrici* d'En Ramon de Perellós (77-155; una de les figures sembla portar la inscripció 'Sanctus Antonius', 107 i 110), amb la respectiva bibliografia (118-120). El darrer capítol resumeix les dades sobre el dit temple proporcionades per documentació d'arxiu (21-133: ACA, *Canc.*, *reg.*, i *Ordres militars*; ADB, *Visites pastorals*).— J. P. E. [9152]

Jaume CUBARSÍ DEULONDER, *La població de Santa Coloma de Farners a darreries del segle XVI. Comparació amb els fogatges de 1497 i 1515*, dins «Quaderns de la Selva», 5 (1992), 115-126.

Dues actes notariais del 1599, ara a Girona, AHG, *Protocols notariais de Santa Coloma de Farners*, per a les quals foren convocats tots els caps de casa i les persones que vivien soles de la baronia de Santa Coloma de Farners (cent cinquanta-una persones), permet d'establir llur llista nominal i alfabètica (115-119), i de comparar-la amb els noms presents en els fogatges esmentats en el títol, amb el resultat que la llista de les actes és més llarga tant per a Sant Miquel de Cladells (120) com per a Sant Iscle de Sauleda, on, arribant a deu, dobla la dels fogatges (121), o per a Santa Coloma (119 focs comptabilitzats, als quals s'haurien d'afegir els d'església, els militars, i els de les persones sense ofici, 125), en relació a la qual l'autor constata no sols un augment de població durant el segle XVI, en particular la que habitava a la vila i es dedicava a oficis altres que la pagesia (122-124). Un punt de referència utilitzat és el *Capbreu del priorat de Sant Pere Cercada*, ara a Santa Coloma, Arxiu Històric Comarcal, *Protocols notariais*.— J. P. E. [9153]

Joan AINAUD I DE LASARTE, Joan VILA-GRAU, Ma. Joana VIRGILI, Isabel COMPANYYS, Antoni VILA I DELCLÒS, *Els vitralls del monestir de Santes Creus i la Catedral de Tarragona* (Corpus Vitrearum Medii Aevi. Espanya, 8; Catalunya, 3), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1992, 360 pp.

Estudi tècnic i artístic, dins el qual trobem indicació de grups de lletres existents en vitralls (15) i, per a cada una de les dues esglésies, una secció documental. En la de Santes Creus només hi ha referència a un document anterior al segle XIX, el del 17 d'abril del 1621 (43)1. La relativa a la seu de Tarragona, en canvi, és abundant i va del 1359 al 1703 (201-219), amb transcripció d'anotacions relatives a vidrieres o a vidriers, tretes de Tarragona, AHA, *Regestum negotiorum*, i ACT, *Llibres d'obra*.— J. P. E. [9154]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG TÀRRECH, *Vidriers a la comarca de la Selva* (ss. XVI-XIX), dins «Quaderns de la Selva», 5 (1992), 55-69.

Trobem en aquestes pàgines, en primer lloc, un aplec de notícies sobre vidriers actuant en la dita comarca des de mitjan segle XVI, extretes dels *Protocols notarials* de l'Arxiu Històric Comarcal i de l'Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Farners, on destaca la informació sobre preus extreta de tres encants dels anys 1627-1635 (56-57); en segon lloc, l'*Inventari dels béns d'En Joan Garriga*, del 1601, conservat a Girona, AHG, *Fons notarial de Santa Coloma de Farners*, dins el qual figuren «dos plechs de sa[ll]imps y basaròlas» (67).— J. P. E. [9155

[Roser PUIG I TÀRRECH, Josep M. T. GRAU I PUJOL], *Guia de l'església de Sant Andreu Apòstol de la Selva del Camp (Baix Camp)*, la Selva del Camp, Comissió Cívica Pro-Església 1992, 20 pp.

Església construïda d'acord amb les directrius de l'«Escola del Camp» (6 i 9-11) a partir del 1580; el seu procés d'edificació és recordat d'acord amb fonts documentals, d'on és transcrit qualque fragment (7-8); també és recordat el retaule barroc, cremat el juliol del 1936 (13). Assenyalem les notícies de confraries (14-15) i la bibliografia (17).— J. P. E. [9156

Joan-Dídac ROPES I GUERRERO, *El pantà de la Selva. Una iniciativa de regatge fracassada*, dins «Butlletí del Centre d'Estudis Selvatà», la Selva del Camp, desembre 1992, 9-51.

A començaments del 1739 els regidors de la Selva del Camp consideraren que la construcció d'una presa per a una embassada d'aigua, destinada a ésser venuda, solucionaria els problemes econòmics del comú. La iniciativa és documentada a l'Arxiu Històric de la Selva del Camp en els volums *Llibre de credença de les obres del pantà*, en els *Memorials de credença o de clavaria*, en el *Borrador dels comptes de les obres del pantà*, i en el *Llibre de determinacions*, i en bibliografia ja publicada [per exemple, en el llibre resumit dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 479, núm. 4333] (9-11). Ací, recordada la situació de la vila en la primera meitat del segle XVIII, de forta empenta tant econòmica per la vinya, com demogràfica, amb creixement d'un 1'08% anyal (18), l'autor resumeix les vicissituds de l'obra fins a la seva aturada per manca de diners l'abril del 1741, les restes actuals de la qual són visibles en fotografia (28). La documentació esmentada permet de conèixer els materials emprats i llur preu, com també el dels jornals dels diversos oficis que intervingueren en l'obra (29-36), dades reduïdes a quadre en els annexos, entre els quals destaca el dedicat a les equivalències de monedes, de pesos i de mesures (39); l'annex quart presenta llista alfabètica per cognoms dels selvatans que participaren en les obres (45-50).— J. P. E. [9157

Jordi BOLÓS I MASCLANS, *La vila de Senet (Alta Ribagorça) al segle XII. Aproximació al coneixement del paisatge i de la societat d'un poble pirinenc*, dins «Misc. Lladonosa», 147-163.

Estudi basat en un document del 1118 (potser més un llevador de rendes que un capbreu, 156) de Lleida, Arxiu Capitular, salvat en la *Marmessoria de Pere de Sanaiija* del 1342 (147), completat amb deu d'altres (162), a través dels quals l'autor esbrina tant l'organització d'un territori d'alta muntanya i en ell la del poble, espars en masos (cf. 153) àdhuc en el nucli (148-152), com la població en creixement (unes 34 famílies el

1118, 152), l'economia de les quals reposava damunt la ramaderia, el bosc i l'agricultura (152-153), part dels quals béns, sobretot bestiar, passava al senyor (157-161), cosa que «no representava una càrrega molt feixuga» (157).— J. P. E. [9158]

Ramon PLANES I ALBETS, *L'abastament d'aigua al Solsonès: notes per a una perspectiva històrica*, dins «Mancomunitat d'Aigües del Solsonès. 10 anys. 1982-1992», Solsona 1993, 5-29.

Trobem en aquestes pàgines qualque indicació de com l'aigua del riu Cardener era aprofitada per moure molins i per altres activitats industrials (5-6); i de les iniciatives per a assortir la ciutat de Solsona amb aigua de Lladurs del 1303 a la segona meitat del segle XVIII, en què foren construïts dos aqueductes (6-8). Són transcrits en apèndix cinc documents datats en aquell període, entre els quals destaca el primer, del 1303, contracte entre els senyors i la vila de Solsona (15-16), i el conveni establert el 1765 per a la construcció de l'aqueducte de la ribera de l'Olmeda (19-21).— J. P. E. [9159]

Ramon PLANES I ALBETS, *Les ordinations de la Confraria dels immigrants francesos de Solsona (1536)*, dins «Misc. Lladonosa», 495-500.

En la introducció, l'autor resumeix les dades demogràfiques relatives a la presència de gavatxos a Solsona en qualitat de marits en les anotacions de matrimoni per quinquennis entre el 1598 i el 1657, descendent del 11'57% al 6'08%, de l'Arxiu Parroquial de Solsona. Però llur presència havia d'ésser molt consistent, quan ja el 1536 eren publicades les *Ordinations de la confraria dels casats i fadrins estrangers del regne de França i de tota la terra del senyor de Bearn, comte de Foix, de Solsona*, ací transcrits de Solsona, Arxiu Diocesà, carpeta 187 (498-500).— J. P. E. [9160]

Ramon PLANES I ALBETS, *Algunes notícies sobre l'Hospital de Pere Màrtir Colomé de Solsona, segons un qüestionari del corregidor de Cervera (1767)*, dins «Ilerda. Humanitats», XLVIII (1990), 183-190.

Immediatament després dels aldarulls del 1766, l'administració de l'estat borbònic envià un qüestionari a través del qual demanava d'ésser informada sobre la situació social de cada població, ací transcrit (185-186). Les respostes de les autoritats municipals de Solsona (186-187) hagueren d'ésser completades dues vegades en relació a l'Hospital d'En Colomers (188-190). La darrera informació també innovava de l'existència d'un col·legi d'Escolapis per a l'ensenyament de primeres lletres, gramàtica, retòrica i poesia; d'un de Dominicans, on eren ensenyades filosofia i teologia; i d'un de monges de l'Ensenyança per a noies (190). [L'interès estatal a rebre informació continuària, tal com hom pot veure en el resum de l'estudi del mateix autor, ATCA, IX (1990), 498, núm. 5536].— J. P. E. [9161]

Manuel RIU I RIU, *Documents del Archivo Histórico Nacional de Madrid, referents a monestirs i canòniques del bisbat d'Urgell (segles XII-XV)*, dins «Urgellia», X (1990-1991 [1992]), 351-373.

Transcripció i comentari de dotze documents, datats entre el 1134 i el 1449, tots copiats de Madrid, AHN, *Clero secular y regular*, sis dels quals fan referència a la canònica de Santa Maria de Solsona (núms. 1, 2, 4, 6, 11 i 12; remarquem el primer, sobre drets feudals de Solsona a Balaguer), tres a Sant Vicenç de Cardona (núms. 3, 5 i 9), un al monestir de monges de Santa Maria de Valldaura en relació a drets senyoriais damunt

Rotgers (núm. 7), un a Sant Pere de la Portella alliberant un home propi del monestir (núm. 8), i un a Lavaix, confirmant-li la protecció reial (núm. 10). Els documents 9, 11 i 12 es refereixen a quitament o pagament de censals damunt la vila de Verdú.— J. P. E. [9162

Alfons PUIGARNAU I TORELLÓ, *El fogatge del 1497: demografia a la Seu i alguns poblets de l'Alt Urgell*, dins «Misc. Lladonosa», 395-410.

Admeses les deficiències dels fogatges, l'autor defensa la validesa de llurs xifres relatives (397), i per això compara les de la Seu d'Urgell amb les dels pobles d'Adrall, Alàs, Bescaran, Lavansa, Torres, Arcanell i Asnurri en els fogatges de 1356-1370, 1497 i 1553 (400), cosa que li permet de constatar que si a darreries del segle XV la davallada demogràfica era general a Catalunya i present a la Seu d'Urgell, Arcanell i Bescaran, no en canvi en els llogarrets de Torres, Nurri, Adrall, Alàs i Lavansa (403), més en consonància amb Europa (404); durant el segle XVI l'empenta demogràfica es generalitzava, en part per la immigració de gavatxos (404-405). L'autor critica les publicacions demogràfiques que es limiten a copiar dades i demana esforç d'interpretació (407). Les darreres pàgines transcriuen d'ACA, *Mestre racional*, a-403, les llistes relatives a la Seu d'Urgell [cf. ATCA, XII (1993), 639, núm. 8659].— J. P. E. [9163

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *La colegiata de Santa María la Mayor de Tamarite de Litera*, dins «Aragonia Sacra», VI (1992), 83-111.

Les primeres pàgines resumeixen notícies relatives a la vila de Tamarit entorn i posteriors a la conquesta cristiana amb particular esment de la demografia (83-84). L'objectiu propi de l'article és «la trayectoria de la Colegiata tamaritana, especialmente durante el siglo XVIII» (84) a base de la documentació de Lleida, Arxiu de la Catedral, *Visites Pastorals*, d'on són transcrits fragments. I així ens són presentats el temple romànic i les seves capelles en els segles anteriors (86-90), el capítol que el servia i la seva composició els anys 1737, 1758 i 1783 (91-93), la base econòmica de canongies i capellanies, amb particular atenció a la percepció del delme (96-98), els paraments litúrgics (100), les confraries, l'hospital i les ermites (101-102), els convents (102-103) i els legats (103-104). La desamortització hi posà punt final. Són transcrits en apèndix tres documents, dos dels quals de dotació, i el darrer del segle XIII, d'integració de la dita col·legiata en l'ardiaconat major de Lleida (110-111).— J. P. E. [9164

Joan Josep MENCHON I BES, *Arqueologia medieval en les comarques tarraconenses, estat actual*, dins «Acta Arqueològica de Tarragona», V (1991-1992), 7-30.

Aquestes pàgines són dividides en tres apartats. El primer, després d'haver pledejat a favor de l'arqueologia medieval, exposa la situació i els resultats dels jaciments investigats corresponents a cada una de les etapes de transició del món antic al medieval (9-10), del món andalusí (11-12) i de la conquesta catalana (13-15). En totes trobem referències constants a fonts escrites com poden ésser les lletres de Consenci o l'*Oracional de Verona*, i les cròniques dels historiadors àrabs. El segon apartat és reproducció de dos plànols, un croquis i tretze fotografies de monuments (17-25). El tercer apartat és el de la bibliografia específica (26-30).— J. P. E. [9165

Ezequiel GORT I JOANPERE, *Els darrers temps de Pere III i la jurisdicció de Tarragona*, dins «Recull Fletxa», 67-93.

La posició reial d'«indiferència» entre els dos pretesos papes, presa per Pere el

Cerimoniós en començar el Cisma d'Occident (1378 ss.), es traduí en el fet de col·locar sota empara reial els béns materials del papa o cambra apostòlica, cosa que repercutí a Tarragona en la confirmació del paborde Guillem Cescomes com a autoritat espiritual i en el nomenament del cambrer, Bernat Pujol, com a autoritat en els béns i drets materials del papa a Tarragona. El no reconeixement d'aquest darrer, decidit per Cescomes i els seus, recolzats tant per la ciutat de Tarragona com per les poblacions del Camp, provocà tensions, missatgeries, i àdhuc expedicions militars de la part reial, sobretot durant el darrer any del dit rei Pere (1386), finalitzades quan el rei, davant la urgència d'establir-se a Tarragona per motius de salut, arribà a un acord amb Cescomes, acord que assegurava al rei la plena jurisdicció damunt Tarragona. Els esdeveniments són ací exposats a base de publicacions anteriors i de documentació inèdita, en part transcrita, d'ACA, *Canc. reg.*, i dels Arxius Municipals de Tarragona i de Reus.— J. P. E. [9166

Josep M. RECASENS I COMES, *De la burgesia urbana a la noblesa. Dos exemples tarragonins del segle XVI: els Mediona i els Sisterer*, dins «Recull Fletxa», 95-124.

L'objectiu d'aquestes pàgines és «constatar amb exemples concrets com en una societat estratificada unes famílies burgeses evolucionen fins a integrar-se, en la culminació de les seves aspiracions, entre les classes privilegiades» (124). I així tenim, primer, un resum de la constitució estamental de la ciutat de Tarragona, amb particular atenció als grups ciutadans (mercaders, advocats, metges, arrendadors o administradors de drets senyoriais, funcionaris i botiguers), que podien aspirar a l'ascensió social (97-101, amb referència al llibre de Joan de Gras i Sans, *Ramillete cristiano...*, Madrid 1661). La documentació d'arxius diversos de Tarragona (Municipal, Catedral, Històric, *Protocols notariais*) i de Montblanc, Arxiu Parroquial, permet de refer la trajectòria d'ambdues raguèlies, per a les quals el camí fou idèntic: els estudis de dret, posats al servei tant de la jurisdicció reial com de l'arquebisopal fins a esdevenir veguers a Tarragona d'una d'elles o de totes dues; la presència tant en el consell de la ciutat com en el capítol de la catedral; ambdues s'extingiren amb dues o tres generacions (arbres genealògics en les pàgines 112 i 123, respectivament).— J. P. E. [9167

Salvador-J. ROVIRA I GÓMEZ, *Els Giminells, senyors de la Boella*, dins «Treballs Canongins 1992», la Canonja, Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví 1992, 193-215.

Raguèlia que en tres generacions s'enlairà per la mercaderia a la noblesa i desaparegué «tant biològicament com econòmica... de la vida tarragonina» (193). Fons diversos de l'Arxiu Històric de Tarragona (*Protocols notariais, Actes del Consell, Llibres de baptismes i de Matrimonis*, etc.) permeten de refer les dites tres generacions de la segona meitat del segle XVI i primera del XVII (196-200: arbre genealògic: 199), de resseguir-ne les activitats econòmiques, tant a Catalunya, com a l'Aragó, a Provença i al Nord d'Àfrica, i de conèixer el patrimoni familiar per un inventari del 1603, ací resumit (206-207), i els drets senyoriais (208-210). En apèndix és transcrit un contracte d'arrendament del terme i terres de la Boella i del mas del Lledoner, datat el 1622 (213-215).— J. P. E. [9168

Sofia MATA DE LA CRUZ, *Isaac Alfard Vermei: el nebot escultor d'Isaac Nermes Vermei*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», XI (1992), 15-21.

Quatre fragments documentals, transcrits de Tarragona, Arxiu de la Catedral, *Llibre de la causa pia de la capella del Santíssim* (20-21), i Arxiu de Protocols Notariais, *Bernat Gendre*, dels anys 1594-1596, i unes capitulacions relatives a la sepultura d'Antoni Agostí, confirmen que l'autor de la traça fou Pere Blai i que l'escultor fou Isaac Alfard

Vermei, nebot d'Isaac Hermes Vermei [aquest darrer, el 3 de juliol del 1581 es comprometia a construir el retaule de la capella de Montserrat destinada a sepultura de l'antic abat i bisbe Benet de Tocco, AHPB, Francesc Guamis, manual 1591-1592, segons F. X. Altés, *L'Església nova de Montserrat...*, 112, nota 89 (523-524, n. 9122)].— J. P. E. [9169]

Mercè VIDAL I SOLÉ, *Noves obres dels escultors Espinalt de Sarraí*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 10 (1992), 215-255.

L'Arxiu Parroquial de Maspujols ha proporcionat sis nous documents relatius a retaules del temple parroquial de la mateixa població (243-245), i l'AHA de Tarragona, dotze de conservats en els fons parroquials de Vilaverd, Bràfim, Pont d'Armentera, Guimerà (aquest relacionat amb un retaule de Sant Martí de Maldà), Cornudella i Poboleda (246-255), tots ací transcrits, i corresponents als anys entre el 1703 i el 1797. Ultra les explicacions de l'autora sobre cada una de les dites obres d'art, hi ha en la primera part de l'article set reproduccions fotogràfiques, la majoria de retaules destruïts durant els anys 1936-1939, en les quals hom contempla el pas de l'art barroc, de sis dels retaules, al neoclàssic, al qual pertany el de Poboleda, de l'any 1797 (239). Signa com a testimoni del document relatiu a Vilaverd, Francesc Montserrat, catedràtic de teologia de la Universitat de Barcelona (246).— J. P. E. [9170]

Josep M. SABATÉ I BOSCH, *El port de Tarragona i el comerç amb Amèrica: dades metodològiques per a la seva investigació*, dins *Catalunya i Amèrica*, 17-31.

La possibilitat del dit comerç fou proporcionada per la decisió reial d'habilitar el port de Tarragona el 1789, ací transcrita (19), obra finançada amb imposicions i aportacions diverses, els comptes de les quals es troben en l'Arxiu de la Junta d'Obres del Port, *Relaciones originales del arbitrio de los 9 y 6 maravedís...*, i en el Municipal, *Entradas y salidas de la arca... para la obra de la reedificación del Puerto...*, i *Obras del Puerto de 1790 a 1791*, on consten els drets d'entrada i sortida de mercaderies, la llista de les quals és a les pàgines 22-23. Les altres dades corresponen al segle XIX.— J. P. E. [9171]

M. Carme BIGORRA I TRILL, *Algunes visions de la ciutat de Tarragona. Els llibres de viatges i els diccionaris geogràfics (segles XVIII-XIX)*, dins «Recull Fletxa», 125-165.

La Il·lustració també introduí una nova perspectiva d'observació de terres i ciutats visitades, la de l'objectivitat amb la vista posada en la millora pedagògica i política (129). I així, els viatgers copsaren l'europèisme de la Catalunya del segle XVIII (129-130). A Tarragona, Giacomo Casanova considerà la ciutat agradable, Henry Swinburne, insignificant i informà que dos cavallers anglesos carregaren dos vaixells de làpides durant la Guerra de Successió (131), Rafael d'Amat i de Cortada, copsà les coses que ell considerava dignes d'esment (131-132), Antoni Ponz només valorà la catedral i les pintures de Viladomat en l'església dels jesuïtes (132-133), i Jean-François de Bourgoing el port (133). Hi ha quatre plànols de la ciutat (156-159) i quadre sinòptic d'autors, datació, realitat descrita i judici sobre ella (165).— J. P. E. [9172]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Els Colom de Tarroja de Segarra, només una família de ferrers (segle XV)*, dins *Catalunya i Amèrica*, 85-97.

Una dada que es remunta al fill de Cristòfor Colom, Hernando, diu que abans de descobrir Amèrica aquell signava «Columbus de Terra Rubra»; això havia conduït a la pregunta de si l'almirall era de Tarroja i àdhuc a assenyalat els noms dels seus nobles

pares. L'autor aplega i transcriu vuit documents de l'AHC de Cervera, *Fons notarial*, on compareixen els pretesos pares, Antoni Colom, o la seva muller Magdalena, mai, però com a nobles, ans, tant el pare del dit Antoni com ell mateix, com a «faber» (92-97).— J. P. E. [9173]

Marc MAYER I OLIVÉ, *Algunes qüestions sobre Egara*, dins «Simposi Esglésies Terrassa», 39.

Anàlisi de les quatre inscripcions romanes egarenques, de les quals es dedueix que, després d'haver pertangut a Barcino, fou municipi dels Flavii, i que tenia un «ordo equester».— J. P. E. [9174]

M. Isabel CASARRAMONA, Domènec FERRAN, Antoni MORO, *Documentació planimètrica relacionada amb el conjunt de les esglésies de Sant Pere conservada al Museu de Terrassa*, dins «Simposi Esglésies Terrassa», 139-143.

La documentació esmentada són cinc plànols, un dels quals, el catalogat amb el número 9.618, reproduïx la lauda sepulcral musiva de Securus, del segle V, els fragments de la qual són ací transcrits (139).— J. P. E. [9175]

Josep M. MARTÍ BONET, *Els orígens del bisbat d'Ègara*, dins «Simposi Esglésies Terrassa», 61-75.

Hom pot veure dins ATCA, XII (1993), 551, núm. 8361, el resum d'aquestes pàgines, ja publicades en castellà.— J. P. E. [9176]

Ramon VALL I RIMBLAS, *Els parròquies al bisbat d'Ègara*, dins «Simposi Esglésies Terrassa», 51-59.

Estudi dividit en dues parts, la primera de les quals exposa el «status jurídic de les parròquies en general dintre de l'església hispànica fins al període visigòtic» (51), part basada sobretot en textos de concilis (51-55); la segona, a base de l'hagiotoponímia i pressuposant que «el bisbat hauria comprès tot el Vallès, part de l'Anoia i part del Penedès» (55) estableix la llista de les cent vuitanta-dues esglésies que haurien pertangut al dit antic bisbat (56-58).— J. P. E. [9177]

Salvador ALAVEDRA I INVERS, *Teules planes de tipus romà, teules aràbigues i teules aràbigues grafiades, a les cobertes de les esglésies de Sant Pere de Terrassa-Ègara*, dins «Simposi Esglésies Terrassa», 125-132.

Després de la informació relativa a la presència de teules romanes planes, de teules aràbigues en les tres esglésies terrassenques, i del fet que en algunes de les darreres «trobades a les cobertes de Santa Maria» (128) hi ha incisos antropònims i qualque frase, aquestes són fotogràficament reproduïdes i transcrites (130-131); la pàgina 132 assenyalava documents del segle XI de l'Arxiu Municipal de Terrassa, on es troben els mateixos antropònims.— J. P. E. [9178]

Capbreu primer de Bertran acòlit, notari de Terrassa, 1237-1242. Edició a cura de Pere PUIG I USTRELL. I-II (Acta Notariorum Cataloniae, 2), Barcelona, Fundació Noguera 1992, 856 pp. entre els dos volums.

La notaria laical de Terrassa era confirmada per Jaume I el 1236 (12), cosa que féu

necessària una concòrdia de rei, prior de l'església, notari i escrivà (14-16). El primer notari fou Bertran de Santcrisòfor, del qual són aplegades dades familiars i biogràfiques (17); de la seva activitat professional n'han romàs quatre llibres de notes conservats a l'AH de Terrassa (18); part de les notes perdudes poden ésser reconstruïdes gràcies al *Recull d'actes del 1237 al 1502*, començant per aquest primer volum (núms. 1091-1104); la lletra, que no és la de Bertran fora d'alguna excepció (cf. 31), és definida «pregòtica catalana de tipus notular» (22); els documents són els normals en una notaria de cap de comarca: debitoris, reconeixements, donacions, establiments, comandes, confirmacions, compra-vendes, definicions o liquidacions de comptes, manumissions, compromisos i convinences, contractes d'aprenentatge, testaments, concessions de poblament, llicències, fermances de dret, manlleu i guiatge (55). D'entre aquestes més de mil tres-centes anotacions, algunes han d'ésser destacades: les relacionades amb l'anada a València per a la conquesta (53; Pere de Mora, 207/253; Bernat Ferrer, de Castellar del Vallès, 316/446; Ramon de Solà, 330/469); un contracte col·locant una noia a aprenent de sastressa (456/690); les liquidacions del batlle del comte de Cardona a Terrassa, 242-243/318; 450/680; i un testament, en el qual el testador deixa tres-cents sous per a l'ensenyament de cada un de dos fills seus, en un cas ensenyament d'un ofici; i deixa només vint sous a un tercer fill, perquè ja li n'havia donats 1.300 «quando didicit apud Montem Pesulanum», cas en el qual hom pensa en un aprenentatge mitjançant l'estudi (314-315). Assenyalem que la paraula inicial «capbreu» no té el sentit que normalment tindria en temps posterior, ans, sembla, el que també té el «capudbreu» esmentat en 109/86/3-5, on sembla tenir el sentit de document que aplega conceptes de deutes diversos. Dues paraules catalanes avancen en molts decennis la documentació que els afecta en el DCVB: «paleta» baixa del 1388 i «escaire» del 1309 al 1241 (676/1110). [Hom resta amb el dubte de si certes deficiències de llatí són d'aquells escrivans o d'aquesta edició].— J. P. E. [9179

Ismael ALMAZÁN, *Penas corporales y disciplina social en la justicia catalana de los siglos XVI y XVII*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 127-148.

En realitat el tema d'aquestes pàgines es limita a Terrassa i encontorns. [Els lectors d'ATCA ja coneixen publicacions anteriors de l'autor sobre el mateix tema, en les quals són exposades les mateixes idees: V (1986), 441, núm. 2745; VII-VIII (1988-1989), 487, núm. 4356; i X (1991), 518, núm. 6436]. L'AHC de Terrassa, *Batllia*, conserva 1460 processos dels anys 1500-1714. L'autor ha estudiat els dels anys 1500-1650 (129), els classifica en quatre apartats criminals (injustícies contra les persones, contra la propietat, contra la moral pública i contra ordinaris jurídics, 130). La interpretació de les penes imposades és la dels estudis anteriors.— J. P. E. [9180

Francesc MASSIP, *Elements teatrals de la processó del Corpus de Tortosa (segles XIV-XVII)*, dins «Misc. Carbonell 3», 43-80.

La introducció conté un aplec de notícies sobre les representacions vinculades a la celebració del Corpus en els Països Catalans (44-47). I, a base de les anotacions corresponents dels *Llibres de claveria* entre el 1385 i el 1700 (55-65), dels *Establiments dels jocs dels entremesos* (65-67), i de diversos *Quaderns del Corpus Christi* (67-70, per al 1428; 70-72, per al 1432; 73-80, per al 1448), tots de l'Arxiu de la Ciutat de Tortosa, ací transcrits, l'autor refà tant l'ordre general de la processó de Corpus (49-50), com en particular la llarga llista dels entremesos que hi eren representats, en general amb breu caracterització de cada un (51-53).— J. P. E. [9181

V[idal] GUITARTE IZQUIERDO, *Legislación sinodal en la historia del obispado de Tortosa*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 67 (1989 [1991]), 187-227.

Destruïda per la Guerra del Francès la documentació sobre els propis sínodes que Jaume Villanueva encara pogué consultar en l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, ara les fonts es limiten a les constitucions sinodals d'Arnau de Jardí i successors conservades a Madrid, BN, ms. 737 (188), i a les edicions posttridentines dels anys 1615, 1697 i 1819 (189). Establerta la llista de sínodes tortosins posteriors a la conquesta del 1148 (189-190), segueixen els títols de les constitucions sinodals conservades (194-222), molt més nombroses les posteriors al Concili de Trento (201 ss.) pel fet d'haver-nos arribat completes; les del 1682 són en llengua catalana (217). Les darreres pàgines són dedicades a indicar fonts i a la bibliografia (223-227).— J. P. E. [9182

Gaspar FELIU I MONTFORT, *El funcionament del règim senyorial a l'Edat Moderna. L'exemple del Pla d'Urgell* (Cròniques, 1), Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs 1990, 208 pp.

L'autor emmarca aquest treball dins tres coordenades. La primera és geogràfica: el pla d'Urgell seria «el territori entre Balaguer, Agramunt, Tàrrrega, les Borges Blanques i Lleida» (5); la segona és la temàtica: el règim senyorial és reduït a dos casos: als senyorius de l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem i als de la casa de Cardona en la dita comarca; la terça és cronològica: segles XVII i XVIII (6). La base documental són els capbreus i d'altra documentació notarial de l'AHPB, els fons de *Sant Joan de Jerusalem*, *Comandes de l'Esplugu Calva* i de *Barbens*, de la *Reial Audiència* i del *Reial Patrimoni* d'ACA; el *Cobratorio* de la baronia de Bellpuig i de Linyola, ara a Barcelona, BC; documentació de l'Arxiu Històric de Lleida; i la de Madrid, AHN, *Clerecia*. *Poblet*, fonts detallades al final (195-199). Sobre aquestes bases, l'autor, després d'haver reconstruït el mapa de les senyories estudiades (9-17), esbrina a continuació, partint de l'anàlisi dels capbreus, quins eren els quatre drets senyorials bàsics (senyoria territorial, propietat senyorial, poder de jurisdicció, i participació en drets eclesiàstics, en concret en el delme) i quines les corresponents prestacions vassallàtiques i llur traducció monetària, amb preponderància del delme (19-63); pertany a aquest tema l'estudi dels mecanismes executoris o administratius del senyoriu (65-94). El segon tema és el dels rendiments, concretats en els arrendaments dels drets senyorials, en les percepcions directes de parts i en l'endeutament (95-145). El tema terç és la resistència dels pobles (147-155). Les dades de les fonts, ultra ésser abundantment citades en el curs de l'exposició, són concretades en divuit quadres i en dotze més en els apèndixs (167-194). Dues pàgines assenyalen les fonts ja impreses (198-199) i les sis darreres la bibliografia (200-205).— J. P. E. [9183

Josep M. PLANAS I CLOSA, *Criminals a l'Urgell, 1600-1825*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 201-237.

L'Urgell són bàsicament les quatre poblacions d'Anglesola, Bellpuig, Tàrrrega i Verdú i la corresponent comarca (203-204 [vegeu el marc geogràfic en el resum anterior]) i els crims són coneguts pels *Llibres d'òbits* dels arxius parroquials de les quatre poblacions esmentades, completats amb els *Llibres de consells* tant de l'Arxiu Municipal de Bellpuig com de Tàrrrega, aquests en l'AHC; i amb ACA, *Arxiu local d'Agramunt*, quadern 20 (203, nota 1). L'autor precisa el concepte de 'crim': homicidis i assassinats, o pèrdua de vida en accions aïllades i per mòbil criminal (201); n'ha comptabilitzats 275, essent la primera meitat del segle XVII el període àlgid de la criminalitat (206), sobretot la dècada del 1645 al 1654 (207-208). Les dades numèriques permeten a l'autor de presentar aspectes

diversos en nou quadres sinòptics esparsos per l'article, però també resumeix els casos més espectaculars, amb indicació de les respectives fonts (209-215). Ell constata «el predomini de les morts causades per arma de foc» (220), d'una banda, i de l'altra es manifesta incrèdul davant el fet que després del 1720 «gairebé no hi ha homicidis durant tota la resta del segle» (214 [m'atreveixo a recordar que després de la desfeta del 1714 tot Catalunya fou desarmada, fins al punt que la ganiveta de tallar pa havia d'ésser encadenada en la petja de la taula pròxima al calaix del mateix pa]).— J. P. E. [9184

A. HERRERO ALONSO, *Toponimia valentina. II. (Núcleos de población asimilados a Valencia)*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 67 (1989 [1991]), 91-114.

Aquest lliurament s'ocupa dels topònims de les poblacions de la banda dreta del riu de Túria agregats a la capital, dels quals reproduceix la grafia amb què són consignats sobretot en el *Llibre del repartiment* i en d'altra documentació medieval i moderna: la Vila nova (92-93), l'Alcúdia (94-95), la Saidia (96-97), Benimaclet (98-99), Campanar (100-101), Beniferri (102-103), Benicalap (104-105), Marchalenes (106), Rascanya-els Orriols (107-108), Mestalla (109), Algirós (110), el Grau o la Vila nova de la Mar (111-113) i Nazaret (114).— J. P. E. [9185

F[rancesc] A. ROCA TRAYER, *La jurisdicción civil del Justicia de Valencia (1238-1321)* («Monografías (Anejos de Anales)», 8), València, Real Academia de Cultura Valenciana 1992, 315 pp.

Resultat de llargs anys d'estudi, que han fruitat en diverses monografies sobre el tema (298), i en particular en l'estudi paral·lel del que ens ocupa: *Justicia de Valencia: su jurisdicción criminal (1238-1321)*, publicat el 1970, l'autor ens ofereix ara un llibre que pretén «pormenorizar la actuación del justicia de Valencia en sus dos facetas: desarrollando en lo que se puede rastrear el procedimiento civil y, de otra, aportar la documentación que nos dé a conocer lo que fuere el derecho de familia. Y siempre continuando con nuestro interés de conjugar las fuentes de conocimiento del derecho foral con los documentos de aplicación que nos han podido aportar las series consultadas» (17), series de l'ARV, *Arxiu de Justícia*, que són explicitades al final del llibre (300-301). De fet, en les seves dues parts centrals el cos del llibre exposa els successius passos d'un procés civil valencià, des del clam a la sentència i a la declaració de 'res iudicata' (21-105), i els elements del dret de família en la legislació foral (matrimoni, dot, pàtria potestat, emancipació, tutela, curatela i testament) (109-239). La referència a la documentació és constant i abundosa en les notes a cada un dels capítols; i les setanta-cinc peces més significatives són transcrites in extenso en l'apèndix documental ordenat de forma paral·lela a la seqüència dels capítols del llibre (243-283); hi ha, de més a més, reproducció fotogràfica de vuit pàgines manuscrites (284-291).— J. P. E. [9186

Rafael NARBONA VIZCAÍNO, *Finanzas municipales y patriciado urbano. Valencia a finales del Trescientos*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 485-512.

Objectiu d'aquest estudi: «focalizar y subrayar la conjunción entre la oligarquía patricia y las finanzas locales» (487) a base de les dades proporcionades per les sèries de l'AMV, *Claveria comuna* i *Claveria de censals*, comparades, quant a la vinculació política, amb els *Manuales de consells* (487). Trobem primer caracterització de cada un dels oficis municipals relacionats amb les finances, com és ara el racional (489-492), els adminis-

tradors de les imposicions, el clavari de censals (493), els instadors del quitament, el clavari de la pecúnia comuna (494), el síndic (494-495) i els missatgers (normalment a la corona, 495). Després, l'autor exposa les vinculacions entre l'assortiment de forments i les famílies Marrades (500-501) i Suau (501), vinculació que es repeteix en les compres i quitaments de censals (502-506), i en els arrendaments d'impostos municipals (507-510). La preponderància de les dues raguèlies es veié implicada en les lluites entorn dels consellers reials de Pere el Cerimoniós [cf. més amunt, p. 434] i de Joan I, amb les consegüents pèrdues de càrrecs municipals (510).— J. P. E. [9187]

Rafael NARBONA VIZCAÍNO, *Los Escrivà. Rasgos genealógicos de un linaje patricio. Proyección política y matrimonial*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», 69 (1992), 65-101.

L'autor resumeix els estudis dedicats a la dita família per Josep Caruana i Reig i per Miquel Batllori a base de documents proporcionats per Lluís Cerveró (65-66 i 93, nota 7). I, basat en documentació de l'ARV, *Justícia civil*, de l'AMV, *Manuale d'albarans de claveria de censals*, i de l'ACV, *Pergamins*, refa primer l'estratègia matrimonial fins al llindar del segle XV, amb clara opció a favor de les famílies tant de cavallers com de ciutadans (71-78: una de les noies Escrivà fou muller de Pere d'Artés [a qui Francesc Eiximenis dedicaria alguna de les seves obres], 76 i 96, nota 40); després esbrina l'ascensió social de la raguèlia, que, posada en el nivell d'un jurista notari al servei de Jaume I, rebria propietats a Patraix en el repartiment, i així assolirien el grau de cavallers i algun d'ells arribaria a la noblesa (79-83), i seria gairebé constant la presència d'algun d'ells entre els jurats de la ciutat (85-87), o tindrien d'altres càrrecs com els de mostassaf, justícia civil o criminal, o administrador de les imposicions.— J. P. E. [9188]

Víctor M. ALGARRA PARDO, *Documentos acerca de la cerámica bajomedieval del palacio del Real de Valencia*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 515-566.

Recordades les aportacions anteriors al tema (cf. bibliografia: 266), l'autor aplega, registra i transcriu dues-centes vint-i-dues anotacions relatives a la compra de rajola valenciana o d'altre material per a obres diverses del Reial de València entre el 1392 i el 1499, transcrites de València, ARV, *Mestre racional*. Hi consta el venedor, la quantitat comprada i el preu pagat, ultra qualque altra descripció de parts del Reial. Particular interès, per allò que pot dir del gust estètic l'any 1427, té la nota relativa a una plaça nova dins el Reial (534, nota 8).— J. P. E. [9189]

Ximo COMPANYY, *La pintura hispanoflamenca* (Descobrim el País Valencià, 35), València, Edicions Alfons el Magnànim 1990, 116 i [30] pp.

Després de justificar l'adjectiu 'hispanoflamenc' com a qualificació d'un grup de pintors valencians del segle XV (7-10), l'autor divulga les informacions relatives a una desena dels dits pintors que aplega en el nucli valencià (11-73) i als cinc que constituïrien el nucli de Castelló (75-108). De cada un d'ells n'assenyala documents contemporanis, i dedica paràgrafs particulars a la dita documentació en els casos de Lluís Dalmau (11-12), de Joan Reixac (indicació de setanta-tres documents (29-37) i transcripció del document núm. 26, on consten els capítols per a un retaule de Sant Miquel el 1456, conservats a València, Arxiu del Patriarca, 31-33), de Joan Pons (59), de Valentí Montoliu (90-91), i de Martí Torner (103-104). La bibliografia ocupa les pàgines 109-114. En apèndix hi ha cinquanta-tres reproduccions fotogràfiques en trenta pàgines.— J. P. E. [9190]

Asunción ALEJOS MORÁN, *Iconografía mariana en monasterios femeninos valencianos*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII, 52-61.

Descripció iconogràfica de nou representacions valencianes de la Mare de Déu, d'escultura o de pintura, amb motiu de la qual són recordats testimoniatges dels segles barrocs (Miguel Alfonso Carranza, *Catecismo y doctrina de religiosos novicios...*, València 1605; Alonso de Villegas, *Flos sanctorum...*, Barcelona 1775) (52, nota 5, i 58) o transcrits algunes estrofes de tres goigs, dos dels quals són el català (54, notes 10 i 11: a la Mare de Déu de la Vetlla i a Santa Maria 'Refugium peccatorum'), i uns en castellà (56, nota 21: a la Mare de Déu de la Cerca).— J. P. E. [9191]

Carmen RODRIGO ZARZOSA, *Retablo de la Santa Cruz*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 40-46.

El dit retaule, procedent de Sant Domènec de València, és ara al Museu de Belles Arts de la mateixa ciutat. Al començament de l'article, són assenyalats els autors que se n'han ocupat del 1909 ençà, i indicada la documentació relativa a l'autor del retaule, Miquel Alcanyís, amb reproducció d'una acta notarial del 1408, de l'ARV, *Justícia de cent sous*, lligall 30 [la frase «ab ell serà afermat», de la línia penúltima del text transcrit, ha de fer: «ab ell s'era afermat»]. El restant de l'article esbrina els aspectes artístics del retaule.— J. P. E. [9192]

M. Rosa MUÑOZ POMER, *Las Cortes Valencianas y el cambio de las estructuras fiscales en el tránsito del siglo XIV al XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 463-483.

Aquestes pàgines són resum d'estudis realitzats tant per la mateixa autora com per molts d'altres, els resultats dels quals són reduïts a quadres (p. e., de donatius de Corts al rei entre el 1261 i el 1417, 468-469), com també són resumits en quadres sinòptics els repartiments entre els braços o entre les poblacions del braç reial (473-475), consecutius a la cort dels anys 1403-1407; i les diverses formes de percepció de contribucions i liquidacions de les mateixes en relació a les corts entre el 1401 i el 1417 (480-481). Remarquem els títols i la corresponent explicació de cada un dels deu *Capítols* establerts per la Generalitat Valenciana el 1401 (p. e., *Capítols de la generalitat de la treta del cuyram cruu...*) (476-478).— J. P. E. [9193]

E[fnric] CRUSELLES GÓMEZ, *La formación de un mercado subsidiario de aseguración en Valencia (finales del XIV - primera mitad del XV)*, «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 67 (1989 [1991]), 229-274.

Les primeres pàgines recorden el naixement de les assegurances a Itàlia a mitjan segle XIV, amb els dos tipus, genovès i florentí (229-233), i l'estat de la qüestió entorn de les primeres assegurances a Barcelona, Ciutat de Malloca (233-236) i a València, on la primera documentada és del 1394 (237-240). Els documents notarials valencians del XV multipliquen per cinc els del XIV i per això els conservats són més nombrosos; en el camp dels contractes d'assegurança destaca el notari Vicent Çaera (426 contractes conservats: p. 260) com també la intervenció d'aseguradors mallorquins (241-245); però si el seu primer contracte era redactat seguint un formulari barceloní, els següents ho foren de manera més personal i directa (246-247). Els asseguradors eren valencians i mallorquins, en aquest primer moment mai italians, perquè el sistema era primitiu (el risc de l'assegurança era assumida per només un o dos); en temps posteriors la participació d'ambdós grups s'hauria anivellat (260: quadre); l'any 1439 hauria estat el d'activitat màxima (253); la prima de l'assegurança era el doble més cara si el transport de

mercaderies era fet amb una nau normal o amb una galera (255); l'evolució del mercat depengué en gran mesura de la intervenció d'italians (257). L'apèndix documental ofereix regist i transcripció completa de cinc contractes d'assegurança dels anys 1394-1441, en els quals l'assegurador és un valencià. Tots cinc són de l'ARV, *Protocolos notariales* (263-269).— J. P. E. [9194]

María Milagros CÁRCCEL ORTÍ, *Vida y urbanismo en la Valencia del siglo XV. Regesta documental*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 6 (1992), 255-644.

«La finalidad de este trabajo es la recogida por medio de regestas de 1676 documentos extraídos de varias series del Archivo Municipal de Valencia y referentes a disposiciones urbanísticas en la misma ciudad durante el siglo XV» (256). I així trobem, primer, la presentació de cada una de les sèries escorcollades: *Manuales de Consells* (258-259), *Claveria Comuna* (260-262), *Sotsobreria de Murs i Valls* (262-265), i de la bibliografia corresponent als diversos elements materials configuradors de la ciutat (266-282). El cos del treball és constituït pels registres documentals, molt més abundosos per a la primera meitat del segle (1502 dels 1676 resums). De fet, els dits registres ens informen de l'actuació del Consell de la Ciutat de València no sols en les necessitats imprevisibles com podien ésser les recurrents ruades, o en l'administració ordinària, ans també de la programada transformació d'una ciutat, que entrava al segle XV amb les característiques que tenia en el moment de la conquesta, en urbs europea, amb la substitució de les muralles de terra per les corresponents a les portes i torres encara subsistents (les dels Serrans són ben documentades) i l'adreçament del traçat dels carrers, amb la finalitat, entre d'altres, de permetre el pas de les processons, les de Corpus i de Sant Jordi en primer terme. Dins aquesta quantitat de material trobem notícies que afecten particularment les nostres pàgines, com són les relatives a l'estudi de gramàtica o als estudis de la ciutat en general (núms. 9, del 1400, 301, 377, 471, 472, 694 i 838, del 1422), a l'arxiu de les corts civil i criminal (núms. 765, del 1420, 783, 859, 862, 1014 i 1611, del 1477), a preus de treballs de notaria (núm. 1435, del 148), a crides diverses, documentades des del 1424 (núm. 900, fins al 1587), i a dos o tres il·luminadors de llibres (un Crespí, núm. 239, del 1404; Leonard Crespí, núm. 1348, del 1446; i Domènec Adzuara, núm. 712, del 1419). El núm. 337 fa referència a un edifici que fou sinagoga, el 1006 a la família Roís de Corella, el 1321 a una inscripció sobredaurada en un dels portals; finalment, el núm. 1629, del 1482, documenta Martí Joan de Galba.— J. P. E. [9195]

Enric GUINOT, *El patrimoni reial al País Valencià a inicis del segle XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 581-640 i 16 pàgines de mapa i gràfiques.

Resum de les dades més generals aplegades el novembre del 1412 pel batlle general del regne de València, Joan Mercader, *Llibre de patrimoni del senyor rei, de la ciutat i regne de Valencia*, conservat a l'ARV, *Batllia. Apèndix*, n. 61. Hi trobem els ingressos en el tresor reial per conceptes diversos, de València (587-589: 277.718 sous cada any), Morella (590-591: 45.966 s. a.); Castelló de la Plana (592-593: 17.750 s. a.); Vila-Real (593-594: 5.124 s. a.); Borriana (594-596: 6.968 s. a.); Ademús (596-597: 1.309 s. a.); Castellfabib (2.086 s. a.); Alpont (598: 5.644/8 s. a.); Morvedre (599-600: 28.17/4 s. a.); Alzira (600-602: 28.051 s. a.); Cullera (602-603: 3.570 s. a.); Xàtiva i moreria (603-607: 52.416 s. a.); Ontinyent (607-608: 8.393 s. a.); Biar (3.284 s. a.); Xixona (1.720 s. a.); Penàguila (3.289/8 s. a.); Alacant, Oriola-Guardamar (612-614: 8.216 s. a.); Lliria (615-616: 11.151 s. a.); Sogorb (616-617: 18.293 s. a.); comtat de Xèrica (617-620: 42.026 s. a.); Paterna (621-622: 35.899 s. a.); Benaguasil (622-624: 34.850 s. a.); Vall

d'Uixó, etc. (625: 26.850 s. a.). El total puja a 704.532 s. a., als quals s'han d'afegir altres quantitats procedents d'imposicions o subvencions diverses, amb un total de 338.007 s. (631). Dos quadres presenten els percentatges tant de conceptes com de poblacions dins la suma global (636-637). Hi ha bibliografia sobre el tema (634-636).— J. P. E. [9196

M. Milagros CÀRCEL ORTÍ, *Las bulas para la erección de la sede metropolitana de Valencia (1492)*, dins «Anales Valentinos», XVIII (1992), 207-285.

En el cinquè centenari de la creació de la província eclesiàstica de València, l'autora resumeix primer els fets que prepararen la dita creació durant el segle XV, els que l'acompanyaren i la seguiren, i aplega de l'ACV, del del Baró de Llaurí (232, nota 52) i de l'Arxiu Secret Vaticà els vint documents que hi fan referència, transcrits 'in extenso' (235-280); en destaquen el nomenament de Roderic de Borja a encarregat del bisbat de València el 1458 i el 1470 la submissió directa del bisbat a la Santa Seu mentre ell visqués; els documents relatius a la dita erecció i la seva acceptació pels bisbats de Mallorca i de Cartagena; i els del nomenament i presa de possessió de Cèsar Borja com a arquebisbe comendatari de València. Hi ha set reproduccions fotogràfiques dels dits documents (281-284) i d'ambdues cares de tres dels segells (285). Nombre de pàgines de la introducció són dedicades a l'anàlisi de tipus diversos de documentació papal (215-231).— J. P. E. [9197

Miguel NAVARRO SORNÍ, *La creación de la archidiócesis valentina. La Iglesia valenciana en el siglo XV*, dins «Anales Valentinos», XVIII (1992), 287-304.

L'autor resumeix les circumstàncies que durant el segle XV prepararen la creació de la província eclesiàstica de València el 1492: l'empenta de la ciutat en tots els ordres (289-292), en particular en el de l'espiritualitat (293-298), i principalment l'actuació dels dos papes Borja: Calixt III (299) i sobretot Alexandre VI (300-304), relacionats amb el qual són transcrits dos dels documents papals presents en l'estudi anterior, els d'onze d'octubre del 1470 (301) i el del 27 d'agost del 1492 (304).— J. P. E. [9198

Andrés DÍAZ BORRÀS, Analet PONS PONS, Justo SERNA ALONSO, *El primer intento integral de dotación portuaria en Valencia durante la era de los descubrimientos: razones de un fracaso (1480-1520)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 169-185.

Narració de les vicissituds d'iniciatives i d'obres al Grau de València, conegudes tant per l'ARV, *Reial i Batllia General*, com per l'AMV, *Manuale de consells*. I així assistim al projecte i construcció el 1487 del 'Pont de fusta' per iniciativa d'Antoni Joan (172-173), al projecte, frustrat malgrat l'interès reial, de construir un moll de pedra presentat el 1492 pel venecià Giovanni Caboto de Montecatalunya (173-177), als intents de Pere Sellers de fer la competència a Antoni Joan, intents que començaren amb la construcció d'un altre pont de fusta el 1494, al qual Joan contraposà la seva exclusiva, i seguiren amb la d'un far, que tingué la contraposició de la ciutat i fou destruït el 1509 (178-181). Ja no hi hauria, de moment, noves iniciatives.— J. P. E. [9199

María Luz LÓPEZ TERRADA, *El mal de siment en la Valencia del siglo XVI: imágenes del morbo gallico en una ciudad mediterránea europea*, dins «Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam», 11 (1991), 119-146.

Josep Rodrigo i Pertegàs no sols fou el primer a publicar dades sobre el tema, ans

encara aplegà sistemàticament en els diversos arxius valencians, alguns dels quals desaparegueren l'any 1936 (com és ara el parroquial de Sant Martí, 126, nota 25), documentació ara conservada a València, «Instituto de Estudios Documentales e Históricos sobre la Ciencia» (121, nota 8). L'autora recorda d'altres fonts [cf. ATCA, XI (1992), 708-709, núms.7835-7836], com són les obres dels metges valencians Miquel Joan Pasqual i Joan Calvo dedicades al tema del ,morbus gallicus, mal de sement o mal de bubes' (122-123), i aplega els primers esments al nou mal en documentació potser del 1489 i certament del 1494 (125), i en un procés del 1528-1529 (127-131); també resumeix les atencions que el Consell de la Ciutat assegurarà als afectats en l'Hospital General (133-138) i les provisions que publicà a fi que el bordell deixés d'ésser focus d'infecció (139-146).— J. P. E. [9200]

Enric MIRAMBELL [I BELLOC], *Sol·licitud d'una relíquia de sant Narcís per a la catedral de València*, dins «Misc. Jubany», 453-457.

Donada la notícia de l'existència d'un llibre notarial, ara a l'AHG, *Notaris* 8/191, destinat només al capítol i a la Confraria de Sant Narcís, l'autor resumeix les sis lletres de correspondència entre València i Girona, en tres de les quals el capítol de la Seu i la Confraria de Sant Narcís, i l'abat de Sant Feliu de Girona aleshores a València, demanaven una relíquia del sant gironí; en les altres tres la petició era denegada perquè el cos del sant es conservava íntegre i ningú no s'atrevia a posar fi a la dita integritat.— J. P. E. [9201]

Josep CLIMENT BARBER, *La Capella de Música de la Seu de València*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 68 (1991), 7-30.

Discurs d'ingrés a la dita acadèmia, que es volia centrat en els mestres de capella de la Seu (9). Repetides les notícies relatives als darrers segles medievals, l'autor proporciona més dades, inclús amb transcripció de fragments de constitucions i de resolucions capitulars dels segles barrocs, entre els quals destaquen els copiats del *Libro de las ceremonias del coro y empleos de la Santa Iglesia de Valencia*, tant sobre la capella de música en general i els seus components (cantors, veus complementàries, ministrils) (12-19), com sobre els càrrecs i en particular els Mestres de Capella (responsables no sols de l'ensenyament musical, ans també de l'educació dels escolans), dels quals mestres hi ha llista des del 1575, amb indicació d'alguna de llurs obres més afamades (21-22); també hi ha una pàgina destinada a recordar els organistes (23).— J. P. E. [9202]

Francisco ROCA TRAYER, *Las primeras fundaciones de los Jesuitas en Valencia*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 147-171.

La documentació en què es basen aquestes pàgines és sobretot la posseïda del mateix autor procedent de l'Arxiu del baró d'Alcalalí, completada amb històries manuscrites, ara a Roma, Archivum Romanum Societatis Iesu, i València, BU, ms. 452. Destaca la *Historia de la Provincia de Aragón de la Compañía de Jesús*, escrita els anys 1606-1607 per Gabriel Álvarez, basada en el coneixement directe que l'autor tingué dels arxius provincials i locals de l'orde (149-150). Hi trobem recordats els orígens del col·legi de Sant Pau de València el 1544 (152), on ja el curs 1561-1562 hi havia lliçons de teologia (155-156), públiques des del 1567 (158). Seguiria la Casa Professa, en relació a la qual, ultra la narració dels fets, són transcrits documents bàsics, com són el permís de l'arquebisbe Joan de Ribera i l'acta de presa de possessió de l'edifici, ,lo Refinador', destinat a la dita Casa Professa (159-164). Són reproduïdes fotogràficament dues pàgines

corresponents a les relacions, castellana i llatina, del traspàs del pare Jeroni Domènech (170-171).— J. P. E. [9203

Francisco ROCA TRAVER, *Los jesuitas y la enseñanza en Valencia (1565-1597)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 369-413.

A base de les fonts indicades en el resum precedent, l'autor descriu quatre moments de la relació entre els jesuïtes i l'Estudi General de València. El primer és el fet que el Consell de la Ciutat de València, en tant que patró de l'Estudi, l'any 1564 proposà als jesuïtes que se'n fessin càrrec; ells s'excusaren en la manca de 'suficientes sujetos' (370-373). El segon és la lluita per una part de financiació de l'Estudi a base dels rèdits de la pabordia de febrer de la Seu, en mans dels Borja i en concret de Tomàs de Borja, el qual arribà a una entesa amb la ciutat i així Sixt V aplicà aquells rèdits a la Universitat, tot i que el compliment de la butlla papal provocà noves tensions entre els dos poders (373-378). El terç és la tensió entre jesuïtes i Ciutat pel fet que aquells, basats en privilegis pontificis, volien que les lliçons impartides en les seves aules fossin públiques i reconegudes per les Facultats Universitàries, i la Ciutat també volia fer valdre els seus privilegis d'exclusiva, àdhuc mitjançant una missatgeria del professor Joan Blai Navarro al rei (378-386: llista dels catedràtics previstos per al curs 1571-1572, 384-385, nota 4). El quart informa de les controvèrsies 'de auxiliis' en l'Estudi General de València entre jesuïtes i dominicans, aquests capitanejats per Dídac Mas (386-396). Tenim en apèndix, la lletra dels jurats a Felip II el 1565 agraint-li els cinc-cents ducats anyals a favor de l'Estudi (397-398); *Relación del principio y progreso de la diferencia que ha avido y ay entre el Estudio de Valencia y las religiones...* d'autor desconegut (398-404); i el *Memorial contra los jesuitas, enviado por parte del convento de predicadores...*, de Vicent Justinià Antist, datat el 1597 (404-409).— J. P. E. [9204

J. SEGUÍ CANTOS, *El barroco valenciano a través de sus fiestas: El inventario de la procesión del Corpus de 1589*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», 69 (1992), 153-165.

La introducció resumeix tant allò que hom sap de les celebracions festives valencianes, de la configuració triomfal de la processó de Corpus des de l'acabament de l'Edat Mitjana, i de l'accentuació de les manifestacions externes en temps del Barroc (153-159). De la processó del Corpus de 1589 s'ha conservat a l'AMV, B-50, l'*Inventari dels enanos i gegants*, ací transcrit (161-164).— J. P. E. [9205

Lluís J. GUIA MARÍN, *La Junta de Contrafurs: uns inicis conflictius*, dins «Saitabi», XLII (1992), 33-45.

Les Corts valencianes del 1645 s'acabaren en punxa i, de més a més, serien les darreres abans del *Decret de Nova Planta*; i, no havent arribat al final de la cort, foren creades dues juntes: la Junta del Servei (per a la contribució pecuniària a la guerra) i la Junta de Contrafurs, a fi que arribés la decisió reial que no havia estat donada en cort. La darrera tenia precedents ja des de Felip II en què l'absentisme reial d'una banda, i les cada vegada més freqüents ofenses als *Furs...*, de l'altra, obligaren a trobar camins de solució diversos de la cort, cosa que ja manifestava «una major feblesa institucional del regne front a la monarquia» (34). Hom pensà i el 1564 dictà normes per a les ambaixades (remei a l'absentisme) (35-36), les quals passaren a dependre de la Junta de Contrafurs; el 1626, la cort proposà un Tribunal de Contrafurs, que actués a València, cosa no acceptada (36).

L'ARV, *Reial*, i l'ACA, *Consell d'Aragó*, proporcionen els documents relatius a l'activitat de la Junta els anys 1645-1647, per episodis que són resumits en les pàgines 37-41. La resposta, sistemàticament negativa de l'autoritat reial, conduí a una convergència d'Estaments, Ciutat, Diputació i Junes contra l'actuació dels poders reials, però el seu nul èxit empenyé fins a la recusació de membres del Consell d'Aragó. Tot debades, i la Junta parà fins al 1650, en què l'Estament militar reclamà la represa de la seva activitat (44-45).— J. P. E. [9206

Vicent GIMÉNEZ CHORNET, *Elecciones municipales en el País Valenciano: los diputados del común y el síndico personero (1766-1769)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 431-443.

Els autors valoren diversament la instrucció del 1766, amb la qual Carles III introduïa en els ajuntaments nomenats per les Reials Audiències dos regidors elegits per caps de casa contribuents. L'autor, basat en la documentació de València, ARV, *Registres* i *Reial Acord*, i AMV, *Llibres capitulars*, exposa la resposta de poblacions diverses, començant per la de la capital, que es considerava sotmesa a legislació diversa, i acabà reforçant la presència de l'estament noble (436-437); les dels pobles foren diverses, en general d'incompliment per manca d'interès (437-438), i d'augment de conflictivitat social (439-442). Això no obstant, hauria estat un pas vers la participació (443).— J. P. E. [9207

Marc-Aureli VILA i COMAPOSADA, *Notes geo-econòmiques del Vallès Oriental (mitjans del segle XVII)*, dins «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», 33-34 (desembre 1992 = Número especial dedicat a Lluís Casassas i Simó, I i II), 285-305.

L'autor defineix aquestes pàgines com a assaig que tracta de relacionar els esdeveniments de la Guerra dels Segadors amb les seves repercussions econòmiques i demogràfiques. Fa una repassada de la situació, especialment la hidrogràfica, dels pobles del Vallès, vista sobretot a través de Francisco de Zamora (286-291); també a la climàtica, a base de les observacions de Miquel de Parets (292-293); les dades proporcionades per la cartografia s'han d'interpretar (per exemple, si marquen rius i sobretot algun pont, vol dir que hi havia un camí important) (294-296); aplega les dades demogràfiques de cada un dels pobles proporcionades pel fogatge del 1553, i per les enquestes del 1718 i del 1787 (297); transcriu un llarg fragment sobre les malifetes de les tropes espanyoles en la Guerra dels Segadors, pertanyent a un fullotó inclòs en el volum d'ACA, *Dietari dels anys 1638-1641* (298-301); i estableix la llista de professionals dels mateixos pobles documentats en el fogatge del 1553 (302-304).— J. P. E. [9208

Enric GUITER, *Vallespir*, dins «VII Assemblée Besalú», 225-229.

Pàgines riques d'informació toponímica i filològica, amb indicació de les poblacions que constitueixen la dita comarca històrica, i de l'any en què cada un dels topònims compareix en la documentació conservada. D'alguns dels dits topònims, l'autor n'assenyala arrels basques. El mateix 'Vallespir' seria d'arrel «pre-romànica, val a dir basca» (225), i significaria contrada 'prop del peu de les penyes' (226).— J. P. E. [9209

Jordi RIUS I JOVÉ, *Transcripció i notes d'un plet pel domini de la Granja de Doldellops (1395)*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», núm. 21 (maig 1992), 25-42.

Presentació (26-28) i transcripció (29-38) anotada (38-42) del plet entre el monestir

de Poblet i la vila de Valls sobre si la granja de Doldellops havia d'ésser considerada formant part del terme de Valls o fora del dit terme. El plet es conserva a Valls, Arxiu Històric Comarcal, *Registre* 33, CF.5. S'acabà amb sentència arbitral favorable a Valls.— J. P. E. [9210]

Rafel GINEBRA I MOLINS, *Esclavitud a Vic (1401-1405)*, dins «Ausa», XV, núms. 128-129 (1992), 111-138.

«Simple sondeig, a partir dels llibres comuns o manuals notariais de les escrivanies públiques de Vic (Arxiu Cúria Fumada)» (111, cf. 112, nota 1), de les vuitanta-dues transaccions relatives a esclaus i esclaves registrades en les dites sèries documentals entre els anys 1401-1405, transaccions resumides en l'apèndix documental (126-138), que l'autor estudia des d'un punt de vista social amb el resultat que l'esclavitud era normal en la capa superior de la societat vigatana d'aquells anys. També són resumides les prescripcions ciutadanes sobre esclaus i les imposicions fiscals en les operacions de compra-venda (112-115).— J. P. E. [9211]

Narcís GASCONS CLARIÓ, *La capella de la Mare de Déu dels Dolors a la Parròquia de Vidreres (segles XVI-XX)*, dins «Quaderns de la Selva», 5 (1992), 43-54.

La dita capella, ja desapareguda, però ací descrita (43-44) i fotografiada (52 i 54), és documentada des del 1564 en la concessió de permís per a la seva construcció (45). Sèries diverses de l'Arxiu Diocesà de Girona (*Notularum communium, Visites pastorals*) informen de la seva situació i servei (48-50) els dos segles posteriors. Destaca el testament de Miquel Albanell, familiar del fundador, ací àmpliament resumit (45-47); assenyalen les notícies documentals sobre la seva família (47-48). Trobem en apèndix el quadre dels censals de la dotació fundacional (53) i el de les rendes declarades el 1740 (54).— J. P. E. [9212]

Josep LLOP TOUS, *Els Llar al Principat després de la conspiració de Vilafranca del Conflent*, dins «Temes Canongins 1992», la Canonja, Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví 1992, 145-160.

Francesc de Llar i Pasqual Cadell fou, ell i la seva família, castigat per la monarquia francesa com a responsable de la Conspiració de Vilafranca de Conflent. Refugiat al Principat ja entorn el 1670, es posà totalment al servei de la monarquia espanyola i hagué de repetir incansablement els seus mèrits abans que aquests fossin reconeguts i ell rebés alguna assignació que li permetés de viure. En virtut de casament, el 1693 esdevindria senyor de Masricart al Camp de Tarragona (149). Les vicissituds d'aquells anys són conegudes per l'arxiu privat, ara a Alella, Can Teixidor, d'on són les pàgines de cinc memorials impresos reproduïdes en apèndix (153-160).— J. P. E. [9213]

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *La estructura del dominio real en Vilafranca del Penedès y en los castillos de Cubelles/Vilanova y de la Geltrú en el primer tercio del siglo XV*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 6 (1992), 197-254.

En l'ACA, *Reial Patrimoni. Batllia General*, classe 3º, núm. 18, s'ha conservat el *Capbreu o memorial de les rendes e drets que'l senyor rey ha en Catalunya... fet... en lo mes de març l'any M.CCCC.XXV*, de fet només relatiu a Vilafranca del Penedès, a l'Arboç, a Cubelles amb la Vilanova, i a la Geltrú, ací transcrit (235-254). Les dades d'aquest capbreu són completades amb les d'altra documentació contemporània (199-200) i del segle XIV (220: carrer dels Beguins; 233: preu d'arrendament de les rendes reials els anys 1322 i

1327) i, amb freqüent transcripció de fragments textuais, són exposades de forma sistemàtica per a cada un dels capítols d'ingressos en les pàgines de l'estudi i en algun cas reduïdes a quadre sinòptic (203-204: mesuratges i lleudes de Vilafranca; 225-226 i 227-228: rèdits de censals a Vilanova i a la Geltrú).— J. P. E. [9214

Anna MITJANS, *Actituds davant la mort a Vilafranca del Penedès (1660-1820)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 379-382.

Resum de tesi de llicenciatura. En la impossibilitat d'estudiar tots els testaments vilafranquins de mitjan segle XVII al 1820, l'autora n'ha triat tres-cents, corresponents als anys 1660-1720; 1767-1776; i 1790-1820. L'anàlisi estructural del testament ha concentrat l'atenció de l'autora i en particular la part inicial invocatòria, d'on dedueix una indiferència creixent sobretot davant el fet d'escollir sepultura, i d'on resulta que hom anà veient el testament menys com una professió de fe o de religiositat personal i més com un simple acte administratiu.— J. P. E. [9215

Antoni MASSANELL I ESCLASANS, *El convent de frares de l'orde de la Santíssima Trinitat*, dins «Olerdulae», XVII (1992), 137-156.

Aplec de notícies tretes de fons diversos de Vilafranca del Penedès, sobretot de l'Arxiu Comarcal. L'autor ressegueix els tres successius emplaçaments del dit convent (prop l'església parroquial, plaça de l'Oli, Hospital del Sant Esperit a darreries del segle XVI). La casa de la plaça fou destinada a estudi de la vila, tant per a primeres lletres com per a gramàtica i arts (143). També hi ha notícies de la distribució de l'església i de la composició humana de la comunitat, aquesta coneguda pel *Llibre de vestidures d'hàbit i de professions*, dels anys 1728 al 1834, conservat en l'Arxiu de la Comunitat de preveres de la mateixa vila (147-150).— J. P. E. [9216

Grup ERDOC, *Els capítols de la confraria dels homes de Santa Eulàlia de Vilapicina (s. XV)*. Presentació del text, dins «Finestrelles», 4 (1992), 9-18.

L'any 1494 Ferran el Catòlic atorgava els capítols indicats en el títol, conservats a Barcelona, ACA, *Canc.*, reg., 3552; són ací reproduïdes les quatre cares del text manuscrit (14), transcrits els capítols (10-13), i completats amb notícies relatives a la dita població, deduïbles dels mateixos capítols i de documentació posterior (15-16), i amb indicacions sobre confraries medievals.— J. P. E. [9217

Pere TRIJUEQUE, *Inventari del castell de Vila-romà (1411)*, dins «Estudis sobre el Baix Empordà», 11 (1992), 33-44.

Castell del bisbe de Girona, Vila-romà estigué entre el 1360 i el 1411 sota castlà, Ramon d'Arenys. En morir fou fet inventari dels béns que hi havia en el dit castell, redactat en llengua catalana, conservat a l'Arxiu Històric de Girona, *Notaris de Palamós*, núm. 499, i ací transcrit (35-44). Hi ha notícia de «moltes escriptures», i d'una «caxeta de abre blanc plena de scriptures, en què ha un saltiri». Altres llibres eren el *Romans de la guineu*, un *Llibre de gènesi*, els *Set salms en romans*, un *Llibre de Santa Margarida*, un llevador de censos antics, un *Llibre d'oracions per versos rimats*, una gramàtica, un llibre de versos en llatí, unes parts i unes beceroles (40), uns *Evangelis*, uns *Set salms en llatí i en pla* (42).— J. P. E. [9218

Juan Antonio BARRIO BARRIO, *La introducción de la insaculación en la Corona de Aragón. Xàtiva, 1427. Transcripción documental*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 99-114.

Presentació de la còpia dels *Capitula super regimine civitatis Xative*, atorgats per Alfons dit el Magnànim, datats a Xàtiva mateix el 31 de març del 1427, dels quals, desapareguda la que hi havia a l'Arxiu Municipal de Xàtiva, n'ha estat localitzada una altra a l'ARV, *Reial*, 394. La transcripció del dit document ocupa les pàgines 101-111. El seu protocol i escatocol són en llengua llatina i la part dispositiva en català (102-111). Són particularment riques les llistes de ciutadans contemporanis, amb indicació dels respectius oficis.— J. P. E. [9219]

A. VENTURA, *Notícies sobre Xàtiva del «Llibre d'antiguitats»*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 67 (1989 [1991]), 169-185.

Aplec de fragments d'aquell *Llibre d'antiguitats* de l'ACV relatives a esdeveniments de Xàtiva, tant durant la revolta de les Germanies (170-176), com amb motiu de l'expulsió dels moriscos (180-183), o a d'altres esdeveniments menors.— J. P. E. [9220]

José Hilarión VERDÚ CANDELA, *Molinos medievales en Jijona*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 14-17.

La recerca personal ha portat l'autor a documentar dinou molins en ,lo Riu dels Molins' de Xixona, d'alguns dels quals assenyala i resumeix documentació de la mateixa ciutat, Arxiu de Protocols Notarials, des de darreries del segle XV a començaments del XVII. De més a més descriu i reproduïx en dibuix esquemàtic el funcionament d'una mola, del qual també aplega les denominacions específiques catalanes.— J. P. E. [9221]

ESTUDIS DE REFERÈNCIA CRONOLÒGICA

Feliciana SALA SELLÉS, *La Tienda del alfarero del yacimiento ibérico de Alicante (Elche-Alicante)* (Publicaciones de la Caja de Ahorros del Mediterráneo, 160), Alacant, Caixa d'Estalvis de la Mediterrània 1992, 228 pp.

Les pàgines 187-188 són dedicades a estudiar quatre inscripcions ibèriques, ací reproduïdes. Les pàgines 207-217 contenen la bibliografia.— J. P. E. [9222]

Maria Isabel PANOSA I DOMINGO, *Catàleg i anàlisi dels epígrafs ibèrics del Vallès Oriental*, dins «Limes. Revista d'Arqueologia», 2 (1992), 57-75.

Descripció dels suports materials, transcripció i estudi de les inscripcions ibèriques descobertes en quaranta-quatre objectes, el lloc de troballa dels quals dins el Vallès Oriental és assenyalat en el corresponent mapa (59).— J. P. E. [9223]

M. Paz GARCÍA-BELLIDO, *El plomo de Pech-Maho*, dins «Acta Numismatica», 20 (1990 [1991]), 15-18.

El referit plom, escrit per una banda en grec i per l'altra en etrusc, es refereix a una operació comercial amb emporitans; el text grec és ací traduït al francès i a l'anglès, i estudiat des del punt de vista de les notícies que proporciona sobre circulació monetària en la zona de Narbona a mitjan segle V a. C.— J. P. E. [9224]

L. PÉREZ VILATELA, *Denia entre Sertorio, Pompeyo y los piratas*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», 69 (1992), 33-62.

L'autor comença traduint allò que Estrabó diu de Dianion i immediatament resumeix les notícies d'autors diversos sobre les peripècies de Sertori per la Península Ibèrica i la Mediterrània els anys 83-72 a. C. (35-36), fins a arrauilir-se al port de Dénia (del qual es conservà memòria fins al segle XIX, 37), aliat a pirates cilicis trobats a les Balears (35 i 38), amb els quals controlà la Mediterrània fins a les columnes d'Hèrcules (43). Diànim seria una de les ciutats de Contestània que s'aliaren amb Sertori (45-47) i allí hauria rebut els enviats de Mitrídates (48-51). L'estol de Sertori, que tenia les seves bases a Dénia, fou peça decisiva per a vèncer Pompeu (52), però s'hagué de convertir en port d'evacuació dels sertorians (54). Plini i Plutarc narren les operacions de Pompeu per al domini de la mar, amb les quals Dénia hauria acabat d'ésser niu de pirates (57-58).— J. P. E. [9225

J. BURCH, C. CARRASCAL, L. E. CASELLAS, J. MERINO, N. NAVARRO, *Excavacions a la variant-est de Girona: la sitja romana de Fornells*, dins «Quaderns de la Selva», 5 (1992), 21-29.

Entre els materials ceràmics romans trobats en una de les cinc sitjes descobertes amb motiu de les obres de la variant de Girona, la del sud-est del nucli municipal de Fornells, hi ha 'terra sigillata' tant sud-gal·lica com africana de mitjan segle I p. C. Hi ha una part d'inscripció en un fragment de la primera (23) i una altra de completa (28, 2).— J. P. E. [9226

Albert RIBERA I LACOMBA, *Marcas de terra sigillata del Tossal de Manises*, dins «Lucentum», VII-VIII (1988-1989), 171-204.

Jaciment veí d'Alacant, ric en terra sigillata, que seria del segle I p. C., les nombroses marques de la qual són ací reproduïdes: cent-vint a les pàgines 174-175; quaranta-vuit en la pàgina 179; dues-centes trenta-tres a les pàgines 185-188; i deu a la pàgina 195. Hi ha, de més a més, un quadre on són aplegades les característiques de cada fragment (196-202).— J. P. E. [9227

Joan-Ramon GONZÀLEZ I PÉREZ, Jesús TARRAGONA I MURAY, *Els grafitis de la inscripció romana del presbiteri de la Seu Vella. Testimoni de la seva reutilització com altar cristià*, dins *Seu Vella*, 55-61.

La inscripció romana funerària de la segona meitat del s. II p. C., ací transcrita (55), i en làmina apart reproduïda en dibuix i fotografiada, conté nombre d'incisions posteriors en forma de grafit, ací analitzades, entre les quals és dubtós que hi hagi alguna lletra (57). Els autors creuen que hauria estat reutilitzada com a altar cristià en l'època visigòtica i mossaràbica i que per aquesta raó, després de la conquesta del 1149, fou integrada en el presbiteri de la Seu Vella de Lleida.— J. P. E. [9228

Antoni DAURA I JORBA, Dolors PARDO I CIRCUNS, Jordi PIÑERO I SUBIRANA, *El jaciment arqueològic de Matacans (Artés). Ressenya dels treballs realitzats entre 1988 i 1991*, dins *Arqueologia Catalunya Interior*, 149-190.

Entre els objectes que afloraren hi ha un fragment potser de dòlüm on s'ha conservat la marca del terrisser LAMARAI, altrament, sembla, desconeguda (166; i reproducció, 176); i cinc monedes, les inscripcions de les quals condueixen a datar-les en els cinc primers segles p. C. (167-168; fotografies, 180).— J. P. E. [9229

Juan Manuel ABASCAL, Josep A. GISBERT, *Numismática y evidencia arqueológica en el alfar romano de la Almadrava (Setla - Mirarosa - Mirafior)*, dins «Lucentum», IX-X (1990-1991 [1992]), 133-160.

Aquest jaciment, pròxim a Dénia, ha fornit setanta-cinc monedes dels quatre primers segles de la nostra era, ací analitzades, reproduïdes en fotografia i amb transcripció de les inscripcions (137-145).— J. P. E. [9230]

Josep CORELL, Xavier GÓMEZ I FORT, *Inscripciones romanas del País Valenciano*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 309-333.

Els autors han aplegat quinze inscripcions, triades pel fet d'ésser noves o poc conegudes o perquè hom en proposa noves lectures. I així en trobem dues de caràcter desconegut a Santa Pola (109-111), una d'honorífica i dues de sepulcral a Dénia (311-313), una altra d'honorífica a Xàtiva (313-314), dues de sepulcral a Carcaixent (315-316), una de sepulcral a Riba-roja del Túria (317-318), tres de sepulcral a Lliria (319-321), una de sepulcral a Petrés (321), una altra a Canet de Berenguer (322), i una darrera a Sogorb (323). Hi ha reproducció fotogràfica de dotze (325-329), i bibliografia (330-333).— J. P. E. [9231]

Ferran ARASA I GIL, Vicente PALOMAR MACIÁN, *Nueva inscripción romana de Segorbe (el Alto Palancia)*, dins «Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses», 15 (1990-1991), 457-462.

La làpida fou trobada en el turó de l'Esperança, terme de Sogorb; la seva inscripció funerària és ací descrita i transcrita (457-458) i fotografiada (462); hauria pertangut a un membre de la 'gens Flavia' (459); seria del pas del segle I al II p. C.— J. P. E. [9232]

Marc MAYER, Marcel POBLET, *Una inscripción romana a Riudabella*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 10 (1992), 143-150.

Coneguda de temps, però mai no estudiada, la làpida es troba al terme de Vimbodí, mas de Riudabella, seria del segle II p. C. (150) i hauria estat trossejada durant els anys 1936-1939, raó per la qual és ara incompleta (147). És ací descrita, la seva inscripció transcrita (147-148), reconstruïda (148), comentada (148 i 150), i fotografiada (145 i 149). Fita de possessió, seria «un text jurídic força notable en l'àmbit del dret privat» (150).— J. P. E. [9233]

Angel VELASCO BERZOSA, José Manuel CERDA PÉREZ, Enrique GANDÍA ÁLVAREZ, Consuelo MATEU RAMON, *Una doble inscripción procedente de Saetebis Augusta*, dins «Saguntum», 25 (1992), 205-211.

D'entre les peces trobades en la Costa del Castell de Xàtiva destaca un peu de marbre amb dues inscripcions funeràries romanes; són ací reproduïdes i transcrites. Serien de la primera meitat del segle II p. C.— J. P. E. [9234]

Arturo PÉREZ ALMOGUERA, *Fragments de motlle i una nova marca de terra sigillata hispànica de l'antic Portal de Magdalena (Lleida)*, dins «Misc. Lladonosa», 55-61.

En excavacions realitzades els anys 1984-1987 aparegueren fragments de terra sigil·lata hispànica del segle II, de possible fabricació local, en un dels quals hi ha la marca completa 'T. PMT', fins ara desconeguda i de no fàcil explicació.— J. P. E. [9235]

Jordi AULADELL I MARQUÈS, *Notes preliminars sobre la vil·la romana de Can Boada Vell (Palau de Plegamans, Vallès Occidental)*, dins «Limes. Revista d'Arqueologia», 2 (1992), 77-82.

Ultra fragments diversos de 'terra sigillata', també fou trobat un tros de 'tegula' on hi ha restes d'una inscripció, ací només reproduïda, no transcrita, on sembla que hom pot llegir: «...VLA PAVLI EX FVN- /...PERIANO» (81).— J. P. E. [9236]

Jaume MASSÓ CARBALLIDO, *Notes sobre la inscripció romana (RIT 912) del castell de Masricart*, dins «Treballs Canongins 1992», la Canonja, Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví 1992, 161-174.

Descripció de la làpida i, atès el seu desgast, discussió de la naturalesa de cada una de les lletres de la inscripció, amb la lectura resultant proposada per l'autor (168). Les pàgines finals resumeixen els estudis realitzats des del segle XVI entorn de les làpides de Masricart (algunes de les quals foren portades al Museu Arqueològic Nacional de Tarragona, 167), sobretot per Lluís Ponç d'Icart en el s. XVI i en el XVIII per Bartomeu Pou, el qual informà Josep Finestres i aquest Gregori Maians (168-172). La bibliografia ocupa les dues darreres pàgines (173-174).— J. P. E. [9237]

Albert LÓPEZ MULLOR, Xavier FIERRO MACÍA, Àlvar CAIXAL MATA, Anna CASTELLANO TRESSERRA, *La primera Vilanova. L'establiment ibèric i la vil·la romana d'Arró, Darró o Adarró de Vilanova i la Geltrú. Síntesi dels resultats de les darreres recerques arqueològiques i històriques* (Miscel·lànies Penedesenques, 67), [Vilafranca del Penedès], Institut d'Estudis Penedesencs 1992, 94 pp.

La majoria d'aquestes pàgines és destinada a descriure el jaciment del Darró tant en l'estrat ibèric com en el romà. És esmentada la primera monografia, la *Carta al doctor D. Francisco Papiol de Padró*, escrita el 1789 per Jaume Pasqual i publicada un segle més tard per Josep Coroleu (44); també són integrades les dades epigràfiques del segle II (49), proporcionades per l'ara votiva dedicada per C. Clodius Aemilianus, 'nomen' i 'cognomen' documentats tant a Barcino com a Tarraco (73-76). Un dels darrers apartats exposa les minses dades sobre la contrada deduïbles d'escrius romans (77-80), el penúltim les progressivament abundoses de la Baixa Edat Mitjana (81-82), d'on sembla deduir-se que el topònim seria Arró/Adarró, i el darrer les relatives a la capella de Sant Gervasi (85-86). Les pàgines finals ofereixen un vocabulari específic (87-91) i una bibliografia (92-93).— J. P. E. [9238]

Ferran ARASA I GIL, *Un nou mil·liari de la Via Augusta trobat a la Vilanova d'Alcolea (el Baix Mestrat)*, dins «Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonense», 15 (1990-1991), 447-456.

L'autor dona notícia de la troballa del mil·liari CCLXXXIII de la Via Augusta en la zona arqueològica romana de l'Hostalot, on l'actual carretera C-238 segueix un traçat semblant al de la dita via romana, transcriu i tradueix el text de la inscripció (450), datable del 214, quart consolat de Caracal·la (451). El número CCLXXXIII d'una banda «obliga a fer una revisió de la hipòtesi sobre el tram valencià de la Via Augusta» (453) i de l'altra encaixa amb la numeració dels de les terres catalanes (454).— J. P. E. [9239]

Jean-Pierre BOST, Marta CAMPO, Dali COLLS, Víctor GUERRERO, Françoise MAYET, *L'épave Cabrera III (Majorque). Échanges commerciaux et circuits monétaires au milieu du IIIe*

siècle après Jésus-Christ (Publications du Centre Pierre Paris (URA 991), 23), Paris, Diffusion De Boccard 1992, 236 pp. i XX làmines de reproduccions fotogràfiques.

Resultat de les dues campanyes dels anys 1985 i 1986 en una de les sis barques enfonsades prop Cabrera, la III, campanyes que no han pogut tenir continuïtat pel «blocage de la part des autorités maritimes de Palma de Majorque» (9); la barca transportava una cinquantena d'ànfores (26-27), en una de les quals foren trobats l'any 1985, 950 sestercis de darreries del segle II i de la primera meitat del III, als quals se n'han de sumar disset d'altres, en total 967, presentats ací un per un amb transcripció de les corresponents inscripcions (36-97). També consten les marques de les ànfores (121, 129, 139-142, 150-152, 158-162, 168-173).— J. P. E. [9240

C. BENET, X. FÀBREGA, J. M. MACÍAS, J. A. REMOLÀ, *L'àrea d'enterraments baix imperials de Mas Rimbau / Mas Mallol, Tarragona*, dins «Acta Arqueològica de Tarragona», V (1991-1992), 73-85.

Jaciment descobert l'any 1991, en el qual han estat salvats cinc fragments d'una mateixa inscripció de sis línies, en la qual fins ara només s'han llegit tres paraules (79, nota 3); també una llàntia amb la seva marca, pertanyent a l'Àfrica Proconsular (79; dibuix: 80); es podria remuntar a darreries del segle III p. C.. Hi ha sis fotografies i un croquis.— J. P. E. [9241

J. M. ALONSO-NÚÑEZ, *El Nordeste de la Península Ibérica en Estrabón*, dins «Faventia», 14 (1992), 91-95.

Traducció comentada de set paràgrafs dels *Geographika*, que descriuen indrets diversos de Catalunya. Seria informació de segona mà aplegada a Roma.— J. P. E. [9242

Andreu MUÑOZ MELGAR, *Reflexions entorn l'estudi del cristianisme primitiu a Tàrraco*, dins «Acta Arqueològica de Tarragona», V (1991-1992), 59-72.

Després d'haver-se queixat de l'escassetat de fonts escrites relatives a l'origen del cristianisme a Tàrraco, de llur desconexió amb les dades arqueològiques i de la necessitat d'integrar unes i altres dades en una síntesi (60), l'autor s'encara amb els orígens del cristianisme en la ciutat imperial i, considerats tant els testimoniatges escrits com la manca de restes arqueològiques, sembla poc inclinat a admetre l'estada de sant Pau (62); tampoc no considera acceptable que l'origen del cristianisme tarragoní s'hagi de cercar només a l'Àfrica, car el sarcòfag de la façana de la catedral seria d'importació de tallers romans; a mitjan segle III, les *Actes dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi* demostren l'existència d'una comunitat cristiana sòlida i ben estructurada, potser prestigiada per l'exercici de la caritat en uns moments de crisi (63-64). El segle IV hauria estat de consolidació. En donarien testimoniatge d'una banda la correspondència entre el metropolità tarragoní Himeri i el bisbe de Roma, Sirici: l'església de Tarragona tenia la consistència necessària per a influir en totes les d'Hispania; i de l'altra, la necròpoli paleocristiana del Francolí confirma la importància numèrica, econòmica i cultural de la comunitat cristiana, en convivència amb la pagana (65-66); en canvi, el mausuleu de Centelles podria ésser un caprici d'algun poderós estranger (67). El segle V representaria la «fase terminal del procés de cristianització de la ciutat» (67). Els *Comunitaria* de Consentius [cf. ATCA, II (1983), 397-398], ens certificarien de la presència del cristianisme en les capes socials superiors, però també de llur sensibilitat envers el priscil·lianisme, de la plena institucionalització de l'església de Tarragona amb bisbes, clergues, monjos i laics, i de la seva capitalitat; l'*Oracional de Verona*, ens informa d'esglésies encara no ben localitzades i de vida litúrgica; l'epitafi del bisbe Sergi, altra vegada de temple i cenobi

(68-69); però fora de la basílica de l'anfiteatre, l'arqueologia aporta poc; qui sap si darrerament ha estat trobat l'episcopium' en l'edifici del Col·legi d'arquitectes (70). El sistema visigot d'Església d'Estat rebaixaria la importància de Tarragona.— J. P. E. [9243

Ramon JÁRREGA DOMÍNGUEZ, *Aproximació a l'estudi de l'antiguitat tardana a les comarques del Garraf, Alt Penedès i Baix Penedès*, dins «Olerdulae», XVII (1992), 53-112.

Resseguint les tres comarques, l'autor informa de les restes arqueològiques trobades en llurs diversos pobles. Consten inscripcions en monedes de Casteller i la Gornal, segles III-IV p. C. (55-56); d'un lloc indeterminat del Garraf (74); d'un altre de Guardiola de Font-rubí (75-76); de sis de Mediona, de darreries del s. IV p. C. (79 i 82); de Santa Margarida i els Monjos, del segle IV p. C. (92); de tres de Subirats, del segle IV p. C. (94); i d'una de Vilafranca del Penedès, del mateix segle (96). Gairebé tots els jaciments han donat terra sigil·lata o qualque ànfora. Hi ha, encara, una inscripció paleocristiana a Sant Esteve de Castellet (56) i una altra a Olèrdola (83). El text és completat amb deu il·lustracions. Hi ha bibliografia (107-112).— J. P. E. [9244

Ferran ARASA I GIL, Joan A. VICENT I CASTELLER, *Trobada d'una inscripció al santuari de la Muntanya de Santa Bàrbara. Notes sobre l'arqueologia urbana de la Vilabella (la Plana Baixa)*, dins «Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonense», 15 (1990-1991), 463-466.

El nou fragment d'inscripció, ací transcrit (463) i fotografiat (464), conservat a Nules, Museu d'Història, se suma a les altres onze inscripcions o fragments trobats en el mateix lloc, al redós d'un santuari veí a la Font Calda o termes romanes, de les quals encara es conservava memòria cap a finals del segle XVIII (465), que d'altres troballes en espais veïns confirmarien.— J. P. E. [9245

Joan GÓMEZ PALLARÈS, *Nombres de artistas en inscripciones musivas latinas e ibéricas de Hispania*, dins «Epigraphica», LIII (1991), 59-96.

L'autor es proposa en aquestes pàgines de revisar i de posar al dia fins al gener del 1991 el corpus de textos musius que fan constar els noms dels artistes, trobats a Hispània (60-61). L'apartat 5 és dedicat al mosaic de la Torre de Bell-lloc (Girona), ara a Barcelona, Museu Arqueològic (67-69; fotografia en aquesta darrera pàgina); el núm. 11 al dels Ametllers, de Tossa de Mar, ara a Girona, Museu Arqueològic (75-76; fotografia en la primera pàgina). Entre els textos musius de noms dubtosos hi ha el de l'Alcúdia d'Elx, ara al Museu de les Excavacions d'Alcúdia (81-82; fotografia en la darrera pàgina) i el de Villa Fortunatus, de Fraga, ara a Saragossa, Museo Arqueológico (91-92; fotografia en la darrera pàgina).— J. P. E. [9246

Isabel Rosa MARTÍNEZ LÓPEZ, *La costa catalana segons Aviè (des del Golf de Sant Jordi fins al Cap dels Pirineus)*, dins «Butlletí del Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès-Nord», VIII (1992), 187-206.

El text d'Aviè, *Ora marítima*, és de darreries del segle IV p. C., però es basa en fonts tant gregues com llatines, que arriben al s. VI a. C. Ací en són reproduïts en traducció catalana els versos 512-533 (189), que l'autora sotmet a anàlisi bàsicament arqueològica, amb algunes referències a d'altres fonts clàssiques, intentant, primer, d'identificar les denominacions d'Aviè en la toponímia actual. Remarquem la descripció de Cal·lípolis (190), i el genitiu plural 'Barcelonum', que incidiria en el problema de si existiren dues Barcelones, una de romana al costat d'una d'indígena (195), detall que encaixaria amb

la possible arrel púnica de ‚Barcino‘ (191-192). La major part de l'article és dedicada a l'exposició d'allò que Aviè omet i d'allò que diu, extrems que són confrontats amb les respectives troballes arqueològiques. El dit text «mostra una costa ja poblada al segle VI a. C.» (205). Hi ha onze mapes o croquis.— J. P. E. [9247]

Marc MAYER, *Numi Emilià Dextre, un col·laborador barceloní de l'emperador Teodosi*, dins «Revista de Catalunya», núm. 64 (juny de 1992), 41-50.

Resumit el tema de la vitalitat cultural del grup cristià de Barcelona en el pas del segle IV al V (42), l'autor reproduceix la inscripció de Numi Emilià Dextre, procedent del fòrum de la mateixa ciutat (42-43). Dextre fou procònsol a l'Àsia i, amb d'altres, l'autor l'identifica amb l'homònim fill de sant Pacià, repetidament esmentat per sant Jeroni (44-45), que hauria estat personatge de total confiança de Teodosi. Mayer es pregunta si també sant Pacià seguí una certa carrera política i administrativa abans d'ésser bisbe (48-49).— J. P. E. [9248]

Vicent CASTELL MAIQUES, *Hagiotoponímia de San Vicente, Protomàrtir de València*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», 69 (1992), 103-157; i «Memoria Ecclesiae», III (1992).

Pàgines presentades com a treball global previ a «una prometedora investigació sobre este tema» (105). La primera base seria la «passio», el nucli de la qual seria «estrictament històric» (105), i hauria tingut el centre en la sepultura i basílica (106-107, amb part de la inscripció de Justinià de València). L'expansió vindria amb la dispersió de relíquies fins a Bari, amb *Historia parva* pròpia (108 i 146, nota 24), i amb més o menys llegendàries translacions del cos (117-123). Resultat fou el conjunt de literatura dedicada al sant en calendaris, martirologis o altres llibres litúrgics, i en la literatura cristiana fins al segle XII (114-117). També són resumides les notícies sobre monestir i església de Sant Vicent de la Roqueta ja en temps entorn la conquesta de Jaume I (110-111). La darrera part és un recorregut per llocs vicentins sobretot de València, per a cada un dels quals l'autor aplega notícies passades.— J. P. E. [9249]

Victor SAXER, *La notice «Tantum autem gratiam» (BHL 8634-8636) et les sanctuaires de saint Vincent en Gaule franque*, dins *De Tertullien aux Mozarabes*, Tome I: *Antiquité tardive et christianisme ancien (IIIe- VIe siècles)* (Collection des Études Augustiniennes. Série Antiquité, 132 = Mélanges offerts à Jacques Fontaine), París, Institut d'Études Augustiniennes 1992, 59-67.

[Estudi que cal afegir als ja coneguts dels lectors d'ATCA, XII (1993), 569-570, núms. 8421-8422, i als allí assenyalats]. L'autor s'ocupa de la notícia relativa a esglésies de la Gàl·lia dedicades a sant Vicent màrtir, coneguda pel seu incipit «Tantum autem gratiam...», críticament editada al final (66-67). Transmesa per tretze manuscrits, el més antic dels quals procedeix de París, Saint-Germain des Près (actual ms. lat. 11756 de la Bibliothèque Nationale, d'entorn del 870), i el següent de Sant Marçal de Llemotges (lat. 1764 de la mateixa Biblioteca, del segle X), en doble versió més o menys extensa. L'autor creu que la primitiva és la més llarga i que seria contemporània de la còpia del primer manuscrit (64). Les seves dades coincideixen amb les que proporcionen les respectives històries de les esglésies que hi són esmentades, raó per la qual cal considerar sòlides les seves informacions (64-65).— J. P. E. [9250]

Patrick J. GEARY, *Furta Sacra. Thefts of Relics in the Central Middle Ages*. Princeton (New Jersey), Princeton University Press 1990, 220 pp.

En el curs de l'exposició, l'autor subratlla diversos aspectes de la *Translatio beati Vincentii* del monjo Aimó (com el de presentar el somni del monjo Hildebert d'anar a València a cercar les despulles de sant Vicent màrtir com una forma de propaganda a favor del monestir de Conques, 61; o el del seu influx en altres narracions de 'translationes', 122-123). El dit text es conserva a París, B. N., lat. 13760, acompanyat d'un sermó potser del segle IX per a la festa del mateix màrtir, del qual és transcrit un fragment, que recorda tant l'adquisició de la túnica del sant a Saragossa el 527 com la troballa del seu cos al temple que li era dedicat a València (137; cf. 155).— J. P. E. [9251

Josep AMENGUAL I BATLE, *Vestigios helenizantes en la circular de Severo de Menorca* (418), dins «Hom. Nadal», 233-242.

La circular de Severo de Menorca. Versión castellana, dins «Hom. Nadal», 243-275.

El viatge d'Orosi a Hispània amb les despulles del protomàrtir Esteve començà a l'Orient; Theodorus, el principal jueu de Menorca, té una gran formació grega i pretén el títol grec de 'patèr patèron'; també porten noms grecs les persones que l'envolten: la seva esposa, Artemia o Artemísia, Meletius i Galilaeus; també en la comunitat cristiana consta una Theodora; i hom pensa a refugiar-se a l'Orient, si els sobresalts dels bàrbars continuen. Al final hi ha informació de les diverses edicions de la dita *Circular*.

La traducció castellana de l'*Epistola* de Sever de Menorca és nova, realitzada després de conegudes les lletres de Consentius a Sant Agustí, i és completada amb divisions, títols i sotstítols del mateix Josep Amengual.— J. P. E. [9252-9253

Anscari M. MUNDÓ I MARCET, *Els bisbat d'Ègara de l'època tardo-romana a la carolíngia*, dins «Sim. Esglésies Terrassa», 41-49.

Recordada la llista d'autors que des de l'època del Renaixement han parlat del bisbat d'Ègara, fixa l'atenció en les actes «preses en estenografia» (41) del sínode romà del 465, del qual és exposada la tradició textual i analitzats els components, entre els quals destaca una lletra dels bisbes de la Tarraconense i la resposta negativa del papa Hilar i del dit sínode al fet que el bisbe Ireneu succeís Nundinàrius de Barcelona al cap d'aquest bisbat, amb transcripció de fragments de tots dos escrits (42-43). L'autor afirma que Ireneu era (o feia de) bisbe d'Ègara des d'entorn del 460 i que el bisbat hauria estat creat durant la dècada anterior (44). Després el bisbat és conegut sobretot per la presència dels seus bisbes en concilis, començant per la de Nebridi d'Ègara en «diversos concilis del seu temps» i per la de Sifroni en el III concili de Toledo, bisbe també esmentat en *De fisco Barcinonensi* (45). Després del 711, en què «no queden notícies de permanència de cap bisbat català» (46), Ègara segueix present en les diverses llistes de seus episcopals d'Hispània (47). En la documentació carolíngia ja només apareix el «Terracium castellum», car el Baio supervivent de l'església visigòtica, documentat a Terrassa i, sembla, sepultat a Sant Pere de Clarà d'Argentona, no devia encaixar en l'esquema eclesiàstic de l'Imperi dels Francs (48). Després, el bisbat d'Ègara ja només seria un record local (49).— J. P. E. [9254

Brigitta STOLL, *Drei karolingische Matthäus-Kommentare (Claudius von Turin, Hrabanus Maurus, Ps.Beda) und ihre Quellen zur Bergpredigt*, dins «Mittelateinisches Jahrbuch», 26 (1991 [1992]), 36-55.

El comentari de Claudi de Torí seria del 815, el de Ràban poc posterior al 820. El problema de llurs relacions ha estat estudiat durant aquest segle i la majoria d'autors han vist en Claudi la font de Ràban: Valentin Rose, Anton E. Schönbach, Wolfgang Huber, Fidel Rädle (39-40). L'autora esbrina les fonts de Claudi en els capítols V-VII de l'*Evangelii de Matheu*: Agustí és la principal, seguit de Jeroni, Lleó, Hilari i Gregori (50-53) i les analitza arribant a la conclusió que Claudi no deu res a l'exegesi dels irlandesos (53-54); i que només en un cas (Mt VII, 12) es pot plantejar la dependència verbal de Ràban envers Claudi, si no han pouat ambdós d'una font comuna (55).— J. P. E. [9255]

Alejandra de RIQUER, *El Scottus-sottus en Teodulfo de Orleans: un ejemplo de burla e invectiva en la literatura carolingia*, dins «Cultura Neolatina», LII (1992), 201-229.

Recordada l'animadversió amb què hom mirava els irlandesos en la cort carolíngia, als quals hom acusava de pretendre passar per savis i d'ésser només uns xerraires (206-211), l'autora analitza els díctics amb els quals Teodulf acusa un dels dits irlandesos d'infidel a la paraula donada en el *Carmen XXV*, en especial aquells en què juga a suprimir la segona lletra de la paraula 'scottus', d'on resulta 'sottus' (214-217); i aquells altres en què l'omple d'insults i l'arruca (218-220). En el *Carmen XXVII*, després d'acusar-lo de traïdoria, el qualifica amb el 'trinomen' de 'scottus sottus cottus' (221), que l'autora interpreta com 'un juego de palabras' (221). Les darreres pàgines són dedicades a la composició d'algun deixeble o admirador de Teodulf: *Versus ad quendam Scottum nomine Andream*, on, ultra la repetició de furibundes invectives a la seva ignorància, trobem que el dit personatge es deia Cadac i canvià el nom pel d'Andreas (223-229).— J. P. E.[9256]

Ferran VALLS I TABERNER, *Estudi sobre els documents del comte Guifré I de Barcelona*, Barcelona 1992, 56 pp.

Reproducció de l'estudi del mateix títol publicat l'any 1936 dins «Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris Històrics i Lingüístics».— J. P. E. [9257]

Xavier PUIGVERT I GURT, *La introducció del delme a la Marca Hispànica*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 13 (1992), 117-125.

L'anàlisi de les compilacions documentals d'època carolíngia porta l'autor a concloure que en el primer moment posterior a la reconquesta l'Església es finançà participant en la tercera part del fisc (120); i que el delme només s'hauria començat d'introduir en la segona meitat del segle IX; que «l'instrument mitjançant el qual va instituir-se el nou *statu quo* va ésser l'acta de consagració i dotació de nous temples» (121); i que al bisbat de Girona hauria estat imposat per manament episcopal a començos del segle X (122). «A les diòcesis de la *marca* l'aparició del delme acompanya la instauració de les primeres canòniques» (123). Hi ha bibliografia (123-125).— J. P. E. [9258]

Joan BADIA-HOMS, Benjamí BOFARULL GALLOFRÉ, Enric CARRERAS VIGORÓS, Miquel-Dídac PIÑERO COSTA, *Els habitants i el terme de Vilamacolum a principis del segle X*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», XXV (1992), 35-61.

Dos documents del 913, el primer dels quals només conegut per còpia del 1185, conservats a Sevilla, Archivo Ducal Medinaceli, *Secció Empúries*, ací transcrits (53-61), informen de l'intent del comte d'Empúries de sotmetre els caps de casa de Vilamacolum, tots aloers, a prestacions feudals, entre les quals les «scubias quod usitato vocabulum dicunt quitas» (55; cf. 38); dels noms de la trentena llarga d'afectats i dels dels altres

per alguna raó presents en el dit acte (57-61, entre els quals un d'àrab: Abderrahem, 41); i dels límits del terme (croquis: 51), dins el qual, ultra la 'baselica', hi havia una cel·la, que els autors proposen d'identificar amb l'indret de Sant Valentí (49).— J. P. E. [9259

Antoni M. UDINA I ABELLÓ, *L'administració de justícia en els comtats pirinencs (segles IX-XII)*, dins «Misc. Lladonosa», 129-145.

L'autor vol aprofundir en la diferència entre l'administració de justícia en els comtats d'Urgell i de Cerdanya dels segles IX-X i la dels XI-XII. Aquella administració ens és coneguda per tres classes de documents: judicis, juraments sacramentals i 'quaerimoniae' (130-131; resum d'una 'quaerimonia', 137-138). L'estudi es basa en quaranta-nou de tals documents, el quadre dels quals és a la pàgina 143. Els jutges haurien estat tècnics en els dos primers segles esmentats, i tendeixen a ésser nobles o aristòcrates en els altres (131-134). Pledegen classes superiors entre elles sobretot per castells (136), i els pagesos només en quatre casos compareixen com a demandats (134-135). Ultra els documents i els testimonis, ja en el segle XI constatem proves com el «judicium aquae calidae» i el duel (140-141). El judici s'acaba amb el reconeixement del dret per part del perdor, amb la consegüent restitució, o amb sentència formal (141-142). En apèndix trobem deu fragments textuais, en els quals és al·legat el *Liber iudicum* (144-145).— J. P. E. [9260

Lydia T. MIL'SKAJA, *Staatliche Herrschaft und Entwicklung des feudalen Eigentums in Katalonien vom 10. bis 12. Jahrhundert*, dins «Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus», 14 (1990), 75-80.

L'autora estableix una tesi: Després de la desertització causada per la Reconquesta, foren restablerts els drets i les relacions feudals, que arribaren al cim en el segle XII sota la directa col·laboració del comte-rei de Barcelona. Segons ella, l'empenta de la Reconquesta no era el desig de l'or musulmà, ans la conquesta de la possessió de la terra amb la imposició de drets feudals (76). Els documents contemporanis demostrarien que les aprisions i el corresponent dret al·lodial eren concessions del comte a grans senyors de la terra i un mitjà de sotmetre els petits propietaris a les relacions feudals: «Si hom analitza terminològicament les fonts, aquestes manifesten les característiques peculiars dels alous, llur limitació i condicionament fàctic» (77); àdhuc els 'milites' eren sotmesos als 'mals usos' (77), i el comte podia imposar la destrucció de llurs castells (78). Seria ben documentada la senyoria discrecional del comte damunt pastures i boscos i corrents d'aigua. «El poder sobirà del comte-rei constituïa una font directa de l'establiment de la propietat feudal». Al final hi ha indicació de publicacions recents sobre el tema (79-80).— J. P. E. [9261

Jesús ALTURO I PERUCHO, *El glossari llatí en escriptura visigòtica de la Buergerbibliothek de Berna, Ms. A.92.3.*, dins «Faventia», 14 (1992), 43-52.

El dit glossari és escrit amb lletra visigòtica, dins la qual compareixen dues lletres ('a' i 'g') i una lligadura ('ct') carolines. Seria del segle IX, copiat a Septimània entorn del 820 o a Catalunya entorn del 870. El text és del tipus *Abstrusa 7*, i l'autor assenyalava tant variants com coincidències amb d'altres còpies (47-48). Hi ha fotografia (44-45) i transcripció del fragment (*Exemta - Grandinatui*) amb aparat crític (49-52).— J. P. E. [9262

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Los folios de guarda del manuscrito París, Bibl. Nat. Lat. 6113, un Commentarium in Lucam de Beda del siglo IX*, dins «Historia Instituciones Documentos», 19 (1992), 1-6.

Bifoli anterior al central d'un plec, escrit en el segon quart del segle IX amb lletra carolina, on encara perviuen reminiscències visigòtiques, en terra catalana o narbonesa (l'autor s'inclina per aquesta) (1-2). És un fragment del *Commentarium in Lucam* de Beda, autor aleshores copiat a Catalunya (3, nota 13). Són transcrites les variants textuals que difereixen de la recent edició del «Corpus Christianorum» (4-6).— J. P. E.

[9263]

Cebrià BARAUT, *La data i el lloc de la mort del comte Borrell II de Barcelona-Urgell*, dins «Urgellia», X (1990-1991 [1992]), 469-472.

Retrobat l'original del testament del dit comte i de la seva publicació sacramental en l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell, hom ha de col·locar la seva mort entre el 24 de setembre i el 13 d'octubre del 993, corregint així la datació del 992 establerta per Jaume Caresmar i comunament acceptada. Quant al lloc, l'autor s'inclina a creure que morí a Castellciutat, primitiva residència dels comtes d'Urgell.— J. P. E.

[9264]

Josep M. SALRACH, *Agressions senyoriales i resistències pageses en el procés de feudalització (segles IX-XII)*, dins *Revoltes*, 11-29.

L'autor comença amb una caracterització de les fonts: per als segles IX i X disposem bàsicament d'actes de judicis; per a l'onzè, de més a més, de definicions, convivències, dotalies, decrets de pau i treva, «clamores» o «rancunas», capbreus; per al dotzè, cal afegir les «quaerimoniae» (11-12). Per a l'autor, els actes de judicis són com un termòmetre de les tensions socials d'aquells segles i un dels indicadors del dit pas vers el feudalisme seria la progressiva admissió o imposició de la prova de Déu mitjançant l'aigua bullent, sempre a favor dels poderosos, església inclosa (de vegades a favor dels pagesos, de vegades dels nobles), en lloc de les proves objectives (13-15). El segle XI hi ha casos documentats en què la justícia és feta servir per convertir l'aloer en amo útil (16); i encara que l'Església i senyors es discutissin, el perdedor era sempre el pagès (17); i, si d'una banda la violència era gairebé legalitzada, les sagreres i la Pau i Treva constituïen un fre «contra els excessos de la jove aristocràcia feudal»; l'altre fre era l'autoritat comtal, tot i que en molts casos «sembla que encoratjaven la privatització de béns i drets públics» (18). El resultat fou la vigència generalitzada del sistema feudal, en el qual de la tasca o onzè dels fruits s'havia passat al cinquè, al quart, i de vegades a la meitat; i havien augmentat arbitràriament les càrregues públiques (19). El segle XII presenta «la pràctica reiterada, quasi sistemàtica del pillatge» (20), protagonitzada pels agents dels nobles, «els castlans, els «milites» i els batlles, nouvinguts al festí senyorial» (20), i practicada en totes direccions: pagesos, nobles i eclesiàstics. Per això, tots redactaven «querimònies» i «clams» (21-24). Una de les formes de violència, el segrest, hauria preparat la remença (24); el poder havia passat de les mans comtals a les dels senyors dels castells i així havia nascut una nova classe social, la dels «milites» (25); la violència s'havia incrustat en la lògica del sistema feudal (26). En la cort de Cervera del 1202, la violència feudal era legalitzada i la resistència pagesa resultava il·legal; la cort de Barcelona del 1282 introduiria la remença en el dret constitucional del país (28).— J. P. E.

[9265]

Flocel SABATER, *Judici entre Ramon Berenguer IV i Bernat d'Anglesola*, dins «Ilerda. Humanitats», XLIX (1991), 129-142.

L'acta del dit judici es conserva a l'ACA, *Canc.*, *Pergamins de Ramon Berenguer IV, sense data*, seria datable d'entre el gener i el juny del 1162, i és ací d'alguna manera transcrit

(141-142). Hi són exposades i judicialment sentenciades les malifetes i injustícies de les quals respectivament s'acusaven els dos personatges esmentats en el títol. La introducció s'esmerça a documentar els nobles que figuren formant part del tribunal (130-132); subratlla el fet que la justícia és dictada ‚secundum curiae consuetudinem‘, per tant d'acord amb normes feudals [no, per tant, com abans, ‚secundum leges (gothicas)‘] (132-134); intenta de precisar les queixes d'ambdues parts (135-137), tot i que en aquest cas la superioritat, àdhuc jurídica, del comte de Barcelona li proporcioni algun privilegi en l'acte del judici (138-139); i defensa l'autenticitat del document, tot i que, tal com succeeix sovint en les ‚quaerimoniae‘, li manquin els signes de validació (140-141).— J. P. E. [9266

Josep TRENCHS, *La rima leonina y las suscripciones documentales catalanas (siglos XI-XIII)*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 327-350.

Hom pot veure el resum d'aquestes pàgines dins ATCA, VI (1987), 469, núm. 3526.— J. P. E. [9267

Gener GONZALVO I BOU, *La memòria dels comtes de Ribagorça*, dins «Misc. Lladonosa», 77-88.

Recordada l'escassetat de cròniques comtals catalanes, l'autor s'ocupa de la d'Alaó, centrada en les raguèlies comtals de Pallars-Ribagorça, de la qual són conegudes tres versions, la primera escrita per l'autor del *Cartulari d'Alaó*, el monjo Domènec d'Alaó entorn dels anys 1080-1090, i reelaborada en dues ocasions fins al 1154. Totes tres redaccions foren publicades per Ramon d'Abadal i de Vinyals (78). L'autor, inspirant-se en les teories de J. E. Ruiz Domènec sobre les estructures de parentiu dels llinatges feudals, analitza les variants introduïdes en les redaccions segona i terça, algunes d'elles contràries a les dades de la documentació contemporània, tendents a l'enaltiment dels orígens de la nissaga en Bernat-Unifred (80-81), al del predomini monàrquic obtingut amb Ramon Berenguer IV (86), i al del seu panteó en el monestir de l'autor, el d'Alaó (85); en canvi, «deixa en l'obscuritat el punt fonamental de la procedència dels membres femenins» (87).— J. P. E. [9268

Josefina MATEU IBARS, *Libri penitentialis fragmenta saeculi XI (Bibl. Univ. Barcelona, MS. 228, ff. 120r-125r)*, dins «Revista Catalana de Teologia», XVI (1992), 201-214.

El dit volum fou salvat per Marià Aguiló i així entrà en la Biblioteca de la Universitat. Ací és reproduïda la llista dels seus textos, el cinquè dels quals és els *Capitula ad praesbyteros parochiae suae* de Teodulf d'Orleans (202, nota 5), amb indicació dels ja publicats; són resumides les característiques tècniques de les pàgines i algunes de les particularitats gramaticals del *Liber paenitentialis Vallicellianus I*; i és indicada la bibliografia, tant genèrica com específica. Són transcrits i acompanyats d'aparat crític els textos *Incipit confessio ad Deum et hominem* (205-206), *Confessio cotidiana fratrum ad invicem* (206-208), *De mulieribus* (208-209), i *De praesbyteris* (209-210). Hi ha reproducció fotogràfica de dues pàgines (211 i 213).— J. P. E. [9269

Antoni MARGARIT I TAYÀ, *Els Castellvell, «vescomtables» del Tarragonès*, dins «Recull Fletxa», 53-61 i un desplegable.

La documentació ja publicada de Sant Cugat del Vallès i de Santes Creus, o de l'antic arxiu comtal, o d'altra d'ACA, *Canc., pergamins de Ramon Berenguer III*, permet a l'autor

no sols de reconstruir la família Castellvell del 833 als primers decennis del segle XII en el desplegable del final de l'article, ans encara de defensar la tesi que la societat catalana dels segles X-XI reposava damunt «els dos pilars de la ,visió patrimonial' en l'ordre econòmic, i dels ,lligams de la seva fe' afegits als naturals de la sang» (61). [Però «per vocem parentorum meorum» s'ha de traduir «pels drets dels meus parents» o «pels drets dels meus pares»? (55). I el fragment transcrit en la pàgina 59 no sembla que pugui ésser pres a base de qualsevol demostració, car és totalment formulari en tots els documents que segueixen la pauta ,Placuit animis meis...', cf. ATCA, II (1993), 399, i sovint en els volums successius].— J. P. E. [9270

Gener GONZALVO I BOU, *Les constitucions de Pau i Treva*, dins *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia 1992, 31-42.

L'autor ha publicats estudis diversos sobre el tema de la Pau i Treva a Catalunya, resumits per als lectors d'aquest anuari [VII-VIII (1988-1989), 525-526, núm. 4504; XI (1992), 620-621, núms. 7527-7528; XII (1993), 576-577, núm. 8446]. Ací resumeix les successives constitucions del segle XI promulgades per les assemblees de Vic presidides per l'abat i bisbe Oliba els anys 1027, 1030, 1033 (33-36), i llur revalidació en diverses assemblees comtals dels segles XI-XIII (37-38). Trobem reproduïda a color la miniatura corresponent del *Llibre verd*, de Barcelona, AHCB (35), i en apèndix transcrits i traduïdes al català les constitucions de Vic 1033 (39-42), amb una tria bibliogràfica (42).— J. P. E. [9271

Martí AURELL [I CARDONA], *Mariage et pouvoir en Catalogne: Lucia de la Marche (ca. 1030-1090), comtesse de Pallars Sobirà*, dins *Histoire et Société. Mélanges offerts à Georges Duby*, I, Ais de Provença, Publications de l'Université 1992, 53-67.

L'autor intenta d'esbrinar allò que representà per al comte de Barcelona, Ramon Berenguer I, la integració de Llúcia de la Marche, germana de la seva amant-muller Almodis, dins la família comtal barcelonina i les intencions de la política matrimonial en relació a la dita Llúcia, primer en prometre-la per muller a Guillem II de Besalú el 1054 i el 1057 (55-59), i en casar-la després amb Artal I del Pallars-Sobirà el 1058 (59-62). En ambdós casos foren lliurats, en concepte de ,cambra' i de dot de la nova comtessa els castells més pròxims al comtat de Barcelona, segurament a fi d'evitar atacs a través de les respectives zones frontereres. S'han conservat quinze documents relatius a la dita Llúcia, els de Besalú publicats per Francesc Monsalvatge, els altres en fons diversos com el *Liber feudorum maior* o a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell. [El «non identificé Ecclesias albas», 58, no costa d'identificar amb Guialbes, a Vilademuls]. Hi ha arbre genealògic (63) i croquis geogràfic dels comtats catalans (64).— J. P. E. [9272

Gerard FRANSEN, *Canonistica minora*, dins «Houd Voed Bij Stuk». *Xenia Iuris Historiae* G. van Dievoet oblata, ediderunt F. STEVENS, D. van den AUWEELE, Luvaina, Universitat Catòlica 1990, 33-54.

El ms. de l'ACA, Sant Cugat, 55, «contient un nombre impressionant d'oeuvres juridiques et canoniques, au demeurant assez rares, dont la majorité est antérieure à 1200» (33). L'autor es limita a destriar els textos dels folis 43-58, indicant els ja publicats (34-35). Ací presenta i transcriu els següents: *De presumptionibus*, dels ff. 57r i 56v (36-42); un discurs de promoció, del f. 57r (43-44); una qüestió disputada entorn de suplantació

de personalitat de l'hereu, del f. 57v (45-47); i dues qüestions de Robertus Modicipassus, dels ff. 43r i 58r (47-54).— J. P. E. [9273]

Rosa ALOY, *La il·lustració del Sacramentari de Vilabertran*, dins «Revista de Girona», núm. 150 (gener-febrer 1992), 62-65.

Pàgines definides per l'autora com a «nota que cal qualificar explícitament d'introductòria» (65). Ella es fixa en els dos estils de la il·lustració del f. 12v. de la *Biblia de Burgos* (figura núm. 1) i subratlla «la relació d'aquest segon estil de la Bíblia amb l'àmbit català» (63) no sols amb llibres il·lustrats, ans també amb algunes taules pintades relacionades amb les comarques de Ripoll i d'Osona i més en concret amb les il·lustracions dels folis 29v i 30 del ms. lat. 1102 de la Bibliothèque Nationale de París (figures 2-3). Inversament, un altre miniaturista del dit volum, fol. 100v (figura 5), potser francès, hauria influït en algunes inicials de la *Biblia de Burgos* (64).— J. P. E. [9274]

Pere J. QUETGLAS, *The Muses of the 'Cançoner Eròtic' of Ripoll*, dins «Mittelateinisches Jahrbuch», 26 (1991 [1992]), 133-139.

L'autor es pregunta si les figures femenines del *Cançoner de Ripoll* fan referència a dones reals, tal com pensava Lluís Nicolau d'Olwer, o són abstraccions, tal com afirma Winfried Offermann, i s'inclina per la realitat, en concret per a tres d'elles: la Judit, la 'Comitissa Frantie', i la Guilibertis / Guilibergis. Judit seria Judit de Lorena, i ella mateixa podria ésser la 'Comitissa Frantie'. Guilibergis seria Inguilbergis, abadessa de Sant Joan de les Abadeses (136), la fama de la qual i el fet que per culpa d'ella s'hagué de suprimir el monestir femení de Sant Joan els primers anys del segle XI encaixarien amb la identificació (136-137); la seva presència en la llegenda del Comte Arnau i en la memòria popular fins als nostres dies explicaria també el fet d'ésser esmentada en set de les poesies de Ripoll.— J. P. E. [9275]

Blanca GARÍ, *Pisa y el control del Mediterráneo nordoccidental. Carta de los cónsules de Pisa a Ramón Berenguer IV a mediados del siglo XII*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 13 (1992), 9-16.

La dita lletra, conservada a l'ACA, *Canc.*, *Pergamins de Ramon Berenguer IV*, sense data núm. 22, ací transcrita (15-16), és ocasió de recordar els inicis de les relacions tant de la república de Pisa (expedició a Mallorca, *Liber Maiolichinus*) com de la de Gènova amb el comte de Barcelona, a fi d'assegurar-se facilitats comercials tant a Provença com a Catalunya (10-12). La lletra, però, explícita la tensió incipient entre Pisa i Gènova, raó per la qual l'autora la data d'entorn del 1145 (14-15).— J. P. E. [9276]

Patrick Michael THOMAS, *Strophic Structure as an Aid to Interpretation: Guillem de Cabestans's Cansó I*, dins «Romania», CXI (1990 [1992]), 254-257.

En la dita cançó, el poeta començaria les estrofes amb una nota positiva i les acabaria amb una contraposició negativa. Però l'estrofa cinquena sembla ésser una excepció, car tota ella seria lloança de la dama; l'autor proposa de traduir el darrer vers «c'a las pros n'esta garnida» per «from the best from them she is furnished», donant a la proposició 'a' el significat de la llatina 'ab', no pas el de l'ad' (356-357).— J. P. E. [9277]

Gerold HILTY, *El poema iberorrománico citado por el trovador Ramón Vidal*, dins «Misc. Colon», 91-104.

Dins el seu *So fo e'l temps c'om era jays...*, Ramon Vidal de Besalú integrà una octava escrita en castellà, octava que B. Alart també publicà a base d'un manuscrit perpinyanès: «Tal dona no quiero (servir)...» (93-94). L'autor recorda que hom ha defensat que l'original de la dita octava era escrit en (gallec)-portuguès (97), i després d'analitzar-ne les diverses versions, arriba a la conclusió que «el original del poema sea español y que el manuscrito de Perpiñán nos haya transmitido el texto bastante fiel» (102). La bibliografia és a les pàgines 102-103.— J. P. E. [9278]

Raimon MAIDEU I MIR, *Mataplana, cort trobadoresca*, dins «Revista de Girona», núm. 152 (maig-juny 1992), 69-72.

La primera part de l'article recorda allò que diversos trobadors digueren dels Mataplana: Ramon Vidal de Besalú, Guillem de Tudela, Guillem de Berguedà i les seves terribles invectives, Ramon de Miraval, Reculaire i Blacatz; després, esmenta la mort d'Hug de Mataplana a conseqüència de la desfeta de Muret, les tres composicions que són certament d'ell i les dues que li són atribuïbles. El de Mataplana hauria estat «casal únic per la seva riquesa literària en la Catalunya medieval» (71).— J. P. E. [9279]

Arcadi GARCIA, *Les quintalades dels mariners*, dins «Misc. Colon», 17-35.

L'exemplar del *Llibre del consolat de mar* de l'AMV dedica dos capítols, el XLI i el XLII, a les quintalades, el primer en català, el segon en llatí, ací transcrits (32-33). Llur antiguitat sembla ésser inversa, car el llatí podria ésser de procedència catalana, redactat el 1266-1271, el català, de mallorquina, dels anys 1343-1345 (29). L'autor relaciona llurs diferències amb les dues formes d'explotar una nau: de forma personal cada un dels (setze) parçoners la seva pròpia part, o de forma (com)unitària, sota la responsabilitat del 'senyor de la nau', disposant de mà d'obra contractada (20-21), explica cada un dels productes contemplats en els dits capítols (25-26) i les dues maneres de determinar la quantitat de mercaderia que podia carregar, respectivament, el parçoner, o el mariner contractat (27-28). Conegut com a *Costumes de la mar*, el *Llibre...* hauria gaudit de reconeixement oficial fora de la corona catalano-aragonesa (31). Hi ha dues pàgines de bibliografia específica (33-35).— J. P. E. [9280]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Fórmula d'abjuració d'un matrimoni de valdesos barcelonins*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 331-346.

La dita fórmula, llegida entre el 1216 i el 1227 davant el bisbe de Barcelona, Berenguer de Palou, és copiada en el volum de Roma, Biblioteca Nazionale, Sessor. 15, ací descrit (332-338), després de la *Summa de paenitentia* de sant Ramon de Penyafort. L'anàlisi de la doctrina refusada en l'abjuració condueix a identificar-la com a valdesa (339-344). El text és transcrit en les pàgines 345-346.— J. P. E. [9281]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Unes regles per a la comprensió de les citacions jurídiques de la «Summa de casibus» de sant Ramon de Penyafort: obra d'ell mateix?*, dins «Misc. Jubany», 485-490.

Les dites regles eren fins ara inèdites a Metz, Médiathèque de la Ville, ms. 90, i foren copiades al final del volum potsar a començaments del segle XIV. L'autor les transcriu (487-489) i exposa les raons per les quals és enraonat de preguntar si són del mateix sant Ramon de Penyafort (486).— J. P. E. [9282]

Stephan KUTTNER, *The Barcelona edition of St. Raymond's first treatise of canon law; Zur Entstehungsgeschichte der Summa de casibus des hl. Raymund von Peñafort; i Raymond of Peñafort as editor: the 'decretales' and 'constitutiones' of Gregory IX*, dins Stephan KUTTNER, *Studies in the history of medieval canon law (Collected studies series CS 325)*, Variorum reprint, Hampshire 1990, 371 pp.

Reproducció anastàtica dels tres estudis publicats respectivament els anys 1950, 1953 i 1982. [El darrer fou resumit dins ATCA, IV (1985), 560, núm. 2068].- J. P. E. [9283

Donald J. KAGAY, *Structures of Baronial Dissent and Revolt under James I (1216-76)*, dins «*Mediaevistik*», I (1988), 61-85.

Aquestes pàgines s'ocupen dels mitjans polítics, legals i militars utilitzats per Jaume I per esmunyir-se de la noblesa engallada i revoltada contra ell, sobretot entre els anys 1214-1228 i 1259-1275; aquesta segona onada fou exclusivament catalana, encapçalada pels Cabrera i els Cardona (62). L'autor fa la llista de les excuses exposades pels descontents i documentades en obres i fonts diverses, tant generals com individuals; tot plegat creava de vegades un ambient de desànim i de frustració entre els nobles (63). L'exèrcit que cada una de les dues parts podia formar no passava mai dels quatre-cents cavallers i mil peons, però la corona disposava de més enginyers bèl·lics (trabuc, fonèvol, mangonell, brigola) i de la contribució de les ciutats reials (64). A Catalunya, ambdues bandes cercaven justificació legal en els *Usatges* i en les lleis de Pau i Treva, en particular en aquells que precisaven les obligacions respectives de senyors i de vassalls; també en el dret de prescripció (67). El conflicte era anunciat mitjançant lletra de desafiament; de més a més, els malcontents es juramentaven en unions i lligues. El comte-rei podia recórrer als seus drets com a sobirà i a les seves obligacions de defensor de la pau per a tota la terra, i Pere Albert en féu una justificació teòrica, i els juristes de la cort reial, canonistes i romanistes, gairebé tots catalans i provençals, una aplicació sistemàtica (66). Normalment, tot s'acabava amb treves i arbitratges (68). Potser Jaume I fou massa indulgent amb els nobles rebels, però aquest era un expedient que li permetia de realitzar la seva gran obra de reconquesta (70). També en el punt de la insurrecció hi havia diferències entre Catalunya i Aragó (70-71). Hi ha quadre d'alçaments contra Jaume I entre el 1219 i el 1275 (72-74).- J. P. E. [9284

Antoni M. BADIA i MARGARIT, *Toponímia de la conquesta de Borriana segons la Crònica de Jaume I*, dins «*Misc. Colon*», 3-13.

Transcripció i anàlisi toponímica de les dues narracions, la primera de les quals relativa a l'expedició de l'exèrcit al setge de Borriana baixant per la conca del Palància (4-8); i la segona dedicada a l'anada ràpida del rei amb un petit grup a Peníscola en ésser-li anunciat que els sarraïns estaven disposats a lliurar-li la fortalesa (9-15). Alguns topònims no han pogut ésser aclarits encara. Un croquis dibuixa les dues rutes (10-11).- J. P. E. [9285

Vicente FORCADA MARTÍ, *El itinerario real en la conquista del castell de Peníscola*, dins «*Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*», LXVIII (1992), 93-130.

L'autor completa amb aquestes pàgines les dedicades a la conquesta de Peníscola, que hauria reforçat la de Borriana [cf. ATCA, XI (1992), 624, núm. 7541]. Ací es basa en la descripció que el mateix Jaume I féu en el *Llibre dels fets* de la seva cursa vers Peníscola en rebre a Terol l'anunci de la voluntat de rendició de la dita fortalesa (94-95). Per la seva banda, refa ara el camí i informa de la situació dels llocs esmentats en el dit llibre

(96-106). Trenta-nou fotografies completen la descripció textual (110-129), també il·lustrada amb dos croquis: el del camí seguit i el dels seus desnivells de Terol a l'Alto del Rallo (1650 m.) i d'allí a la Mediterrània, a Peníscola (130).— J. P. E. [9286

R[amon] FERRER NAVARRO, *Conquista y repoblación de la Vall de Bayrén*, dins *Els orígens de les nostres ciutats*, València, Real Academia de Cultura Valenciana 1991, 89-109.

Les dues parts d'aquest estudi es basen, respectivament en el *Llibre dels fets* i en el *Llibre del repartiment del Regne de València*. La narració del pacte de cessió amb Abencedrel, alcait de Bayrén, és la del *Llibre dels fets*, àmpliament transcrita (89-90; 107, transcripció). Al problema de si amb aquesta conquesta Jaume I trencà el pacte de set anys de pau amb Zayyan de València del 1238, l'autor respon que al sud del Xúquer el rei nomès li havia de respectar Dénia (94). Quant a la repoblació, l'autor distingeix les concessions de senyorius de les de béns en terres totalment reials, terres de secà i de regadiu i cases (98-102), atorgades a tres-cents quaranta-set repobladors, de només cent vint-i-quatre dels quals és coneguda la procedència, la major part -cinquanta set- catalans (103-106). La política reial s'encaminà a potenciar Gandia vora mar, deixant Bairén, a muntanya, com Castelló, Vila-real, Vila-joiosa i Santa Pola.— J. P. E. [9287

M. Desamparados CABANES PECOURT, *El Fuero de Teruel y los repobladores de Valencia*, dins «Aragón en la Edad Media», IX (1991), 25-29.

En el *Llibre del repartiment de València* consta la concessió el 1238 almenys d'una casa a un tal Aparicio de Terol. Set anys més tard [no pas quinze, com diu l'autora, 26], el 1245, es casava a València, d'acord amb el fur de Terol, una noia filla d'un Aparicio de Terol. L'acta notarial de dotació és a Madrid, AHN, *Clero*, carpeta 3.271, ací transcrita. Els *Furs de València* consentien la lliure opció per un altre fur, però l'autora creu que en aquest cas es tractava de doble residència.— J. P. E. [9288

Reuven AMITAI-PREISS, *Mameluk Perceptions of the Mongol-Frankish Rapprochement*, dins «Mediterranean Historical Review», 7 (1992), 50-65.

Les informacions d'aquestes pàgines es basen en gran part en fonts orientals, i així, per exemple, ens innoven que Ibn'Abd al-Zahir, en el seu *Rawd*, descriu els contactes amb governants orientals previs a la croada de Jaume I i del seu resultat nul per causa dels fortunsals de la mar (53-55 [cf. ATCA, X (1991), 559, núm. 6595]).— J. P. E. [9289

Pere Pau RIPOLLÈS, Maria del Mar LLORENS, *El tesoro de la Reina Mora: Monedas de Jaume I*, dins «Acta Numismàtica», 20 (1990 [1991]), 125-139.

De la troballa de més de cent peces el 1953 a Benifairó de la Valldigna, vuitanta-sis són ara al Museu de Prehistòria de València; ací són reproduïdes en fotografia (135-139) i comparades amb les d'altres troballes; també són descrites en les seves variants com a reals de València, de les emissions de 1247-1249 i la majoria de l'emissió del 1271; i com a croats de Barcelona de l'emissió del 1258. Figura en totes la inscripció del rei Jaume I (132-134).— J. P. E. [9290

Antoni DURAN I GUDIOL, *El Monasterio de San Victorián de Sobrarbe desde el siglo X al XIII*, dins «Aragonia Sacra», VI (1992), 7-54.

Encara que el tema caigui fora del camp d'aquest anuari, hi entren les pàgines 41-45, dedicades al priorat de Sant Vicenç de València, atorgat el 1172 a San Victorián, donació que Jaume I confirmaria; la dita possessió comportava la de Castelló [de la Plana], la qual fou refusada per tota aquesta universitat (41); també la política reial preferí col·locar Sant Vicenç de València en mans de Poblet, tot i que el justícia d'Aragó donés l'any 1288 la raó a San Victorián, en sentència ací transcrita (42-43); les diferències foren sotmeses a arbitratge, el qual indicà que el rei compensés San Victorián amb béns a l'Aragó i Poblet amb diners (44).— J. P. E. [9291

Mark D. JOHNSTON, *Parliamentary Oratory in Medieval Aragon*, dins «Rhetorica. A Journal of the History of Rhetoric», X (1992), 99-117.

Els autors han considerat que la retòrica civil desaparegué durant tota l'Edat Mitjana, pressupòsit només sostenible pel desconeixement (101) de la tradició retòrica catalana medieval, que l'autor es proposa de recordar de forma sumària, començant per la proposició de Jaume I del 1228, abans de la conquesta de Mallorca (100) i arribant al cim durant el regnat de Pere el Cerimoniós, que féu aplegar els seus discursos en volum independent (102-103). Fins al 1412 són vint-i-dos els discursos reials d'alguna manera conservats, deu dels quals pertanyen al gènere literari de l'arenga, tres al del sermó, essent mixts els nou altres (103). Recordats els actuals estudis, sobretot italians, en relació a l'arenga, l'autor es deté a analitzar la que li sembla més representativa, la d'Elionor de Sicília a les corts del 1365 (106-109); discursos-sermó serien el de Jaume II abans de l'expedició a Sardenya del 1323 (110), i sobretot el de Martí l'Humà davant el parlament del 1406, ací resumit en esquema (111-112); seria peça mixta la proposició del Cerimoniós davant el parlament de Tarragona del 1370 (114). Atès que allò que ens resta són reportacions o esquemes escrits per altri, l'autor recorda els problemes entorn del concepte d'autor' (115-116); i, atesa l'existència d'aquests materials, també planteja la relació entre teoria i pràctica oratòria civil, en uns segles en els quals la teoria sembla mancar (116-117).— J. P. E. [9292

Lola BADIA, *Llegir el llibre del rei Jaume*, dins «Serra d'Or», (gener 1992), 53-56.

L'autora es manifesta d'acord amb la tesi [defensada, però encara, sembla, no publicada] d'En Josep M. Pujol i Sanmartí, segons la qual darrera el *Llibre dels fets* hi hauria les narracions dites de viva veu pel mateix rei; i valora «el... rigor implacable de l'edició, amb la seva fidelitat a les grafies del manuscrit de Poblet i la seva generositat amb el report de les variants dels altres» (56), amb què procedí Jordi Bruguera en la del mateix *Llibre...* [cf. ATCA, XI (1992), 458-461].— J. P. E. [9293

Juan Manuel del ESTAL, *El Fuero y las «Constitutiones Regni Murcie» de Jaime II de Aragón (1296-1301)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», VIII (1990-1991 [1992]), 19-55.

L'estudi introductori de l'autor recorda els passos d'ocupació militar del regne de Múrcia per Jaume II de Catalunya-Aragó del 1296 (Alacant) al 1301 (Lorca, Mula, Alcalá) (22) i subratlla el fet que, tot i respectant de moment la legislació castellana subsidiàriament completada amb els *Furs de València*, ja des del primer moment el rei volgué que el nou regne tingués la seva pròpia constitució o *Furs de Múrcia*, l'elaboració dels quals fou encomanada als juristes murcians Martín de Dios i Juan de Meyán i al català Ramon Cabrer (25-26); foren promulgats a darreries del mateix any 1296 (28-29).

Cinc anys després, a petició de les poblacions, eren introduïdes en els furs algunes modificacions relatives a judicis, successions i ús de la violència, amb les quals eren completades les *Constitutiones Regni Murcie* del 1301 (30-35). Són transcrits en apèndix vuit documents dels anys 1296 a 1301, tots d'ACA, Cancelleria, *Cartes Reials Diplomàtiques* i *Registres*, tots relatius a la constitució del nou regne, d'entre les quals destaca el text complet, en català fora de l'encapçalament i la conclusió, de les *Constitutiones Regni Murcie* del 1301 (37-49), cada una de les quals fa referència a l'anterior i la modifica.— J. P. E. [9294

Josep TORNÉ CUBELLS, *Els confessionals del ms. 117 de la Biblioteca Universitària de Barcelona*, dins «*Analecta Sacra Tarraconensia*», 65 (1992), 7-140.

L'actual ms. 117 de la BU de Barcelona fou escrit en el pas del segle XIV al XV (76) i procedeix del l'antic convent de Santa Caterina. Ací n'és descrita la materialitat, indicats els deu textos (tres, almenys, són d'autor català) que hi són copiats (7-9), els primers quatre dels quals, tots ells confessionals, són transcrits i anotats: el primer és conegut per l'incipit *Pactum penitentia est...* (16-23); el segon, intitulat *Alius tractatus de confessione, editus a Magistro Sententiarum*, comença: «Primo, sacerdos debet interrogare...» (24-37); el terç s'intitula *Summa brevis de cognoscendis peccatis et penitentiis iniungendis* i comença: «Gula est peccatum mortale...» (38-61); el quart i darrer té el títol d'*Ordo ad investigandum peccata in confessione* i l'incipit fa: «Cum sacerdos accedit...» (62-66). També és transcrita una oració dels fidels (Oratio fidelium) en aragonès: *Otras fiestas no-y-à aquesta semana...* (67-68). Les pàgines següents (69-140) contenen l'estudi de l'autor el qual, a través dels dits textos «s'atansa a la religiositat i moralitat de la Corona d'Aragó medieval» (70). Comença definint el recull: «No es tracta d'apunts universitaris, sinó de reculls de material adaptats a gust del compilador» (76-77), una de les 'autoritats' del qual és sant Ramon de Penyafort (79). Resumida l'evolució de l'administració del sagrament de la penitència des de l'antigor fins a la irrupció dels frares mendicants (79-92), parla de la col·laboració de frares i prelats en les nostres terres (93-94) i resumeix les normes relatives a la confessió emanades dels concilis provincials de Tarragona (98-100) i allò que en general representen els confessionals (103-110), també entre nosaltres (104-107). Quant a aquest darrer punt, hom pot deduir dels dits confessionals que la societat en la qual incidien (i en la qual creixia la importància de la mà mitjana, 130), només era superficialment evangelitzada (118), que li era estat sobreposada l'estructura eclesiàstica (122-123) i que la simonia hi era un problema ben viu (119), com també la transgressió de les obligacions clericals, coneguda a base de la sèrie *Visitatum* de l'ADB (128), i la hipocresia dels religiosos (129).— J. P. E. [9295

Dolors BRAMON, *El passat àrabo-musulmà a Catalunya: ni tan lluny, ni tan a prop, ni tan aliè*, dins «*Revista de Catalunya*», març de 1992, 37-48.

L'autora recorda l'escassetat i el limitat abast de la bibliografia dedicada al tema dels àrabs a Catalunya, i així, l'edició de fonts no ha avançat des de Josep M. Millàs i Vallicrosa (38-39). Això no obstant, han estat clarificats una sèrie de punts (39). També creu que «cal anar amb compte amb les mistificacions» (42) en relació al tema dels mossàrabs; un cas concret s'hauria donat en la identificació de 'kanissa = església o comunitat de mossàrabs', que no pot ésser defensada com a fet general, ans ha d'ésser esbrinada en cada cas (42-44), norma que també propugna entre el minimalisme i el maximalisme a assenyalar arrels àrabs a topònims catalans (44-46). Hi ha una nota bibliogràfica (46-47).— J. P. E. [9296

Anna M. BALAGUER, *Troballes i circulació monetària: Corpus de les troballes de moneda àrab a Catalunya (segles VIII-XIII)*, dins «Acta Numismatica», 20 (1990 [1991]), 83-109.

En la primera part de l'estudi, l'autora agrupa les monedes trobades, d'acord amb llur temps d'emissió: dels temps de la conquesta i més pròxims (85-88), del període califal, amb particular atenció als mancusos de Barcelona de la primera meitat del segle XI, en els quals la inscripció és en àrab i en llatí (88-92), dels regnes de taifes (92-93), i dels períodes almoràvit (93-04) i almohade (94-96), amb els corresponents mapes de localització; la segona part, més descriptiva de les peces, ofereix transcripció d'inscripcions conegudes i bibliografia (96-199).— J. P. E. [9297

A. BOFARULL I COMENGE, *Tresoret de fraccions de dinar dels regnes de Taifes (segle XI)*, dins «Acta Numismatica», 20 (1990 [1991]), 111-122.

El tresoret fou trobat a la província de Conca; la majoria de les seves peces procedeixen de la taifa de València, segle XI, i de la de Dénia i les Balears (112). Ultra les fotografies (116, 118, 120), trobem transcripció àrab i traducció catalana de la inscripció de les darreres, de mitjan segle XI (121).— J. P. E. [9298

Pere BALAÑÀ I ABADIA, *Balaguer en temps dels musulmans (713-1106). Notes breus*, dins «Ilerda. Humanitats», XLVIII (1990), 91-106.

Al començament, l'autor aplega la bibliografia relativa al període sarraí de Balaguer (91). Entra directament en el seu tema distingint fonts històriques (92-93), biogràfiques (93) i miscel·lànies, d'entre les quals sobresurten les literàries. També distingeix quatre etapes en la dominació islàmica de la població: conquesta i ocupació, del 713 al 756; predomini de factors disgregadors, del 756 al 888; implantació centralista davant el perill cristià, del 888 al 1008; i el tràfec de les taifes, 1008-1106 (94-99). Són assenyalats i resumits en apèndix els fragments de divuit textos relatius a la població, alguns dels quals són anònims (99-101). Són transcrits les dues versions de la descripció d'ar-Ràzi (101-102), les dades d'Ibn Haiian sobre fortificació i govern de Balaguer (103-105), les d'Ibn Idari sobre llinatges àrabs, muladites i cristians (105-106), i sobre les darreres intervencions centralistes.— J. P. E. [9299

Dolors BRAMON, *Sitges a la frontera de Lleida. Una nota d'arqueologia lleidetana a partir d'uns textos d'al-Himyarî i d'al-Qazwîni*, dins «Misc. Lladonosa», 71-76.

Treballs arqueològics en el Pla de l'Almatà, a Balaguer, obligaren a concentrar l'atenció en forats, que són relacionats amb d'altres de semblants en indrets diversos tant de Balaguer com de Lleida; l'autora transcriu dos fragments d'al-Himyarî i d'al-Qazwîni (73-74), segons els quals en la comarca de Lleida els masos tenien passos subterranis, que servien d'amagatall en moment de perill sobretot bèl·lic; i posa la hipòtesi que llur denominació àrab sigui d'arrel romànica (al-fugug = fovea/foia) (75).— J. P. E. [9300

Jaume SASTRE MOLL, *Musulmanes en Mallorca, en la primera mitad del siglo XIV*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 25-50.

L'autor ha aplegat en l'ARM, *Reial Patrimoni*, les quaranta-cinc entrades al tresor reial per conceptes diversos relacionats amb sarraïns, del 1311 al 1343 (44-50); també les notícies ja publicades per autors diversos; i exposa «la casuística i situació de los esclavos musulmanes y libertos residentes en Mallorca» (25). Assistim a l'arribada de

captius de Menorca, que saturà el mercat (26); al fenomen de l'esclavitud (563 mallorquins consten propietaris d'esclaus musulmans del 1311 al 1339) i a l'esforç de pagar-se la llibertat (27-29), amb la consegüent informació sobre oficis (paletes i manobres, però també espartenyers, forners, teixidors, i qualque torsimany) (30-31); al fet que els musulmans ja alliberats seguien residint a l'illa (1220 persones comptabilitzades durant cinc anys entre 1311-1320; el quinquenni del 1325-1330 eren 705) (32-35). També hi hagué musulmans estrangers de pas per Mallorca, entre els quals es trobaven els ambaixadors (35-38, amb quadre: 37). La sortida de l'illa pujà al màxim el 1320 amb 538 i caigué al mínim el 1343 amb 35 (38-43). Entre el 1311 i el 1330, el nombre estimat de captius musulmans residents a Mallorca hauria estat de 2000, amb tendència a disminuir (44).— J. P. E. [9301

Plàcid PÉREZ, *Les mesquites i els banys de Sóller (S. XIII i XIV)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 29-60.

La documentació posterior a la conquesta, conservada en arxius diversos (ARM, AD de Girona, i Sevilla, Fundació Ducal Medinaceli, *Ampurias*), d'on són transcrits dotze diplomes (49-60), permet a l'autor deduir que hi havia hagut a Sóller dues mesquites, aleshores ja secularitzades (33-34); també hi havia un Hort dels Banys; aquests seguien morfonent-se fins a mitjan segle XIV, mentre l'hort era objecte de diversos establiments de terra (43).— J. P. E. [9302

Manuel SANZ DE BREMOND Y FRIGOLA, *El muro islámico en el castillo de Xivert*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 18-21.

En el dit mur hi ha una inscripció àrab, ací fotogràficament reproduïda (21), d'estil cúfic, la significació de la qual és objecte de formulacions diverses (20-21).— J. P. E. [9303

Miquel BARCELÓ, *La cuestión septentrional. La arqueología de los asentamientos andalusies más antiguos*, dins «Aragón en la Edad Media», IX (1991), 341-353.

[Després d'aquest títol, el text és en llengua catalana]. L'autor enceta el discurs fent referència a «un cert registre toponímic fragmentari i, sobretot, mal entès», de la segona meitat del segle X, que forniria l'evidència inequívoca d'assentaments àrabs i berbers a l'Alt Penedès, els quals haurien conviscut amb la població autòctona. I com que l'arqueologia no ha aportat fins ara cap dada, hom cerca la contraprova d'aquells assentaments en l'etimologia de topònims de la comarca, com la Múnia, la Mussara, Mediona, Gelida, Lavit, Calafell i el Garraf (344-347), topònims, per als quals són recordades les grafies en la documentació llatina medieval més antiga (*Cartulari de Sant Cugat del Vallès, Cartes de població*, etc.).— J. P. E. [9304

Ana LABARTA, Carmen BARCELÓ, *Miscelánea epigráfica*, dins «Al-Qantara», XIII (1992), 527-559.

En la dita miscel·lània hi ha descripció de dos fragments de làpides, en cada una de les quals hi ha part de sengles inscripcions funeràries; l'una, datada el 1181, fou darrerament trobada en les excavacions sota la Pia Almoïna de la Seu de València i era per a Abû-l-Hayyay (540-543); l'altra, ara al Museu Faller de València, núm. 1230, seria datable entre el 1040 i el 1050; era per a Muhammad b. Saher (547-549). Ambdues són transcrites, traduïdes al castellà, i la primera reproduïda en dibuix (542).— J. P. E. [9305

André BAZZANA, *Maisons d'Al-Andalus. Habitat médiéval et structures du peuplement dans l'Espagne Orientale*. Préface de Joseph PÉREZ. Volumes I-II (Collection de la Casa de Velázquez, 37. Archéologie XVIII), Madrid, Casa de Velázquez 1992, 524 i 304 pp.

L'autor es proposa en aquesta obra d'investigar la casa i el poblament medievals ibero-islàmics en l'actual País Valencià sota la perspectiva de la història social i amb els mètodes de l'arqueologia extensiva sobretot en ambient rural (14; i tot el capítol de les pàgines 42-61). Ultra l'estudi directe de les restes materials, el llibre aprofita les fonts àrabs, que ja compareixen en les pàgines 27-28 (cf. també 40: *Tractat de Tudmir*), les cristianes (especialment en el capítol dedicat a les poblacions i als seus termes, amb referències des del *Llibre del repartiment* fins a Josep-Anton Cavanilles; i el dedicat a l'impacte de la conquesta cristiana, amb referències freqüents a l'ACA), i en la bibliografia aplegada en les pàgines 451-498 del primer volum. Sobre aquestes tres bases, l'autor exposa el resultat de les seves investigacions en dues parts. En la primera trobem els següents capítols: els materials i llur utilització (66-88), la construcció de la casa ((89-116), les instal·lacions per a la vida diària (119-134), l'espai domèstic i el mobiliari (135-160), el tipus de casa destinada a viure-hi (161-186), i la casa en població i la casa a pagès (187-202). La segona part desplega els següents temes: geografia de l'hàbitat en el Balad Balensiya (207-237), les instal·lacions col·lectives (239-262), els mitjans de defensa i l'hàbitat fortificat (263-314), les poblacions i llurs termes (315-335), els refugis (337-353), l'impacte de la conquesta cristiana (355-376). El capítol de conclusions clou aquesta part expositiva (379-394). Segueix un apartat destinat a llista alfabètica toponímica de cada una de les restes localitzades, on són assenyalades les fonts tant àrabs com cristianes, i la bibliografia, que fan referència al lloc corresponent (397-450). El segon volum és tot ell dedicat a mapes, croquis i reproduccions fotogràfiques, però no conté inscripcions.— J. P. E.

[9306]

Maribel FIERRO, *The treatises against innovations (kutub al-bida')*, dins «Der Islam. Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients», 69 (1992), 204-246.

L'autora estableix una llista de dotze tractats dedicats al tema de les innovacions (207-209), el segon dels quals és el d'al-Turtûsî (Abu Bakr Muhammad b. al-Walîd Ibn Abî Randaqa) i el vuitè el d'al-Shâtibî (Abu Ishâq Ibrâhim b. Mûsa al-Lakhmî). El cos de l'article resumeix la posició dels dits autors entorn d'innovacions en la recitació i en la còpia de l'*Alcorà* (211-216), en els detalls de construcció de les mesquites (216-222), en l'observança del Ramadà (222-228), en la pregària (229-231), en les celebracions funerals (231-234), en l'alimentació i en el vestir (234), en el capteniment envers els recontadors d'històries (225), i envers les dones (235-236). Les pàgines 241-246 contenen la bibliografia.— J. P. E.

[9307]

ABU BAKR AL TURTÛSÎ, *Kitab al-bawadit wa-l-bida'*, edició a cura d'ABD AL-MAYID TURKI, Beirut, Dâr al-garb al-islâmî, 1410/1990, 504 pp.

Edició només coneguda per la recensió de Maribel Fierro, dins «Al-Qantara. Revista de Estudios Árabes», XIII (1992), 267-268.— J. P. E.

[9308]

Josefina VEGLISON ELÍAS DE MOLINS, *L'enyorança de la pàtria i la seua gent a través de dotze nous poemes d'Ibn al-Abbâr de València (1199-1260)*, dins «Misc. Fuster V», 5-26.

Resumida la biografia i recordades les principals publicacions del poeta valencià Ibn

al-Abbâr (5-7), l'autora es fixa en el seu 'diwan' publicat el 1985 a Tunis, ric de dos-cents quatre poemes i dos apèndixs. Vint dels dits poemes canten l'enyorança de la pàtria i de la família, romasa a València, cinc dels quals ja han estat publicats (7-8). L'autora en tradueix dotze més (9-19): «la poesia d'Ibn al-Abbâr guanya en profunditat quan s'adreça a aquells éssers estimats, l'absència dels quals tant el martiritza» (15). La figura retòrica més emprada seria la paranomàsia, «repetició de sons homòlegs amb un significat diferent dins el mateix vers» (20), cosa de la qual trobem mostres diverses (20-25). La darrera pàgina ofereix bibliografia (26).— J. P. E. [9309]

Josefina MUTGÉ I VIVES, *L'aljama sarraïna de Lleida a l'Edat Mitjana. Aproximació a la seva història* (Anuario de Estudios Medievales. Annex 26), Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques 1992, XXXII i 426 pp.

El present estudi té quatre parts. La primera ofereix la llista de fonts, limitades a seccions diverses de l'ACA (XIII-XVI), i la bibliografia (XVI-XXIX). De l'esmentat arxiu són tots els dos-cents documents relatius a la moreria lleidetana, datats entre el 1174 i el 1436, que ocupen les pàgines 191-383. Aquests documents, completats amb les dades proporcionades per autors diversos esmentats en la bibliografia, permeten de reconstruir aquells aspectes de la moreria lleidetana que més anaven vinculats a la corona, i són, per tant, coneguts per la documentació de l'Arxiu Reial: toponímia i demografia de l'aljama dels sarraïns (1-16), organització social i política a l'interior de l'aljama, càrrecs i estructura de poder (17-43); oficis més comuns entre els sarraïns de Lleida (45-61); les tensions de la convivència i de la segregació en relació a la universitat cristiana (63-79); els drets dels sarraïns de Lleida (81-99); règim judicial i delinqüència (101-120); economia i impostos (121-155: amb quadres); relació entre la corona i l'aljama (157-163); i els sarraïns i el camp (165-189, amb quadres tant de noms de sarraïns [168-178], com de conversos [179-187]). Les pàgines finals són ocupades per una taula única d'atropònims i topònims (385-419). Remarquem la referència a torsimanys (61), al càrrec d'escrivà, acumulat al de cadí de l'aljama, i al sabasala o cap de la sinagoga, que també actuava com a mestre d'escola (40) i era nomenat pel rei (41).— J. P. E. [9310]

M[anuel] Vicente FEBRER ROMAGUERA, *Las morerías valencianas y la organización de sus aljamas*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 67 (1991), 117-167.

Amb la desaparició de l'imperi almohade, el poder passà a les comunitats locals, moltes de les quals pactaren llur rendició, entre les condicions del qual pacte hi havia la perduració de les institucions de govern local i d'administració de justícia regits per la çuna e xara dels sarraïns (121). L'autor, basat en publicacions d'altri i en documentació tant de l'ARV, *Reial, Batllia general, Mestre racional*, i *Protocols notarials*; del Col·legi del Patriarca, *Protocols notarials*; dels Arxius Municipals d'Alcoi, d'Alzira i d'altres, i de l'ACA, *Canc., reg.* (160-167), reconstrueix l'estatut jurídic i la configuració de les aljames, com a 'universitas sarracenorum' completament diversa de la cristiana (123-125), el funcionament de la tal universitat amb les condicions per a la validesa dels acords (126-137), el règim fiscal i les diverses formes de contribució (138-149: taula de les contribucions poble per poble, cronològicament ordenada, on és visible un clar desplaçament vers la parceria en produccions que abans no eren esmentades), el patrimoni de la universitat (150-152) i les seves competències i atribucions tant administratives com reptatòries (153-159).— J. P. E. [9311]

Manuel V. FEBRER ROMAGUERA, *Los tribunales de los alcaldies moros en las aljamas mudéjares valencianas*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 45-78.

El tribunal o cort de l'alcafdí de les aljames valencianes comportava un cert nombre de càrrecs o de funcions, cada un dels quals és ací qualificat a base de les notícies conservades en documentació d'arxius diversos: ACA, *Canc., reg.*, ARV, *Reial, Batllia* i *Protocolos notariales*, de cartes de població, i d'altres fons documentals com l'arxiu del Col·legi del Patriarca, o d'obres publicades. Així podem saber què representava l'alcafdí o president del tribunal (47-57), els alcadins auxiliars, substituïts i assessors (57-59), els alfaquins o juristes de çuna i xara (59-63), els procuradors de plets (63-64); i els auxiliars de la cort: escribans, que redactaven els documents en àrab (65-66), el torsimany (66-67), el çalmedina, executor dels manaments (68-69), els xurtins o saigs (70-71), i d'altres auxiliars judicials: carceller, botxí o morro de vaques (71). En l'apèndix són publicats set documents de l'ARV, datats entre el 1320 i el 1488 (72-77).— J. P. E. [9312

Manuel V. FEBRER ROMAGUERA, *Cartas pueblas de las morerías valencianas y documentación complementaria*, I, Saragossa 1991.

Treball només conegut per referència.— J. P. E. [9313

Mark D. MEYERSON, *The Muslims of Valencia in the Age of Fernando and Isabel: Between Coexistence and Crusade*, Berkeley, University of California Press 1991, XII i 372 pp., 2 mapes i 19 làmines.

Llibre només conegut per la recensió de Thomas F. Glick, dins «Speculum», 67 (1992), 725-726.— J. P. E. [9314

Mohammed Abdo HATAMLEH, *La Revolution Morisca Dirigia (!) por Salim Almansur en la Sierra de Espadan de Valencia en la época de Carlos V*, dins «Revue d'Histoire Maghrébine (Époque moderne et contemporaine)», núms. 65-66 (Août 1992), 119-130.

Article en llengua àrab. Es basa tant en bibliografia catalana i castellana del segle actual com en el llibre de Jaume Belda, *Defensio fidei...* (121), i sobretot en documentació de Simancas, Archivo General, *Consejo de la Inquisición* (122-125). N'hi ha resum en la pàgina 223-224 de la part francesa. Després de la derrota infligida pel duc de Sogorb «se mandó bautizar a los moriscos supervivientes y se quemaron todos los libros árabes en la plaza del Mercado de Valencia» (223).— J. P. E. [9315

Rafael BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, *Moriscos y curas: la denuncia profética del Dr. Frago (1560)*, dins «Saitabi», XLII (1992), 19-32.

Presentació i transcripció de la lletra que acompanyava el *Breve memorial de las abominaciones y ritos perversos y malditos que los nuevos convertidos... pública y desvergonçadamente hacen...* i del dit memorial, tramès a Felip II de Castella per Pedro Frago, rector de la Vall de Seta, els darrers dies del 1560, en el qual, entre d'altres punts, assenyalava la inutilitat del Col·legi per a fills de moriscos establert pel rei a València (26); l'esmentat memorial contenia una segona part destinada als *Remedios de los males en qué están y perseveran los moriscos de este Reino de Valencia...*, que insistia molt en una visita i en una clerecia eficient (24-30). Aquell *Breve memorial...* suscità una resposta de Gregorio de Miranda, encarregat d'una visita en temps anteriors, on propugnava de continuar practicant fets de cristianisme, tot i que tinguessin poques perspectives (30-32).— J. P. E. [9316

Fatima RACHADI, *L'interprétation de l'Islam par les chrétiens: une méthode d'enseigner la doctrine catholique aux morisques*, dins «Revue d'Histoire Maghrebine (Époque moderne et contemporaine)», núms. 67-68 (Aofit 1992), 275-285.

Pàgines destinades per l'autora a «exprimer notre opinion» sobre el sistema emprat per a la conversió dels moriscos. Es fixa en la interpretació de l'Islam de Martín Pérez de Ayala, arquebisbe de València, al qual atribueix les dues obres: *Doctrina cristiana en lengua arábigo y castellana*, de València 1566; i *Catecismo para instrucción de los nuevamente convertidos de moros*, de València 1599, i polemitzo contra la pretesa col·laboració entre Mahoma i el seu secretari, el jueu Abdallah, d'on procedirien les contradiccions de l'*Alcorà* (278-279). La *Doctrina cristiana...* seria una presentació del cristianisme, escrita per un clergue de Guadix; l'autora sotmet a crítica, tant lingüística com doctrinal algunes de les seves fórmules (280-282). Les darreres pàgines, relatives a pràctiques musulmanes, fan referència a Conca (283-285).— J. P. E. [9317

Carmen BARCELÓ, *Algunos arabismos en valenciano*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 241-251.

Pàgines conegudes dels lectors d'ATCA pel resum publicat en el volum VI (1987), 386, núm. 3214.— J. P. E. [9318

Curriculum Vitae y publicaciones del prof. Dr. D. David Romano, dins «Sefarad», LII (1992), 279-289.

Les primeres pàgines ofereixen la llista de les qualificacions acadèmiques del dr. David Romano Ventura (279-281); trobem en les següents la llista de les seves publicacions, setze de les quals són llibres (281-282), i cent vint-i-una articles científics (282-289); gairebé totes són dedicades al judaisme catalano-aragonès de la Baixa Edat Mitjana.— J. P. E. [9319

Index des tomes 20 à 25, dins «Archives Juives. Cahiers de la Commission Française des Archives Juives», XXVI (1990 [1992]), 33-80.

Tot aquest fascicle és dedicat a les taules dels sis volums precedents. Hi trobem referències a estudis dedicats a jueus de Girona (53), de Perpinyà (68), i de Vilafranca de Conflent (77).— J. P. E. [9320

The Jews in Barcelona 1213-1291. Regesta of Documents from the Archivo Capitular. Compiled by María Cinta MAÑÉ. Edited and introduced by Yom TOV ASSIS (Sources for the History of the Jews in Spain, 1), Jerusalem, The Central Archives for the History of the Jewish People 1988, 220 pp.

[Cf. ATCA, XII (1993), 591, núm. 8499]. L'autora assenyala en la introducció que el seu treball s'ha limitat a veure els documents en pergami de l'ACB datats entre el 1213 i el 1291, que, segons el resum que n'havia fet Mn. Josep Mas i Domènech, contenen alguna referència a jueus, admetent, doncs, que en el dit fons hi pot haver algun altre document relatiu a jueus. De fet, els ací resumits en regest són quatre-cents noranta-set i, tal com explica la introducció (12-21), la seva immensa majoria és de naturalesa econòmica: préstecs, rebuts, reconeixements de deute, compres i vendes... Els resums són completats amb la datació, transcrita en llengua llatina, i amb alguna anotació relativa a l'estat del pergami i a la presència de signatures o d'anotacions en hebreu. Hi ha, almenys, cinc sentències judicials (núms. 72, 78, 112, 113 i 206), dos documents que

són conseqüència d'una sentència (núms. 141-142), una avinença sobre obres entre dues cases veïnes (núm. 450). Assenyalen en el núm. 339 la descripció d'un cerimonial de presa de possessió d'un censal i la paraula ,esguab* (390) - desguab* (493)', desconegudes del DCVB; també la presència d'un únic llibre, la *Instituta* de Justinià, lliurat com a penyora d'un préstec (295: [no és, doncs, una ,precaria']). Hi ha taules onomàstica, ordenada per la primera lletra dels noms (195-212), toponímica (213-216) i temàtica (217-219).— J. P. E. [9321

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Jueus del Baix Empordà a les Lletres Episcopals (1326-1385)*, dins «Estudis sobre el Baix Empordà», 11 (1992), 13-31.

L'autor ha resumit l'afer al qual es refereixen els documents copiats en la sèrie de *Lletres episcopals* de l'ADG relatius a jueus. Els cent vuitanta resums són agrupats seguint la successió cronològica dels registres que les han conservades, els de la sèrie U del dit arxiu, núms. 2 a 73. En general els afers són de naturalesa econòmica, encara que cap al final trobem notícia d'alguna provisió de naturalesa inquisitorial, sota Nicolau Eimeric (30). En les dues darreres pàgines trobem la llista dels noms dels jueus (30-31).— J. P. E. [9322

Tomás LÓPEZ PIZCUETA, *La carnicería del barrio judío de Cervera, a través de un privilegio de Alfonso III, de 1331*, dins «Misc. Lladonosa», 245-254.

Els quatre documents d'ACA, *Canc., reg.*, 483 i 484, datats entre els mesos de juny i desembre del 1331, ací transcrits (250-254), permeten de conèixer tant el sistema de concessió d'exclusives reials damunt jueries, entre les quals es trobava la venda de carn per a jueus (dues de les quatre lletres obliguen els jueus a atendre's a la concessió reial al cirurgià del rei, Romeu de Pal), com l'emplaçament del call cervertí en el carrer que també era anomenat ,de N'Agramuntell' (251).— J. P. E. [9323

Montserrat CASAS NADAL, *Sobre la reorganización de la Aljama de los judíos de Lérida (1400-1408)*, dins «Sefarad», LII (1992), 381-391.

Descripció del redreç d'aquella aljama després del ,pogrom' del 1391, a base dels capítols atorgats per Martí l'Humà el 1400 per al restabliment de l'aljama. Els dits capítols contemplaven la reconstrucció de les cases i l'habilitació de la sinagoga (383-385), el pagament de deutes de o a jueus (385-387), la funció de l'autoritat en l'aljama (388-390) i l'obligació de portar la marca visible en el vestit (390).— J. P. E. [9324

Jaume FELIP SÀNCHEZ, *Una làpida hebrea a Montblanc*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de Treballs», 10 (1992), 167-170.

Notícia que la dita làpida ha estat col·locada en el Museu Comarcal de la Conca de Barberà, i reproducció fotogràfica, transcripció i intent de reconstrucció de la inscripció, qualificada de commemorativa i no pas de sepulcral, recordant un Mosseh Astruch, d'entorn del 1430 (170).— J. P. E. [9325

Danièle IANCU-AGOU, *À propos du Mikve de Perpignan et d'autres cités méridionales*, dins «Revue des études juives», CLI (1992), 355-362.

Per a l'autora, aquestes pàgines només són un toc d'atenció envers allò que, si es confirmés, seria una descoberta ben interessant per a la reconstrucció del call de Perpinyà. Seguint Bernat Alart, també recorda les llargues llistes escrites en hebreu amb els noms

dels fidels i les quantitats que cada un d'ells hauria pagat per un lloc en la sinagoga, conservades a Perpinyà, Arxius Departamentals del Pirineus Orientals, sèrie B, 335 (356, nota 6).— J. P. E. [9326

Carme BATLLE I GALLART, *Notícies sobre jueus de la Seu d'Urgell: els Bedoz (1336-1348)*, dins «Urgellia», X (1990-1991 [1992]), 375-406.

La base documental d'aquestes pàgines són quatre actes datades entre els anys 1327 i 1348, tots de la Seu d'Urgell, Arxiu de la Catedral, *Manuale notariales*, dos dels quals són els inventaris de la casa d'Elies Bedoz del 1344 (394-400) i d'Astruc Bedoz, fill seu, del 1348 (400-406), en el primer dels quals figuren vint-i-vuit volums i en el segon vint-i-sis, tots ells en hebreu, quatre d'ells de música en el primer dels dos inventaris. Els altres dos documents constaten la donació d'un *Pentateuc* en hebreu el 1327 i un contracte del 1330 amb Samuel de Castres, «magister in Talmut et Pazut» a fi que ensenyés durant cinc anys llibres i ciències jueves (393-394). La introducció es fixa en particular en la casa del Bedoz, de la qual reconstrueix la distribució (378-380), i en llur biblioteca, car no són idèntics els volums d'ambdós inventaris (381-387), i aplega notícies sobre la riquesa de la dita família (387-392).— J. P. E. [9327

Yom Tov ASSIS, *Jewish Attitudes to Christian Power in Medieval Spain*, dins «Sefarad», LII (1992), 291-304.

Aquest seria un tema inèdit. L'autor aplega testimoniatges de raus diversos escrits en llurs comentaris i ,respona', començant per Namàhnides. Encara hauria estat més explícit Salomó ben Adret, que reconegué la protecció de Jaume II en uns moments en què tant Anglaterra com França expulsaven llurs jueus (293), i sobretot Mestre Crescas Elias el 1346 (294); la bona relació hauria estat conseqüència del fet que les jueuries pertanyien directament a la corona (294-295); en cap país cristià els raus haurien estat tan pròxims a la casa reial (296). En general, reconegueren la validesa legal de les lleis del país, i en algun cas (R. Nissim Gerondi) arribaren a acceptar que aquestes podien prevaldre damunt les disposicions de la Thora (299); la legislació matrimonial (divorci, bigàmia) representà un cas extrem de dificultats d'encaix (300). En canvi, seguint Adret, els raus reconegueren la validesa dels documents notaries cristians (301). Defensaren sempre la llibertat dels jueus a desplaçar-se (303) i reconegueren la validesa de la jurisdicció reial en el càstig d'alguns crims (303-304).— J. P. E. [9328

Prim BERTRAN ROIGÉ, *La fiscalidad extraordinaria de las aljamas de judíos de la Corona de Aragón (1309-1317)*, dins «Sefarad», LII (1992), 305-322.

Aportació al coneixement dels subsidis extraordinaris demanats entre el 1309 i el 1317 a totes les aljames de la Corona catalano-aragonesa (306), a base de la documentació d'ACA, *Canc., reg.* 326-328. Els dels anys 1309 i 1311 eren relacionats amb l'expedició a Almeria (307-309); el del 1312 amb el dot de les infantes Maria i Constança (309-311), els dels anys 1313, 1316 i 1317 «ex quibusdam urgentibus causis» (311-314). Les pàgines 316-321 redueixen a quadre sinòptic la distribució de cada un dels subsidis a les diverses aljames; la pàgina 322 ofereix gràfiques del percentatge aportat en cada cas per les aljames dels tres regnes peninsulars.— J. P. E. [9329

Asunción BLASCO MARTÍNEZ, *Mujeres judías zaragozanas ante la muerte*, dins «Aragón en la Edad Media», IX (1991), 77-120.

Tant el tema com la documentació en la qual es basen aquestes pàgines cauen fora del nostre camp; però el primer dels documents transcrits és una lletra de Pere el Cerimoniós, datada a Tortosa el 1383, en què estableix que en la successió 'ab intestato' «in bonis suis succedant ille iudeus vel iudei ac iudea vel iudee qui et que de iure ebraico succedere debent» (108). El document és d'ACA, *Canc., reg.* 1687.— J. P. E. [9330]

José Luis LACAVE, *Una KETUBBA de Jaca*, dins «Sefarad», LII (1992), 421-428.

El pergami, procedent de cobertes d'un llibre, és ara a València, ARV, *Pergamins àrabs o hebrens*, conté una acta de casament del 1429, ací transcrita en el text hebreu (424-426) i traduïda al castellà (427-428). L'acta és examinada en allò que contribueix al coneixement de l'aljama de Jaca. El nuvi potser era valencià (422-423).— J. P. E. [9331]

Cesare COLAFEMMENA, *I capitoli concessi nel 1465 da Ferrante I ai giudei del Regno*, dins «Studi Storici Meridionali», XII (1992), 279-303.

Perduts a l'Archivio di Stato de Nàpols en el bombardeig del 1943, se n'ha conservat resum d'Eustachio Rogadeo a Bitonto, Biblioteca Comunale «E. Rogadeo» (280). S'hi percep la continuïtat de la política de la Casa de Barcelona protectora dels jueus. Per llur banda, aquests demanaven d'ésser sempre directament súbdits del rei, exclòs qualsevol privilegi, en concret els concedits a micer Francesc Martorell, nomenat nou anys abans protector dels jueus del Regne (284 i 297/III).— J. P. E. [9332]

José Ramón MAGDALENA NOM DE DÉU, *Un documento sobre la expulsión de los judíos de Castellón de la Plana*, dins «Sefarad», LII (1991), 149-159.

En la presentació, l'autor dóna la notícia de trobar-se en poder seu la documentació sobre jueus aplegada per Leopold Piles i Ros, entre la qual ha comparegut l'original de la lletra adreçada per Llorenç Gascó i Jaume Agramunt el 27 de juny del 1492 als jurats de Castelló sobre problemes relacionats amb la redempció de censals dels jueus en aquells moments expulsats, ací transcrita (150-151), i fotografiada (153-154). Encara la segona meitat del segle passat, la dita lletra pertanyia a l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana (149).— J. P. E. [9333]

Mark D. MEYERSON, *Aragonese and Catalan Jewish Converts at the Time of Expulsion*, dins «Jewish History», 6 (1992), 131-149.

Exposició global del retorn de jueus conversos després de l'expulsió del 1492, coneguts per llurs peticions al rei que els tornés allò que posseïen abans de l'expulsió, i per les corresponents respostes reials d'ACA, *Canc., reg.*: són documentats cent catorze conversos (132), i consten els noms de trenta-set aragonesos caps de casa i d'una dotzena de catalans, set dels quals de Cervera (143-144). L'autor coincideix bàsicament amb Yitzhak Baer en considerar que l'influx de l'escolàstica cristiana (de l'averroisme, per a un jueu) havia fet perdre força persuasiva al sentiment de cohesió nacional hebrea (140); d'altra banda, la integració dels conversos en la comunitat cristiana catalano-aragonesa hauria resultat almenys «relativament favorable» en comparació a la de la corona de Castella (142 i 148, nota 60).— J. P. E. [9334]

Graziella FEDERICI VESCOVINI, *Una versione latina medievale dell'opera escatologica di Abramo bar Hijja (Savasorda)*, Megillat ha-megalleh: *il Liber de redemptione Israel*,

dins «Studi in onore di Eugenio Garin» a cura di Cesare VASOLI e M. CILIBERTO, Roma, Editori Riuniti 1991, 5-37.

El *Llibre revelador* «tradotto in spagnolo da Maria José Millás-Vallicrosa» [sic!!!], hauria estat traduït al llatí en la seva part astrològica, versió parcial conservada a Wolfenbüttel, lat. 479, ací descrita (6). Per a bar Hijja el cim del saber humà és la revelació, a la qual són subordinades les ciències. En aquest marc cal posar la seva especulació filosòfica d'inspiració neoplatònica (els cinc móns de la llum amunt del firmament) (10-11). El *Liber de redemptione Israel* (cinquena part del *Llibre revelador*) és centrat en la redempció o alliberament d'Israel com a esdeveniment escatològic central propi del setè mil·leni, esdeveniment central que no seria pas la vinguda de cap Messies i que consistiria en «una dimensione di rinnovamento spirituale dell'intero popolo di Israele, significato dai prossimi grandi transiti astrologici» (14). Resumits els quatre apartats inicials del *Llibre revelador* (15-17) i la teoria jueva del sentit de la història, realitzant-se en set mil·lenis, aquesta és confrontada en el cinquè llibre amb la doctrina de les grans conjuncions planetàries (un dia còsmic = 857 anys i mig) inspirada en Messahalla i en Albumasar (18-19); també «fa sua la teoria degli eccentrici e degli epicicli di Tolomeo, e quella dei circoli deferenti che descrivono i moti dei planeti» (21) i elabora una teologia neoplatònica de la Llum divina, de la qual derivarien totes les formes inferiors (22); damunt aquestes bases construeix una teoria de les conjuncions astrals (la petita, la mitjana i la gran), que explicaria la història d'Israel (23) i en virtut de la qual «quando si ritornerà alla congiunzione che presiedette alla nascita di Israele nel segno dei Pesci, il regno di Israele rinascerà» (25), de l'any 5118 al 5228 del món (el naixement d'Israel hauria estat del 2365 del món) [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 37, nota 121]. La teoria de bar Hijja fou coneguda per Henry Bate, de Malines, per Pierre d'Ailly, per Giovanni Pico della Mirandola, per Alfonso Espina i per Giambattista Bernardo de Rossi (26-27).— J. P. E.

[9335]

Moisés ORFALI, *La cuestión de la venida del Mesías en un responsum de Rabbí Selomó ibn Adret al Cabal de Lérida*, dins «Helmántica», XLIII (1992), 203-220.

Nova edició, revisada i anotada, del dit 'responsum' (213-214), i la seva traducció castellana (215-220). La introducció recorda les butlles papals i les prescripcions reials de predicació cristiana a les sinagogues, un cas de la qual s'hauria donat a Lleida; el 'responsum' d'ibn Adret havia d'ajudar els jueus lleidetans a defensar-se (206), car contenia les raons que ell mateix havia contraposat en un cas semblant en què l'interlocutor hauria estat Ramon Martí (207-208), tot i que la discussió s'hauria esdevingut en temps ben posterior a la *Disputa de Barcelona* i seria la documentada per Ramon Llull (208-209). La discussió hauria versat entorn del sentit de certs versets bíblics.— J. P. E.

[9336]

C. del VALLE, *El Paytan de R. Isaac de Castellón*, dins «Sefarad», LII (1992), 149-159.

El volum manuscrit de Londres, British Library Add. 14761, que conté l'*Haggadà* de Barcelona, també porta un poema atribuït a R. Isaac de Castelló, en relació al qual rau són fins ara només documentats problemes de legitimitat de descendència entorn del 1373 (246). Hauria viscut durant el segle XIII, després de la conquesta de València. El *Paytan* és transcrit (248) i traduït al castellà (249-251).— J. P. E.

[9337]

Robert CHAZAN, *The Letter of R. Jacob ben Elijah to Friar Paul*, dins «Jewish History», 6 (1992), 131-149.

Després d'haver exposat els resultats dels estudis anteriors en relació a la personalitat dels dos corresponsals (51-57), per la seva banda, l'autor, assenyalats els elements d'identificació i de datació que ofereix la lletra, arriba a la conclusió que 'fra Pau' és el dominicà Pau Cristià; que l'autor de la lletra és Jacob ben Elijah, de Lattes, refugiat a València; i que la lletra hauria estat escrita a darreries de la dècada del 1250 o a primeries de la següent (59).— J. P. E. [9338

Yom Tov ASSIS, *The Jews of Santa Coloma de Queralt. An Economic and Demographic Case Study at the End of the Thirteenth Century*, Jerusalem, The Magnes Press 1988, 150 pp.

Llibre conegut per la recensió de Gerard Nahon dins «Reveu des études juives», CLII (1993), 243-244.— J. P. E. [9339

Aviezer RAVITZKSY, *Cresca's Sermon on the Passover and Studies on His Philosophy*, Jerusalem, Publications of the Israel Academy of Sciences and Humanities 1988, X i 240 pp.

Llibre publicat en hebreu. Assenyallem la recensió dins «The Jewish Quarterly Review», LXXXIII (1992), 226-228, signada per David J. Lasker.— J. P. E. [9340

Josep HERNANDO, Àngels IBÀÑEZ, *El procés contra el convers Nicolau Sanxo, ciutadà de Barcelona, acusat d'haver circumcidat el seu fill (1437-1438)*. Processus inquisitionis facte contra Sanxo, conversum, civem Barchinone. A.D.B., Processus n. 762. *Introducció, transcripció i notes*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 13 (1992), 75-100.

Després d'algunes pàgines introductòries sobre la situació dels conversos i sobre circumcisió i cristianisme (75-79), els autors resumeixen el dit procés enantat entorn de la possible circumcisió d'un infant fill de conversos, mort albat, atès que en un primer moment presentava indefinició sexual d'òrgans externs, fins al punt que fou batejat com a femella (80-83). La transcripció críticament anotada de les sis declaracions, entre les quals es troben les de dos mestres en medicina, ocupa les pàgines 86-98, a les quals s'ha d'afegir la sentència absolutòria, en llatí (98-100). El procés, però, no fou enantat davant l'inquisidor, ans davant el jutge eclesiàstic del bisbat de Barcelona. La investigació dels fets comportà la revisió del cadàver ja sepultat, a la qual assistí, entre d'altres «mestre Kiris de Framenors [Nicolau Quilis]».— J. P. E. [9341

David ROMANO, *Llull e la cultura ebraica. Tentativo di sistematica*, dins «Atti Llull Italia», 171-189.

Recordades les anteriors aportacions al problema (173-174), l'autor dibuixa el marc del tema constituït per les escoles de llengües orientals (175), pels grans raus contemporanis (176), per l'obra de Ramon Martí (176-177: d'ascendència jueva?), i per l'adoctrinament de Barcelona 1263 (177-179). Resumeix les tres ocasions documentades de contacte entre Llull i els jueus (facultat reial de predicar-los-hi; tractat perdut dedicat a tres raus de Barcelona; i referència, sembla a Selomó ben Adret en el *Liber de acquisitione Terrae Sanctae*, 179-183). Resumeix la manera com Llull veia els jueus: durs per a l'especulació abstracta, fidels a un credo de vuit punts exposat en el *Llibre del gentil* (183-184); coneixia l'existència del *Talmud*, però seria problemàtica la de *Midrashim* i de la càbala (185-186). L'autor fa tres grups d'obres lul·lianes relacionades amb jueus: les generals com l'esmentat *Gentil* o el *Liber de fine*, les de discussió doctrinal (*Liber praedicationis contra iudeos*, *De adventu Messiae*); i les que només inclouen fragments a ells dedicats (186-189).— J. P. E. [9342

Bibliografia lul·lística. Ressenyes, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», XXXII (1992), 81-100; i 181-208.

El primer lliurament és constituït per vint-i-tres publicacions lul·lianes, sis de les quals són edicions de traduccions d'obres de Ramon Llull a diverses llengües, i les altres, estudis de l'obra lul·liana (81-83). Divuit de les dites vint-i-tres són diversament comentades en les pàgines de ressenyes (85-100).

El segon lliurament ofereix llista de quatre edicions, antologies i traduccions d'obres lul·lianes (181) i de cinquanta-dos estudis de tema lul·lià (182-188), al conjunt dels quals són dedicats quinze comentaris.— J. P. E. [9343-9344]

Lulismo. Impresos y manuscritos. «Catálogo nº 64», Ciutat de Mallorca, Librería Ripoll 1992, 60 pp.

Aplec de dues-centes trenta-cinc fitxes de bibliografia lul·liana, entre les quals cal assenyalar nou textos inèdits d'autors moderns de tema lul·lià (núms. 43, 53, 54, 164, 170, 205, 212, 227 i 234); quatre impresos anteriors al 1870 no inclosos en la *Bibliografia de les impressions lul·lianes* d'Elies Rogent i Estanislau Duran; i quaranta publicacions no aplegades per raons diverses en la recopilació de Rudolf Brummer (núms. 28, 31, 37, 45, 48, 50, 51, 52, 56, 57, 59, 64, 77, 79, 81, 82, 88, 94, 106, 119, 140, 142, 143, 144, 145, 149, 154, 156, 158, 178, 181, 182, 184, 188, 195, 206, 215, 218, 228, i 232).— J. P. E. [9345]

Joana ESCOBEDO, *Les impressions lul·lianes incunables de la Bibliografia espanyola d'Itàlia d'Eduard Toda*, dins «Acti Lull Italia», 131-144.

Aplec de les dades fornides per Eduard Toda en relació a quatre edicions incunables lul·lianes d'Itàlia: *Ars generalis ultima* i *Logica brevis et nova*, de Venècia 1480 (133-136); *Ars brevis*, de Roma 1485 (136-139); i *Janua artis* de Pere Deguí, Roma 1485 (exemplar que no va unit a les *Formalitates novae*) (139-140). Algunes dades provenen d'exemplars de les dites edicions de Barcelona, Biblioteca de Catalunya.— J. P. E. [9346]

Helmut RIEDLINGER, *Lullus, Raymundus (Ramon Lull) (1232/33-ca. 1316)*, dins *Theologische Realenzyklopädie*. Band XXI. *Leonardo da Vinci-Malacchias von Armagh*, Berlín, Walter de Gruyter 1991, 500-506.

Article que resumeix en perspectiva germànica tant la biografia i l'obra de Ramon Llull com alguns moments centroeuropeus de la història del lul·lisme.— J. P. E. [9347]

Anthony BONNER, *El Patrimoni Bibliogràfic Lul·lià de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 239-250.

Les primeres pàgines ofereixen una visió general dels fons bibliogràfics lul·lians, tant de manuscrits com d'impresos, en els diversos països d'Europa (239-242). Segueix la caracterització d'alguns dels fons mallorquins (242), i és subratllada la riquesa mallorquina tant en manuscrits (243) com en impresos, en els quals «la situació mallorquina és encara més privilegiada» (243). Les darreres pàgines reconten anècdotes destinades a convèncer de la necessitat de la conservació segura i utilitària dels dits fons (245-246) i ofereixen en apèndix un estat de comptes de manuscrits lul·lians en col·leccions que en tinguin més de cinc (249), els nombres del qual el mateix autor diu que són molt aproximats (242).— J. P. E. [9348]

Salvador GALMÉS, *Escrits sobre Ramon Llull*, a cura de Pere ROSSELLÓ BOVER (Biblioteca Marian Aguiló, 13), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990, 176 pp.

En les pàgines de la *Introducció* (5-21), l'editor resumeix la biografia i la bibliografia, en particular la lul·liana (15-16), de qui fou el gran editor de les obres catalanes de Ramon Llull fins a l'any 1938, i al qual ha dedicat una obra de més envergadura, que els nostres lectors ja coneixen [cf. ATCA, IX (1990), 562, núm. 5744]. Els escrits de mossèn Galmés ací reproduïts són: *Blanquerna*, del 1926 (23-25), *Viatges de Ramon Llull*, del 1927 (26-60), *Respostes a una enquesta. Davant el centenari lul·lià* (61-67), *Activitat literària de Ramon Llull* (68-86), *L'edició de les obres originals del Mestre*, del 1934 (87-91), *Ramon Llull, plasmador del nostre idioma*, del 1934 (92-116), *Llàntia votiva* (117-119), *Dinamisme de Ramon Llull*, del 1935 (120-169), i *Ramon Llull dins l'història de la cultura catalana*, del 1938 (170-173).— J. P. E.

[9349]

Federico GARCÍA DE LA CONCHA DELGADO, *Manuscritos Lulianos de la Biblioteca Colombina de Sevilla*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 327-338.

La introducció recorda l'origen i la naturalesa de la dita biblioteca, amb la notícia que dels nou volums manuscrits lul·lians que hi són conservats, només dos són d'origen hispànic (5-1-42 i un altre de no precisat), havent estat els altres adquirits a Itàlia per Fernando Colón, alguns d'ells de la Biblioteca de Marino Sanudo (328). Cada un dels manuscrits és descrit en la seva materialitat, amb indicació dels textos que hi són copiats. Són: 5-1-28 (329), 5-1-46 (330), 5-1-42 (330-331), 5-6-35 (331-332), 5-3-26 (332-333), 7-7-8 (333-334), 5-1-25 (334-335), 5-4-48 (335-336) i 7-6-41 (336-337).— J. P. E.

[9350]

Massimo CANDELLERO, *Un importante documento biografico lulliano: la Vita coetanea*, dins «Atti Llull Italia», 15-33.

Tot i els buits biogràfics, les dades de la *Vita coetanea* són veres, i són sobretot un testimoniatge psicològic de primera mà (16), basades en declaració del mateix Llull a París el 1311, immediatament abans del concili de Viena (17-19). El redactor no hauria pas estat Thomas Le Myésier (20), ans un «religioso, forse appartenente al mondo monastico», que hauria actuat mogut per «la velata preoccupazione di dare testimonianza della genuina ispirazione divina e dunque della rigorosa ortodossia di Ramon Llull» (21); i a partir d'ací, l'autor resumeix un segle d'antilul·lisme, 22-23), qui sap si destinant-lo, amb *Del Concili*, als representats seglars, alhora que d'altres tractats eren per als clergues, per als quals ell era un *Phantasticus* (24-25), ja que s'havia tornat a entusiasmar davant els projectes de croada del 1308 (25: ocasió per a resumir l'evolució lul·liana relativa a la croada, 26-28). La dita finalitat explicaria les omissions (és silenciada la vinculació de l'art a les 'sephiroth' jueves i als 'hadass' sarraïns, i en canvi n'és subratllada la inspiració divina, 28-30); també la insistència en el treball missioner, i en la conversió per l'aparició de Jesús crucificat (31). De fet, el concili decidí més d'allò que Llull demanava (31-32); però ell encara estava insatisfet; d'ací els viatges tant a Mallorca com a l'illa de Sicília (32-33).— J. P. E.

[9351]

Francisco ELÍAS DE TEJADA, *El Imperio Bizantino según Ramón Llull*, dins «Hom. Nadal», 177-193.

Pàgines escrites en grec. N'hi ha resum en llengua castellana (192-193). Llull hauria visitat l'Imperi Bizantí entre el 1280 i el 1282, moment en el qual hauria copsat la reacció popular contra la unió oficialment decretada de l'Església Ortodoxa amb la Llatina. De fet, l'Imperi Bizantí no és present en l'obra de Llull, perquè aquest hauria considerat que ja era un fòssil històric (igual com l'emperador d'Occident, punt, aquest, en el qual Llull hauria estat més modern que Dante Alighieri). Per a Llull, els orientals són cismàtics i l'únic punt de diferència és la doctrina sobre la processió de l'Esperit Sant; però s'adonà que l'Església grega, molt més que l'Imperi Bizantí, era la principal força de cohesió del poble.— J. P. E. [9352]

Walter W. ARTUS, *Ramon Llull's Approach and Answers to Atheism*, dins «Antonianum», LXVII (1992), 520-528.

El *Llibre del gentil i dels tres savis* és un encarament sensible amb un ateu com el Gentil que, almenys conscientment, no tenia religió. Resumit el *Llibre...* (521), l'autor recorda que la seva primera part proposa setze proves de l'existència de Déu, proves positives a favor, no pas negatives contra l'ateisme (522), adreçades a no creients, no pas a fidels, i basades en veritats evidents per a tothom (523); les sis primeres són més metafísiques, basades en algunes 'virtuts increades', que esdevindran 'principis absoluts de l'Art' i 'rationes necessariae'; les altres provarien dins el marc del sistema lul·lià (524). L'autor analitza les més metafísiques, basades en el pressupòsit que tot ésser és col·locat en un context de significació positiva (el principi de la perfecció de l'ésser), i que, doncs, només pot ésser explicat per un ésser suprem = Déu (525-526). La primera prova consisteix en l'anàlisi de la força provativa de la parella de 'virtuts' que són bondat - grandesa, la segona, de la parella grandesa - eternitat, la terça, d'eternitat - poder, la quarta, de poder - saviesa, la cinquena, de saviesa - virtut (527-528).— J. P. E. [9353]

Josep-Ignasi SARANYANA, *Fe, razón y teología en el Ramon Llull presistemático. A propósito de Platón, Aristóteles (!) y demás filósofos*, dins *Platonismo e aristotelismo nel Mezzogiorno d'Italia (sec. XIV-XVI)*, Palerm, Biblioteca dell'Officina di Studi Medievali 1989, 173-185.

El Llull presistemàtic seria l'anterior a l'*Arbre de ciència*, del 1295, i l'autor es limita a estudiar el tema de la relació entre fe, raó i teologia en els capítols 73-75 dels *Començaments de doctrina pueril* (177), ací resumida (177-178), com també ho és la presentació tant del 'trivium' com del 'quadrivium' (180-181), amb el resultat que «Llull... rechaza el 'quadrivium' o... previene a su hijo de él, y... elogia abiertamente el 'trivium'...» (182). La teologia seria per a ell, franciscanament, «la exposición llana y ordenada de la fe transmitida por las primeras generaciones y, por ello, es obligatoria para todo creyente» (183), per tant, sinònim de l'expressió sistemàtica de la fe. La filosofia, en canvi, en ocupar-se científicament de la relació entre les obres i Déu «permite y facilita la inteligencia de Dios. Constituye el aparato técnico de la teología, su discurso científico, y la hace ciencia» (183). En no realitzar aquesta funció, «los filósofos no creyentes quedaban automáticamente descalificados para conocer muchas verdades de orden racional» (184), no, en canvi, els àrabs i els jueus, perquè eren creients. [De l'*Ars generalis ultima* n'hi ha edició recent, del 1986: cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 330-331; cal, doncs, corregir la nota 19, de la pàgina 181].— J. P. E. [9354]

Maria Àngels SEQUERO GARCIA, *Aproximació al Libre de l'orde de cavalleria del beat Ramon Llull*, dins «Misc. Fuster, IV», 27-40.

L'objectiu d'aquestes pàgines és doble: «fer un estudi sobre la realitat de la cavalleria a finals del segle XIII i... donar una visió del pensament de Lull» (27). La part dedicada a la cavalleria és resum d'allò que en diuen les obres generals (28-31 [en canvi, alguna almenys de les dades que els documents ens permeten de conèixer de la nostra cavalleria, hom les pot veure en els resums dels estudis d'Antoni M. Udina i Abelló i de Josep M. Salrach i Marés en pàgines anteriors; cal també recordar que potser l'únic element feudal que, segurament per raons de defensa, fou integrat en l'estructura del reconquerit Regne de Mallorca foren les 'cavalleries']). Les pàgines dedicades al *Llibre...* en subratllen l'estructura neoplatònica, la distància entre l'agradable introducció i el cada vegada més pesat didacticisme del cos del llibre, fins al punt de demanar escola per a la formació de cavallers (35); també són subratllades les condicions anímiques de l'escuder (amor i temor) (36) i les funcions socials del cavaller (36-38). La reforma social aplicada a la cavalleria passa per la creació d'escoles i per la formació del cavaller (39).— J. P. E. [9355]

Vincenzo MINERVINI, *Appunti sui «Començaments de medicina» lulliani*, dins «Atti Lull Italia», 105-115.

Recordada la presència de la medicina en l'obra de Ramon Lull (106-108), l'autor constata que darrerament hom comença d'estudiar la seva obra 'científica' (109-110), i assenyala l'existència d'una còpia catalana fins ara desconeguda dels *Començaments de medicina* a Venècia, BN Marciana, Fondo Antico. Francese Z. 25 (= 259), que presenta bàsicament el mateix text del manuscrit de l'Ambrosiana de Milà (I 117 Sup.) (113-114), encara que més complet i acostat al llatí (114-115). Seria de la segona meitat del segle XIV (112).— J. P. E. [9356]

Anna Maria COMPAGNA PERRONE CAPANO, *Sulla diffusione del Libro de meravelles in Italia: il ms. di Venezia*, dins «Atti Lull Italia», 69-103.

A Itàlia hi ha tres dels set manuscrits catalans del *Llibre de meravelles* (69-72). I en diverses biblioteques d'Itàlia, d'Alemanya i d'Anglaterra hi ha cinc manuscrits de la seva traducció italiana, a més d'un de perdut (72-73). Dos dels conservats són a Modena, Biblioteca Estense, i un a Venècia, Biblioteca Nazionale Marciana, ms. it. 5044, ací descrits (75-77). Aquests tres contenen una traducció unitària (78), però el de Venècia presenta un seguici de llibres i de capítols ben anormal (79-83), en part resultat d'una composició deficient de plects, de fulls i de folis (83-86), i potser en part perquè l'antígraf ja era deficient i tenia repeticions, cosa que el copista de l'actual marciana ja advertí (87-90). Seguint Alberto Varvaro, l'autora formula dues hipòtesis explicatives: la de les insercions paral·leles i la de les capses xineses (91-94) i afirma que la dita còpia seria el resultat de dos antígrafs successivament descompostos i reestructurats malament (94-95), al servei de predicadors religiosos, als quals Lull estigué sempre molt vinculat (96-98). L'autora s'adhereix a la meua tesi que la traducció italiana del *Llibre de meravelles* demostra l'existència d'un lul·lisme en les zones meridionals de l'Imperi anterior a l'anada de Joan Bulons a Pàdua (100-102).— J. P. E. [9357]

Gabriella GAVAGNIN, *Per una lettura del Blanquerna*, dins «Atti Lull Italia», 209-222.

L'autora ressegueix en la trama del *Blanquerna* tres línies de narració, que s'entrellaçen: la biogràfica del protagonista, que dóna unitat al romanç (210-213); la de repercussió social, unificada en la reforma que el protagonista propugna en els càrrecs eclesiàstics que successivament ocupa i que sempre acaba realitzant-se (213-216); i la de millorament

moral amb repercussió en tots els ordres, vinculat a les successives figures que compareixen en la narració (casos de l'emperador, del joglar de valor, i de Ramon lo foll), a través de les quals l'autor exposa quin ha d'ésser el comportament exigít per la funció «didàctica i pedagògica» (222), que Ramon Llull els assigna en el seu romanç (216-222).— J. P. E. [9358]

Alberto VARVARO, *Note su Ramon Llull, narratore*, dins «Atti Llull Italia», 199-207.

Llull empra nombre de gèneres literaris, de forma, però, relativament lliure, encara que en tots els casos imperi una estratègia unitària i coherent. Aquest principi també és vàlid per a les narracions catalanes de Llull. Mitjançant una anàlisi del *Blanquerna*, l'autor defensa que la capacitat narradora de Llull seria absolutament indiscutible, que la seva traça a construir una narració no resultaria tan clara, i que, quant a la coherència amb la tradició del gènere narratiu, hom restaria perplex (199-200). *Blanquerna* és definit 'romanç', però seria més un tractat didàctico-moral (200-201); hi manquen col·locació en l'espai i en el temps i recerca d'aventura (201-202). Per contra, com en els llibres didàctics, hi domina la voluntat d'ésser exhaustiu (202-203), i tota la narració és tan centrada en el protagonista que ni tan sols existeix l'antagonista (203-204). En canvi, coincidirien amb el 'romanç' la narració com a biografia, el fet que el protagonista és sotmès a tota mena de proves i les supera, i la forma dialogada de molts raonaments (204-205). El *Blanquerna* seria, doncs, un romanç utòpic 'ante litteram', minat, però, pel mateix optimisme lul·lià (205-206).— J. P. E. [9359]

Rafael ALEMANY, *Imbricacions entre la intencionalitat i el discurs explícit del Blanquerna lul·lià*, dins «Atti Llull Italia», 223-240.

En encetar la lectura d'aquest article trobem la seva tesi: «...del grau de coherència existent entre la intencionalitat pretesa i la peculiar configuració que assoleix el text en cada cas, depèn el grau de qualitat i d'eficàcia del discurs resultant» (223); l'autor, doncs, esbrinarà la coherència en el *Blanquerna* entre els objectius lul·lians exposats en la *Vida coetània* (223-224) i la materialització literària de l'obra en llengua, gènere, continguts i disposició estructural dels mateixos. La llengua és la popular en contraposició al llatí (227), el gènere literari és el de moda, el romanç (227-228), els continguts serien en un 22% de narració argumental o novel·lesca i en el 78% restant, de didàctica doctrinal i moral (228). Quant a la disposició estructural dels continguts, després d'haver analitzat cada un dels llibres del romanç, l'autor considera que han estat dosificats «segons un criteri de dificultat, situant les exposicions més simples al primer llibre i incrementant, progressivament, el grau de dificultat d'aquestes en el llibre final» (239).— J. P. E. [9360]

Maria A. ROCA MUSSONS, *La finestra di Natana*, dins «Atti Llull Italia», 241-260.

Interpretació, seguint els indicadors que són els elements espacials i llur rol i el planteig i desplegament de les accions (243), de la funció de Natana en la narració dels capítols VI del llibre primer i XIX, XX, i XXI del llibre segon del *Blanquerna* (242). L'assaig concentra la seva interpretació en tres moments narratius que constituïrien un sistema de proves. El primer és la funció de parany i d'esca imposada en un primer moment a Natana en relació al jove Blanquerna; les dues escenes s'emmarquen a la cambra (243-249); el segon és la disputa entre Natana i la seva mare Nastàsia, abans de l'entrada d'aquella al convent, transició vers el marc definitiu, escena en la qual compareix la finestra (250-254); el terç és l'episodi a la porta conventual davant l'intent dels parents

de Natana d'assaltar el monestir amb l'espaiordinemt de les monges, els assaltants vençuts i les monges redreçades per la força d'esperit de Natana (254-257): ella mateixa s'havia convertit en finestra, a través de la qual arribava la llum de la veritat (257-260).— J. P. E. [9361

Vincent SERVERAT, *Autour de la date de composition du Livre d'amic e amat de Ramon Llull*, dins «Atti Lull Italia», 37-67.

L'autor estableix que el dit llibre hauria estat escrit entre el 1270 i el 1284 (38). La primera data resultaria del fet que la relació ,amic-amat' ja compareix en el *Llibre de contemplació* (38, nota 2), i que el primer nucli de ,dignitats' divines, en nombre de set, també es troba en el *Llibre del gentil...* (43). Però, d'altra banda, el *Llibre d'amic i amat* hauria estat escrit «sur une assez longue période» (47), car, després del primer terç de l'opuscle (53), i sobretot en els versos posteriors al 260 (51), compareixen no sols les noves ,dignitats' de l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem* (46-47), ans, sobretot, els principis relatius de l'art (48), i d'altres elements de les figures S, V, X, Y, Z (48-50). L'autor encara precisa: alguns versets són paral·lels dels quatre *Libri principiorum*, sobretot del *Liber principiorum iuris* (53-55). Quant al lloc de composició, la hipòtesi de Montpeller seria «la plus simple et la plus naturelle qui soit» (56) per una sèrie d'indicis: abundància de ,quaestiones' (56-58), referències a una «terra estranya» (58-59) i a una «gran ciutat» (59); i que, igual com el cinquè llibre del *Blanquerna*, hi hauria estat escrit el 1282-1284 (63). Darrera hipòtesi: el *Llibre d'amic i amat* hauria començat com un llibre d'emulació [subratllaré que aquesta conclusió coincideix amb la que vaig exposar en les pàgines 23-24 de la introducció a la nova traducció italiana del mateix llibre, resumida dins ATCA, XII (1993), 598, núm. 8528], no pas d'imitació, dels sufís i de l'*Alcorà*, però s'hauria acabat amb destí als contemplatius cristians (65-66).— J. P. E. [9362

Albert SOLER [I LLOPART], *Orígens, composició i datació del Llibre d'amic e amat*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXII (1992), 135-151.

Seguiment de l'evolució del tema d',amic' i ,amat' des del *Llibre de contemplació en Déu* al *Llibre d'amic i Amat*, seguiment que, de retruc, hauria d'ajudar a precisar lloc i data de composició. Analitzats set paràgrafs de la primera obra, l'autor hi troba «l'origen remot del tema, amb una aproximació a la metàfora de l',amic' i l',Amat' però no pas els orígens de l'opuscle» (140). També són analitzats nou paràgrafs del *Blanquerna* amb el resultat que en ésser-ne redactats els capítols 79-83 «el tema de l',amic' i l',Amat' encara no s'havia definit completament» (146), però havien estat donats passos com el de la fixació d',amic', ,amant' com a fidel cristià, i ,Amat' com a Déu (145). Les referències a un llibre sarraí d'*Amic i Amat* en els cap. 88 i 99 del romanç encaminen vers l'opuscle actual, allí atribuït a l'ermità *Blanquerna* (147-148), opuscle que podria haver estat escrit a Montpeller vers el 1283 (149-151).— J. P. E. [9363

Albert SOLER I LLOPART, *El Liber super psalmum Quicumque de Ramon Llull i l'opció pels tàrtars*, dins «Estudios Lulianos, olim Studia Lulliana», 32 (1992), 3-19.

El dit *Liber...* no pot ésser posterior al 1289; hauria estat escrit entre el 1283-1289, potser entre els anys 1287-1288, a la capital francesa (9). A mitjan 1287 arribava a Roma una ambaixada de l'il-Khan mongol al papa; potser encara hi era Llull; però certament ambaixada i Ramon Llull haurien coincidit a París (6-9). És el moment en què el seu interès pels tàrtars es comença de manifestar en el *Llibre de meravelles* i és confirmat en l'*Epistola ad Universitatem Parisiensem* (10-11). Aquell *Liber...* seria contemporani de la

traducció llatina del *Liber amici et amati*, extrem confirmat pel ms. de Venècia, Marciana 200 cl. VI, present del mateix Llull al dux de Venècia, en el qual coincideixen les dues obres (11-12). Tota l'exposició desemboca en un resum cronològic (13) i en una síntesi del *Liber...*, comentari al *Symbolum pseudo-Athanasianum* [conegudíssim pel fet que era resat dins l'ofici diví a l'hora de prima del diumenge], al qual és afegit un capítol sobre l'eucaristia (16). Però el seu destinatari serien més els cristians orientals, els nestorians en concret, a través dels quals hom podia pensar a atènyer els tàrtars.— J. P. E. [9364

Joan TUSQUETS I TERRATS, «*Lo sisè seny*», precursor de la filosofia lul·liana del llenguatge, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 347-359.

La primera part d'aquest estudi defineix el concepte lul·lià d'effatus: «un altre sentit particular del seny comú, constituït per l'instint locutiú i per un aparell orgànic que manifesta (enfora), emetent la veu, les vivències interiors (dedins)» (350; cf. 352, III). Llull el justificava per «raons necessàries, això és, a posteriori» (350), totes de naturalesa social, «que distingeixen la conducta racional de la irracional: religió, família, societat civil, concòrdia, cultura i civilització» (350-351); en aquest context, «ens frapa que, tot just encetat el capítol, el Mestre reemplaci el teme ,effatus' pel verb ,parlar'» (352), quan tota l'explicació teòrica fa de l'effatus' el signe de la vivència íntima, no pas de la idea (352-353). Atès que el cap. CXXV del *Llibre de contemplació* té paràgrafs més complets en relació a les funcions i finalitats de la parla, l'aportació principal de *Lo sisè seny...* hauria estat la seva qualificació de l'affatus' com a sentit pròpiament dit, homologat amb els altres cinc (356); el primer esbós d'una filosofia lul·liana del llenguatge arribaria amb el *De ascensu et descensu intellectus* (357-358).— J. P. E. [9365

Àlvar MADUELL, *Ramon Llull, teòleg de la Immaculada*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXII (1992), 163-190.

Pàgines de resposta a les de Fernando Domínguez Reboiras [cf. ATCA, XI (1992), 665, núm. 7689]. La resposta és distribuïda en vint punts. Hi precisa que els anys 1295-1296, Llull plantejà clarament el tema; i que el 1298 afirmà a París (172 i 176) la concepció de Maria sens pecat original (165 i 175). El planteig seria coincident amb el de Joan Duns Escot, però l'afirmació de la dita doctrina seria més decidida i anterior a la d'aquest (169-170 i 178). Llull té en compte les dues dificultats teològiques de la universalitat del pecat i de la necessitat general de redempció (166). La seva solució és coherent amb els propis principis teològics de majoritat, que condueixen a afirmar la preservació de Maria per la seva relació amb el Fill (170) des de l'eternitat, abans que entrés el pecat (168). L'argumentació de la definició dogmàtica del 1854 «coincideix substancialment amb la lul·liana» (174). Els apòcrifs lul·lians són posteriors i no han d'ésser barrejats en aquest tema (177). Per la prioritat cronològica, Llull hauria d'ésser el «doctor de la Puríssima» (179-180).— J. P. E. [9366

Marco TANGHERONI, *Llull, Pisa e il progetto di crociata*, dins «Atti Llull Italia», 35-36.

Aquest text només correspon a la introducció al tema. L'autor hi subratlla l'interès del fet que Llull acabés l'*Ars brevis* a Pisa, justament en el monestir de San Donnino.— J. P. E. [9367

Margherita SPAMPINATO BERETTA, *Lullo in Sicilia*, dins «Atti Llull Italia», 145-162.

Després del concili de Viena, Llull estava entusiasmat amb Frederic de Trinàcria, en

particular per allò que sabia de les seves *Constitutiones regni Trinacriae* del 1310 (146-148 [vegeu també les pàgines 19-20 d'aquest volum, nota 60]); i, tal com diuen els paràgrafs de les obres lul·lianes contemporànies, Llull es decidí a cercar en Frederic un protector dels seus projectes (150-151). La realitat fou decebedora (154-155 [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 335-336, raons sembla desconegudes de l'autora]), tot i que Llull arribà a donar a Frederic el títol de rei de Sicília (150, nota 18 [cf. pàgines 38-44 d'aquest volum]). De fet, la presència d'obres lul·lianes en biblioteques medievals de l'illa de Sicília és mínima (157). I en els temps moderns serien només dos els lul·listes sicilians coneguts: Mariano Accardi, editor del *Liber proverbiorum*, i de la *Disputatio Eremitae et Raimundi...*, Venècia 1507 (158-160), i Filippo Triolo, en el segle XVII (161), el lul·lisme dels quals no seria autòcton, ans procedent d'algun dels països catalans.— J. P. E. [9368

Alessandro SCARSELLA, *Funzioni dell'immaginario medioevale nel «Phantasticus»*, dins «Acti Lull Italia», 163-169.

Segons el *Diccionari* de [Joan] Lacavalleria, 'enfantàstich / fantàstich' té significacions pejoratives; també en el *Phantasticus* de Llull en la boca dels dos interlocutors contraposats (164). En el *Tractatus novus de astronomia*, Llull vincula fantasia i malenconia (165). Però la col·locació de la fantasia en el sistema gnoseològic lul·lià li atorga una funció positiva, la de suport a la intel·ligència quan aquesta no pot treballar damunt una percepció sensorial directa (fantasia natural), encara que en el camp moral la fantasia tant pot ésser positiva quan es manté en els límits del real, com negativa, si s'ocupa en vicis (167).— J. P. E. [9369

Arnaug (!) PUIG, *L'estetica in Ramon Lull*, dins «Acti Lull Italia», 191-198.

La bellesa no figura en la llista de les dignitats (193), perquè hi seria implícita (194). Potser perquè el camp propi de l'estètica és el sensible, al qual correspondria la retòrica (194-195); d'ací la importància de la metàfora i de la poesia en Llull (195), sempre, però, en funció i al servei de la veritat real (196-197); d'ací que el simbolisme sigui fonamental en l'obra lul·liana.— J. P. E. [9370

Diego POLI, *Il problema della comunicazione in Lullo*, dins «Acti Lull Italia», 261-275.

Les reflexions de l'autor entorn del tema es poden resumir, si no m'erro, amb el primer paràgraf de l'article: «Il discorso di Lullo sulla comunicazione e sugli strumenti che la permettono è eseguito secondo una scala di operazioni metalinguistiche indirizzate alla ricerca della astrazione suprema, la Verità. Il programma che Lullo andrà progressivamente sviluppando delinea percorsi capaci di soddisfare il misticismo della sua epoca. Allo stesso tempo, però, la dinamica del metodo logico d'ispirazione aristotelica lo porta a far confluire nella dimensione argomentativa qualunque dimostrazione sulla Verità» (261). I així, ultra les pàgines dedicades a resumir la situació filosòfica europea en el pas del segle XIII al XIV, l'autor recorda que tant la lògica com la mitologia seguirien presents en Llull (267-268), que la retòrica porta a comunicar per mitjà del cor (268), que En Fèlix del *Llibre de meravelles* entra en contacte amb l'essència del cosmos endinsant-se en una obaga, narració que l'autor relaciona amb el mite pagà germànic de l'arbre còsmic d'Yggdrasil (269), afirmant que el simbolisme de l'arbre pot ésser expressat mitjançant la lògica de l'Art lul·liana (270). D'altra banda, atès que la lògica ha de servir sobretot a destriar el ver del fals, cal assenyalar la importància del 'medium' o terme mig, sobretot en lul·lisme, on és un dels principis relatiu (270-271); d'ací la importància de la teoria de les fal·làcies (272). La bibliografia ocupa les pàgines 273-275.— J. P. E. [9371

Mihai NASTA, *Appunti per la semiosi di sei voci del vocabolario latino di Raimundus Lullus*, dins «Atti Lull Italia», 277-293.

Les sis paraules són: 'intellectus', 'imaginatio', 'sensus', 'modum' (!), 'ens' i 'forma'. La seva presència en l'obra lul·liana és detectada a través dels lèxics que acompanyen edicions d'obres lul·lianes en el «Corpus Christianorum» (277-278). Llur vàlua en l'obra lul·liana ho és a través de la constatació que en algun cas (p. e., 'obiectare', 283) la significació d'una paraula no es troba en cap diccionari de llatí medieval, i és explicada normalment en el context dels tres correlatius, que donen sentit dinàmic al significat de les dites paraules.— J. P. E. [9372]

Jonathan A. GLENN, *Further Notes on two unedited Manuscripts of the Livre de l'ordre de chevalerie*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXII (1992), 39-58.

Després de l'edició de la traducció francesa del *Llibre de l'orde de cavalleria* a cura de Vincenzo Minervini, els manuscrits de la dita traducció han passat d'onze a catorze (40, llista), un dels quals ha estat analitzat per Anna Cornagliotti [cf. ATCA, I (1982), 352, núm. 113]; l'autor s'ocupa ací dels altres dos, els de Tolosa de Llenguadoc, BM, ms. 830, i de Nova York, Columbia University, Plimpton ms. 282, dels quals dona alguna nova notícia (40-43), i estableix nou taules de variants (48-58), cosa que el condueix a col·locar l'exemplar de Nova York en el grup format pels exemplars EGLT, i el de Tolosa entre els assenyalats per les lletres ACD FHI (44), i a establir un nou 'stemma codicum' (45 i 47).— J. P. E. [9373]

Walter W. ARTUS, *Three Indicators of the Christian Character and Spirit Revealed in Ramon Llull's Writings*, dins «Antonianum», LXVII (1992), 330-359.

L'objectiu d'aquestes pàgines és el d'exposar l'evidència que recolza i àdhuc demostra clarament «the orthodox Christian spirit present in Llull's many writings» (332), servint-se de tres indicadors. El primer és el d'establir la llista de llibres publicats en l'edició de Mainz, en la d'*Obres catalanes de Ramon Llull*, i en la del «Corpus Christianorum», en el títol o en el pròleg dels quals consta amb evidència que llur finalitat és la defensa de la fe catòlica (333-336); el segon consisteix a aplegar tant les invocacions inicials com els colofons o fórmules d'èpilog, que endrecen la corresponent obra a servei de Déu i exaltació de la fe catòlica (337-348); la tercera també aplega les fórmules de submissió de la doctrina exposada al judici de l'Església, de la Santa Seu o, en general, dels mestres de l'Església (349-359). Els corresponents paràgrafs, tant llatins com catalans, són transcrits en nota i traduïts a l'anglès en el text.— J. P. E. [9374]

Paolo G. CAUCCI VON SAUCKEN, *Los tratados españoles sobre Caballería*, dins «Hom. Nadal», 105-122.

El text d'aquestes pàgines és escrit en grec. Al final hi ha un resum, que copio, en tant que es refereix al nostre camp: «En la línea de estos libros [que han d'ajudar a la formació del cavaller] se hallan los manuales de Caballería del Medioevo español, como son el *Libro de la Orden de caballería* de Ramón Llull, el *Libro del Caballero y del Escudero* de don Juan Manuel y las *Leyes de la Segunda Partida* del Rey Alfonso el Sabio. A continuación, el autor examina brevemente estas tres obras, encontrando en la segunda y tercera influencias del tratado de Ramón Llull. Muy interesante es la idea central del Doctor de Mallorca, que afirma que la caballería aparece en el mundo cuando desaparecen de él la fidelidad, la justicia y la verdad. Esta es el instrumento para restablecer las virtudes perdidas y para llevar a cabo la defensa de la verdad de las verdades que es, según Llull,

la Santa Fe Catòlica. El verdadero caballero debe hallarse en la esfera del clero y su actividad no puede ser la guerra por la guerra, como había sido en el Alto Medioevo, sino la defensa de los ideales cristianos. De este modo, la caballería se configura como una Orden Religiosa. Los elegidos de esta vocación son una minoría selecta que defiende y complementa las otras dos categorías sociales que componen el mundo medieval: los orantes (clero y religiosos contemplativos) y los labradores (operarios de todo tipo), terminología que Alfonso el Sabio toma de Ramón Llull» (121-122).— J. P. E. [9375

Albert-Guillem HAUF I VALLS, *Ramon Llull i el «Tirant»* (Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, 17), Ciutat de Mallorca, Centre d'Estudis Teològics 1992, 34 pp.

La primera part d'aquesta conferència, intitulada *Llull, mestre de cavalleria*, presenta, en primer lloc, vint-i-nou característiques del cavaller, tretes del capítol 112 del *Llibre de contemplació en Déu*; les catorze primeres són normes a les quals s'hauria d'ajustar la cavalleria; les tretze següents, de la quinze a la vint-i-set, són negatives, car constaten allò que realment fan els cavallers i és tot el contrari d'allò que haurien de fer; les dues darreres són lloances als cavallers que compleixen (13-17); segueixen les referències cavalleresques en el *Llibre de meravelles* (17-18), en el *Blanquerna* (18-21) i en l'*Arbre de ciència* (22). La segona part ressegueix les petjades lul·lianes en el *Tirant lo Blanc*, primer les directes i clares, que redueix en una dotzena (24-27). Això no obstant, la ideologia subjacent (cf. 23) no és idèntica, car en el *Tirant* un dels motius del cavaller és la fama humana (28). Hi ha un darrer apartat dedicat a la croada de Tirant, en el qual són subratllades les característiques que fan de Tirant un cavaller cristià (29-30) i on és subratllada la coincidència estratègica amb Llull en proposar una operació de tenalla per a la recuperació de Constantinoble (31-32).— J. P. E. [9376

Iain McLEAN, John LONDON, *Ramon Llull and the theory of voting*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianus», 32 (1992), 21-37.

Els anys 1784 i 1785, dos autors francesos publicaren propostes de sistemes de votació (22-24). Cinc segles abans, Llull havia dedicat al tema el capítol vint-i-quatrè del *Blanquerna* i el *De arte electionis*, ambdós ací traduïts a l'anglès (25-30), en els quals, acceptat el sistema democràtic, Llull suggeria un 'modus operandi' que assegurés el resultat de la votació no tant per a la 'maior' com per a la 'sanior pars' (27), perquè pensava en col·lectius, en els quals tots els membres es coneixen (34). El *De arte electionis* s'ha conservat en la biblioteca de Nicolau de Cusa, segurament copiat per ell mateix, però en canvi no assumit en la proposta cusana de sistema d'elecció dins el *De concordantia catholica* (32-33), pensada per a situacions molt diverses com la que presentà el concili de Basilea (34).— J. P. E. [9377

Ramon MIRÓ I BALDRICH, *La coneixença de Llull a Cervera a l'inici del segle XV*, dins «Palestra Universitària», 6 (1992), 188-201.

Partint d'estudis anteriors dedicats al lul·lisme contemporani [ja coneguts dels lectors d'ATCA, I (1982), 403, núm. 288; 390, núm. 239; i II (1983), 323-325 i 337-339], i resumides les dades conegudes sobre el lul·lista ermità fra Pere Rossell (188-197), l'autor aporta tres documents municipals de Cervera 1403, ara a la mateixa població, AHC, *Fons Municipal. Llibre de consells* i *Llibre de claveria*, dels quals es dedueix que tres metges cerverins sortiren fiadors d'allò que el consell hauria de pagar a fra Pere

Rossell a fi que aquest anés a Cervera a «legir e-nsenyar de la sciència d'En Lull, la qual segons se diu [és] sciència molt sancta e bona»; consta que cobrà, almenys tres florins i catorze lliures (200-201). Al final és aplegada la documentació del pas de mestre Vicent Ferrer per la vila, fent camí entre Igualada i Lleida l'any 1409 (199).— J. P. E. [9378

Isaac VÁZQUEZ JANEIRO, «Gracián», un «Félix» castigliano del seculo XV. Una ricerca sull'innominato autore, dins «Atti Lull Italia», 295-337.

La *Novela moral de Gracián* és ben coneguda dels nostres lectors [cf. ATCA, II (1983), 500, núm. 794; IV (1985), 581, núm. 2136; VII-VIII (1988-1989), 585-586, núm. 4698]. Ací Vázquez, després d'una caracterització de l'obra per les observacions que hom pot captar en llegir-la (297), intenta d'individuuar l'autor, mitjançant dues línies d'atacament: l'íntima relació seva amb poetes castellans del començament del segle XV presents en el *Cancionero de Baena* (298-316); i la pertanyença a l'orde franciscà (316-336), partint de la base que l'autor s'autoretrata en la figura de Gracián (317). En un punt l'autor hauria estat influït per les visions de fra Pere d'Aragó (333-335). Vázquez proposa com a possibles autors els framenors Diego de Moxena o Diego de Valencia (337). [En les pàgines resumides dins ATCA, XII (1993), 622-623, núm. 8602, Vázquez arriba a la identificació dels dos noms en personatge únic].— J. P. E. [9379

Michela PEREIRA, *Alchimia lulliana: aspetti e problemi del Corpus di opere alchemiche attribuite a Raimondo Lullo (XIV-XV sec.)*, dins «Atti Lull Italia», 117-130.

La mateixa autora indica que aquestes pàgines resulten més detallades en la seva obra [ja coneguda dels lectors d'ATCA, X (1991), 399-402; cf. també XI (1992), 663-664, núms. 7684 i 7685 i el resum següent].— J. P. E. [9380

Michela PEREIRA, *Un lapidario alchemico: il Liber de investigatione secreti occulti attribuito a Raimondo Lullo. Studio introduttivo ed edizione*, dins «Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale», I (1990), 549-603.

La primera part de la introducció demostra la pertanyença d'aquest *Liber...* al 'corpus' alquímic pseudolul·lià, en virtut dels elements següents: atribució explícita a Ramon Lull (549), el colofó (550), la presència de l'alfabet i de la seva integració dins una figura (551); intent de justificar l'alquímia partint de conceptes lul·lians bàsics (552: 'ascensus-descensus', 552-553; 'affatus', 553-554). Definida l'alquímia com a ciència o art de la transmutació (555), l'autora atribueix el *Liber...* a un falsari, possiblement nat de manera semblant al *Liber de secretis naturae...* [cf. ATCA, XI (1992), 663-664, núm. 7685]. La part pràctica és encaminada a la producció de pedres precioses. També Guillem Sedacer (i d'altres) dóna receptes per a la formació de pedres precioses (557-558, amb transcripció de dos fragments de la *Sedacina*); per això, informa de llurs virtuts i propietats mèdiques i màgiques (559-560). El punt centric del tractat és la doctrina sobre la força capaç de transformar la matèria vil en preciosa, que ha d'ésser una substància dotada de vida (560). Segons l'autor del *Liber...*, la vida també s'ha de trobar en la matèria prima, que ha d'ésser alhora vivent i mineral (561); l'agent és l'home en tant que microcosmos, mitjançant la urina (562). Per a l'edició, l'autora ha escollit quatre còpies senceres, que demostren interès pel text en ell mateix, i no pels aspectes operatius: París, BN lat. 7163; Florència, BN Centrale, BR 52; Ciutat de Mallorca, Convent de Sant Francesc, 17 (escrit per un cerverí, Pere Ripoll, a Roma el 1492); i Venècia, BN Marciana, lat. VI. 215, ací analitzats (568-573). El text, basat sobretot en les dues còpies italianes, és a les pàgines 576-603;

la primera part (576-589) porta aparat crític. [Per a ulterior informació bibliogràfica, hom pot veure el resum precedent].— J. P. E. [9381

Theodor PINDL-BÜCHEL, *Die Excerpte des Nikolaus von Kues aus dem Liber contemplationis Ramon Lullis* (Europäische Hochschulschriften. Reihe XX. Philosophie, 380), Frankfurt am Main, Peter Lang 1992, [VIII] i 316 pp.

Tesi doctoral, el tema de la qual és el treball realitzat per Nicolau de Cusa en copiar fragments de la traducció llatina del *Llibre de contemplació en Déu*. Les pàgines inicials resumeixen aportacions anteriors al tema de les relacions doctrinals entre Nicolau de Cusa i Ramon Llull i presenten les diverses parts i la corresponent temàtica del dit llibre, l'original del qual hauria estat escrit en català (9). La tria del Cusà hauria estat centrada en el tema de la contemplació de Déu o en la doctrina sobre Déu (11) i per això els extrems del primer llibre lul·lià representen les dues terceres parts de tots els extrems del Cusà (16). El capítol bàsic d'aquest llibre ressegueix cada un dels temes dels extrems: l'ésser diví (18-26), la infinitat de Déu (26-33), la seva eternitat (33-35), la unitat (35-40), la Trinitat (40-42), la potència de Déu (43-48), la ciència divina (48-52), la seva veritat (52-54), la seva bondat (54-56), la creació (56-59), l'ordenació divina de la creació (59-62), la subtilitat (62-71) i el fervor en l'amor (71); cada un d'aquests apartats és dividit en dues parts: la primera exposa allò que Nicolau de Cusa transcriví en relació a cada una de les distincions del *Llibre de contemplació* dedicat al tema corresponent; la segona compara l'extret del Cusà amb el text llatí complet de l'obra lul·liana. Al final, l'autor resumeix en dos punts el resultat de l'exposició precedent: Nicolau de Cusa es manifesta molt interessat en el tema de la transcendència de Déu, que el fa alhora inefable i denominable, i en el del coneixement humà de Déu (72-74), punts que resultarien nuclears per al futur sistema del Cusà (76); i quant al mètode de treball, és normal que Nicolau de Cusa copiï literalment els començaments i els acabaments dels capítols i que en resumeixi el cos (75). La introducció s'acaba presentant el manuscrit de París (77-79) i el de Bernkastel-Kues, St. Nikolaus-Spital, Codex cusanus 83 (79-80), i referint breument els altres dels segles XIV-XV: Madrid, BN, 131-132; Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 10494 i 10518 (que l'autor continua a afirmar «mit ziemlicher Sicherheit» (84) copiat en algun dels dos Bergen veïns de Greifswald [però cf. ATCA, II (1983), 151, nota 91]), amb el corresponent 'stemma codicum', del qual resulta que el darrer dels esmentats dependria del penúltim (282-286). L'*Extractum ex libris meditationum Raymundi quos propria manu scripsit et dedit fratribus cartusiensibus Parisius*, ocupa les pàgines 91-150; el corresponent text del *Liber contemplationis que fit in Deo*, tal com es troba en el volum del qual copià Nicolau de Cusa els seus extrems, l'actual ms. lat. 3348A, de París, Bibliothèque Nationale, donat pel mateix Llull a la Cartoixa de París, ocupa les pàgines 153-315; hi ha al final una pàgina d'aparat crític (315). [I no manquen construccions llatines, que hom diria defectuoses: 'huius leticia < huius leticie' (19/36/2); 'augmento nostre esse < augmento nostri esse' (31, text corresponent a la nota 82, darrera línia); 'eo dilectione < ea dilectione' (36/101/4), u. s. w.].— J. P. E. [9382

Walter Andreas EULER, *Unitas et Pax. Religionsvergleich bei Raimundus Lullus und Nikolaus von Kues* (Würzburger Forschungen zur Missions- und Religionswissenschaft. Religionswissenschaftliche Studien, 15), Würzburg i Altenberge, Echter Verlag i Telos Verlag 1990, 296 pp.

«Inauguraldissertation» elaborada en el Raimundus-Lullus-Institut de la Universitat de Freiburg im Breisgau. Objectiu de l'autor és el d'exposar els temes bàsics i la

metodologia de la comparació entre religions, tant en textos de Lull com del Cusà i el de comparar el resultat d'ambdues exposicions (11-12). Després d'un capítol dedicat als precedents: Pere el Venerable, Pere Abelard, Guillem de Trípoli, Ricoldo da Montecroce i, per a Nicolau de Cusa, Joan de Segòvia (13-33), la secció dedicada a Lull comença amb un resum biogràfic (35-42) i amb una breu presentació de les obres considerades més adients al tema (42-44), la bàsica de les quals seria el *Llibre del gentil i dels tres savis*, tant per al coneixement de l'Islam (44-54) com del Judaisme (54-60), mentre el dels tàrtars resultaria més clar del respectiu capítol de la *Doctrina pueril* (60-63). L'apartat tercer del mateix capítol s'ocupa de la doctrina lul·liana de la Trinitat i de l'Encarnació, respectivament presentades com el resultat de l'actuació de l'ésser actiu infinit, i de la donació 'ad extra' del mateix ésser (65-84). Després del llarg capítol dedicat a Nicolau de Cusa (135-234), arriben la comparació entre els dos sistemes (225-254) i les conclusions (255-273). Al final hi ha bibliografia (274-295).— J. P. E. [9383]

Teresa CIRILLO, *Ramon Lull «duca e maestro» nel poema di Bartolomeo Gentile Fallamonica*, dins «Arti Lull Italia», 339-364.

Bartolomeo Gentile Fallamonica era genovès, del segle XV, potser un mercader genovès que visqué a València, i patrocinà l'edició de la *Disputatio Raymundi Christiani et Homer sarraceni i De demonstratione per aequiparantiam* de Ramon Lull el 1510, i de l'*Ars metaphysicalis* de Jaume Gener el 1506 (343-344). Escriví un poema sense títol, de quaranta-dos cants en tercines a imitació del Dant Alighieri (341), publicat en edició fins ara única a Gènova el 1874 (344, nota 6). El poema descriu un viatge per les interioritats secretes del món, sota el guiatge de Ramon Lull, en particular a través del *Llibre de meravelles* (359, 361-362; 363); n'és ací resumit l'argument i en són transcrits alguns fragments: del *Canto proemiale* (349-351), del cant setè (356-357), del segon (357-358), del vuitè (360-361), i del cant dedicat als metalls (363-363).— J. P. E. [9384]

Beatrice SCHMID, *El desdoblament sinonímic a l'edició valenciana del Blanquerna*, dins «Misc. Colon», 139-149.

Després de la seva tesi doctoral dedicada a la revisió a la qual Joan Malbec/Bonllavi sotmeté el *Blanquerna* amb vista a la seva edició de València 1523 [cf. ATCA, X (1991), 621, núm. 6809], l'autora exposa ací els desdoblaments textuais, «que Bonllavi emprà també profusament en l'*Epístola proemial*, en les rúbriques i, fins i tot, en les notes marginals» (140). I així dedica sengles apartats a la disposició, juxtaposada o separada, dels sinònims afegits, tant en adjectius com en adverbis (140-142). Quant al desdoblament de substantius, no sempre es tracta de sinònims, ans «més decisiu deu haver estat el costum» (142), cosa que il·lustra amb dos casos: el de ,criar' per ,nodrir' (144) i el de la multiplicitat de sentits de ,treball' (145-148).— J. P. E. [9385]

Raffaelle STIRRI, *L'Ars reminiscendi di G. B. della Porta*, dins «Arti Lull Italia», 365-385.

Obra publicada en italià els anys 1566 i 1583, el 1602 en llatí en edició que havia d'ésser la definitiva (367-368). La seva relació amb Lull només hauria estat indirecta, a través de Giordano Bruno.— J. P. E. [9386]

Mauricio BEUCHOT, *Retórica y lulismo en Diego de Valadés*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXII (1992), 153-161.

Framenor mexicà, el 1579 publicà a Perusa un *De rethorica christiana*, on, sense citar

Ramon Llull, exposa que els temes dels quals hom pot parlar retòricament són els nou subjectes de l'art lul·liana (156), i que d'aquests subjectes hom en pot afirmar diversament cada un dels nou predicats bàsics, que són les nou dignitats o principis absoluts lul·lians (157).— J. P. E. [9387]

Dino PASTINE, *Llull e il pensiero della Controriforma*, dins «Atti Llull Italia», 387-397.

Tot i que en ambdós casos sigui negativa, l'autor distingeix entre la posició envers Llull dels autors de la Segona Escolàstica i la dels de la Contrareforma, en el sentit que aquells o l'ignoren o en prescindeixen, els segons, en canvi, li valoren l'art combinatòria (388). I així, per a Juan de Mariana, el lul·lisme representa la més extrema i, doncs, la més inacceptable, de les follies de la raó (380-391); Juan Caramuel, tot i avaluar negativament el lul·lisme en metafísica, també cerca una art general que englobi els principis de totes les ciències (390-393); Francesc Marçal, teòleg lul·lià, sense adonar-se'n, els donava la raó, «nell'accomunare in un'unica critica l'antiperipatetismo e l'antillullismo di Caramuel» (394). Per a Athanasius Kircher l'obra de Llull hauria estat «un nobile e grandioso tentativo fallito» (395); calia, doncs, intentar altra vegada elaborar regles de pensament senzilles i d'aplicació fàcil, perquè «le finalità dell'arte non sono di carattere speculativo, ma pratico» (395). Per la seva banda, Sebastián Izquierdo intentaria d'elaborar una combinatòria matemàtica que triomfés on la lul·liana havia fracassat (396).— J. P. E. [9388]

Alain GUY, *Razón y fe en Llull y Descartes*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXII (1992), 59-79.

Jacques Chevalier intuï que la recerca d'un mètode universal i únic fou suggerida a René Descartes per la lectura de Ramon Llull (59). De fet, el de les relacions entre fe i raó seria tema bàsic per a ambdós pensadors, i llurs itineraris tindrien alguns punts semblants i d'altres de diversos (59-60). I, malgrat la frase pejorativa que Descartes dedica a Llull en el *Discours de la méthode* (60-61), l'autor estableix una comparació entre ells dos en quatre punts: a) la intuïció inicial fulgurant d'una alta missió espiritual (61-66); b) el mètode, francament racional, encara que amb objectiu divers, de servei a la veritat cristiana o a la natural (60-69); c) l'aspiració coessencial a la unitat en el coneixement, en el llenguatge, en la societat internacional (69-72); i d) la prioritat de la finalitat pràctica de renovació de la cristiandat i de conversió dels infidels en Llull, de bé general per a tots els homes en Descartes (73-77).— J. P. E. [9389]

Ana H. MARÓSTICA, *Ars combinatoria and time: Llull, Leibniz and Peirce*, dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXII (1992), 105-134.

Tema d'aquest estudi és el d'explorar les connexions entre els tres filòsofs indicats en el títol quant a llur idea d'una 'ars combinatoria' i concepció participada del temps. L'autora estableix tres tesis: que amb l'*Ars generalis* Llull influï en Gottfried Wilhelm Leibniz; que aquest influï en Charles Sanders Peirce; i que amb l'art combinatòria i en particular en el seu període ternari, Llull influï en Peirce; i resumeix la seva aportació dient que l'art lul·liana és un mètode ascendent que salta del grau positiu al comparatiu i d'aquest al superlatiu en arribar a les dignitats, i que en el període quaternari empra arguments analògics i en el ternari sil·logismes; per això, el fet de dominar l'art combinatòria fa possible una ciència general (195-110). Quant al temps, el seu concepte lul·lià seria relacional (125-126). Hi ha sis pàgines dedicades a setze figures o gràfiques (128-133).— J. P. E. [9390]

Werner KÜNZEL, Heiko CORNELIUS, *Die Ars Generalis Ultima des Raymundus Lullus. Studien zu einem geheimen Ursprung der Computertheorie*. 5. bearbeitete und erweiterte Auflage (Advanced Studies in Modern Philosophy and Computer Science), Berlin, Olivia Künzel 1991, 176 pp.

Després dels pròlegs a la segona i a la cinquena edició, on figuren les novetats que cada una d'elles representa (13-15), trobem una tria de dades i dates biogràfiques de Ramon Llull (17-21) i el primer capítol, en el qual Werner Künzel, després d'haver recordat a base de tres mostres la incomprensió de l'art de Llull per part de tres historiadors germànics de la filosofia (23-35), exposa que l'*Ars Magna* ha estat l'origen secret de la moderna teoria dels ordinadors (23-67); i així ell es proposa de comprendre la dita art en tant que sistema complex per a la producció de formulacions lògiques i capaces de veritat, més en concret, la tècnica relacionada amb les bases funcionals de l'Art, prescindint dels continguts doctrinals. Parlant en termes 'computerístics', l'equivalent a la 'Hardware' seria el conjunt material de l'alfabet i les figures, sobretot la dels tres cercles sobreposats (39-49), i el de la 'Software' el conjunt de les possibilitats funcionals, sobretot les vinculades a les regles o preguntes (49-57). Les darreres pàgines d'aquest capítol relacionen el projecte lul·lià amb el leibnizià de l'*Ars combinatoria*, entre les quals hi hauria, però, la diferència que aquesta hauria servit per a mesurar els graus de versemblança d'una proposició, mentre l'art lul·liana només era destinada a confirmar racionalment els dogmes cristians (57-67). Segueixen indicacions bibliogràfiques (69-72) i traducció de fragments de la lletra de Gottfried Wilhelm Leibniz al príncep Johann Friedrich del 1679 (75-77), després de les quals arriba l'exposició del 'Cobol-Programm «Ars Magna»': comença recordant que l'objectiu del treball ha estat el de transformar l'*Ars magna* en un algoritme apte per a la codificació («in einem codierfähigen Algorithmus zu übertragen», 79) i segueix tota l'explicació teòrica del programa (78-93), resumida en una pàgina d'esquema de les quatre fases (identification division; environment division; data division; procedure division) (95); segueixen, sota el títol de *Source-Listing* les pàgines que ofereixen el resultat de les dites quatre fases (96-101). El volum conté una sèrie de complements: un dossier sobre Llull i més en concret sobre les figures combinatories (103-109), aplicat al problema de la quinta essència (111-114); un tret de l'*Ars notatoria* publicada per Jordi Gayà [sense indicació d'editor], amb la corresponent traducció alemanya (117-131); el resultat de l'aplicació del programa a l'*Ars generalis ultima*, sota el títol d'«Assembler-Übersetzungsliste» (133-144). Les darreres pàgines porten el títol de *Raymundus Lullus, entziffert* i sintetitzen en dues aportacions la grandesa de Llull: la primera és el fet d'haver substituït conceptes per lletres, de manera que la simple conjunció de dues lletres fa possible la formulació de multitud de proposicions (147-157); la segona és la possibilitat de transposar a tots els camps del coneixement humà un algorisme pensat per a un sol problema (159-165). Nombre d'il·lustracions, tant de tipus artístic i alquímic com biogràfic (reproduccions de l'*Electorium parvum*) completen el text.— J. P. E.

[9391]

Joaquim MOLAS, *Ramon Llull i la literatura contemporània*, dins «Acti Llull Italia», 400-412.

L'autor qualifica aquestes pàgines d'inventari, en el qual passa revista a les manifestacions lul·lianes constatables en la literatura catalana posterior a la Renaixença tant a Catalunya com a les Illes. Comença per les paràfrasis i traduccions del *Llibre d'amic i amat* (399-401), segueix amb les reelaboracions poètiques d'episodis biogràfics (401-404), amb l'atenció de literats a la figura de Llull (404-405), particularment al Principat

(406-407), també per part dels avantguardistes (408-409), amb especial atenció a Jacint Verdager (410) i a Josep Vicenç Foix (410-412).— J. P. E. [9392]

Rosend ARQUÉS, *Ramon Llull mirall orsià i noucentista. Mecanisme de recepció i d'identificació en l'obra d'Eugeni d'Ors*, dins «Acti Llull Italia», 413-432.

Vegeu un resum d'aquest article dins ATCA, XI (1992), 670-671, núm. 7705.— J. P. E. [9393]

Anna Maria SALUDES I AMAT, *Suggestioni lulliane in Mercè Rodoreda: «Aloma» in «Aloma»*, dins «Acti Llull Italia», 433-443.

Ultra alguna idea sobre la figura de l'Aloma lul·liana (439-440), tenim en aquestes pàgines un resseguiment, primer de possibles lectures de textos i després de temes lul·lians, més o menys explícits en l'*Aloma* de Mercè Rodoreda, començant per la seva primera edició, on hi ha alguna escena lul·liana posteriorment suprimida (437-438). L'autora constata un clar paral·lelisme dels dos personatges femenins, tots dos lliurats a les decisions del personatge masculí (442-443).— J. P. E. [9394]

Robert E. LERNER, *The Pope and the Doctor*, dins «The Yale Review», 78 (1988-1989), 62-79.

Narració lineal de les etapes principals de la trajectòria d'Arnau de Vilanova (València, amb la convivència de cultures àrab i llatina; Montpeller i la medicina gal·lènica; ambaixada a París i publicació del *De tempore adventus Antichristi*; i trobada amb Bonifaci VIII). Després que Arnau li hagué fets suportables els turments del mal de pedra, Bonifaci seguí protegint Arnau potser perquè confiava que el merge li proporcionés el secret de l'eterna joventut (73-74). La dita protecció seria un dels caps de l'acusació de Felip el Bell contra Bonifaci VIII (77-78).— J. P. E. [9395]

Robert E. LERNER, *Ecstatic Dissent*, dins «Speculum. A Journal of Medieval Studies», 67 (1992), 33-57.

L'autor analitza tres casos d'interprets bíblics que en els segles posteriors al XII proposaren explicacions fins aleshores desconegudes basats en il·luminacions internes rebudes del Sant Esperit: Robert de Liège, Joaquim de Flore i Arnau de Vilanova. L'autor recorda les dificultats amb què el darrer s'hagué d'encarar pel *De tempore adventus Antichristi* tant a París com davant Bonifaci VIII (42-44), i a base tant de la lletra al dit papa acompanyant la *Philosophia catholica et divina* com de la *Praesentatio coram Benedicto XI*, i com de la *Responsio objectionibus quae fiebant tractatui de adventu Antichristi*, [que ell considera autènticament arnaldiana, però vegeu les pàgines 392-399 d'aquest volum], recorda les narracions segons les quals el *De tempore...*, el *De mysterio cymbalorum*, i la *Philosophia...*, haurien estat escrits per voluntat de Déu manifestada de forma inequívoca (44-45). L'autor creu que Arnau s'hauria decidit a explicar intervencions divines en el naixement dels seus escrits quan s'adonà que les raons, de les quals inicialment es refiava, no eren suficients a convèncer els escèptics (46).— J. P. E. [9396]

Fernando SALMÓN, *Las teorías de la visión en la medicina universitaria bajomedieval: estudio y edición crítica de «Arnaldi de Villanova Comment. super tractatum Galeni de morbo et accidenti (lib. IV)»*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona 1991.

Edició només coneguda per referència.— J. P. E.

[9397]

Fernando SALMÓN, *Los sentidos en el galenismo bajomedieval latino: la vista en la obra de Arnau de Vilanova (c. 1240-1311)*, dins «Actas del IX Congreso Nacional de Historia de la Medicina», Saragossa, Prensas Universitarias de Zaragoza 1991, 1093-1109.
Estudi només conegut per referència.— J. P. E. [9398

Michael R. MCVAUGH, *Arnald of Villanova's Regimen Almarie (Regimen castra sequentium) and medieval military Medicine*, dins «Viator. Medieval and Renaissance Studies», 23 (1992), 201-213.

Presentat el text i precisat el títol, l'autor recorda els preparatius a l'expedició a Almeria i l'ocasió de la visita d'Arnau de Vilanova a Jaume II de Catalunya-Aragó durant aquell setge a fi de donar explicacions del *Raonament d'Avinyó*. El *Regimen Almarie* podria haver estat un mitjà de congraciarse el rei i el fet d'haver estat un escrit de circumstàncies redactat durant el viatge n'explicaria la desorganització (203). El tractat no tindria precedents pròpiament dits, encara que Arnau podia recordar qualque paràgraf tant de Vegeci com d'Adam de Cremona (204-205). Destinat als expedicionaris a Almeria, el tractat degué ésser utilitzat pel servei sanitari d'estol i d'exèrcit, en relació al qual l'autor aplega notícies tant d'ACA, *Canc.*, reg., com de l'AHC de Manresa (206-207). El *Regimen quod fecit Arnoldus de Villa nova ad regem Aragonie in transitu Almarie* és editat críticament i traduït a l'anglès (208-213), a base del Vat., Pal. lat. 1180.— J. P. E. [9399

Francesco SANTI, *La vision de la fin des temps chez Arnald de Villeneuve. Contenu théologique et expérience mystique*, dins *Fin du monde*, 107-127.

Aquest assaig parteix de diverses aportacions arnaldianes dels darrers decennis, que convertirien la d'Arnau de Vilanova en 'figure ambiguë', d'on l'autor es pregunta si una experiència autènticament espiritual no pot tenir necessitat d'un 'frau/tromperie' (109). En el primer apartat de l'assaig l'autor, assenyalats tres principis d'exegesi bíblica arnaldiana (crisocentrisme, validesa de tot element bíblic, concòrdia entre els dos testaments, 111), afirma, a base sobretot de les tres *Denuntiationes Massilienses* (111-112), que una de les diferències entre Arnau i els teòlegs escolàstics consistia en el fet que aquests només consideraven vàlida l'exegesi literal de l'Escriptura i ell també l'al·legòrica [però, encara ara en català i cal suposar que en occità aleshores, 'trufa' (109) no és 'frau' o 'engany', ans 'broma' o 'burla'] (109-114). Però al·legoria comporta ambigüitat i aquesta només resultaria superada per «l'affirmation d'une coincidence entre ses expériences et la Bible» (115). En conseqüència empenqué sistemàticament la difusió dels propis escrits (116), presentà llur confirmació amb fets meravellosos (116-117), i, quan calgué, com en el cas de la *Interpretatio de visionibus...*, falsejà els mateixos fets, aleshores amb el *Raonament d'Avinyó*, amb el qual hauria intentat de fabricar dos reis visionaris (118-119), o amb el de les *Constitutiones Regni Trinacriae*, amb les quals «Arnaud cherchait seulement à s'authentifier lui-même en montrant à tous que la Sicile se convertissait» (120), i arribà a instrumentalitzar la mateixa medicina, com en el cas dels Sants Esposos Ausiàs i Delfina de Sabran [cf. ATCA, X (1991), 37-39] o en el *De esu carniū* (120-121). L'exegesi només és l'esclat de l'exemple suprem de Crist i del dels sants, brolla del Sant Crist i de les reproduccions que l'Esperit va suscitant en els homes (122).— J. P. E. [9400

Michael MCVAUGH, *The Aphorisms of Armengaud Blaise*, dins «Cultuurhistorische Kaleidoscoop aangeboden aan Prof. Dr. Willy L. Braekman», Gent, Stichting Mens en Kultuur 1992, 415-419.

L'autor recorda l'estada d'Ermengol Blasi en terres de Catalunya els anys 1298-1306, any en què Estore ha-Parhi li traduí a l'hebreu la *Tabula antidotarii*; una altra li és atribuïda per l'únic manuscrit que l'ha conservada, el de París, Bibliothèque de l'Arsenal 972; són els *Aphorismi magistri Ermengaudi Blasini*, ací transcrits (416-419).— J. P. E. [9401

Agustín RUBIO VELA, Mateu RODRIGO LIZONDO, *Els beguins de València en el segle XIV. La seua casa-hospital i els seus llibres*, dins «Misc. Sanchis Guarnier III», 185-227.

Vegeu el resum d'aquest treball dins ATCA, V (1986), 480-481, núm. 2879.— J. P. E. [9402

Antoine CALVET, *Le De vita philosophorum du pseudo-Arnaud de Villeneuve*, dins «Chrysopoeia», IV (1990-1991), 35-79.

A tall de preludi a una edició crítica del *De vita philosophorum*, l'autor transcriu el text del ms. de París, BN, lat. 7817 i el tradueix en francès. Compilació a partir del tractat *De conservacione iuventutis* atribuït a Roger Bacon, d'extrets del *De vinis* d'Arnau de Vilanova, i amb un capítol final potser original, aquest tractat forma part dels textos alquímics atribuïts a Arnau de Vilanova que fan referència a la qüestió de l'or potable obtingut per destil·lació. L'autor remarca també el fet que el ms. lat. 7818 de la BN de París és un recull que associa escrits teològics medievals amb textos alquímics, mèdics i astroològics atribuïts a Arnau de Vilanova.— J. de P. [9403

Martin AURELL, *Eschatologie, spiritualité et politique dans la confédération catalano-aragonaise (1282-1412)*, dins *Fin du monde*, 191-235.

La conquesta de Sicília del 1282 hauria empeltat Catalunya en l'humus de les profecies occidentals. Després «la Catalogne devenait la terre de prédilection des plus exaltés des joachimites» (192), que fruità en abundància de profecies i en mentalitat apocalíptica; l'autor exposa els ambients visionaris en què es difongueren i n'aprofundeix els temes (194). La primera part d'aquest assaig presenta a vol d'ocell les successives etapes centrades en els respectius capdavanters: Arnau de Vilanova i Ramon Llull per al període genètic (195-200), els infants Felip de Mallorca i Pere d'Aragó, per al de maduració, en el qual s'associen beguinatge i beguïnisme (200-206), Francesc Eiximenis, Anselm Turmeda i Vicent Ferrer, per al d'arribada (206-212). En resum, els inicis mil·lenaristes s'haurien bifurcat en la versió cada vegada més política (Pere d'Aragó, Eiximenis, Turmeda) i en la interiorista (Vicent Ferrer) (212-214). La segona part resumeix successivament les idees dels autors esmentats o de les obres que els són atribuïdes sobre els elements diversos del joaquimisme, i en particular sobre la periodització de la història salvífica, que els 'profetes' catalans «se limitent à adapter légèrement» (215), sobre la desvaloració dels 'altres': els clergues seculars, els jueus i els sarraïns (220-226), i sobre el messianisme i la seva incidència en els reis de la confederació (226-230).— J. P. E. [9404

Pilar OSTOS SALCEDO, *Cartas misivas de los condes de Pallars* (1297-1327), dins «Misc. Lladonosa», 203-218.

Després de la presentació analítica de cada una de les parts tècnicament distingibles en una lletra missiva medieval d'acord amb l'*Ars dictandi* (204-212), elements, la presència dels quals en les lletres ací estudiades és reduïda a quadre sinòptic (213), tenim regest i transcripció de les sis ací publicades (214-218). Pertanyen a l'ACA, *Canc.*, *Cartes reials diplomàtiques de Jaume II*. Quatre són d'Hug de Mataplana, i una, respectivament, de Sibila de Pallars i d'Arnau Roger de Pallars.— J. P. E. [9405

Andrea TABARRONI, *Paupertas Christi et Apostolorum. L'ideale francescano in discussione (1322-1324)* (Nuovi Studi Storici, 5), Roma, Istituto Italiano per il Medio Evo 1990, 128 pp.

Les pàgines 14-20 resumeixen les crítiques de Guiu Terrena i de Pèire de la Palu a l'opuscle català *De statibus ecclesiae secundum expositionem Apocalypsis*, l'objectiu de les quals hauria estat el de precisar el concepte d'«ecclesia carnalis» = «quella Chiesa che non voleva rinunciare alla proprietà dei beni culturali» (53); l'autor en conclou que els anys immediatament anteriors al 1322, el problema de la pobresa evangèlica anava lligat al «dello statuto salvifico e normativo della regola francescana» i aquest al dels límits de l'autoritat pontifícia (19-20). Les pàgines 35-38 són dedicades al parer que sobre aquell tema publicà fra Alfred Gonter, bretó, professor a Sant Francesc de Barcelona, el qual considerava el dit problema una repetició del plantejat per Guillaume de Saint Amour a mitjan segle XIII, i per això reporta les argumentacions a favor de la pobresa de Crist i dels apòstols «in proprio et communi» formulades per sant Bonaventura i per John Peckham.— J. P. E. [9406

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Liturgia funeral en el claustro de la Seu Vella de Lleida*, dins *Seu Vella*, 225-231.

Presentades les quatre còpies manuscrites de la *Praetiosa* de l'Arxiu Capitular de Lleida, l'autor en transcriu algunes de les indicacions genèriques de celebracions d'aniversaris (emoluments dels oficiants, determinació de llocs concrets per a la recitació d'absoltes o responsoris, 225-226), i les frases corresponents a cada un dels dies de l'any en què calia celebrar tal litúrgia funeral al claustre (227-230). És transcrit un document del 1300, en què el capítol encaminava a favor dels pobres certes prestacions vinculades als funerals de capitulars (230-231). Hi ha en làmina reproducció fotogràfica de tres pàgines de dues de les dites còpies.— J. P. E. [9407

Josep TRENCHS I ÒDENA, *De l'Estudi General a la Seu: la confecció de llibres a Lleida durant el segle XIV*, dins *Seu Vella*, 133-145.

A base de les dades ofertes pels estudis citats en la bibliografia (144-145), i d'investigació directa en l'ACA, en l'Arxiu Secret Vaticà i en el de la Seu de Lleida, l'autor reconstrueix primer allò que hom sap de l'elaboració i comerç de llibres a la Lleida del segle XIV, amb especificació dels que són coneguts de medicina (135), de litúrgia (136), de dret (138); també allò que hom sap de diverses biblioteques (138-139); i en segon lloc presenta regests de setanta documents relatius a art i a llibres a Lleida del 1328 al 1387 (140-144); són transcrits els quinze documents encara inèdits i fragments d'alguns d'altres.— J. P. E. [9408

Gilbert DAHAN, *Les juifs dans le Commentaire du Décret de Gui Terré*, dins «Sefarad», LII (1992), 393-405.

Donada notícia de l'existència de dues qüestions de Guiu Terrena a París, BN, lat. 16523: *Utrum per notitiam Sacrae Sripturae...* [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 171-172], i *Utrum principalis articulus fidei nostrae, scilicet quod ponit Trinitatem in unitate essentiae, possit probari contra iudeos per scripturas receptas ab eis*, l'autor analitza tres temes en l'obra esmentada en el títol. El primer és la valoració teològica del judaisme contemporani, al qual nega qualsevol valor que pogués provenir del Vell Testament, car en no reconèixer Crist, els jueus no reconixerien el mateix Déu; Terrena es troba en aquest punt dins el grup de teòlegs més extremament negatius (397-398); en conseqüència, defensa l'autoritat de l'Església a jutjar les transgressions de la llei natural o del Vell Testament comeses per jueus (399-400 [cf. ATCA, I (1982), 79-190]). Segon, els jueus inspiren por perquè quan manaven perseguir els cristians i en el temps de Terrena haurien fet tot el possible per desestabilitzar la fe dels cristians; i en conseqüència arriba a justificar la prohibició de banyar-se jueus i cristians a fi d'evitar que aquests s'encomanin les 'sordes judaicae' (401). Tercer: és absolutament contrari al baptisme dels infants jueus contra la voluntat de llurs pares (403), però manifesta prevenció envers els conversos (403).— J. P. E. [9409

Adolfo ROBLES SIERRA, *Actas de los Capítulos Provinciales de la Provincia Dominicana de Aragón de la orden de Predicadores, correspondientes a los años 1327, 1328, 1329, 1330 y 1331*, dins «Escritos del Vedat», XXII (1992), 131-178.

Aquestes pàgines continuen amb característiques idèntiques la transcripció anotada de la sèrie d'actes de Capítols Provincials de Dominicans dels anys assenyalats en el títol (les dels anys 1322-1326 semblen definitivament perdudes), [sèrie ben coneguda dels lectors d'aquest anuari, cf. ATCA, XII (1993), 610, núm. 8562, on són indicats els resums anteriors]. En aquest, ultra el moviment dels religiosos de la província, podem veure els estudis que hom assegurava en cada un dels convents [en gairebé tots hi havia ensenyament de lògica], i trobar dades sobre els estudis de futurs escriptors, com és ara Guillem Anglès, que trobem professor de lògica tant a Girona (137) com a València (172); o el futur cardenal i escriptor Nicolau Rosell, estudiant de lògica durant tres anys, respectivament a Tarragona, Girona i Mallorca (147, 153, 163), i ja de natures a València el 1331 (172). Caldria certificar si és el cronista el senyor Ramon Muntaner, protector del capítol de València 1327; si ho fos, constaria que en aquell moment ja li havia mort la muller Margarida (141).— J. P. E. [9410

Ferran VALLS I TABERNER, *Legislació eclesiàstica provincial que integra la compilació canònica tarraconense del patriarca d'Alexandria*, Barcelona 1992, 46 pp.

Reproducció d'un estudi publicat l'any 1935 dins la «Miscel·lània Finke d'Història i Cultura Catalana», al qual, però, no pertanyen les pàgines 13, 19 i 27 d'aquest opuscle.— J. P. E. [9411

Michael METZELTIN, *La marina mediterrànea en la descripció de Ramon Muntaner*, dins «Misc. Colon», 55-67.

Atesa la importància de la marina com a mitjà de comunicació entre les diverses terres vinculades a la corona catalano-aragonesa en la Baixa Edat Mitjana, és natural que Ramon Muntaner ens n'informi de primera mà. L'autor ha aplegat i transcrit fragments i frases relatius als temes següents: drassanes (56), composició dels estols, que poden anar de cinc

galeres a cent cinquanta naus acompanyades de llenys, tarides i barques sens nombre (57-58), funcions del transport marítim (58-60), una de les quals és la transmissió d'informacions (61), rutes marítimes (62), atacs, defensa i cors (62-63), amb llista de les batalles navals entre el 1279 i el 1325, de les quals Muntaner informa (64) i anàlisi de tots els moviments de l'estol relacionats amb la de Malta, 8 de juny del 1283, entre Roger de Llúria i l'estol dels Anjou conduït per Guillem Cornut, de Marsella (64-65). Tot entra dins el sentit providencialista de Muntaner (66). Una bibliografia escollida clou l'article (66-67).— J. P. E. [9412

Josefa MUTGÉ I VIVES, *La guerra contra Gènova de 1330-1335: documentació barcelonina*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 6 (1992), 47-100.

Després d'una breu presentació dels dos fons dels quals prové la documentació ací transcrita (ACA, *Canc.*, reg. i AHCB, *Consell de Cent i Consellers*) (47-49), segueix el text de les quaranta-cinc peces ací aplegades, datades entre el 1329 i el 1334, d'entre les quals destaquen els capítols per a la col·laboració entre les corones catalano-aragonesa i mallorquina en l'estol contra Gènova (71-77) i les instruccions per als ambaixadors a la Santa Seu per a la pau amb Gènova (80-82). Les pàgines 94-100 ofereixen taula unitària d'antropònims i de topònims esmentats en els dits documents.— J. P. E. [9413

Josep HERNANDO I DELGADO, *El contracte de venda de rendes perpètuas i vitalícies (censals morts i violaris) personals i redimibles (amb carta de gràcia). El tractat d'autor anònim Pulchriores allegationes super contractibus censualium (segle XIV). Edició i estudi del text*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 137-179.

Josep HERNANDO I DELGADO, Josep Ignasi PADILLA, *Un tractat d'autor anònim sobre la licitud del contracte de venda de censals amb carta de gràcia (segle XIV)*, dins «Misc. Lladonosa», 275-291.

En el primer dels estudis trobem llista dels textos relatius al tema del préstec a cens o violari en el volum ara d'ACA, *Sant Cugat del Vallès*, ms. 42, amb indicació dels llocs on cada un ha estat publicat (138-139), volum que aplegava ja en la segona meitat del segle XV textos del segle anterior entorn del préstec de diners a interès, en principi prohibit per la llei de l'Església. Segueix un resum de les posicions dels dos principals portaparaules en aquella discussió: la de l'afirmació de licitud (el dominicà Bernat de Puigcercós, 140-142), i la de la negació de la mateixa (el jurista manresà Ramon ça Era, 142-145: és una usura encoberta); també de la posició favorable a la licitud, i per tant a l'interlocutor dominicà, de les *Pulchriores allegationes super contractibus censualium*, que insisteixen a subratllar la diferència entre la cosa (p. e., un camp, una casa, una quantitat de diners) i els drets que en deriven, els quals drets derivats poden ésser objecte de compra-venda, també quan es tracta de drets derivats d'un préstec de diners (146-152). L'edició del text, acompanyat d'aparat crític, d'indicació de fonts, i d'altres notes complementàries, ocupa les pàgines 156-171, i és completada amb taula dels mots del dit tractat (172-179).

Les pàgines introductòries del segon resumeixen les posicions esgronades entorn de la licitud del contracte de venda de censals amb o sense la carta de gràcia (276-281). Les *Allegationes multum pulchrae super contractibus censualium* són favorables a la licitud, i llur text, acompanyat d'aparat crític i d'un altre en el qual s'engloben les fonts i d'altres notes, ocupa les pàgines 282-291. No hi ha taula de mots.— J. P. E. [9414-9415

Gabriel LLOMPART, *Nuevas cartas de los gobernadores Arnau d'Erill y Felip de Boil a Pedro IV el Ceremonioso*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 89-109.

Presentació (89-93) i transcripció (94-109) de les dotze lletres, datades entre el 5 de juliol del 1343 i el 26 d'abril del 1347, totes conservades a l'ACA, *Canc., Cartes Reials Diplomàtiques*. Les sis primeres són d'Arnau d'Erill (94-102), dues de les quals són adreçades al secretari reial, les altres de Felip de Boil (103-109), només una de les quals adreçada al secretari. Hi són narrades amb detall tant les vicissituds del setge i atac, per exemple al castell de Pollença (el capità dels defensors del castell llançava sagetes amb missatge per l'estil d'aquest: «Guillem de So, qui us tramet assò, qui no ha paor», 94), com l'estat d'ànim de la població amb els consegüents problemes de l'ocupació militar, però també els senyals de redreç no sols de la mercaderia, ans també de la demografia (els deu primers dies de gener del 1344 haurien estat celebrades dues-centes noranta-dues noces, «que en deu anys no se'n hic ha fetes tantes», 102).— J. P. E. [9416

Gaspar COLL I ROSSELL, *Els Usatges de la Catedral de Lleida. Un manuscrit il·luminat autòcton de la pròpia Seu datat entre 1333 i 1336. Aproximació al seu estudi*, dins *Seu Vella*, 147-151 i una làmina amb cinc fotografies.

L'actual ms. 22 (abans 3) de l'Arxiu Capitular de Lleida, és volum factici («...dues parts clarament diferenciades... afegir quadernets al mig d'una relligadura preexistent...», 148), el contigut del qual és a grans trets indicat en el títol global del segle XVIII: *Usatici et Consuetudines Cataloniae et Constitutiones Provinciales et Synodales*. Ací és analitzat en la seva constitució material (147), assenyalats els textos que hi són copiats; la primera part (fins al f. 54 i 77-165) fou transcrita entre el 1333 i el 1336; la segona (ff. 59-75) és posterior al 1363 (148). Ací és estudiada amb més detall la il·luminació i en particular les quatre figures dels ff. 42v, 77, 123 i 154. L'il·luminador del primer conjunt seria d'ascendència catalana (149-150), el del segon pròxim al «primo stile» bolonyès (151).— J. P. E. [9417

Tomás LÓPEZ PIZCUETA, *Los bienes de un farmacéutico barcelonés del siglo XIV: Francisc de Camp*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 13 (1992), 17-73.

Treball basat en l'inventari «post mortem» dels béns del dit farmacèutic, dreçat el 1353. La primera part és una reconstrucció tant de l'obrador (19), com de la casa, de les seves dependències i del mobiliari, parament i ornaments (20-23), i dels productes farmacèutics (23-28). La segona part és transcripció del dit inventari (28-64), en el qual trobem pocs llibres: «Una *Vibblia* en tres velums ab posts e ab claus ab cubertas vermellas en pergami, la qual és romans, complida» (50); «Un libre apellat *Flos Sanctorum*, qui no és acabat, de poque valor» (56); «Un libre de paper que [és] apellat *Gènesi*, squinsat»; i «Un libre de paper apellat *Mater* (! *Macer*)» (57); en una cambra de l'obrador hi havia quantitats considerables de menes diverses de paper, una de les quals era la de Xàtiva (44); també hi havia alguns documents (63-64). La tercera part és un vocabulari alfabètic de les denominacions d'espècies existents en l'obrador o en la botiga, explicades d'acord amb el DCVB (64-73).— J. P. E. [9418

Jaume de PUIG I OLIVER, *Qüestions burocràtiques medievals*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 360-362.

Una lletra del bisbe de Girona Berenguer de Cruïlles a Jaume Conesa, secretari de Pere el Cerimoniós, ací transcrita de l'ADG, U 34, f. 134, permet de conèixer l'«iter» que el 1359 seguia una lletra en la cancelleria reial abans d'ésser lliurada a l'interessat:

,impetrata', ,provisa', ,in forma posita', ,subsignata per locum tenentem Cancellarii', ,sigillata'; també que, al darrer moment, podia encallar-se abans d'ésser segellada.— J. P. E. [19419]

Josep CHABÀS, *The astronomical Tables of Jacob ben David Bonjorn*, dins «Archives of History of Exact Sciences», 42 (1991), 279-314.

Vegeu el resum publicat dins ATCA, X (1991), 569, núm. 6637, i la recensió de l'obra del mateix autor sobre idèntic tema en la secció de Recensions d'aquest volum (427-431), signada per Enric Casassas i Simó.— J. P. E. [19420]

GRÉGOIRE XI (1370-1378), *Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican*. Tome I par Anne-Marie HAYEZ, avec la collaboration de Janine MATHIEU et Marie-France YVAN (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, 3e Série - VI bis: Lettres communes des Papes du XIVe siècle), Roma, École Française de Rome 1992, VI i 874 pp.

Són publicats en aquest volum notícies i resums de butlles datades el primer any d'aquell pontificat (1370-1371).

El primer apartat aplega les concessions *De absoluteione plenaria in articulo mortis* [i constitueix una font important de notícies indirectes de la mortaldat de l'any 1371 a Catalunya i al Llenguadoc]: a Jacmeta, vídua de Berenguer Simó, i al fill Berenguer, de Barcelona, renovant una concessió d'Urbà V (1, núms. 6-7), també a Bernat, abat de San Victorián, bisbat de Lleida (2, núm. 9); i atorgant la dita concessió a Guillem Peralta i Margarida, muller, de Girona (5/73), a Francesc Bisbal i Francesca, muller, de Vic (6/74), a Pere Català i Gueraula, muller, d'Elna (9/142), a Constança, muller de Dalmau de Queralt, bisbat de Vic (1/179), a Joan, comte d'Empúries (18/298), a Jaume de Galiana, doctor en lleis, i a Caterina, muller, de Mallorca (18/304), a Caterina Muler, de València (19/324), a Marquesa, vídua de Francesc Seguí, a Sibil·la, d'Arnau d'Erill, a Violant, marquesa ,de Villeria' [Villena], i a Jaume, abat de Sant Esteve de Montsó (21-22/360-363), a Pere des Pla i a Blanca, muller, de Barcelona (22/365), a Romeu Andrer, de Barcelona (22/369), a Bernat d'Instase, de Sogorb (26/433), a Agneta Calvet, del monestir de Camprodon, de Girona (26/434), a Pere Tines i a Maria, muller, de Mallorca (27/453), a Sibil·la, vídua de Pere de Presseguer, de Vic (28/479), a Bernat d'Olivera i a Bartomeua, muller, de Barcelona (29/489), a Hug i a Blanca, muller, vescomtes de Cardona, d'Urgell (29/490), a Bernat Fabre, d'Elna (30/509), a Ponç ces Viles i a Gueraula, muller, de Ripoll, bisbat de Vic (31/536), a Bernat de Muntanyola i a Alamanda, muller, de Vic (32/551 i 553), a Ferrer de Corrogó, capellà d'Urgell (33/552), a Bernat de Sant Gervasi, rector de Sant Martí de Maldà, Tarragona (32/553), a Antiga, vídua de Pere Julià, de Barcelona (33/558), a Sibil·la, vídua d'Arnau Gener, de Vic (33/559), a Bertran de Serra, beneficiat a Castellfollit, de Girona (33/560), a Antoni Rabassa i a Novella, muller, d'Urgell (33/561), a Pere de Junyent, d'Urgell (33/562), a Guillem Pasqual i a Blanca, muller, de Vic (33/563), a Berenguer Urgell i a Guillem Sabater, d'Estagell, Elna (39/665-666), a Jaume Garau i a Rixenda, muller, de Perpinyà, Elna (39/672), a Pere Hogier i a Blanca, muller, de Girona, a Domènec Company i a Guillema, muller, a Francesc i a Pere ces Valls i a Ramona i Pinyesa, mullers, de Tortosa, i a Francesc Saclosa i a Sibil·la, muller, de Barcelona (45-46/782-786), a Oliva-Lluca, vídua de Pere des Coll, i a Simona, vídua de Francesc de Coviller, de Mallorca (46/797-798), a Guillem Talladas, i a Dolça, muller, de Girona (47/806), a Bartomeua i a Pere Berard, de València (47/815-816), a Arnau de Camplloc i a Peregrina, muller, de Girona (51/873), a les vescomtesses Esclarmunda de Rocabertí i Sibil·la de Vilamur (53/906-

907), a Pere Blan (!) i a Alamanda, muller, d'Elna (60/1042), i a Perpinyana, vídua d'Arnau de Perpinyà, i a Pere Rotllan i a Clara, muller, d'Elna (60/1044-1045), a Pascasi Morí, de València (61/1048), a Bernat Vicenç i a Caterina, muller, de Mallorca (63/1099), a Guillem de Sant Hilari, de Barcelona (73/1259), a Guillem Montserrat i a Sança, muller, a Francesc Morató i a Jacmeta, muller, i a Pere Ripoll i a Alamanda, muller, tots de Vic (80/1372-1374), a Constança, vídua de Bonanat Roig, i a Simó Oliver i a Maria, muller, de Barcelona (82/1411-1412), a Pere Roig, d'Elna (82/1414), a Domènec Rosselló, rector de Canet, d'Elna (85/1458), a tots els habitants del bisbat de Barcelona, durant dos mesos mentre duri la mortaldat (89/1523), també als de Girona i suburbis (93/1605), a Berenguer Paradís, donzell, i a Andreu d'Abella i a Arnau, muller, tots d'Urgell (94/1611-1612), a Guillema, vídua de Guillem Lluç, i a Ramon Lluç, de Barcelona (94/1617 i 1619), a Berenguer de Trasserres, de Vic (94/1618), a Bonanat de Valls, prevere de Girona (95/1628), a Francesca, vídua d'Arnau de Blanes, de Girona (96/1652), a Constança de Peguera, monja de Jonqueres, a Esclarmunda i a Maria de Peguera, i a Constança de Sant Menat, monges de Sant Pere de les Puelles, a Bernat de Tagamanent i a Agneta, muller, i a Peregrí de Corbera, de Barcelona (96/1653-1657 i 1659), a Sibil·la sa Sala, vídua de Bernat sa Sala, d'Urgell (96/1658), a Bartomeu de Lladernosa, monjo de Santes Creus, de Tarragona (98/1681), a Berenguer de Planes, monjo de Sant Joan de les Abadesses, de Vic (99/1697), a Mateua, vídua de Jaume Marc, de Mallorca (99/1706), a Pere de Montfort, xantre d'Elna (103/1767), a tots els habitants de Besalú, durant dos mesos, mentre duri la mortaldat (106/1829), a Cecília de Sant Antoni, de València (107/1845), a tots els habitants del bisbat de Tarragona, durant dos mesos mentre duri la mortaldat (108/1855), a Clara Torrella, de Barcelona (108/1860), a Elionor de Sicília, reina de Catalunya-Aragó (111/1908), a Asbert de Thous, comanador major de Montesa, de València (111/1914), a Jofre de Thous i a Sibil·la, muller, de Tortosa (112/1917), a Joaneta de Chiesa, de València (113/1944), a Guillem de Fontstar i a Elicsèn, muller, a Berenguer Caninya i a Blanca, muller, a Ramon de Vilalta i a Constança, muller, i a Francesca, vídua de Pere Colmella, tots d'Urgell (117/2008-2010 i 2012), a Guillem des Puig i a Constança, muller, de Barcelona (117/2011), a Dalmau de Queralt, del bisbat de Vic (117/2013), a tots els habitants de Lleida i suburbis, per la mortaldat (118/2033), a tots els habitants de Vic, per la mortaldat (119/2044), a tots els habitants de Camprodon, per la mortaldat (121/2072), a Berenguer d'Abella, cavaller d'Urgell (125/2146), a Guillem Sascala, prevere, a Maria Sascala, i a Bernat Sascala, de Lleida (127/2179, 2181 i 2184), a Sovana, vídua de Jaume Carbó, de Lleida (127/2183), a Alez, de Domènec de Llobet, d'Urgell (127/2185), a Domènec Cerdà, prevere de Barcelona (127/2188), a Dolceta Ricart, de Lleida (127/2190), a Antoni Gombau, capellà, i a Jaume Perola, de Lleida (128/2195 i 2199), a Jaume Pou, prevere, i a Tecla Isern, monja menoreta, de Tarragona (128/2196-2197), a Blanca, vídua del cavaller Pere ces Comes, d'Urgell (128/2198), a Pere de Tagamanent, donzell de Barcelona (129/2212), a Ramon Cespunyola, d'Urgell (129/2213), a Bernat Desbac i a Clara, muller, i a Elicsèn, vídua de Bernat ça Riba, de Barcelona (129/2215-2216), a Na Sanó, vídua de Francesc Arral, de Tarragona (129/2220), a Arnau de Blanes i a Francesca, muller, de Girona (134/2313), a Ramon, abat de Vilabertran, Girona (136/2336), a Pere Espar i a Dolça, muller, i a Pere Coma i a Elicsèn, muller, d'Urgell (137/2370 i 138/2371), a Ramon Blanc, també d'Urgell (138/2375), a Cecília, vídua de Tomàs Nomdedéu, a Ferrer Jener, i a Joana, muller, a Boneta, vídua de Ponç de Llupià, i a Honorat Jaubert, tots d'Elna (138/2376-2378 i 2380), a Guillem Barberà i a Elante, muller, de Tortosa (139/2400), a Pere Pagès i a Sibil·la, muller, de Girona (144/2472), a Jaume des Puig i a Sibil·la, muller, i a Sibil·la, vídua de Roger de Sentmenat, a Pere de Palau i a Sança, muller, a Jaume Nicolau i a Francesc de Lladernosa, de Barcelona (152/2598-2599, 2601, 2603-2604), a Berenguer

des Bosc, capellà de Tortosa (152/2600), a Ramon de Constegis, monjo de Santes Creus, Tarragona (152/2602), a Vicenç Pussol, prevere de Lleida (152/2605), a Elicsèn Sala i a Francesc Sala, prevere, de Barcelona (153/2609-2610), a Bernat d'Olivar i a Maria, muller, de Barcelona (153/2616), a Provençala, vídua de Martí de Mas, de Tortosa (155/2653), a Domènec Totzer i a Margarida, muller, a Jaume Armayat i a Clara, muller, de Girona (156/2665-2666), a Bernat Muntaner, capellà, a Jaume de Ribes, canonge, a Ramon Porter, diaca, a Simó Guillem i a Pere de Setcases, de Mallorca (156/2675-2679), a Gueraula de Navalles, muller de Roger Bernat de Foix, vescomte de Castellbò, d'Urgell (157/2686), a Guillem de Seguer i a Guillem Corona, monjos de Camprodon, de Girona (158-159/2717-2718), a Bernat Sabrià i a Margarida, muller, a Arnau de Vall i a Francesca, muller, de Girona (159/2732-2733), a Ramona, vídua d'Arnau Sifred, a Pere Sifred i a Francesca, muller, i a Guillem Benet i a Esclarmunda, muller, tots de Girona (160/2744-2745 i 2749), a Roger Bernat de Foix i a Gueraula, muller, vescomtes de Castellbò, d'Urgell (164/2806), a Sibil·la, vídua de Ramon Perpinyà, d'Urgell (164/2816), a Guillem Guerau i a Eulàlia, muller, de Mallorca (165/2840), als habitants de Lleida i suburbis, allargant dos mesos la concessió anterior, per mortaldats (166-167/2857), a Joan Pagès i a Agneta, muller, a Bernat Desclapers i a Caterina, muller, de Mallorca (169/2907-1908), a Francesc de Lasiella, de Sogorb (169/2911), a Guillem des Fonts, capellà de Girona, a Pere de Colell, a Pere, abat, i a Guillem d'Orarolles, monjos de Camprodon, de Girona (172/2951-2952, 2954-2955) i a Arnau Martí i a Sibil·la, muller, de Vic (172/2953), a Benvinguda, vídua de Vidal de Condamines, i a Pere de Condamines, de Vic (173/2974), a Bernat Tordera i a Caterina, muller, a Agneta, vídua de Joan Ferrer, a Pere Mastard, capellà, a Arnau de Calders, a Bernat des Camp i a Eulàlia, muller, a Ferrer Rossell i a Francesca, muller, i a Francesca, vídua de Simó Sapllana, tots de Barcelona (173-174/2975, 2979-2980, 2982-2985), a Jaume Guerau, a Gómiç Pérez d'Arenós, cavaller, i a Elicsèn, a Saura, muller de Joan de Bellesguard, i a Francesca, vídua de Bernat Joan, a Bernat Abelló i a Agneta, muller, a Ramon Castellà, donzell, a Jaume Castellà i a Bernadona, muller, i a Andreu Castellà, tots de València (175-176/3006-3007, 3009-3010, 3016-3019), a Pere de Mas, monjo de Poblet, de Tarragona (175/3008), a Ramon Moner, capellà, d'Elna (175/3014), a Andreu Roig, rector de Vistabella, a Berenguer Serrat i a València, muller, tots del bisbat de Tortosa (177/3040 i 3049), a Pere Gras, capellà, de Girona (181/3113), a Ponç de Sant Joan i a Saurina, muller, de València (182/3131), a Bernat de Candell, prior de l'Om, i a Pere Miles, i a Francesca, muller, de Girona (182/3133 i 3141), a Sibil·la, vídua de Guillem Cespunyola, i a Sibil·la, vídua de Jaume des Puig, ambdues d'Urgell (182/3134 i 3137), a Margarida Despuig, a Pere Ferriol i a Joaneta, muller, a Maria de Vallseca, i a Bernat de Rosanes i a Blanca, muller, tots de Barcelona (182/3135, 3138-3139, 3143), a Pere d'Alçamora, capellà de Vic (182/3136), a Elionor, filla de Pere el Cerimoniós (183/3158), a Pere Bruguera i a Blanca, muller, de Mallorca (184/3165), a Berenguer d'Om, al donzell Bernat de Bigues, i a Caterina Sabastida, monja de Valldonzella, tots de Barcelona (190/3275-3276 i 3279), a Bartomeu de Castellnou, de Lleida (195/3362), a Pere d'Odèn, d'Urgell (195/3365), al cavaller Eimeric de Centelles i a Brunissèn, muller, de Vic (199/3441), i a Constança, vídua de Bernat Despont, i a Bernat de Vilarnau, de Barcelona (199-200/3442 i 3447), a Pere d'Artés i a Maria, muller, de València (200/3446), a Arnau de Grosanes i a Francesca, muller, de València (202/3480), a Pere Català i a Anna, muller, a Bernat Moner i a Francesca, muller, d'Elna (204/3519-3520), a Joan, duc de Girona (204/3521), a Joan de Conomines i a Isabel, muller, de Barcelona (205/3548), a Ramon Sunyer, capellà, a Pere Riber i a Elicsèn, muller, i a Pere Arnau i a Esclarmunda, muller, d'Urgell (206/3551-3552 i 3558), a Gerenna, a Duran Campell, a Andreu Campell i a Margarida, muller, de València (206/3553-3555), a Elionor, vídua

de Galceran de Rosanes, de Barcelona (206/3557), a Julià Llinars i a Francesca, vídua de Tuir Llinars, d'Elna (207/3568-3569), a Joan Orts, capellà d'Elna (210/3631), a Guillem de Valls, canonge de Mallorca (211/3657), al cavaller Francesc Sagarriga i a Clara, muller, de Girona (213/3691), a Guillem Oliver i a Eulàlia, muller, a Guillem Ferrer i a Isabel, muller, a Pere Satria i a Joaneta, muller, tots de Barcelona (213/3693-3695), a Margarida, vídua de Joan Bertran, d'Elna (218/3764), a Domènec Fort, de Tortosa (220/3801), a Pere Savila, de Barcelona (220/3803), a Bernat Carbó i a Agneta, muller, de Barcelona (222/3834) i a Bernat Miquel i a Caterina, muller, de Girona (222/3835).

Consten concedides en l'any primer del mateix pontificat tres llicències *De altari portatili et de celebrando ante diem*: a Cecília, comtessa d'Urgell (missa abans que despunti el dia, 228/3924), a Hug, vescomte de Cardona (altar portàtil, 232/3972), i a Antoni Jonal [Joal?], de Mallorca (altar portàtil, 236/4037).

En la secció *De beneficiis ecclesiasticis cum vel sine cura* trobem els resums següents: a Joan ça Era, beneficiat d'Elna, 'familiar pape, qui vasorum argenti ipsius custos existit', és atorgat un benefici presbiteral a la catedral de Girona i un al Fenolhedès, de Narbona (239/4069-4070); a Jaume Prats, beneficiat de València, és reservat un benefici a València (240/4074); a mestre Arnau Terrena, fins a quatre beneficis a Elna (243/4090); a Miquel Diego, clergue de Sogorb, un benifet a Saragossa (254/4159); a Pere de Corbesi, d'Urgell, un benefici a Elna, i a Pere de Canals, beneficiat a Sant Pere de les Puelles, un altre a Saragossa (258/4182-4183); a Reinald d'Hodèn, un a Tarragona (259/4185); a Ascensi Bacaller, capellà de la reina Elionor, un a València (259/4188), i a Guillem Nicolau, capellà i cap de l'escrivania de la mateixa reina, i rector de Tiana, un altre a Saragossa (260/4193); a Bertran Viver, un a Barcelona (262/4207), a Pere Darbé, de Girona, un a Tarragona (263/4215); a Francesc Raynald, d'Elna, un al mateix bisbat (278/4304); a Jaume Castelló, estudiant de dret canònic, un a Mallorca (278/4307); a Pere Serra, rector de Manacor, un a Tortosa (280/4318); a Nicolau de Mur, de Lleida, un a Girona (281/4326); a Lluís de Casamala, un a Mallorca (283/4339); a Jaume Bru, de Mallorca, un a Girona (284/4345); a Joan Riera, un altre a València (284/4348); a Guillem Albert, estudiant de dret canònic, d'Elna, un a Carcassona (285/4349); a Bernat de Brugueroles, canonge de Girona, quatre anys estudiant a Avinyó, una capellania del capítol de Girona (285/4351); a Bonanat Manyosa, beneficiat a Cardedeu, un altre a Tarragona (286/4361); a Francesc d'Esping, de Girona, estudiant de dret canònic a Lleida, un benifet a Girona (286/4369); a Ombert de Capdepon, de Lleida, batxiller en decrets i estudiant de dret civil, un benifet a Elna (289/4376); a Anton Perpinyà, de Lleida, un a Àger, bisbat d'Urgell (301/4456); a Pere Figuera, rector de Sant Climent [de Llobregat], de Barcelona, li és reservat un benefici a Barcelona (302/4462); a Romeu Roqueta, beneficiat de Tarragona, estudiant en dret canònic, un benefici a Barcelona (303/4470); a Jaume Perarnau, d'Elna, batxiller i professor de decrets, un altre benefici a Elna (308/4499); a Berenguer de Santmenat, de deu anys, reserva d'una capellania a Girona (313/4538); a Berenguer Pagès, d'Elna, estudiant de lleis, un benefici a Urgell (314/4542); a Pere Palau, de Tarragona, un benefici a València (315/4550); a Joan Guitard, beneficiat a Apià, un altre benefici a Elna (318/4574); a Francesc d'Illa, beneficiat al monestir de Gualter, d'Urgell, un benefici a Elna (321/4592); a Joan Terrada, rector de Folgars, Girona, un benefici a Tortosa (321/4594); a Pere Roig, canonge de Càller, un benefici a la Seu de Lleida (323/4605); a Bernat de Brugueroles, canonge de Girona, una o dues capellanies del capítol de Girona (325/4617); a Joan d'Or, de Lleida, un benefici a Saragossa (325/4619); a Ramon i a Galceran Oller, de Vic, sengles beneficis a Girona i a Barcelona (329/4644-4645); a Francesc de Camons, rector de Gasarans, de Girona, un benefici a Tortosa (333/4670); a Nicolau Rossell, canonge de Mallorca, un 'quart' de Mallorca (341/4720); a Bernat Rossell, canonge de Mallorca, un 'quart' de Mallorca (346/4752);

a Joan Mascaró, de Girona, una capellania de les de la Seu de Tarragona (349/4775); a Bartomeu de Rapall, beneficiat a Molins de Rei, un benifet a Barcelona; a Guillem Ferrer, beneficiat de Valls, un benefici a Tarragona; a Pere Buda (?), de Berga, un benefici a Tortosa; a Joan de Rodes, rector de Campells, Lleida, un benefici a Lleida; a Joan Gil Munyòs, rector de Torrijas, Saragossa, un benefici a Saragossa; i a Anton Fala, capellà de Lleida, un benefici a Lleida (350/4775-4781; els segon, terç i quart, en atenció a Pere el Cerimoniós); a Guillem Pi, beneficiat de Sant Joan de Perpinyà, un benefici a Girona; i a Guillem Oliver de l'Estany, beneficiat de Sant Pere Pescador, un 'lloc del capítol' a la catedral de Girona (351/4785-4786); a Jaume Tarasca, d'Urgell, estudiant en dret civil, un benefici a Girona; i a Pere de Conomes, rector de Santa Maria del Corcó, de Vic, un benefici a Barcelona (358/4829-4830); a Miquel Dionís, rector de Navarrès, València, un benefici a València (360/4847); a Joan Català i a Guillem Vilanova, d'Elna, sengles beneficiats al mateix bisbat (363/4863-4864).

En l'apartat *De beneficiis cum cura vel sine cura* in forma communi, trobem resum de les següents concessions: a Francesc Marc, de València, reserva de benefici a Saragossa (365/4873); a Francesc d'Om, de Barcelona, de benefici a Barcelona (368/4895); a Llop de Palau, de Lleida, de benefici a Tarragona (369/4898); a Guillem Borrell, de Morella, Tortosa, de benefici a Tortosa (371/4911); a Francesc Descaus, de Mallorca, de benefici a Mallorca (375/4936); a Ramon de Calmeys, de Vic, de benefici a Vic (376/4944); a Ramon Cirera, de Tortosa, de benefici a Morella (377/4951); a Guillem Mallafred, de Tarragona, de benefici a Tarragona (381/4977); a Arnau Solatz, d'Urgell, de benefici a Urgell (384/5000); a Guillem Desclapers, de Barcelona, de benefici a Barcelona (385/5002); a Guillem Ferrer, d'Urgell, de benefici a Urgell (385/5006); a Guillem Morer, capellà de Toluges, Elna, de benefici a Elna (386/5008); a Guillem de Moners, de Camprodon, Girona, de benefici a Girona (386/5012); a Domènec de Laguerola, de Tortosa, de benefici a Tortosa; a Guillem Safabrega, de Lleida, de benefici a Tarragona; d'Arnau de Cortielles, d'Urgell, de benefici a Urgell; a Joan Canutort, d'Elna, de benefici a Elna; a Ferran Garcia de Maycas, de Sogorb, de benefici a Saragossa (387/5015-5020); a Guillem Traginer, d'Elna, de benefici a Elna (387/5023); a Bernat Castó, de l'Espluga de Francolí, Tarragona, de benefici a Tarragona (388/5025). Tots eren almenys batxillers en dret.

En la secció intitulada *De beneficiis religiosorum*, hi ha les concessions següents: per a Pere Ram, reserva d'un benefici en la catedral de Saragossa (393/5050); Bernat de Sant Dionís, un a la de Tarragona (395/5058); Francesc d'Om, monjo de Ripoll, un del mateix monestir (396/5064); Galceran de Castlarí, prior de Gualter, Urgell, altre de Ripoll (397/5069); Andreu de Cosquenc, canonge de Tortosa, altre a la mateixa catedral (402/5096); Guerau de Montbrú, ardiaca de Culla, Tortosa, un a la catedral de Saragossa (402/5100); Simó de Montoliu, canonge de Tarragona, un a Tortosa, immediatament canviat per un altre (409/5134-5135); Ramon de Vinyes, monjo de Serrateix, Urgell, un benefici monacal de Ripoll (413/5156); Guillem de Conesa, canonge de Tarragona, altre en la mateixa catedral (413/5157); Bernat Calvet, prebost de Tregurà al monestir de Sant Joan de les Abadesses, Vic, un al mateix monestir (418/5188). Gairebé tots tenien estudis de dret.

En l'apartat *De beneficiis vacantibus*, trobem els següents catalans: a Guillem Pelleu és confirmada la parròquia d'Alòs (421/5201); a Nicolau Terrassa, la parròquia de [Castell]bisbal, Barcelona (423/5207); a Ramon Tura, el priorat d'Organyà (424/5210); a Domènec Pujaçol, la parròquia d'Agibut, Lleida (427/5220); a Joan Sanç, rector de Fulloles, Elna, una canongia a Vic (430/5231); a Francesc Armengol, rector de Sant Joan Despí, una canongia a Barcelona (433/5245); a Pere Benajam, un benefici a Santa Clara de Mallorca (434/5251); a Pere Roig, un benefici a Santa Eulàlia de Mallorca (437/5260);

a Jaume Queralt, capellà de Maçanet, Girona, canongia a Elna (438/5267); a Pere Esteve, el benefici de setmaner menor a Llerona, Barcelona (442/5282); a Tamarit Ponç, la capellania d'Agullana, Girona (444/5290); a Bernat Agustí, la capellania de Paracolls, Girona (445/5292); a Bernat de Ruffí, de Girona, les capellanies de Calonge i de Cervià (447/5301); a Nadal Escola, un benefici a Cervera, Vic (452/5321); a Guillem Engelbert, canongia, prebenda i prebostia a la Seu de Barcelona (457/5347); al cardenal Pietro [Corsini], de San Lorenzo in Damaso, canongia i ardiaconat d'Alzira en la Seu de València (457/5350); a mestre Jacobo de Filiis Ursi, canongia i ardiaconat del Vallespir a Elna (459/5358); al cardenal de Sabina, Felip [Cabassole], la cambreria de la Seu de Tarragona (459/5361); a Ramon de Vilamontar, de Vic, canongia i prebostia de setembre a Vic (461/5370); a Guillem Gramatge, de Tortosa, priorat claustral de la catedral de Tortosa (463/5381); al cardenal Francesco [de Tebaldeschis], de Santa Sabina, el priorat de Sant Pere de Riudebitlles (464/5383); a Arnau de Gurb, vigatà de dotze anys, canongia i prebenda a la catedral de Girona (467/5403); a Berenguer Desbosc, la parròquia d'Onda, Tortosa (467/5404); a Ramon de Puigmarí, de Girona, la capellania de Riudellots de la Creu, Girona (472/5426); a Bernat de Cubelles, de Tortosa, canongia i prebenda a Tudela (473/5429); a Guillem des Camps, la capella de Portopí, Mallorca (475/5444); a Bernat de Noguereda és atorgada la parròquia d'Orís, Vic, i a Guillem Pavot, la de Castellvedre, Urgell (483/5482); a Antoni Agustí, de Cotlliure, la de Fenollart, Elna (486/5495); a Jaume Bertran, de Tarragona, «qui... in hospitio Gregorii XI fideliter servivit prout servit de presenti», l'església de Lanarge, d'Osca (487/5500); a Pere Borrer, canongia, prebenda i prebostia de setembre a la Seu de Barcelona (488/5504); a Arnau Garsia Torner, rectoria de Castelló de Farfanya, Urgell (496/5545); a Jaume Cortès, el benefici de setmaner menor de Llerona, Barcelona (496/5546); a Joan de Peralta, canongia i prebenda a la Seu de Lleida (498/5552); a Pere Roig, de Girona, un benefici i la sagristia segona de la catedral de Girona (499/5560-5561); a Joan de Valtierra, canongia i prebenda a la mateixa catedral (500/5565); a Ramon de Bos, ja tresorer de la catedral de Tarragona, la sagristia de la mateixa església (500/5567); a Pere de Puigdevall, l'església de Vilarrasa, d'Elna (512/5627); a Jaume de Ribes, un dels beneficis 'quart' de Mallorca (513/5631); a Pere Mombert, un benefici en la Seu d'Elna (520/5667); a Roger Genís, canongia i prebenda a Sant Joan de Perpinyà (521/5671); a Gil Sanches Munyòs, professor ordinari de dret civil a Avinyó, canongia i prebenda a Lleida (530/5717); al cardenal Pèire [Flandrin], canongia i prebenda a la catedral de Girona (533/5733); a Guillem Cleià, beneficis en dues esglésies d'Elna (537/5757); a Simó Colom, el benefici parroquial de la Seu de Tarragona (546/5800); a Jaume Segurióles, monjo de Montserrat, la cellereria de Ripoll (550/5820); a Jaume d'Ontinyén, porció a Sant Salvador d'Oriola (551/5827); a Ramon de Rius, beneficiat de Sant Mateu, Tortosa, la parròquia de Cubells, Urgell (571/5917); a Feliu Morell, un benefici a la Seu de Mallorca (572/5922); a Bernat Company, xantre de Tortosa, l'ardiaconat de Culla del mateix bisbat (572/5924); a Jaume de Beuda, de Lleida, una capellania de Sant Cebrià d'Esponellà, Girona (573/5926); a Francesc Andreu, una capellania a Sant Martí d'Arenys, Girona (575/5935); a Guillem de Galliners, canonge de Lladó, una de les canongies de nombre, de Tarragona (577/5944); a Ramon Pere, canongia i prebenda a la Seu de València (583/5972); a Berenguer de Juià és confirmar el priorat de Maguella, València (591/6009); a Ramon d'Oliet, canongia, prebenda i sagristia de Guissona, amb els feus de Claresvalls i de Viver (596/6033); a Jaume de Beuda, la capellania de Sant Cebrià d'Esponellà (596/6034); a Garsia Fernández de Heredia, professor de dret civil a Montpeller, canongia i prebenda a la catedral de Girona (598/6044); a Pere de Montfort, xantre d'Elna, canongia i prebenda a València (627/6186); són reservades a Duran Rensolmi, canongia i prebenda a Elna (641/6246); a Joan Pòbol, canongia i prebenda a la catedral d'Urgell (648/6281);

a Bernat Helias, beneficiis a la Seu d'Elna (652/6299); a Joan de Vallseca, benefici a Santa Maria d'Igualada; a Joan ça Era, rectoria de Sant Andreu de Bigarans, d'Elna; a Joan d'Alzeny, canongia, prebenda, sotssagristia i capellania d'Oquina, de la catedral de Vic (656/6318-6320); a Guillem Mulner, un prestimoni de l'altar de Santa Magdalena a la Seu de Barcelona (657/6321); a Ramon Pastor, prebost de Lleida, una canongia i prebenda a la catedral d'Elna (657/6323); a Francesc Espigoler, monjo de Sant Pere de Galligants, l'enfermeria del dit monestir (659/6329); a Joan Negre, el priorat de Sant Cebrià, a Elna (659/6333); a Pere Cadaró, d'Elna, tres beneficiis a Barcelona (Vallvidrera, Colldereis, i Miralles) (675/6409).

Trobem les concessions següents en la secció *De beneficiis vacantibus*: a Pere Ponç, canonge de Càller, li és confirmada la reserva d'un benifet a Rià, Elna (680/6431); a Guillem Bayhern, de Girona, una capellania a Barcelona (680/6433); a Guillem Segrert, beneficiat de Sant Martí Sacosta, un benefici a Barcelona (681/6434); a Pere Masó, de Girona, la rectoria de la Palma, Tortosa (681/6436); a Guerau Guiscard, familiar del Papa, capitular de Girona, d'altres capellanies al bisbat de Girona (683/6441); a Guillem Fanoll, sagristià de Rupjà, Girona, un benefici a Mallorca (684/6447); a Miquel de Sant Joan, canonge de Girona, d'altres capellanies a Girona (684/6450); a Jaume Bertran, clergue de Tarragona, servidor de la casa del papa, un benefici a Tarragona (686/6464); Guerau Faurell, de Périgueux, posseïa una capellania a Llinars, Girona (686/6465); a Guillem Prats, beneficiat de Tuïr, li és reservat un altre benefici a Elna (688/6474); a Guillem de Sant Pau, beneficiat en la catedral de Girona, un dels llocs presbiterals del mateix capítol (689/6479); a Francesc de Toralles, rector de Vilafranca, Tortosa, un benefici a Girona (692/6498); Guillem Mercer fou durant molt de temps receptor dels drets de la cambra apostòlica a la corona catalano-aragonesa (703/6563); a Ramon Gras, beneficiat de Santa Maria del Mar, Barcelona, li és reservat un altre benifet a Barcelona (704/6568); a Pere Pasqual, clergue de la capella reial, un al bisbat de Tortosa (705/6571), i a Pere Isabel, cantor de la capella reial, un benefici al bisbat de Condom (705/6572); a Pere Duran, capellà de la reina Elionor, un benefici a Tortosa (705/6578); a Andreu Pasqual, capellà de la mateixa reina, un benifet a Barcelona (706/6580); a Bernat Mateu, clergue de Barcelona, un benifet a València (708/6594); a Bernat Fort, de Tortosa, professor de dret canònic a Lleida, un benefici a Tortosa (713/6634); a Joan Piquer, d'Elna, un benefici al bisbat d'Aler (718/6662); a Guillem des Pont, capellà d'Elna, un benefici a Girona (720/6677); a Bernat Bertran, de Barcelona, un benefici al mateix bisbat (722/6688); a Arnau Ferrer, beneficiat de Santa Clara de Tarragona, un benefici a Barcelona (722/6690); a Francesc de Matarodona, de Vic, un benefici del monestir de Ripoll (732/6752); a Pere ces Illes, de Barcelona, un benefici del capítol de Barcelona (734/6765); a Pere de Soler, beneficiat de Cervera, Vic, altre benefici a Vic (740/6798); a Pere ça Sala, capellà de Sant Joan de Jerusalem, Lleida, un benefici a Vic (742/6813); a Guillem Gil, d'Elna, un benefici a Elna (745/6829); a Jaume de Sant Martí, d'Elna, una capellania de Girona (745/6830); a Pere Vilar, de Girona, un benefici a Girona (747/6847); a Mateu Ferrer, de Barcelona, un benefici al mateix bisbat (748/6850); a Francesc Bambaser, d'Elna, un benefici al mateix bisbat (748/6853); a Jaume Aragonès, beneficiat de la catedral de Lleida, que explicà el *Decret* quatre anys a l'Estudi, un benefici a Urgell (750/6861); a Jaume de Beuda, de Girona, un benefici a Lleida (750/6867); a Pere Rovira, beneficiat de la Seu de Lleida, altre benefici al mateix bisbat (752/6878); a Pere Puyol, de Vic, un benifet del monestir de Ripoll (753/6883); a Arnau d'Aunicalda, de Lleida, un benifet al mateix bisbat (754/6892); a Narcís de Clos, beneficiat d'Elna, altre a Girona (755/6896); a Jaume Bergadà, capellà de Montblanc, Tarragona, un benefici a Tarragona (755/6897); a Jaume Todònia, de Barcelona, un lloc presbiteral a la catedral de Girona (755/6900); a Guillem Vallès, beneficiat de Pertegàs, Barcelona, altre

benefici a Barcelona (757/6911); a Guillem Casoner, beneficiat a Santa Maria del Mar, Barcelona, un benefici del monestir de Ripoll (759/6926); a Bernat Dinorra, beneficiat de Granyena, Vic, altre benefici a Vic (762/6943); a Bernat Cartí, lector de dret civil a Lleida, un benefici a Tortosa (763/6949); a Arnau d'Artigues, beneficiat de Sant Hipòlit [de Voltregà], Vic, altre benefici a Vic (764/6956); a Guillem Dolç, de Girona, un benefici a Tortosa (771/7001); a Arnau Joan, beneficiat a Santa Clara de Mallorca, altre benefici a Mallorca (772/7008); a Pere Aranyola, de València, un benefici a Sogorb (775/7027); a Joan Mata, beneficiat de Sant Mateu, Tortosa, altre benefici al mateix bisbat (775/7028); a Joan de Castells, beneficiat a la Seu de Lleida, una o més capellanies a Elna (780/7057); a Francesc Pineda, de Girona, benefici al mateix bisbat (780/7060); a Ramon Portella, d'Elna, benefici al bisbat d'Alet (781/7065); a Nadal Lembrí, de Tortosa, lector de medicina a l'Estudi de Lleida, benefici a Tortosa (786/7099); a Guillem Oliba, clergue d'Elna, benefici al mateix bisbat (787/7104); a Bernat Oller, de Tarragona, benefici a Tarragona (789/7120); a Guillem de Vilar, beneficiat a la Seu de Barcelona i a Vilafranca del Penedès, benefici a Urgell (789/7122); a Guillem de Clermont, beneficiat a la Seu de Lleida, benefici a Tarragona (792/7139); a Pere Martí, beneficiat a Puigcerdà, Urgell, altre benefici a Urgell (793/7151); a Pere Canals, capellà de Girona, benefici a Tarragona (794/7152); a Guillem Vidal, beneficiat de Puigcerdà, Urgell, altre benefici a Urgell (795/7162); a Bartomeu de Castellvell, capellà de la Seu de Tarragona, un benefici a Barcelona (796/7168); a Jaume Ferrer, capellà de Vic, un benefici al mateix bisbat (796/7169); a Pere Urtigran, capellà d'Elna, un benefici al bisbat d'Alet (798/7182); a Guillem Martí, beneficiat de Mallorca, altre a Mallorca (800/7197); a Guillem ça Fàbrega, beneficiat de Mallorca, altre a Mallorca (801/7204); a Guillem Artald, rector de Sant Andreu de Lleida, altre benefici a Lleida (801/7205); a Bartomeu Felló, beneficiat de Sant Esteve d'Olot, dues capellanies o prestimònies del bisbat de Girona (804/7220); a Bartomeu Fajol, d'Urgell, benefici al mateix Urgell; a Jaume d'Abella, d'Urgell, benefici a Barcelona; a Francesc de Gedes, capellà de Sant Joan de Balaguer, Urgell, benefici del monestir d'Àger; i a Jaume Gros, capellà de Sant Miquel de Cardona, Vic, benefici a València (809/7251-7254); a Pere Mir, beneficiat de la Seu de Barcelona, i a Ramon de Màrgens, una o dues capellanies a Girona (820/7326-7327); a Antoni Petit, clergue de Girona, benefici a Barcelona (827/7366); a Pere Escarp i a Nicolau Serra, clergues de Mallorca, sengles beneficis a Mallorca (827/7368-7369); a Berenguer Morandell, beneficiat a Sant Just de Barcelona, benefici a Saragossa (831/7394); a Bertran (Bernat) Sabater, ecònom de Santa Maria del Mar, Barcelona, una o dues capellanies del mateix bisbat (834/7409-7410); a Guillem Simó, capellà de Verges, Girona, un benefici al mateix bisbat (839/7443); a Pere David, beneficiat de Vilanova, Girona, altre a Girona (842/7459); a Jaume Pou, beneficiat de la Seu de Tarragona, altre benefici a Tarragona (843/7465); a Domènec Cerdà, un benefici a Barcelona; a Bernat ça Fàbrega, clergue de Barcelona, un benefici a Tarragona; a Pere Berenguer de Casanova, un benefici a Girona; a Jaume Nicolau, clergue de Barcelona, benefici al mateix bisbat; a Bartomeu Franc, capellà de Sant Martí de València, benefici a Cartagena; a Ramon Pintot, beneficiat a la Seu de Tortosa, altre benefici a Tortosa; a Francesc de Costa, beneficiat de Besalú, Girona, la rectoria de Carpesa, València; a Bernat Manyosa, de Vic, benefici a Girona; a Eimeric de Gostems, de Vic, capellania a Girona; a Pere Eixalà, rector d'Alcover, Tarragona, capellà reial, benefici al bisbat de Barcelona (846-847/7479-7488); a Guillem Ferrer, beneficiat a Santa Maria del Mar, Barcelona, altre benefici al mateix bisbat; a Bartomeu Carbonell, beneficiat de Vilafranca del Penedès, Barcelona, benefici a Tortosa; a Bernat Ginebret, capellà d'Urgell, benefici al mateix bisbat (848-849/7496-7498); a Pere Olzina, d'Urgell, benefici a Saragossa (851/7513); a Berenguer de Canals, beneficiat a Figueres, benefici al bisbat de Girona

(859/7554); a Arnau Ferrer, beneficiat a Santa Clara de Tarragona, el benefici de Santa Maria Magdalena de la Seu de Barcelona (860/7565); i a Pere d'Alzamora, beneficiat a Santpedor, Vic, un benefici al bisbat de Vic (863/7578).— J. P. E. [9421

GRÉGOIRE XI (1370-1378), *Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican*, Tome II par Anne-Marie HAYEZ, avec la collaboration de Janine MATHIEU et Marie-France YVAN (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome. 3e Série. VI bis: Lettres communes des papes du XI^{ve} siècle), Roma, École Française de Rome 1992, [IV] i 604 pp.

El primer apartat d'aquest segon volum, encara corresponent al primer any d'aquell pontificat, s'intitula *De canonicatibus sub expectatione prebendarum*; conté resums relatiu als catalans següents: a Joan de Vallseca és confirmada la canongia de Barcelona (1/7616); a Pere Ferran, de Tortosa, és atorgada una canongia de Lleida (3/7633); a Guillem Cabot, de València, una canongia de la Seu de València (4/7634); a Pere Rescoalha, una canongia de la Seu de València (10/7676); a Pere Roig, una canongia de Mallorca (11/7685); a Pere Torroella, una canongia a Mallorca (31/7816); a Bernat Capdestany, canongia a Mallorca (33/7835); a Nicolau de Crapén, rector d'Uixó, Tortosa, cantor de la capella reial, canongia de Lleida (34/7837); a Ramon Berenguer, canongia a Elna (34/7840); a Pere Zelni (?), rector de Solanell, Lleida, canongia a Osca (37/7869); a Guillem Lunell, de Girona, mestre en arts i estudiant a París, canongia a Elna (44/7912); a Jaume Queralbs, rector d'Arles del Tec, canongia a Elna; i a Arnau de Colomar, canongia a Urgell (47/7938-7939); a Pere Peregrí, beneficiat a Sant Llorenç de València, canongia a Cartagena (48/7941); a Guillem ces Fonts, beneficiat a Girona, canongia de Barcelona (48/7943); a Francesc de la Volta, beneficiat de la Çaidia, València, canongia a Vic (49/7948); a Joan Perpinyà, lector del *Decret* en l'Estudi de Lleida, canongia de Lleida (54/7995); a Pere de Fornells, estudiant de cànons a Avinyó, canongia de Girona (66/8087); a Bartomeu Ribot, estudiant de cànons, canongia de Sant Feliu de Girona (71/8122); a Jaume Devesa [cf. ATCA, XII (1993), 726], capellà reial, canongia de Barcelona (80/8189); a Francesc Guerau, rector de Falset, Tarragona, col·laborador de la Cambra Apostòlica, canongia de Barcelona (91/8273); a Antoni Navarro, rector de Sot [de Ferrer], canongia de Sogorb (93/8287); a Pere Escuder, rector d'Ivars d'Urgell, canongia a València; i a Joan Moliner, beneficiat d'Alcoletge de Cinca, Lleida, canongia d'Osca (97/8320-8321); a Pere Estampa, canongia a València (102/8360); a Joan Català, canongia d'Elna (104/8376); a Bartomeu Mir, de Vic, canongia a la mateixa catedral (112/8450); a Bernat de Vall-llonga, beneficiat de la Seu de Lleida, canongia a la mateixa; a Bernat Castelló, canongia d'Urgell; a Felip de Palau, beneficiat de Camons, Girona, canongia a Girona; i a Arnau de Sant Just, estudiant de dret civil, de divuit anys, canongia a Urgell (135/8625-8628); a Bonanat Castelló, rector de Castelltallat, Vic, canongia de Barcelona; i a Pere de Llena, plebà de Sàcer, canongia de la Seu de València (136/8630-8631); a Guillem Ponç de Palou, de Girona, de tretze anys, canongia de Girona (136/8635); a Joan ça Fàbrega, canongia de Lleida (137/8642); a Ermengol Gaucelm, rector d'Aiguatèbia, Elna, canongia d'Urgell (140/8662); a Ramon Simer, capellà de Sant Antoni a la Pobla de Lillet, Urgell, canongia a Urgell (146/8711); a Nicolau Morató, de Vic, canongia a la mateixa catedral (149/8731).

L'apartat *De conservatoriis* assenyalava els següents encàrrecs «conservandi et judicandi» per a un temps determinat: l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Tortosa i l'ardiaca de Morvedre (València) a favor del cardenal Pere de Montruc (154/8767); el bisbe de Girona, i els abats d'Arles del Tec i de Sant Serni de Tavèrnoles, per al cardenal Reinaldo Ursini (159/8821); els abats de Sant Cugat del Vallès, de Sant Joan de les Abadesses, i de Besalú,

per a la priora i el monestir de Santa Maria de Montalegre (167/8908); el bisbe de Barcelona, l'abat de Besalú i el prior de Caserres, per a Bernat de Finestres, ardiaca de Vic (168/8923); els abats de Sant Genís ses Fonts, Sant Salvador de Breda, i el prior de Santa Eulàlia del Camp, per a Guillem Samer, xantre de Mallorca (173/8969); els bisbes de València, Lleida i Elna, per al cardenal Pere de Montruc (174/8984); els abats de Sant Benet de Bages, de Foix, i de Montearagón, per a la casa de la Mercè, de Barcelona (174/8989); l'arquebisbe de Saragossa i els bisbes de València i d'Elna, per al cardenal Pietro Corsini (175/8999); el bisbe de Pamplona, el degà de Lleida i l'ardiaca de Tarragona, per a les cases de Sant Antoni de Vienna (181/9065); i el bisbe d'Urgell, l'abat de Ripoll i el prior dels Sacs, de Barcelona, per a monestir i monjos de Solsona (183/9083).

L'apartat *De dignitatibus sub expectatione* resumeix les següents cartes papals que recauen en el nostre camp: a mestre Joan de Baró, capellà papal, canongia de València (188/9127); a Joan Cabrespí, col·lector de la Cambra Apostòlica a Anglaterra, canongia de València (189/9132); a Joan Adressa, sotscol·lector de la Cambra Apostòlica en les províncies eclesiaístiques de Tarragona i Saragossa, canongia a Barcelona (198/9177); a Pere ça Nou, ecònom de Sanaüja i beneficiat de Berga, canongia de la Seu de Lleida (208/9230); a Berenguer de Semmac, de deu anys, canongia de Barcelona (210/9243); a Arnau Ferrer, canonge d'Urgell, una dignitat, etc. en el mateix capítol (213/9260); a Bernat de Juneda, canongia de Lleida (215/9266); a Guillem d'Alpicat, batxiller en decrets, «qui litterarum studio continue insistit», canongia de la Seu de Barcelona (215/9267); a Joan Aznar, canongia de Sogorb o d'Albarrassí (216/9275); a Roger Genís, una dignitat en la seu d'Elna (217/9279); a Damià Riera, servidor reial, canongia a Tarassona (218/9285); a Francesc Canut, canonge de Tortosa, una dignitat en la mateixa església (221/9299); a Llop de Palau, lector d'arts i de cànons a l'Estudi de Lleida, canongia de la Seu de Lleida (224/9314); al cardenal Pèire [Flandrin] una canongia en cada una de les catedrals de la província de Tarragona (226/9324); i a Pere de Montcorb, beneficiat en la catedral de Girona, una prebostia i una o més capellanies en la dita catedral (232/9357).

El capítol *De dignitatibus vacantibus* conté extrets de butlles que es refereixen als següents: a Joan de Pestell, al qual és concedit un ardiacolat a Girona (235/9368); a Audoïn de Breno, la xantria de la catedral de Vic (236/9370); a Hug de Roca, una canongia, prebenda i prebostia de la Seu de València (236/9375); a mestre Joan de Baró, capellà papal, la prebostia dels Serrans, de València (245/9412); i a Guilhem de Cornac, canongia, prebenda i deganat de la Seu de Barcelona (250/9435).

En l'apartat *De dignitatibus vacaturis* trobem les concessions següents: a Miquel de Sant Joan, canonge de Girona, li és reservada una dignitat en la mateixa catedral (264/9495); a Gil Sánchez de Montalbà, canonge de València, una dignitat en la mateixa església; i la mateixa concessió a Pere de Puigmarí, a Barcelona (268/9516-9517); a Arnau de Carbasí, capellà reial, canongia de Barcelona i li és reservada dignitat en la mateixa catedral (276/9555); a Pere Riera, professor ordinari de *Decretals* a Montpeller, canongia i reserva de dignitat a Mallorca (290/9629); a Nicolau Sifré, canonge de Sant Feliu de Girona, lector de dret canònic, dignitat a Urgell (291/9638); a Bernat Guiscard, una canongia i la sagristia menor de Sant Feliu de Girona (295/9658); a Pere de Fornells, canongia, amb reserva d'una dignitat, de Mallorca (297/9668); a Felip d'Anglesola, sagristà de la Seu de Tarragona, conseller reial, reserva d'una dignitat a la mateixa Seu (299/9681); a Joan Torralles, canonge de Lleida, reserva d'un ofici en la mateixa Seu (305/9708); a Romeu Guerau, rector de Sant Jaume, Barcelona, i capellà major de la reina, ja canonge i prebendat de la dita catedral, una prebostia en la mateixa (314/9748); a Joan de Blavia, canonge de Barcelona, una prebenda i una dignitat en la mateixa (314/9751).

En la secció *De fructibus percipiendis* hi ha resums de les següents concessions de

percebre tots els fruits dels respectius beneficis: a mestre Ramon Mestre, mentre faci de 'scriptor litterarum apostolicarum' (324/9797); a Audoin de Breno, canonge i xantre de Vic, mentre estudiï en universitat (326/9811); a Joan ça Era, beneficiat d'Elna, mentre ajudi Joan de Baró, secretari papal (328/9822); a Ènec [de Valtierra], bisbe de Sogorb, a favor de tres secretaris seus (330/9833); a Pere [Clasqueri], arquebisbe de Tarragona, la mateixa concessió per a cinc secretaris seus (332/9852); a Pere de Gordon, canonge d'Urgell, que pugui percebre les rendes dels seus beneficis mentre resideixi en un d'ells (335/9871); a Guillem Ramon de Montcada, canonge de Girona, mentre estudiï en universitat (336/9876); i a Romeu [ces Comes], bisbe de Lleida, a favor de tres secretaris seus (338/9891).

Sota l'epígraf *De indultis, privilegiis et dispensationibus*, trobem el següent: concedeix a Bernat, abat de San Victorián, Lleida, de celebrar o fer celebrar missa abans de despuntar el dia (340/9895); confirma al cardenal Pietro [Corsini] el priorat de Sant Esteve, prop Perpinyà (341/9898); concedeix a mestre Arnau Terrena altar portàtil, permís de celebrar o fer-hi celebrar, àdhuc en llocs sotmesos a interdicte, i facultat d'escollir confessor (348/9923-9924 i 9927); a Marc, abat de l'Estany, de rebre la benedicció abacial del prelat que es triï (359/9986); a Alfons de Tous, estudiant a Lleida i beneficiat de Tortosa, canongia i prebenda en catedral (370/10040); a Cecília, comtessa d'Urgell, facultat d'escollir-se confessor, de rebre sagraments de qualsevol sacerdot, i de fer celebrar actes litúrgics en lloc interdit (372/10049-10051); a Joan, primogènit i duc de Girona, facultat de fer celebrar actes litúrgics solemnes en lloc interdit (372/10052); confirma a Pere de Puigmarí davant el capítol de Barcelona la casa capitular, encara que no resideixi (373/10059); concedeix altar portàtil a Pere Çacosta, ciutadà de Barcelona (378/10086); confirma a Jaspert Forner el priorat de Santa Maria de Meià, depenent de Ripoll (380/10099), confirma estatuts i ordinacions de xantre i capítol de Santa Maria de Puigcerdà, Urgell (393/10193); concedeix altar portàtil a Guillem Galceran de Rocabertí, cavaller de Girona (402/10248) i a Guillem Galceran de Rocabertí, xantre de Girona, d'ajornar tres anys l'ordenació d'ordres majors (403/10256); concedeix facultat de fer testament a Pere Roig, xantre d'Elna (431/10428); confirma a Guillem Samer la possessió d'una prebostia a la Seu de Barcelona (435/10454); concedeix a mestre Arnau Terrè facultat de fer testament (444/10511); confirma a Arnau de Gurb la canongia i prebenda a Girona (444/10513); confirma a Pere Duran un benefici a la Seu de Tortosa (459/10630); concedeix a Pere el Cerimoniós un viatge d'una nau a Alexandria (465/10661); confirma a Pere de Franquesa el priorat de Sant Pere de Cercada, Girona (468/10676); concedeix a Berenguer Oreller de conservar el benefici de la Seu de Barcelona després de prendre possessió de la setmania menor de Cardedeu (475/10728); vénen algunes facultats a cardenals de visitar per procurador les esglésies de les quals són beneficiats: a Pèire [de Montruc], les seves d'Elna; a Guillem [Noëllet] les seves de Vic; a Pietro [Corsini] les de l'ardiaconat d'Alzira, València; a Giacomo [Ursini], les del Vallespir, Elna; i altra vegada a Pèire [de Montruc] les seves de l'ardiaconat de Cerdanya, Urgell (487-488/10806, 10808, 10811-10812, 10815); concedeix a la reina Elionor de poder entrar en comitiva un cop al mes en monestirs de monges en els regnes i terres del seu marit (508/10935); concedeix a Guillem [de Torrelles], bisbe de Tortosa que, d'acord amb el capítol, rebaixi les percepcions sobre terres i d'altres béns de la mesa episcopal «que propter mortalitatum pestes et guerrarum turbines ac tribulationes et dissentiones... sunt dimissa et etiam derelicta ac etiam laboratoribus destituta, et reperiri non possunt qui ipsa ad solita onera, census et servitia recipere velint, propter quod ipsa bona destruuntur et pereunt» (511/10946); confirma que la parròquia de la Granadella, Lleida, pertany a l'ardiaconat de Terrantona (515/10968); concedeix altar portàtil a Antoni de Vilaragut, cavaller de València (518/10985); confirma a Pere Ferran la

prebenda de la Seu de Lleida (522/10999); precisant la forma de pagament del delme concedit a Pere el Cerimoniós per a la recuperació de part de Sardenyà i Còrsega (522/11001; precisió ampliada en 531/11048); confirma a Pere Torroella la prestimònia de la Seu de Mallorca (542/11112).

Finalment l'apartat *De litteris communibus* ens presenta els següents casos: concedint que d'acord amb el Concili Provincial convocat a l'efecte, tots els qui posseeixin béns eclesiàstics en la província eclesiàstica de Tarragona contribueixin pro rata en la defensa dels mateixos (550/11142); i encarregant al bisbe de Tortosa d'informar sobre una possible permuta de Betxí pel castell i vila de Luzia, Pamplona, entre l'arquebisbe de Saragossa i Ramon de Vilanova, cavaller de València (559/11162).— J. P. E. [9422

Joan GÓMEZ PALLARÈS, «Vbi coquus, ibi morbus». *La recepció i digestió de la cuina romana a Catalunya*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 257-266.

Comparant el *De re coquinaria* de Marc Apici amb l'anònim català del segle XIV, *Llibre de Sent Soví*, l'autor troba alguns paral·lelismes entre la cuina romana i la catalana medieval: el foc de llenya i el morter com a instruments bàsics de la cuina i la utilització comuna dels cereals, dels llegums, de la carn de porc, de la volalla, de les selvargines, del peix de mar inclosos els de closca i els cefalòpodes; l'ús d'espècies, d'oli d'oliva i de mel; el gust per les verdures escaldades, els guisats espesseïts i la picada; l'olla de carn amb suc, les sopes consistents, les farinetes, les salses calentes i les fredes. Tant el llibre d'Apici com el de Sent Soví són compilacions que utilitzen materials de procedències diverses. Però no es pot demostrar que el receptari d'Apici fos conegut a la Catalunya del segle XIV. Hi ha una relació important entre la cuina romana i la catalana, però no n'hi ha, almenys de directa, entre els dos receptaris.— J. de P. [9423

Sylvain MATTON, *Le traité Contre les Alchimistes de Nicolas Eymeric*, dins «Chrysopoeia», I (1987), 93-136.

L'autor edita el text llatí del *Contra alchimistas* eimericià, tenint en compte només el text del ms. de París, BN, lat. 3171, tot i sospitar que el ms. 6213 de Madrid, BN, també conté el tractat d'Eimeric. Promet per a més endavant la confrontació dels dos textos i possibles esmenes de la seva transcripció. Aquesta conté notes al text, identificació de fonts bíbliques i patristiques, i, al final, algunes notes complementàries. La transcripció llatina porta traducció francesa al costat. [De fet, el ms. 6213 de la BN de Madrid conté el tractat d'Eimeric, però el destinatari, al qual Eimeric l'havia dedicat, l'abat Bernat Astruc, que hi afegeix un pròleg i moltes notes, el fa passar com a seu. El text de Madrid és certament molt útil per a l'establiment del text crític, ja que té tota la traça de ser més antic, tant per raons internes com externes. La confrontació dels dos textos donarà possiblement quelcom més que les esmenes presentides per Matton].— J. de P. [9424

Jaume de PUIG I OLIVER, *El Saccellus pauperis peregrini de Nicolau Eimeric*, O. P. Edició i estudi, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 181-287.

Descrit el volum manuscrit 716 de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, que conté aquesta obreta, l'autor en defensa l'autenticitat eimericiana, basant-se en arguments objectius, procedència gironina del manuscrit, nota d'atribució molt antiga, pràcticament contemporània. El *Saccellus...* és una versió més simple, més clara i més eficaç de la

Brevis compilatio utrum beata et intemerata virgo Maria in peccato originali fuerit concepta (cf. ATCA, II (1983), 241-318), a la qual Eimeric incorpora un paràgraf introductorï sobre el concepte de pecat original, de regust doctrinal augustinï. En l'obra s'hi detecten posicionaments a favor d'algunes tesis de Joan de Montsó i contra Guillem de Ware. És un escrit de circumstàncies, essencialment polèmic i antimodernista, és a dir, contrari a les obertures lògiques i teològiques que proposava, en el tema de la concepció de Maria, la teologia franciscana. El text és editat seguint les normes habituals en aquest anuari. En les pàgines 265-287 hi ha una taula alfabètica de mots confegida per Antoni Perarnau i Burgès i Marisa Bayo i Hernández.— J. de P. [9425]

André SCHNYDER, *Der «Malleus maleficarum»: Unvorgreifliche Überlegungen und Beobachtungen zum Problem der Textformen*, dins Peter SEGL, *Der Hexenhammer. Entstehung und Umfeld des «Malleus Maleficarum»* (Bayreuther Historische Kolloquien, 2), Colònia-Viena, Böhlau Verlag 1988.

La part més important del dit *Malleus* seria la tercera i hauria estat escrita tenint davant el *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eimeric.— J. P. E. [9426]

Albert G. HAUF I VALLS, *Dues versions iberoromàniques de l'«Opus agriculturae» de Pal·ladi. Petita mostra lexicogràfica*, dins «Misc. Colon», 383-393.

Ferrer Sayol acabava la seva traducció catalana del Pal·ladi el 1383, i aquesta seria la base per a la traducció castellana. L'autor ofereix una «petita mostra d'alguns dels materials... que poden ajudar a fer-se una idea de la importància lexicogràfica d'aquest filó riquíssim» (384-385): «em limito a allistar dins d'un *corpus* unitari els mots o parelles de mots catalans per ordre alfabètic i tal com apareixen en el text» (385). La llista no sols ofereix el lema, ans la frase dins la qual es troba en les diverses llengües (385-393). Hi ha una bibliografia al final (393).— J. P. E. [9427]

Pascale BARTHÉLEMY, *Un anonyme alchimique dévoilé: Le Liber alterquinus*, dins «Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age», LVIII (1991 [1992]), 31-53.

[Cf. ATCA, VI (1987), 505-506, núms. 3651-3652]. Els textos de Londres, Welcome Historical Medical Library, 36; d'Oxford, Bodleian Library, *Canon. Misc.*, 81; i Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, *Acquisti e Doni*, 48, contenen una obra idèntica: el *Liber alterquinus*, que en el primer dels exemplars és atribuït a Wilhelm d'Ockham. Descartada la paternitat occamiana (32-33), l'autora segueix primer la pista d',alterquinus', mot absent del manuscrit de Londres, sinònim d',alquímic' (33-34). Esgotada aquesta pista, l'altra és el fet que en el mateix volum el *Liber* és seguit d'un text de Guillem Sedacer, autor de la *Sedacina totius artis alkimie* (34-37). La comparació del *Liber* i la *Sedacina* porta a constatar que els dos únics llibres d'aquesta segueixen els corresponents del *Liber* i que els terç i quart d'aquest contenen allò que la introducció d'aquella prometia en les dues darreres parts inexistents (37-39); la *Sedacina* és constant a assenyalar les seves fonts, fora del cas del *Liber* (39-40); l'èxplicit xifrat del manuscrit de Florència diu ben clar el nom de l'autor: Guillem Sedacer, frare carmelità (41). El *Liber* seria un aplec encara desordenat de receptes, sense part teòrica, i, doncs, un conjunt destinat a reelaboració; la *Sedacina*, en canvi, seria el text definitiu, amb teòrica inclosa, encara que incomplet (42-44 i 52-53). El darrer text del volum de Londres és una *Quadrupartita* composta de fragments diversos del mateix Sedacer, que l'autora atribueix al copista del manuscrit londinenc (45). Aquest hauria estat també el procediment de Paolo da Taranto

(Geber) a mitjan segle XIII (46-48). Si *Sedacina* - Sedacer - sedàs tenen un significat diàfan, totes les hipòtesis entorn d'alterquinus' segueixen essent insatisfactòries (49-51).- J. P. E. [9428]

Antoni FERRANDO, *Noves dades sobre el Breviari d'amor en llengua catalana*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 47-71.

Estudi conegut dels nostres lectors pel resum publicat dins el volum VI (1987), 504, núm. 3649.- J. P. E. [9429]

Emili GRAHIT et alii, *Studia bibliographica* (Estudis sobre Francesc Eiximenis, 1), Girona, Col·legi Universitari i Diputació de Girona 1991 [1992], 330 pp.

Reedició de nou estudis, el comú denominador dels quals són els llibres de Francesc Eiximenis, tant els que ell posseïa com els que ell escriví. Són els següents: Emili Grahit, *Memòria sobre la vida i obres de l'escriptor gironí Francesc Eiximenis*, del 1873 (1-40); Jaume Massó i Torrents, *Les obres de Fra Francesc Eximeniç (1340?-1409?)*. *Assaig d'una bibliografia*, del 1910 (41-172); Atanasio López, *Datos para la biografía de Fr. Francisco Eximenis, Patriarca de Jerusalén*, del 1914 (173-182); Josep Sanchis Sivera, *Inventari de la biblioteca de F. Eiximenis*, del 1930 (183-184); Martí de Barcelona, *Fra Francesc Eiximenis, O. M. (1340?-1409?)*, del 1928 (185-239); Jacques Monfrin, *La bibliothèque de Francesc Eiximenis (1409)*, del 1967 (241-287); David J. Viera, *Manuscritos eiximenianos no catalogados por J. Massó Torrents*, del 1979 (289-296) [cf. ATCA, I (1982), 382, núm. 212]; David J. Viera, *Incunables i llibres rars del P. Francesc Eiximenis (1340-1409) publicats entre 1478 i 1542*, del 1979 (297-317) [cf. ATCA, I (1982), 382, núm. 214]; i David J. Viera, *Más sobre manuscritos, incunables y ediciones raras de la obra de Francesc Eiximenis*, del 1987 (319-325) [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 607, núm. 4785].- J. P. E. [9430]

Annamaria ANNICCHIARICO, *Sulla tradizione manoscritta del Segon llibre del crestià di Francesc Eiximenis*, dins «Atti Lull Italia», 467-477.

Els exemplars manuscrits presos com a base de comparació són els dos de Madrid, BN, 1791 (A), 2215 (B) i el de València, Biblioteca de la Seu, 41 (C). La confrontació no és exhaustiva ans limitada a les «linee essenziali» (469). De fet, trobem llistes de lectures, en les quals A-B divergeixen de C (468-472), d'altres en les quals A i C divergeixen de B (473-474), d'altres en les quals B i C s'aparten d'A (475-476) i encara algunes en què cada còpia ofereix lectura diversa de cada una de les altres dues (476-477).- J. P. E. [9431]

Joan COROMINES, *Altres fragments de poemes d'Eiximenis deixatats en les seves obres en prosa*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 461-466.

Pàgines conegudes dels lectors d'ATCA pel resum publicat dins el volum VI (1987), 510, núm. 3666.- J. P. E. [9432]

Albert G. HAUF I VALLS, *Eiximenis, Joan de Salisbury i Joan de Gal·les*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 239-262.

Article conegut dels lectors d'ATCA pel resum publicat dins el volum VI (1987), 510, núm. 3667.- J. P. E. [9433]

Xavier RENEDO, *Una imatge de la memòria entre les «Moralitates» de Robert Holcot i el Dotzè de Francesc Eiximenis*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 53-61.

L'autor es refereix al framenor Robert Holcot i a les seves *Moralitates*, on recull mites clàssics i els fa servir per a construir al·legories dels vicis i de les virtuts, amb vistes a la predicació, donant-ne un exemplar referit a l'amistat. Prenent peu del fet que Eiximenis coneixia Holcot, es fixa que en el capítol 807 del *Dotzè del cristià* retrobem la imatge de l'amistat de les *Moralitates*, modificada i acompanyada d'una extensa glossa. Al mateix temps, l'autor posa en relleu que la imatge de l'amistat del *Dotzè* es pot considerar un dels exemples de mecanisme de memorització que recomana l'*Ars praedicandi* del mateix Eiximenis.— J. de P.

[9434

Josep-Ignasi SARANYANA, Ana de ZABALZA BEASCOECHEA, *Francesc d'Eiximenis OFM (ca. 1330-1409) y su influencia en Nueva España. El debate sobre su adscripción al joaquimisme*, dins «Homenaje a Ismael Sánchez Bella», Pamplona, Universidad de Navarra 1992, 533-556.

Josep-Ignasi SARANYANA, Ana de ZABALZA BEASCOECHEA, *Joaquín de Fiore y América* (Acta Philosophica), Pamplona, Ediciones Eunat 1992, 39-73.

Alain Milhou assenyalà que a través del *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis, citat per Jerónimo de Mendieta, haurien arribat a Amèrica les idees dels franciscans espirituals més o menys joaquimites. Els autors d'aquestes pàgines, després d'una exposició del joaquimisme de Sant Bonaventura i de Bartolomeo da Pisa (543-544), suposen que a la Corona catalano-aragonesa no es detecten rastres de joaquimisme ni brots seriosos d'espirituals i de fraticels després del 1334 (546), i que el mil·lenarisme, de molt remota ressonància joaquimita, de Joan de Rocatalhada, resulta en Eiximenis pal·liat per l'afirmació de l'absència de profecies autèntiques en l'Església després de Crist i dels Apòstols (546-548); i ja, passant a Eiximenis, només «algunas afirmaciones de este tratadito [*De triplici statu mundi*] recuerdan remotamente algunos principios joaquinitas» (551); en el pròleg del *Crestià* res no ha d'ésser interpretat «en sentido escatológico milenarista» (552); i en el *Llibre dels àngels* «podría aventurarse ya la total ausencia de contaminaciones utópico milenaristas o joaquinitas en la angelología eiximeniana...» (554), contaminacions que, en qualsevol cas, haurien estat absents de la versió de Mendieta, escrita el 1596 amb vistes a l'expulsió dels moriscs (554-555). «Por consiguiente, no está claro que Eiximenis haya podido ser el puente del joaquinismo-espiritualista, que, entroncando con Mendieta, haya pasado a América...» (556).— J. P. E.

[9435-9436

Josep I. SARANYANA, Ana de ZABALZA, *Heterodoxias españolas y americanas (siglos XIII-XVII). Aproximación historiográfica y bibliográfica*, dins *Joaquín de Fiore y América* (Acta Philosophica), Pamplona, Ediciones Eunat 1992, 99-126.

Hi ha en aquestes pàgines una secció dedicada a Francesc Eiximenis, resum de l'anterior (110-114); una altra a Arnau de Vilanova, segons la qual la teoria arnaldiana sobre la teologia «se habría aproximado mucho a las posturas neóticas lulianas» (117); d'altra banda, les seves previsions sobre el paper del Casal de Barcelona en els darrers temps haurien tingut aplicació fins a Ferran el Catòlic i l'emperador Carles I (115-121); durant els mateixos dos darrers segles medievals el lul·lisme i l'antilul·lisme, darrerament estudiats, haurien tingut una considerable bel·ligerància (121-124).— J. P. E.

[9437

Francisco RICO, *Antoni Canals y Petrarca. Para la fecha y las fuentes de Scipió e Anibal*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 53-63.

Aquestes pàgines han estat resumides dins ATCA, VI (1987), 511, núm. 3672.- J. P. E. [9438]

Rosanna CANTAVELLA, *L'educació femenina per al matrimoni: dos opuscles catalans medievals*, dins «Misc. Fuster IV», 33-57.

Els dos opuscles es troben a Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres, ms. 3-I-7. Les primeres pàgines apleguen algunes dades sobre el dit volum, inclosa la llista dels seus sis textos, els dos darrers dels quals són objecte d'aquest estudi (34-35). L'autora resumeix la pedagogia femenina en l'Europa medieval i els llibres que hom li dedicà (36-39), entre els quals hi ha el *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis (40). Després de resumir els dos textos (41-46), en subratlla l'arcaisme lingüístic (46-48) i les particularitats lèxiques (48-50). Segueix la publicació críticament anotada del *Conseyll de bones doctrines que una reyna de França donà a una filla sua que fonch muller del rey d'Anglaterra* (50-54), reelaboració augmentada dels *Dodici avvertimenti che deve dare la madre alla figliuola quando la manda a marito*; i la de *La letra... feu lo marquès de Villena... per dona Jobana, filla sua, quan la maridà ab don Johan, fill del compte de Cardona...* (55-57) el 1391.- J. P. E. [9439]

Luciana FRANGIONI, *Milano e i Paesi Catalani nel carteggio Datini di fine Trecento*, dins «Archivio Storico Lombardo», Serie undecima, IX (1992), 37-127.

Les relacions entre els Països Catalans i Milà passaven en aquell moment per les mans de factors toscans. L'Archivio Datini de Prato conserva la correspondència de la seva filial de Catalunya, que hauria trameses 19.546 lletres, i n'hauria rebudes 41.831. L'autora limita el seu estudi a la correspondència intercanviada entre Milà i les sucursals catalanes: cinquanta-una lletres (38), i alguna d'escrita des de Milà (39). Resumides les possibilitats legals d'actuació dels mercaders italians en els Països Catalans (41-44: dret italià), i les econòmiques que cada una de les tres capitals oferia (46-48), l'autora subratlla la informació fornida per les lletres en relació als correus i als mitjans de trametre correspondència, i a la durada i als costos dels trajectes (48-54). Les pàgines restants de la introducció resumeixen allò que representaven en aquells intercanvis comercials la llana (56-60), els fustanys (61-65), el cuir i les pells (66-68) i els manufacturats metàl·lics (68-74), sempre d'acord amb les conveniències del mercat (75). Cinquanta-quatre lletres, datades entre el 1394 i el 1400, són transcrites en les pàgines 77-127; la majoria són datades a Barcelona, set a Mallorca, una a València i dues a Milà.- J. P. E. [9440]

Coral CUADRADA, *Del català del Tres-cents i d'altres dialectes*, dins «Revista de Catalunya», núm. 62 (abril de 1992), 62-79.

L'autora es proposa en aquestes pàgines «aportar algunes engrunes de caràcter històric... interessants pel que fa a l'àmbit de la coneixença de costums i actituds en el passat en relació amb les qüestions idiomàtiques» (63) basades en la correspondència relativa a Catalunya de l'Archivio Datini, de Prato, que obligava els seus factors a assumir les particularitats (entre les quals es troba la llengua) dels llocs on actuaven, i de la qual subratlla, transcrivint i àdhuc traduint fragments, l'atenció amb què els factors de la companyia observaven els aprenents de la mateixa quant a llurs qualitats (70-71), i els subterfugis emprats a fi d'estalviar-se de pagar drets fiscals (71-73) o d'altres deutes (73-74). Un fragment il·lustra sobre els catalanismes que «contaminaven» una carta escrita en italià (75).- J. P. E. [9441]

José-Ramón JULIÀ VIÑAMATA, *El Estudio General de Lérida a finales del siglo XIV: las reformas de Martín el Humano*, dins «Misc. Lladonosa», 323-348.

Les tensions entre la ciutat i Paeria de Lleida d'una banda, i l'Estudi General i els estudiants de l'altra foren contínues des de la creació del darrer. A finals de segle un dels problemes era l'exempció estudiantil de taxes de consum, problema que requerí la intervenció reial. Ací són resumides les mesures preses primer per Pere Sacalm en nom del rei (326) i després pel rei en persona el 12 de març del 1399, que cercaren un equilibri entre les pretensions de les dues parts (327-328). També són resumits amb detall els *Capitula pro Studio Ilerdensi*, ara a l'ACA, *Canc., reg.* 2192, en particular en allò que afecta la tributació (amb la creació d'una 'moneda' especial de plom per als estudiants, 329), el govern de la universitat, on la victòria dels estudiants fou més clara en el control de l'elecció de professors (338-342), i la responsabilitat de l'ordre públic, amb unes rondes on participarien conjuntament tant els guardes del veguer com els de l'Estudi (342-345).— J. P. E. [9442]

Lola BADIA, *Traduccions al català dels segles XIV-XV i innovació cultural i literària*, dins «Estudi General», 11 (1991 [1992]), 31-50.

El fet que només cinc escriptors catalans puguin ésser considerats humanistes (Bernat Metge, Antoni Canals, Enric de Villena, Francesc Alegre, Joan Roís de Corella) confirmaria «la rellevància excepcional» de les traduccions al català en els segles XIV i XV (31-32). Malgrat que manqui una reflexió teòrica sobre la traducció com la de Leonardo Bruni (33), entorn del 1380 és constatable un canvi en la forma de traduir, segurament per influx dels grans autors italians (34 i 36); d'altra banda, obres llatines també arriben pel camí de textos italians o francesos (35-36). El segle que va del 1380 a Roís de Corella fou abundós en traduccions realitzades amb finalitat de fer coincidir el missatge dels clàssics amb el cristià i en reelaboracions d'obres històriques (36-38), treball que hauria produït certes formes classicitzants de prosa catalana (39), també propiciades per les traduccions de textos ascètics, científics i filosòfics (39-40). L'autora proposa de distingir quatre etapes en les traduccions dels segles XIV-XVI: l'anterior al 1350; la del pas del segle XIV al XV caracteritzada per «una vertadera allau de traduccions d'autors antics» (41); la del regnat d'Alfons el Magnànim, de fort influx italià (42); i la del pas del segle XV al XVI, en què la publicació de traduccions comença a ésser condicionada per la impremta (43).— J. P. E. [9443]

Josep CLOSA I FARRÉS, «*Sàvies paraules e maneres*». *Teofrast, Boccaccio i Bernat Metge (la tipologia de Valter e Griselda)*, dins «Misc. Fuster IV», 27-32.

La descripció psicològica dels bons i dels mals caràcters atribuïda a Teofrast, el qual n'hauria assenyalats trenta de dolents (28), és reduïda a sis per Giovanni Boccaccio i a cinc en la figura de Valter reelaborada per Bernat Metge, el qual el presenta com a irònic, desassenyat, presumptuós, inquiet i autoritat (29-30), en contraposició a les bones qualitats de Griselda (31-32).— J. P. E. [9444]

Jaume RIERA I SANS, *Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de la Doctrina Compendiosa*, dins «Misc. Sanchis Guarnier III», 65-75.

Pàgines resumides dins ATCA, VI (1987), 510, núm. 3668.— J. P. E. [9445]

Rosend ARQUÉS, *Dona del Món (Notes sobre el 'Maldit' a propòsit de Pau de Bellviure)*, dins «Rassegna Iberistica», núm. 42 (febbraio 1992), 3-24.

Recordada la definició de ,maldit' (cançó, el tema de la qual era l'atac més o menys furibund a una dona concreta, 7) i establerta la llista dels ,maldits' coneguts de la literatura catalana (8, nota 28), l'autor situa Pau de Bellviure en el terreny de la sàtira veritable (11), anul·lació i denigració del present, i substitució d'aquest present per un temps buit i projectat tan sols al futur (11). Segueixen el text i l'aparat crític de la poesia I (12-13), i les corresponents anotacions explicatives (14-16); també text i aparat de la poesia II (17), amb les corresponents anotacions (18-19); i finalment, la narració biogràfica de Pau de Bellviure (20-22), on són aplegades i discutides les escasses dades relatives al personatge de darreries del segle XIV i principis del XV. Les pàgines 23-24 contenen la bibliografia.— J. P. E. [9446]

M[aria] L[luïsa] CABANES CATALÀ, *Prácticas notariales en el comercio valenciano*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 68 (1991), 51-64.

En els darrers temps han goixat els treballs d'universitaris valencians entorn els registres de ,coses vedades', la llista de les quals és ací (56-57). En aquella documentació són atorgades franquícies ,sots caució', fórmula ací analitzada quant als sis passos que calia assegurar a fi que la quantitat dipositada com a caució fos reintegrada (52-54). Hi ha transcripció parcial o total de sis documents dels anys 1040 (*sic!* 1404) i 1405, de l'ARV, *Reial Patrimoni*, reproduïts fotogràficament [la tercera paraula del darrer paràgraf de la p.64 és transcrita dues vegades (54 i 59) per ,constant', quan diu ,contrastant', essent ben clara l'abreviatura inicial de ,contra'].— J. P. E. [9447]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Productos del comerç catalano-portuguès segons una reclamació per pirateria (1408)*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 6 (1992), 137-163.

Les tensions de les potències mediterrànies entorn de l'illa de Sardenya tingueren un episodi de cors que afectà un vaixell portuguès; la tradicional relació entre Catalunya i Portugal obligà Martí l'Humà a fer el possible per recuperar les mercaderies robades o per obligar a pagar-les. Així s'explica el memorial de les mateixes conservat a l'ACA, *Canc., reg.*, d'on també són transcrits altres tres documents (156-163). L'estudi previ es fixa particularment en les denominacions dels productes robats, sobretot en els mots ,ferret' i ,patinet' (146-147). Hi ha quatre quadres sinòptics: el de l'armament amb què era equipada la nau (144), el de l'equipatge amb les corresponents peces de vestir (145), el dels gèneres transportats (150-151), i el de cordes i eixàrcies (152-153). També hi ha reproducció de les marques de propietat de les mercaderies (156).— J. P. E. [9448]

Josep Maria DESANTES I GUANTER, *La idea de la ciencia en san Vicente Ferrer*. Discurso leído el 6 de febrero de 1991 en su recepción como académico de número. València, Academia de Cultura Valenciana 1991, 72 pp.

L'autor es proposa d'aplegar totes les espurnes de naturalesa científica que salten de tota l'obra del sant fins ara coneguda (15-16). En les pàgines prèvies al tema, l'autor creu que és injusta l'acusació d'antisemitisme, que el tema del Judici final només es troba «en un porcentaje reducido de sermones» (17), que la sentència de Casp fou conseqüència d'un compromís, el de la Concòrdia d'Alcanyís (18), que la seva actuació en relació al Cisma d'Occident fou sempre guiada pels mateixos principis eclesiològics (19, amb referència a Ramon Arnau i Garcia, [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 611-612, núms. 4800-4801]) i que no fou pas ancorat en l'Edat Mitjana, car «no he visto ninguna prueba de que nuestro hombre condene el Humanismo como movimiento cultural, ni de que se

mantenga al marge de él» (20); la seva personalitat es podria definir no pas la d'un taumaturg, ans la d'un intel·lectual, tal com demostra la seva formació dominicana i el seu currículum (22-24). L'autor és conscient que allò que pot oferir és una reconstrucció seva feta a partir d'elements que es troben en les obres de mestre Vicent (26), reconstrucció que ell estructura entorn dels conceptes, ací explicats, d'ignorància, dubte, error i estudi (27-33), del mateix concepte de ciència, tant en sentit de simple coneixement com en el de resultat de reflexió crítica (34-40), del d'unitat i pluralitat epistemològiques (41-47) i, aspecte particularment apreciat per l'autor, de comunicació científica (47-52). Al cim, hom troba la saviesa (52-59).— J. P. E. [9449]

Santiago FERNÁNDEZ BURILLO, «*Metafísica i Semàntica*»: *L'actualitat d'un professor de filosofia a la Universitat de Lleida del s. XIV: sant Vicenç Ferrer*, dins «Ilerda. Humanitats», XLVIII (1990), 59-60.

En el *De suppositionibus terminorum* mestre Vicent encapçalaria una llista de gramàtics especulatius, on es trobarien Joan de Sant Tomàs i Jacques Maritain, perquè «no sembla arriscat suggerir que podem esperar trobar-hi una discussió de les tesis nominalistes i escotistes, alhora que una bona exposició de la doctrina tomista del coneixement intel·lectual» (60).— J. P. E. [9450]

Gret SCHIB, *Sant Vicenç Ferrer i la Corona d'Aragó*, dins «Misc. Colon», 69-71.

L'autora reproduïx i comenta alguns fragments de *Sermons* de sant Vicenç Ferrer relatius a Martí l'Humà i a Ferran d'Antequera, defensant en aquests la sentència de Casp, pel fet que «devia estar convençut que la solució de Casp fos l'única solució possible en tant que elegí el candidat més fort, capaç de pacificar els països de la Corona d'Aragó» (71).— J. P. E. [9451]

Leandro RUBIO GARCÍA, *Documentos sobre la estancia de san Vicente Ferrer en Murcia*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 167-183.

Aquestes pàgines ja foren resumides dins ATCA, VI (1987), 512, núm. 3674.— J. P. E. [9452]

Robert MONTAGNES, *Prophétie et eschatologie dans la prédication méridionale de saint Vincent Ferrer*, dins *Fin du monde*, 331-349.

Presentació de la temàtica dels sermons de mestre Vicent feta a base de les declaracions d'una quarantena de testimonis tolosencs del 1454, que recordaven les predicacions de Pasqua del 1416, del text del *Sermó del Divendres Sant* i de l'*Epistola ad Benedictum XIII* del 1412. L'autor exposa les dades de la memòria col·lectiva primer en relació als fets que acompanyaven la presència de mestre Vicent en les poblacions: acolliment un dia al vespre, missa cantada i sermó de bon matí a migdia i processó de penitència amb flagel·lants al capvespre (333-336: els clams de la dita processó consta que eren recordats en llengua catalana). Segueixen pàgines dedicades a formular allò que mestre Vicent era i feia segons la dita memòria: no era recordat com a il·luminat fanàtic, ans com a home de pregària i d'estudi, als quals dedicava part de la nit; ni com a predicador truculent de dissorts, ans hom remarca que predicava amb cara alegre i joiosa; hom en recordava el missatge bíblic, també el de la pròxima fi, sense afegir-hi res de personal (336-338). El tercer apartat presenta els trets positius de la missió profètica del sant: primer, signes messiànics, com els fets que les entrades s'assemblaven a la de Jesús a Jerusalem el

Diumenge de Rams, que es rejoyenia predicant i que les multituds s'apretaven entorn d'ell (338-339); després, la paraula inspirada, que certament tocava temes múltiples, reduïbles, però, als de la conversió moral, al desvelament de fets amagats o futurs, i a l'anunci de la pròxima vinguda de l'Anticrist i del judici final, però que sobretot tenia una qualitat tal que portava a exclamar que mai no s'havia vist res d'igual des de Crist i els apòstols (340-341); i en tercer lloc, la predicació escatològica, que, tot i no ésser predominant, proclamava la darrera oportunitat, cosa de la qual mestre Vicent estava segur, àdhuc apel·lant a revelació personal (242-243). El quart apartat exposa els efectes de la predicació: renovació moral, no sols de l'individu ans de tota la societat, com si el món hagués estat creat de nou (344). En les pàgines 348-349 hi ha traducció francesa de la narració d'un fet meravellós relacionat amb la predicació de mestre Vicent.— J. P. E. [9453]

Miguel LLOP CATALÀ, *Los pobres y la pobreza en los sermones de San Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat», XXII (1992), 179-245.

[Després de l'estudi de l'autor dedicat als rics i a la riquesa en sant Vicent Ferrer, resumit dins ATCA, XII (1993), 621, núm. 8697], ell es proposa en el present d'aplegar allò que mestre Vicent diu dels pobres en els *Sermons*, col·locant-ho en el context dels estudis actuals sobre la pobresa en els segles de la Baixa Edat Mitjana, dels teòlegs contemporanis de mestre Vicent, i àdhuc en el de la doctrina oficial de l'Església. Primer recorda la situació de pobresa en el pas del segle XIV al XV, servint-se de qualche fragment de l'AMV, *Manuale de consells* (181, nota 5; 187, nota 27). Després precisa el concepte vicentí de pobre: aquell que socialment no té poder i econòmicament passa tanta de fretura que ni treballant no pot assegurar l'indispensable per a ell i la família (190-194). El concepte vicentí de pobre és cristià, en el sentit que el convida a considerar-se semblant a Jesucrist i a comportar-se en conseqüència (195-201); en canvi, no té la sensibilitat d'Eiximenis envers els pobres en tant que realitat social, que també pel treball han d'ésser profitosos a la cosa pública (202-205). En les pàgines següents són contextualitzats en el sentit assenyalat els captaires (206-210), els pobres voluntaris per consell evangèlic (211-216), l'almoïna en tant que obra de misericòrdia i els seus condicionants (217-229, amb referències a l'almoïna oficial de la ciutat de València, 218, nota 127), els préstecs sense interès que han de permetre de guanyar-se la vida i sortir de la fretura (229-234), i els destinataris de l'almoïna, tant persones indigents com institucions (235-241).— J. P. E. [9454]

Jaume SAFONT, *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484)*, a cura de Josep Maria SANS TRAVÉ (Textos i Documents, 28), Barcelona, Fundació Noguera 1992, CIV i 322 pp.

Aquest volum és constituït per tres parts ben definides: la introducció, que ocupa les pàgines numerades amb xifres romanes (IX-CII), el cos del volum (1-293) i l'índex toponomàstic (295-230). Al final hi ha taula de tota l'obra (321-322). En la introducció, Josep M. Sans i Travé ens informa tant sobre l'autor (on són particularment interessants les pàgines dedicades a Jaume Safont poeta, amb transcripció d'algunes estrofes, XXXV-XXXVII) com sobre el *Dietari...*, on són recordats els altres dietaris de les dues institucions barcelonines, la casa de la ciutat, *Manual de novells ardots*, i la casa de la diputació del general, *Dietari de la diputació* (XXXVII-XXXVIII), i allò que el d'En Jaume Safont aporta al coneixement dels fets de la segona meitat del segle XV (XXXIX-LXVI) i al de certs personatges que foren protagonistes d'aquells esdeveniments (LXIX-XCV). Ultra el pres per base de l'edició, fragments del *Dietari...* s'han conservat en dos manuscrits de l'AHCB (C-CI). El cos del volum ofereix la transcripció, completada amb

les corresponents anotacions crítiques, del text actualment conservat a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 978, autògraf (XCVIII), text en el qual l'autor, el notari Jaume Safont, consignà aquelles notícies que li semblaven dignes de memòria, manta vegada per raons personals, com són les familiars i les relatives a proveïment de càrrecs seus (40, 42 i 43), o d'altres en les diverses institucions barcelonines. Les dites notícies són descarnades del 1411 al 1435, en què comencen d'ésser més completes amb moriu de consignar la llista dels cavallers empresonats en la batalla de Ponça (32-35); i definitivament s'enriqueixen en començar el 1453, amb el nomenament de Lluís de Requesens a lloctinent general del rei a Catalunya (61), el període de commocions i d'avalots que pertorbaren la vida de Barcelona i de tot Catalunya a mitjan segle XV. A partir d'aquest moment, les anotacions d'En Jaume Safont permeten de conèixer molts detalls, tant polítics com econòmics (78-80) d'aquells esdeveniments i la posició personal del seu autor, antibuscaire declarat i bel·ligerant, almenys amb la ploma. Al cap de poc, el 1459 ja trobaven constatació oficial les discrepàncies entre Joan II i el seu primogènit, Carles de Viana (113); ja mort aquest, el 1462 compareixen en les anotacions de Jaume Safont els pagesos de remença (146) i l'estat de guerra entre el Principat i Joan II (153, 158). A partir d'ací van desfilar els successius intents de reis: Enric de Castella (169), Pere de Portugal (185), Renat d'Anjou (207) i altra vegada Joan II (236-237). Potser és significatiu que la darrera anotació sigui dedicada a la col·laboració de la ciutat en una empresa dels Reis Catòlics, el primer intent de la presa de Granada el 1484 (289-290). Entremig, multitud de notícies curioses, com l'elogi del bisbe convers jueu, Andreu Bertran (31), la notícia que un successor seu, Simó Salvador «per menjar anguiles morí en cort romana» (48) i la que Pere de Portugal hauria mort a Granollers «per menjar poncems cruus» (202). D'altres notícies són realment importants, així com que ell, Jaume Safont féu el juliol del 1464 un recompte dels focs de la ciutat de Barcelona: 7.160, distribuïts en 337 illes (en un moment en què moltes cases eren buides, per la guerra) (195); amb la confirmació immediata que els fogatges deixaven fora els pobres dels quals hom no podia esperar cap contribució: i així el novembre del mateix any un fogatge elaborat per la ciutat de Barcelona donava 5.952 focs fiscals (197); i encara una altra dada: el novembre del 1482 fou acanat el vogi o perímetre de la ciutat de Barcelona: 1.113 canes (288). Assenyalen les notícies d'entremesos amb motiu de processons diverses o de festes reials (18, 106, 134, 137, 187-190, 203-204, 210, 220-222, 261, 279, 285; en qualque ocasió, hom subratlla que no n'hi hagué: 143, 259); també les descripcions de justes o places a ultrança, p. e., 228-232. Segurament és més important la notícia d'una sentència arbitral sobre mals usos el 1463 (181). En el curs de les anotacions compareixen, fora de l'autor, almenys tres escriptors: Felip de Malla (14 i 22), mestre Bernat de Granollacs, conseller de Barcelona el 1458 (103); i Pere Miquel Carbonell (242).— J. P. E.

[9455]

Johannes GROHE, *Die Synoden im Bereich der Krone Aragón von 1418 bis 1429* (Konziliengeschichte. Reihe A: Darstellungen), Paderborn, Schöningh 1991, XXVI i 240 pp.

Els sínodes objecte d'aquest llibre són els de Lleida 1418, de Tarragona 1424 (pràcticament desconegut fins ara) i de Tortosa 1429. A diferència dels altres concilis provincials, àdhuc del temps de Cisma d'Occident, de temàtica normal malgrat tot, els tres ací estudiats tenen el comú denominador de concentrar-se principalment en tema cismàtic. El primer fou convocat per realitzar ací la unitat de l'Església refeta en el concili de Constança; el segon per solucionar el problema que era la presència d'un successor de Benet XIII a Peníscola i la perduració del Cisma; el tercer per donar-lo per definitivament acabat. I si en el primer el problema fou sobretot (encara que no exclusivament)

eclesiàstic, en els altres dos un dels problemes més importants fou el de les exigències, tant pecuniàries com polítiques, del rei Alfons dit el Magnànim. L'ur estudi es basa tant en fonts inèdites, que són l'ACA i els arxius eclesiàstics del país (XIII-XIV), com en ja publicades (XV-XXIII); destaca entre les primeres la correspondència de Dalmau de Raset relativa als dos primers concilis i l'*Excidium scismatis* de Bernat de Roserge relacionada amb el darrer (X-XI). De fet tenim en aquestes pàgines una exposició dels esdeveniments, tant dels centrats en les mateixes assemblees com dels relacionats amb problemàtica més general, dins la qual destaca el capítol que en cada una de les tres grans seccions és dedicat als protagonistes de cada un dels concilis estudiats. En la secció destinada al concili provincial de Tortosa del 1429 hem d'assenyalar la transcripció completa de set lletres del rei Alfons dit el Magnànim amb motiu del final del Cisma d'Occident en les nostres terres, lletres transcrits del còdex 26 de l'ACB (198-205), i de les constitucions del dit concili provincial. I per la particular relació amb el nostre tema, recordem que la dita assemblea decidí que per a la instrucció del poble en la fe, en fos elaborat i publicat un compendi que ajudés els responsables a exposar-la al poble (210 [l'existència de la prescripció no vol dir que fos complerta]).— J. P. E. [9456]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Les despeses del Gran Prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (1419)*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 6 (1992), 165-196.

Descripció (165), presentació dels continguts dietètics (166-173), i transcripció (174-196) de les anotacions de la despesa diària entre el 18 de març i el 4 de juny del 1419 conegudes pel quadern de comptes actualment conservat a l'ACA, *Sant Joan de Jerusalem*, secció 2^a, armari 32, lligall 12. Ens informen dels preus a la menuda dels productes en el mercat de Vilafranca del Penedès o pel camí fins a Barberà en la comarca de la Conca de Barberà.— J. P. E. [9457]

Maria Pau GÓMEZ, *La ciutat de Lleida contra blasfems, heretges i bruixes (s. XV)*, dins «Misc. Lladonosa», 373-394.

Recordades les ordinations contra joc i blasfèmia promulgades a Lleida durant el segle XV (374), l'autora subratlla la vinculació entre joc i flastomia (375-377), coneguda a Lleida per alguns processos del *Tribunal de Coltellades* de l'Arxiu de la Paeria, processos que segueixen un esquema semblant (377-380). L'autora analitza en particular tres casos: el de Pere Joan, pagès de Lleida (380-381); el de Brahim Caradí, alfaquí de Serós, del qual només consta la part relativa al lliurament al braç secular [havia estat jutjat per heretgia i nigromància, i el procés fou de la inquisició, raó per la qual no es troba a l'Arxiu de la Paeria, on només hi ha la part corresponent al poder civil: 382-383]; i el de Valentina Guarner, per bruixa, metzinera i homeiera (384-386). Tenim en apèndix un quadre sinòptic dels vuit processos per blasfèmia i heretgia entre el 1402 i el 1456, on consta data, tema, inculpat i testimonis de cada procés (391-392); i un altre de més esquemàtic de tretze processos entre el 1402 i el 1485, que inclou els anteriors (393-394).— J. P. E. [9458]

Joan F. ALCINA ROVIRA, *Un fragment de la «Visio Philiberti» i la tradició hispana del «Diálogo del alma y del cuerpo»*, dins «Estudi General», 11 (1991 [1992]), 91-98.

Aquestes pàgines parteixen d'un manuscrit del segle XV, el 1682 de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, de les peces del qual és ací donada llista [sense recordar l'anàlisi que n'havia feta Josep M. Casas i Homs dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XXVIII

(1955), 71-78, ni indicar que ell mateix n'havia publicat allí un dels textos, el de *Les gràcies de la missa*. L'autor es fixa en particular i transcriu les quatre quartetes del 'rythmus' intitulat *Visio Philiberti*, el text del qual seria veí del dels manuscrits francesos que el contenen (93-95), i l'emmarca en l'obsessió entorn de la mort [anterior i] posterior a la Pesta negra, de la qual també serien mostra les *Artes moriendi*, per a les quals fa referència a una publicació italiana [hi ha dos estudis nostres: el d'Àngel Fàbrega i Grau, *Els primitius textos catalans de l'Art de ben morir*, del mateix volum d'«Analecta Sacra Tarraconensia», XXVIII (1955), 79-104, i el de Santiago García Aracil, *Un manuscrito inédito valenciano del siglo XV, titulado «Art de ben morir»*, dins «Anales Valentinus», II (1976), 371-414]. Les darreres pàgines no recauen en el nostre camp.— J. P. E. [19459]

Manlio CORTELAZZO, *Una parola fantasma: cat. sineta*, dins «Misc. Colon», 359-360.

El recull de comandaments comercials publicades per Josep M. Madurell i Marimon i Arcadi Garcia Sanz el 1973 ha deixat sense explicació el mot 'sineta', present en un document del 1417. L'autor l'explica per un fragment del *Llibre de coneixença de spícies*, segons el qual la seva grafia és ,siveta/civeta' i designa una classe de perfum.— J. P. E. [19460]

Antoni PABA, *Elements medievals en la llengua i en la literatura oral de l'Alguer*, dins «Acti Lluç Italia», 479-484.

Un autor, viscut a l'Alguer la primera meitat del segle XV, hauria compost el *Pare nostro major major*, ací transcrit (479), també en versió fonètica (480), i gramaticalment analitzat (481-482). A diferència del *Cant de la Sibila*, coneguda a l'Alguer però d'origen clerical, el *Pare nostro major major* podria tenir per autor un laic.— J. P. E. [19461]

Anna UNALI, *Le flotte di Alfonso V d'Aragona destinate alle spedizioni nel Mediterraneo occidentale (1420-1423; 1432): funzione, organizzazione, bottino*, dins «Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano», 97 (1991 [1992]), 167-204.

L'autora es fixa en els aspectes organitzatius dels estols del rei Alfons, accessibles en els *Capitula armate per patronos firmata*, d'ACA, *Vària de Canc.*, i *Canc.*, *Processos*. L'organització estava en funció dels objectius i ultra els bèl·lics, piràtics i corsaris, ultra els mercantils i els de servei del mateix estol, n'hi hagué un de constant, encara que no sempre confessat: la possessió de Nàpols. La presència del rei en la galera reial feia possible de fer encaixar la situació i les possibilitats de cada moment als objectius darrers (170-180). La mateixa flexibilitat presidia la formació dels estols, que podien augmentar o disminuir segons necessitat o possibilitat (181-182). Cal distingir les galeres de les naus, aquestes més capacitades per a navegar soles (183-184). Les pàgines següents són resum dels *Capitula...* abans esmentats i d'un *Memorial* no prou identificat (187), menys precisos per a les naus que per a les galeres (191-193): «l'aspetto che si intendeva soprattutto disciplinare era, per entrambe le spedizioni, il bottino...», per a la conservació i al repartiment del qual hi havia normes molt precises i àdhuc un cos de 'botiners' (194-198).— J. P. E. [19462]

Valentí FÀBREGA I ESCATLLAR, *El Decameró català en la versió de 1429: la novel·la de Bernat d'Ast (II, 2)*, dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», 5 (1992), 39-63.

Després de les pàgines introductòries que recorden les relacions de tota mena entre

Catalunya i Itàlia en el segle i mig que va de les Vespres Sicilianes a Alfons dit el Magnànim, l'autor presenta el tema del vianant desemparat, a qui la fortuna proporciona excel·lent acollida, tema que la mentalitat popular cristiana col·locà sota la protecció de sant Julià Hostaler i que en Boccaccio esdevé la història de Rinaldo d'Asti, robat i maltractat de lladres i en canvi molt ben acollit per una hostalera vídua (42-46). La versió catalana, si d'una banda subratlla el sentir devocional (47-49), de l'altra recrea àdhuc amb elements afegits la descripció de l'acolliment amorós (50-56), dins un esquema de reaccions psicològiques que encaixa amb la doctrina de Tomàs d'Aquino (57-60). La feina «lliure, madura i intel·ligent» dels traductors en passar el *Decameró* a la llengua pròpia hauria recreada de bell nou la descripció (61). Hi ha bibliografia (62-63).— J. P. E. [9463]

Sergi GASCÓN URIS, *Receptes medievals del ms. b-ij-13 de la Biblioteca del Reial Monestir de San Lorenzo de El Escorial*, dins «Misc. Fuster, V», 41-44.

Les dites receptes es troben al final de la còpia del *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis del dit volum manuscrit, acabada per un escrivà rossellonès el 1431, volum que potser pertangué a Antoni Agostí. Les receptes, semblants a les del *Llibre de Sent Soví*, són les següents: *Recepta per fer bona compota en quantitat d'una olla de set dies*, *Recepta per fer mostalla*, i *Recepta per uruga* (43-44).— J. P. E. [9464]

M[aria] L[uisa] INDINI, *Un Tractat de les viandes e dels beures nella dietologia medievale catalana*, dins «Messana», N. S., VIII (1991), 147-163.

Article només conegut per referència.— J. P. E.

[9465]

Martín de RIQUER, *Dos caballeros valencianos en Ferrara, en 1432*, dins «Hom. Nadal», 195-203.

Els manuscrits 7809 i 7811 de Madrid, BN, conserven les lletres de desafiament entre Joan Tolsà i Joan Marrades, que hom pot completar amb el quadre ferrarès del Musée des Arts Décoratifs de París, representació de la pau feta entre els dits dos cavallers (198), pau que fou descrita per Guarino de' Guarini o Guarino Veronese a Niccolò d'Este aquell mateix mes, descripció ací parcialment transcrita (199-200), com també ho és en una altra de Paolo Maffei a l'esmentat Niccolò, i encara en una de Tobia del Borgo, només recordada (201).— J. P. E. [9466]

Josep PERARNAU I ESPELT, *El manuscrit medieval del «Curial e Güelfa»*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 363-372.

Davant la campanya de premsa entorn de l'intent d'atribució del *Curial e Güelfa* a Manuel Milà i Fontanals, l'autor assenyala tres problemes: el fàctic, relacionat amb l'únic manuscrit de l'obra, a Madrid, BN 9750; el criteriollògic o de quin valor tenen preteses cabòries davant la realitat fàctica; i el moral, de si és lícit de convertir Milà i Fontanals, i amb ell d'altres, en un múltiple falsari. Per la seva banda, l'autor es limita al primer problema, al qual dóna resposta mitjançant l'aplec de notícies sobre la compareixença del dit volum en la BN de Madrid entorn de mitjan segle XIX i sobretot amb la descripció material del mateix volum i amb l'anàlisi de la lletra; tot plegat condueix a col·locar la realització de la còpia ara madrilenya en les proximitats de l'oficina del Mestre Racional reial en la dècada del 1430-1440.— J. P. E. [9467]

Carmen HERNÁNDEZ GARCÍA, Isabel RUIZ DE ELVIRA SERRA, *Estudio sobre la encuadernación del ms/9750 de la Biblioteca Nacional de Madrid: Curial e Güelfa*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 372-377.

Estudi complementari de l'anterior, consistent a analitzar les actuals cobertes del dit volum. El resultat és que no semblen les primitives, car les actuals serien sobrevingudes en temps «no anterior a las últimas décadas del siglo XV, y probablemente pertenece ya al siglo XVI» (377). Pertanyerien al tipus de «mudéjar peninsular, y no del mudéjar italiano» i l'enquadrador podria haver estat un àrab (376).— J. P. E. [9468]

Germà COLON I DOMÈNECH, *Una altra vegada «atovar» en el Curial e Güelfa*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 378-384.

«Atovar/atonar» era un ‚hàpax‘ només documentat en *Curial e Güelfa* i l'autor se n'havia ocupat [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 627, núm. 4850; i XI (1992), 374-375, núm. 3913]. Però el Vat. lat. 4797 ha proporcionat algunes altres mostres d'‚atouar‘, ací transcrites (379-380), l'estudi de les quals condueix a concloure que «el terme «atovava» del primer llibre del *Curial e Güelfa* és un membre de la família lèxica de ‚tou'...» (383-384), i que és inexplicable que Manuel Milà i Fontanals hagués conegut les frases del manuscrit vaticà sobre les quals basar l'‚atouava» (384).— J. P. E. [9469]

Júlia BUTINYÀ I JIMÉNEZ, *Juan de Mena i el «Curial»: som davant un antagonisme polític?*, dins «Misc. Fuster V», 95-100.

Dins la suposició que Curial és Alfons dit el Magnànim, a la qual afegeix la que el nyicris marquès de Montferrat és Juan II de Castella (95-96), l'autora assenyala la possibilitat que en el *Laberinto de fortuna*, Juan de Mena, en contraposició a la novel·la catalana, escrigui una crítica velada a la vida amorosa extramatrimonial del dit rei Alfons, confrontada a una gran lloança de la seva muller, Maria i en especial de la seva castedat, amb el consegüent menyspreu de Lucrezia d'Alagno (97-98), defensi «el limpio cathólico amor virtuoso» contra «los viles actos del libidinoso» (99), més ben acceptat ja en el pròleg del Curial; i negui sentit a les previsions de futur, que el Curial creu endevinar a través dels somnis (99-100). L'autora també admet que podria no haver-hi contraposició.— J. P. E. [9470]

Julia BUTINYÀ I JIMÉNEZ, *Boccaccio y Dante en el Curial e Güelfa*, dins «Epos. Revista de Filología. UNED», VII (1991), 259-273.

En les dues parts d'aquest estudi, l'autora assenyala els detalls en els quals l'autor del *Curial e Güelfa*, el qual certament hauria conegut ben bé l'obra de Giovanni Boccaccio, corregiria el sentit de referències clàssiques fetes per aquest, bo i insistint en l'exigència de veritat propugnada pel català (260-267; [cf. ATCA, XII (1993), 631, núm. 8629]); i la utilització de la figura del vencedor de la fera, en Dante Alighieri el gos, per a l'autor del *Curial* potser un pacificador, que ella personifica en el rei Alfons dit el Magnànim, al qual, de més a més, es podrien haver aplicat els signes de la profecia dantesca (267-273, en particular 271).— J. P. E. [9471]

Josep PERARNAU, *El receptari del sabadellenc Joan Martina (1439)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 289-328.

Tenim en aquestes pàgines descripció del volum de Carpentras, Bibliothèque Inguimbertaine, ms. 126, factici constituït de tres blocs (289-291), en les pàgines romanes en blanc del segon i tercer dels quals Joan Martina copià el 1439 cent dinou receptes.

Són aplegades de Sabadell, Arxiu Municipal, *Protocols notarial*s dels anys 1426-1441, notícies relatives tant a la família com al mateix Joan Martina (292-296). Són també indicades les dificultats complementàries de l'edició d'aquest text, ric en terminologia botànica (296-298), que ocupa les pàgines 299-320. L'edició és completada amb taula alfabètica de mots (321-328).— J. P. E. [9472]

Joan RUIZ I CALONJA, *Tres privilegis d'Alfons IV a Barcelona, signats per Arnau Fonolleda*, dins «Estudi General», 11 (1991 [1992]), 65-71.

L'autor posa l'atenció en tres documents, d'ACA, *Canc. reg.*, que en el preàmbul tenen en comú l'elogi a la ciutat de Barcelona, a la qual manquen les tres coses objecte dels respectius diplomes: el port, l'Estudi General, i l'edificació de la Rambla. El primer és del 1438 (67-68), el altres dos del 1450 (69-71). Els preàmbuls són ací reproduïts. [Quant als precedents de l'Estudi General de Barcelona, l'autor sembla desconèixer les pàgines d'ATCA, III (1984), 243-250 i IX (1990), 240-254, i alguna de la bibliografia allí assenyalada].— J. P. E. [9473]

Nouveaux textes inédits d'Humanistes Français du milieu du XVe siècle: P. de La Hazardière, Jean Serra, Jean Jouffroy, Guillaume Fillastre et Antoine de Neufchatel. Édition, introduction, notes et index par Evencio BELTRAN (Travaux d'Humanisme et Renaissance, n^o CCLXVI), Gènevè, Librairie Droz 1992, 192 pp.

Aquest volum és explícitament presentat com a continuació del ja conegut dels lectors d'aquest anuari [ATCA, X (1991), 412-413]; també explícitament manifesta que ofereix transcripció, no pas edició crítica (8) de dos textos de Joan Serra: *De controversia trium animae potentiarum*, a base de l'únic exemplar conegut, el Vat. lat. 1061 (32-83 [en relació al qual l'autor desconeix la descripció publicada en aquestes pàgines d'ATCA, IX (1990), 255-258]); i *De institutione rhetorica dialogus*, a base del manuscrit de Basilea, Universitätsbibliothek F. VII. 14; ací hi ha un mínim aparat crític, que assenyalava les variants d'una altra còpia, la de Colmar, Bibliothèque Municipale, ms. 404 (87-145). Cada text és precedit d'una presentació, que conté un resum esquemàtic de les parts del respectiu tractat (29-32 i 85-87).— J. P. E. [9474]

Joan FERRATÉ, *Llegir Ausiàs March* (Assaig, 12), Barcelona, Edicions del Quaderns Crema 1992, 227 pp.

L'estructura del contingut d'aquest volum és la següent: després d'un prospecte (9-14), vénen les poesies I-XII (17-40), comentades una per una a continuació (45-208); l'epíleg (209-222) i un apèndix amb el repertori de quaranta-un temes (223-227) clouen el volum. El sentit del treball [precedit pel conegut dels lectors d'ATCA, I (1982), 309-311] és formulat tant en el prospecte com en l'epíleg. En les pàgines inicials l'autor precisa que el seu objectiu és el «d'establir la possibilitat i la justificació d'un estil d'explicació de March basat» en el pressupòsit que «March és coherent de cap a cap i és sempre lúcida» (13), objectiu que ha conduït l'autor a «descriure cada obra com l'entitat singular que és, amb un moviment propi i uns enllaços interns que en sostenen i determinen el desenvolupament... i... establir el nombre més gran possible de relacions entre cada poesia i sobretot les contigües o més pròximes...» (13). En l'epíleg, l'autor accepta que Marc se sotmeté a algunes de les convencions del gènere, com és ara el del 'senyal', al qual atribueix la doble funció de distingir les persones a les quals cada un és aplicat (per tant, serien dues i, cal suposar, successives) (209-212) i, encara més, la d'identificar l'autor (213). Però Marc aniria més enllà de les dues funcions esmentades,

car la seva intenció hauria estat la d'«acabar d'aconseguir la continuïtat i unitat formals del sector de la seva obra constituït per les poesies núms. 13 a 28» (214), continuïtat i unitat entre totes elles que haurien estat assegurades «per mitjà de la col·locació de les poesies d'acord amb dues figures simètriques diferents sobre la base dels senyals que porten» (215), les 13-22 d'una banda i les 23-28 de l'altra (215-216): «March ho va voler així» (216); car, fixant-se en els temes que hi són tractats, l'autor afirma: «la veritable continuïtat i unitat... comença amb la poesia Núm. 2 i... s'estén sense que hi intervingui cap ruptura important almenys fins a la núm. 22» (217), saltant per damunt les agrupacions per ,senyals' (218-221). D'ací l'interès de la llista final de temes, per a cada un dels quals són indicats els poemes en els quals es troba. El tema, doncs, de la unitat i continuïtat temàtiques en tant que mètode de lectura de l'obra d'Ausiàs Marc, aplicat als dotze primers poemes, ja assenjala vers la lectura dels següents, ja que «és abans que res al nivell del desenvolupament de les seves línies temàtiques que em sembla important que en resseguim la continuïtat i en reconeguem la unitat» (221). Són, doncs, aquests els principis interpretatius que presideixen les anàlisis dels dotze primers poemes marquians, objecte del present llibre.— J. P. E. [9475]

Giuseppe E. SANSONE, *Ausias / Ausiàs e la metrica*, dins «Atti Lullul Italia», 451-466.

El nom del poeta ha estat darrerament presentat en triple accentuació: Ausiàs (Pere Bohigas), Ausias / Àusias (Martí de Riquer). L'autor, després de recordar que l'accent mètric no sempre coincideix amb el tònic, però també que la immediata successió de dues síl·labes accentuades és «di tale rarità (e pur sempre dubbio) da non fare testo» (455), analitza el vers 88 del cant CXIV on el poeta s'autonomena i on l'accent recuria damunt la ,-i-' (355-357), els de poetes castellans que l'esmentaren durant el segle XVI, els quals accentuaren en general de la mateixa manera (458-462), com també els catalans dels segles XVI-XVII (462-465).— J. P. E. [9476]

Robert ARCHER, *Una font aristotèlica d'Ausiàs March*, dins «Misc. Fuster, IV», 59-74.

El poema XXXII, ací transcrit (60), és tot ell construït a base de doctrina ètica aristotèlica (61; 64-65) i l'autor defensa que la seva font immediata és *El llibre del tresor* de Brunetto Latini, del qual aporta els fragments corresponents als successius versos del poema (65-72). En un punt, però, Ausiàs s'aparta de la reelaboració escolàstica de la doctrina aristotèlica: ell parla de la virtut i de la felicitat sense recórrer a la teologia (73), car aquells valors morals es trobarien en el ,llir entre cards' (73-74).— J. P. E. [9477]

Marie-Claire ZIMMERMANN, *La naturalesa en la poesia d'Ausiàs March: el mirall del no-res*, dins «Misc. Sanchis Guarnier III», 499-514.

Pàgines ja resumides dins ATCA, VI (1987), 516-517, núm. 3689.— J. P. E. [9478]

Lluís CABRÉ, «*E volgra sser no-res*»: notes al poema XXXV de March, dins «Misc. Fuster, V», 101-119.

«Aquest treball vol ajudar a explicar el context que arrossega el vers de March, si, com em penso, admet la comparació amb un passatge conegut del *Cant espiritual* sobre la predestinació» (102). El poema XXXV és ací reproduït (102-103). L'autor concentra la seva atenció en la càrrega teològica i, doncs, psicològica, del ,precís' (= precís) del vers 25, paral·lela dels versos 193-200 del *Cant espiritual* (106), i confirmada per la imatge de l'«om pech» del vers 33 (104-108). Recordada l'estructura de tot el poema, l'autor

reafirma que «és el context dels exemples el que justifica el poema de dalt a baix» (109) i es pregunta «si això és només una operació retòrica, més o menys ocasional, o si afecta la substància del dir amorós, com sembla que passa en el poema XXXV» (110). Tots dos exemples coincideixen en la convicció que l'amor cau fora del control humà (111) i, per tant, o s'ha de veure de forma paral·lela a com hom veu la predestinació o com un cas de fat inapel·lable (111-112); aquesta seria la temàtica del poema CX, ací transcrit (113-114) i breument analitzat (114-116). Assenyalem l'observació de la pàgina 106, nota 7, en relació a l'obra recensionada dins ATCA, IV (1985), 476-478.- J. P. E. [9479]

Curt. J. WITTLIN, *Testament i inventari del canonge valencià Pere d'Artés (+1440)*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 459-480.

El resum d'aquestes pàgines es troba dins ATCA, VI (1987), 515, núm. 3685.- J. P. E. [9480]

Rosanna CANTAVELLA, *Els verbs incoatius a l'«Espill» de Jaume Roig*, dins «Misc. Sanchis Guarner I», 355-370.

Pàgines conegudes dels lectors d'ATCA pel resum publicat dins el volum VI (1987), 517, núm. 3692.- J. P. E. [9481]

Salvador ALDANA FERNÁNDEZ, *Iconografia medieval valenciana. Los tapices de la reina María, esposa de Alfonso el Magnánimo*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 26-36.

Aquestes pàgines es basen en el ja publicat inventari 'post mortem' dels béns de la reina Maria, del 1458, del qual ací són aprofitades la diferenciació d'estances en el Palau Reial de València (n'és reproduït un dibuix del 1762, 27), la llista dels setanta-tres volums de la seva llibreria, seixanta-tres dels quals en llengua catalana (28, nota 10), la llista dels nou quadres (29, nota 11), i la descripció dels trenta-dos tapissos, transcrita in extenso en llengua catalana (31-32); al final hi ha notícia d'alguns dels compradors (35-36).- J. P. E. [9482]

Vicent ESCRIVÀ, *Jacob Xalabín: complex de cultura i el narrador*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 27-39.

Pàgines conegudes dels nostres lectors pel resum publicat dins el volum VI (1987), 508, núm. 3659.- J. P. E. [9483]

Vicent Josep ESCARTÍ, Marc Jesús BORRÀS, «*Albarans de commoure*» a la València del XV. *Sobre els usos públics i criminals de l'escriptura*, dins «Misc. Fuster, IV», 75-96.

La lletra d'un escrit no sols diu quelcom al paleògraf, ans també a l'historiador de la cultura. Els autors es fixen en tres casos d'acusacions públiques anònimes en el segle XV valencià, conegudes tant pel *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, de Melcior Miralles, que dona el text de dues, com pels *Manuale de consells* de l'Arxiu Municipal de València, que informen de les mesures punitives contemplades en els dits casos pel poder municipal (81-85). Les pàgines 90-96 ofereixen transcripció dels fragments que fan referència als tres casos, dos dels quals pertanyen a l'any 1461, i l'altre al 1474.- J. P. E. [9484]

Thomas M. CAPUANO, *Medieval Iberian Vernacular Versions of the Herbal Called Macer floridus*, dins «Manuscripta. A Journal for Manuscript Research», 35 (1991), 182-202.

Comparació entre els exemplars hispànics coneguts del *Macer floridus*, dos dels quals són en català, els de València, Biblioteca Universitària, ms. 216, i de París, BN, esp. 210; l'autor compara frases de l'explicació dedicada a la primera herba, l'artemisa, en ambdues còpies (192-194) i arriba a la conclusió que poden procedir de traducció única; també hi ha llista de les denominacions catalanes de les herbes (196-198); en comparació amb la traducció castellana, la catalana té capítols complementaris dedicats a herbes que no són en aquella (184).— J. P. E. [9485]

Curt J. WITTLIN, *La Glossa i declaració de les passions de l'ànima del mestre Aleix en la seva edició de la traducció catalana del «De regimine principum» d'Egidi Romà*, dins «Misc. Colon», 163-176.

En la introducció a aquestes pàgines l'autor recorda successivament la feina de mestre Aleix intentant de donar precisió a moltes paraules emprades un segle abans per Andreu Estanyol en la traducció indicada en el títol, i també les dificultats que desde sempre, hom (ja Aristòtil) havia hagut de vèncer a fi de definir verbalment les vivències de l'ànima humana, dificultats que també es troben en els llibres catalans d'aquesta temàtica escrits en el pas de l'Edat Mitjana al Renaixement (167-168); aquesta part es clou amb l'esquema de les expressions emprades per mestre Aleix en denominar les tendències tant de l'apetit (sensitiu i animal) com de la voluntat intel·lectual (169). La segona part és reproducció de la *Glossa i declaració de les passions de l'ànima* de la traducció catalana del *De regimine principum* de Gil de Roma, publicada per Nicolau Spindeler a Barcelona 1480 (170-176).— J. P. E. [9486]

Andreu SAUMELL I LLADÓ, *Els topònims a «Històries i Llegendes»*, dins «Misc. Carbonell», 4, 27-38.

Llista alfabètica dels topònims que compareixen fins al capítol XL de l'obra esmenada de Pere Tomic.— J. P. E. [9487]

Pilar GÓMEZ CARDÓ, *L'Isopet: simple traducció o relat de tradició clàssica*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 79-87.

Prenent peu de les edicions isòpiques d'En Ramon Miquel i Planas, l'autora tracta diversos problemes: les fonts i les versions de la *Vita Aesopi*, on conclou que el text antic editat per Miquel segueix en els seus trets generals la versió editada per Westermann; també la manera com es forma la llegenda d'Isop i on es forma; la sort de les faules que es coneixen a través de la *Vita Aesopi* (15), i la no presència de quatre d'aquests apòlegs en el text català, que no es pot atribuir a raons de censura moral.— J. de P. [9488]

Carles GARRIGA I SANTS, *Errors de tradició clàssica*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 75-78.

L'autor planteja el problema de la transmissió de la tradició clàssica vista des de l'angle dels errors que s'hi produïren (errors de citacions, de noms, confusions, etc.) i es fixa en dos textos del *Tirant lo Blanc*, on Joanot Martorell incorre en error i on el seu traductor italià, Lelio Manfredi, el corregeix amb eficàcia. Un altre exemple, que pertany a la *Faula de les amors de Neptuno i Diana*, li serveix a desfer una mala lectura de l'excel·lent editor que fou Ramon Miquel i Planas.— J. de P. [9489]

Joan-Josep ISERN, *Al voltant del «Tirant»*, dins «Serra d'Or», (novembre 1992), 53-54.

Presentació de dues obres generals, publicades amb motiu de l'«Any del Tirant»: *L'Any del Tirant: Memòria*, Barcelona, Edicions de la Magrana, que és informació global de les activitats del dit any; i Isidor Cònsul, *Tirant lo Blanc* (Gent Nostra 100), Barcelona, Labor, resum de la novel·la i estat actual dels estudis sobre ella.— J. P. E. [9490

Albert SOLER I LLOPART, *L'«Any del Tirant» i les edicions del Tirant. Una qüestió oberta, però no tant*, dins «Revista de Catalunya», núm. 59 (gener de 1992), 121-126.

Amb motiu de les dues edicions del *Tirant lo Blanc* publicades a València l'any 1991 [cf. ATCA, XI (1992), 699-700, núms. 7806-7807], l'autor recorda tant les dues edicions catalanes incunables i els exemplars que en resten, com la traducció castellana del 1511; també presenta les edicions modernes i s'associa a Albert Hauf en considerar que les variants existents entre els tres exemplars conservats de l'edició de València 1490 no són «més nombroses que les habituals en altres edicions antigües» (124), d'on dedueix que «podem llegir amb seguretat l'edició de 1490» (124); també es distancia de M[aria] L[uisa] Indini i de V[incenzo] Minervini en considerar que les diferències entre les dues edicions incunables només serien salts de lectura, omissions, repeticions, i «lecciones faciliores» (124-125). Una nota bibliogràfica final informa d'edicions i traduccions d'estudis crítics dedicats al *Tirant*, i amb Martí de Riquer creu que la intervenció de Martí Joan de Galba no permet de considerar-lo coautor de la novel·la (125-126).— J. P. E. [9491

Germà COLON DOMÈNECH, *La llengua a l'època del Tirant*, dins *Literatura Valenciana del segle XV. Joanot Martorell i sor Isabel de Villena*, València, Generalitat Valenciana (Consell Valencià de Cultura) 1991, 9-35.

En les pàgines inicials, l'autor subratlla les possibilitats d'estudi filològic que ofereix el *Tirant*, atesa la multiplicitat de corrents que hi desemboquen (Llull, *Guillem de Voroç*, Enric de Villena, *Lletra de reials costums* i potser Martí Joan de Galba, ultra Joanot Martorell); després de subratllar que l'objecte d'estudi no és la llengua del *Tirant*, ans la de l'època (11), de sant Vicent Ferrer a Joan Roís de Corella, i que cal assegurar la justesa de les transcripcions i de les puntuacions (12), analitza la situació contemporània de binomis com «tostemps / sempre», «estona / espai» i d'una quinzena més de paraules (16-20), que ara alguns consideren poc «valencianes». La *Lletra dels reials costums*, aprofitada en el cap. 143, presenta solucions diverses en les tres còpies manuscrites de Madrid, BN, ms. 7811 i en les dues de Barcelona, BC, ací confrontades en triple columna (21-24), desplaçaments també constatables en les dues redaccions, separades per uns deu o quinze anys, del *Guillem de Voroç*, del mateix Muntaner (24-28) i en les traduccions castellana i italiana (29-32).— J. P. E. [9492

Leopoldo PEÑARROJA TORREJÓN, *Sintaxis i lèxic en el Tirant lo Blanch. (Del valencià quatrecentista al valencià modern)*, dins *Literatura Valenciana del segle XV. Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*, València, Generalitat Valenciana (Consell Valencià de Cultura) 1991, 37-66.

L'autor planteja aquestes pàgines com una anàlisi lingüística dels signes escrits amb què s'ha expressat el so vocal d'un raonament (40-42), tant en la dimensió sincrònica dels escriptors contemporanis, com en la diacrònica d'escrits datats fins a darreries del segle XVII (40-41 i 37-38). El cos de l'article és l'anàlisi de les grafies amb què en la

documentació esmentada es presenten l'article (43), els pronoms (43-50), la morfologia verbal (50-52) i les construccions sintàctiques de complement directe personal (52-54), de locatiu (54-55), de clàusules introduïdes per ,lo' (55-58), i dels verbs ,ser / estar' (58-59). Les darreres pàgines apleguen el lèxic (59-66). «Esta raó d'història interna de la llengua... justifica la consciència i autocomplacència dels escriptors del moment al qualificar de *llengua valenciana...* la seua llengua literària» (65).— J. P. E. [9493]

Emilio José SALES DASÍ, *Tirant lo Blanc i la mítica cavalleria medieval*, dins «Misc. Fuster, IV», 97-117.

«Intentem al present treball fer un breu estudi del funcionament de les referències i motius intertextuals al *Tirant*, tractant, alhora, la forma com els personatges de la novel·la viuen i contradiuen els codis cavallerescs amb els quals Martorell estava més que familiaritzat» (97). L'autor fa successives constatacions i formula preguntes: la intenció primera de la novel·la hauria estat la de construir una ficció cavalleresca, servint-se d'uns models històrics, amb referències explícites als herois encimbellats al mite literari (97), perquè donen el prestigi propi de l'edat d'or (98 i 100); per a la societat civil del XV l'element ritual és important i assegura una certa teatralització de l'existència (102), però el passat gloriós és contraposat al present decebedor (105). La pregunta és: hi ha continuïtat entre el *Tirant* i els models cavallerescos de la narrativa bretona? (107) Els pressupòsits de la resposta es gronxen entre l'afirmació i la negació, fins que arriba la resposta: «si Tirant representa la ideologia del contemporani de Martorell, la mirada cap al passat de la cavalleria literària resta definida com una fusió d'identificació i allunyament; identificació perquè l'home del XV pretén reviuere la literatura, i allunyament perquè la imitació es desenvolupa en un context sòcio-temporal diferent, és a dir, i vet ací les consideracions marxistes, la imitació literària deu acomodar-se a una superestructura social i política molt diferent la de l'època de Martorell d'aquella en què s'originà el ,roman' artúric» (111).— J. P. E. [9494]

Assumpció BERNAL, *La formació de l'heroi al Tirant: de l'actant al personatge. Una aproximació metodològica-didàctica*, dins «Misc. Fuster, IV», 119-145.

L'autora defineix el seu «un treball específicament pensat per ser explotat amb estudiants de l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'EGB» (119) emprant «la conceptualització i el mètode fornit per l'estructuralisme» (120), exercici en el qual l'obra de Joanot Martorell és presa com a pre-text: «hem enfocat la descripció de Tirant des de l'òptica del procés de formació d'un heroi» (120-121).— J. P. E. [9495]

Vicent ESCRIVÀ I CAUDELÍ, *Els refranys en el Tirant lo Blanc*, dins «Misc. Carbonell, 3», 21-42.

La introducció precisa la diferència conceptual entre proverbi, adagi, sentència, apotegma, axioma, aforisme i dita (21-23); els refranys són aplegats d'acord amb els temes als quals es refereixen: amor, error, mort, parlar, bondat, maldat, fama, paciència, vellesa, llinatge, llei, ofici, conformitat, amistat, i temes diversos. [Assenyalem que «Qui primer és en temps és primer en dret» és traducció textual d'una *Regula iuris*: «Qui prior est tempore potior est iure» (24 i 34); «Lla va la llengua on lo cor dol» ja era conegut un segle abans (28; cf. ATCA, XI (1992), 143, nota 16); «Qui pare ha per jutge, segur va a plet», conegut amb la fórmula «Qui pare ha jutge, segur va a cort»].— J. P. E. [9496]

Kálmán FALUBA, *Tirant, el valac' o Tirant Joanet'*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 41-45.

Pàgines conegudes dels lectors d'ATCA, pel resum publicat dins el volum VI (1987), 514-515, núm. 3682.— J. P. E. [9497]

Giuseppe GRILLI, *Taules parades al llibre de Tirant*, dins «Misc. Fuster, V», 79-93.

L'autor manifesta la seva impressió que en el *Tirant...* els àpats tenen una funció subsidiària i posseeixen un plus de significat (81). En posa exemples (82-85), però es pregunta si encara tenen «un espai i un paper amb una especificitat més consistent» (86) i es respon observant que «cada pas d'un moment a un altre de la narració, pas que comporta una focalització diferent del punt de vista, una nova ambientació de l'acció i una fase vital específica del protagonista absolut de la història, és puntualment marcat per un àpat, alguna vegada per dos de combinats» (88-89), cosa comprovada per referències a narracions diverses (90-91). Res d'estrany que el romanç s'encamini a la seva fi amb un àpat de noces (92).— J. P. E. [9498]

Giuseppe GRILLI, *Vita, amore, morte. I doveri oltre i piaceri nel Tirant lo Blanc*, dins «Rassegna Iberistica», núm. 42 (febbraio 1992), 25-38.

Un dels punts de paral·lelisme entre el *Quixot* i el *Tirant* rauria en el programa pel qual D. Quijote planifica la seva ascensió a rei o a emperador, programa que resumiria l'argument del *Tirant*. L'autor creu que el paral·lelisme real es concreta en el fet que en ambdues novel·les «il premio è per lo scudiero, non per il protagonista» (26), i es pregunta el perquè (27). Dues possibilitats: que el món sigui absolutament injust o que la història del personatge proporcioni alguna raó de l'èxit negatiu. Grilli cerca en la segona direcció, perquè almenys els personatges haurien col·laborat amb el mal fet (28-29). L'entrebancada hauria estat literària, no pas moral: el cavaller s'ha convertit en cortesà (30). «Sono due i momenti critici nella storia amorosa di Tirant. Uno attiene alla dinamica narrativa, l'altro alla caratterizzazione dell'esperienza» (30). Tirant s'hauria pres l'amor tan seriosament com Ausiàs Marc (31-32) i per això el seu amor és caracteritzat com una malaltia (34).— J. P. E. [9499]

Vincenzo MINERVINI, *Il viaggio di Tirante: Fortuna e infortuni di un romanzo cavalleresco*, dins «Romanica Vulgaria», 12 (1990), 5-66.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E.

[9500]

Anton M. ESPEDALER, *Josep Carner i el Tirant lo Blanch*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», VI (1992), 393-399.

En unes declaracions del 1927, Josep Carner manifestava que el *Tirant lo Blanc* era el seu llibre de lectura en els moments d'esbarjo (394). De fet, el poema que primer portà el títol de *El cavaller afrontat* i després el de *El traïdor* és una reelaboració del capítol XXXVI del *Tirant*, intítulat *Com desagraduen los cavallers*, tal com manifesta la comparació entre el text de Joanot Martorell i el de Josep Carner de les pàgines 395-399.— J. P. E. [9501]

Marina ABRÁMOVA, «*Tirant lo Blanc*»: una aportació al problema de la tipologia de la novel·la, dins «Revista de Catalunya», núm. 68 (novembre de 1992), 108-124.

Basant-se en la teoria de M. Bakhtin i d'E. Meletinsk, l'autora es proposa de precisar

la col·locació del *Tirant* dins el gènere literari de la novel·la. Seguint pel camí de *La falla* de Guillem de Torroella, que contrapuntà amb la realitat el gènere artúric (109-110), en el *Tirant* hi ha una altra dosificació dels elements ideal i real en la narració, esdevenint «precursora dels descobriments artístics de la nova època» (111). El marc local i cronològic és real, centrat en la caiguda de Constantinoble (112), l'utopia és posada en l'objectiu de la seva reconquesta, en continuïtat amb els ideals lul·lians d'instal·lació d'un univers cristià (113-114), tot contemplat, però, amb un punt de sentit lúdic (115). La tensió entre els dos pols també es troba en el llenguatge, de vegades elevar, de vegades plebeu (116-118), i en la concepció de l'amor, tantost ideal, tantost material (118-119). El protagonista ja no és la personificació d'una imatge abstracta, ans un individu, i per això dialoga amb els altres (120). El *Tirant* assenyalava una nova època en el dit contrapunt, en el procediment de teatralització i en l'esmentat dialogisme (122).— J. P. E. [9502]

Isabel de VILLENA, *Llibre anomenat Vita Christi*, València, Del Cénia al Segura 1991.

Reproducció facsimilar de l'edició prínceps, la de València 1497.— J. P. E. [9503]

Albert HAUF I VALLS, *Text i context de l'obra de sor Isabel de Villena*, dins *Literatura valenciana del segle XV. Joanot Martorell i sor Isabel de Villena*, València 1991, 91-124.

L'autor comença recordant allò que els coneixements d'Història Sagrada i en particular el cristocentrisme representaven en el món mental de l'Edat Mitjana. A continuació resumeix allò que les obres d'Arnau de Vilanova [i ací calia una referència a l'*Alia Informatio Beguinorum*] aporten en direcció tant del cristocentrisme com de l'accés directe a la Bíblia (98-103), així com llur concreció en les *Vitae Christi*, amb particular referència a la de Francesc Eiximenis (103-108) i a la de Landulf de Saxònia, traduïda per Joan Roís de Corella i publicada a València els anys 1495-1500. Sor Isabel de Villena en reelabora les dades «amb gust i personalitat, des d'una intel·ligent perspectiva femenina i amb la vista sempre posada en la Verge Maria» (109). En diàleg amb Ramon Arnau i Garcia (111 [cf. ATCA; X (1991), 613, núm. 6786]) l'autor insisteix en el detall que l'art de meditar emprat per Isabel de Villena «fa servir una tècnica pictòrica que ara considerariem típica del cinema» (112), extrem confirmat pel *Speculum animae*, que l'autor considera retrobat i del qual reproduceix una pàgina (113), com també ho seria per les il·lustracions que foren introduïdes en la segona edició (117-121). Tant ella com Joanot Martorell «tenen les qualitats inherents a tot bon novel·lista: imaginació i ganes de contar coses» amb predomini d'«una oralitat fixada, comprimida i perpetuada per la lletra impresa, en forma d'interminables discursos i parlaments» (122) en un marc elevat i ambient cortesà.— J. P. E. [9504]

Antoni COBOS FAJARDO, *Una epístola de Joan Ramon Ferrer als gramàtics barcelonins del segle XV*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 65-73.

L'autor presenta breument l'humanista Joan Ramon Ferrer que entre els anys 1475-1477 escriví un *Tractatus de pronomibus sive natura*, conservat en el còdex 70 de l'ACB. Diu que el seu model és Lorenzo Valla i que representa un moment de transició entre la gramàtica tradicional i els nous corrents que arribaven d'Itàlia. Analitza tot seguit l'epístola introductòria al *Tractatus*, la publica i la tradueix al català.— J. de P. [9505]

Lluís LUCERO I COMAS, *Sobre un poema d'Antonio Geraldini dedicat a Bernat Margarit*, dins

«Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 89-98.

D'antuvi és resumida la vida d'aquest humanista, que va tenir relacions estretes amb Joan II de Catalunya-Aragó, amb els Reis Catòlics i amb Sicília. Després és presentat Bernat Margarit i és publicat el poema que li dedicà Antonio Geraldini, escrit devers 1479, quan Bernat Margarit prengué possessió de la mitra de Catània; se n'assenyalen les fonts i els procediments clàssics, conclouent que Geraldini és una figura important en el procés del Renaixement a Catalunya i a Espanya.— J. de P. [9506]

Gaspar FELIU I MONTFORT, *El pes econòmic de la remença i dels mals usos*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22 (1992), 145-160.

L'autor es proposa d'esbrinar el pes econòmic que la remença, els mals usos i d'altres servituds carregaven damunt l'economia d'una família pagesa. L'estudi es basa en els llibres de costums locals i en la doctrina dels grans juristes catalans del segle XV. Tot i que els mals usos requieien, en principi, damunt tothom, acabaren recaient només damunt la pagesia i arribaren a ésser considerats una imposició dels *Usatges* (147). De fet, els mals usos se sumaren a la remença en els establiments de terres fetes pel propietari eminent (149), però també existien sense remença quan el pagès era amo útil només de la terra, sense mas (149-150). Per això, la *Sentència arbitral de Guadalupe* afectava no sols remences, ans també pagesos subjectes a mals usos, i d'altres pagesos. El sol fet de l'establiment podia arribar a restar el quart de la collita (150) i encara calia afegir els mals usos, sobretot la intèstia, molt més dura quan anava unida a l'eixorquia (153). El pes econòmic de la redempció era més onorós pel fet d'afectar els fills (157). En aquest sentit, la *Sentència arbitral de Guadalupe* «va ser clarament liberalitzadora».— J. P. E. [9507]

Tomàs MARTÍNEZ, Isabel MICÓ, *Lectura del Cançoner Satíric Valencià*, dins «Misc. Carbonell, 4», 5-25.

Les denominacions unitàries d'aquell aplec de textos d'autors diversos, que segurament no formaven escola, són justificades pel fet que són d'autors valencians contemporanis i transformen la realitat en matèria literària (5-8). En canvi, Martínez i Micó estableixen una divisió en tres grups, segons que l'autor es presenti en el text com a espectador (*Lo somni de Joan Joan, Col·loqui de dames*), l'atribueixi a un escriptor fictici (*Procés de les olives, Disputa de viudes i donzelles*), o empri un gènere literari didàctic de consells i reflexions (*Obra feta per als vells, Consells a un casat, i Consells a una casada*) (10-11); escrits al llarg de mig segle, passen del poeta espia, al cometarista i al que es prepara al matrimoni, en un moment en què la consciència de la dona també ha canviat, i l'amor cortès dóna pas al plaer (12-13). «El que hom planteja... és el poder de decisió i d'elecció de la dona, la qual cosa suposa una ruptura amb la tradició anterior», és «una nova forma d'entendre la sexualitat..., un desig de parlar de les coses de forma natural i directa, sense gaires prejudicis...» (15) i encara amb la distància que converteix el tema en literatura (16-17). Andreu Martí Pineda, però, no hauria estat al joc, en fer de jutge en la *Disputa de viudes i donzelles* (18-19). I dues hipòtesis finals: l'autor del *Col·loqui de dames* fou un convers, que es permetia conculcar els principis més sagrats? (19-22) I la *Brama dels llauradors de l'Horta*, no descriuria un d'aquells avalots socials acostumats en anys de crisi com el de la glànola del 1459? (23-25).— J. P. E. [9508]

Abelard SARAGOSSÀ I ALBA, *Sobre l'autoria de les Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, dins «Misc. Carbonell, 3», 81-112.

Recordats els problemes relatius a les dites *Regles...*, Saragossà es limita al de l'autor: «Tractaré primer de demostrar que a les *Regles* hi ha dos autors distints, i després tractaré de precisar què pot pertànyer a cada un» (82). En diàleg amb Martí de Riquer (95-98; 109-111) i Antoni M. Badia i Margarit [cf. ATCA, XII (1993), 640, núm. 8661], l'autor analitza les anotacions introduïdes pel copista (83-87), Pere Miquel Carbonell, al qual atribueix els nùms. 48, 176, 175, 3, 164, 174 (98-100) i els 31, 164, 322, 212, 65 (103-104), com també les diferències textuais entre les dues parts (88-92). Per contra, les regles nùms. 4-30 i 165-173, com també les 144 i 47 semblen de Bernat Fenollar, autor de la primera part (105 i 108), d'on ve la conclusió final: les regles nùms. 4-173 són de Fenollar (111-112). La diferència entre les dues parts rauria en el fet que en la primera, que no semblaria destinada a la publicació, «hi ha no poques reflexions lingüístiques, com ho demostra la freqüència i diversitat de les associacions, la distinció entre fenòmens d'abast ample i reduït, i l'ús d'alguns símbols» (91). Quant a la segona part, de «l'escassa existència d'associacions..., en podem deduir que l'autor corresponent tenia menys capacitat metalingüística...» (92; 108).— J. P. E. [9509]

Antoni FERRANDO - Vicent Josep ESCARTÍ, *Impremta i vida literària a València en el pas del segle XV al XVI*, dins «Gutenberg-Jahrbuch», 67 (1992), 100-113.

En el pas del segle XV al XVI el moviment literari valencià hauria estat personificat per quatre noms: pels dels autors Joan Roís de Corella i Bernat de Fenollar, i pels dels editors Martí Joan de Galba i Aldonça de Montsoriu. Corella, considerat escriptor per a l'aristocràcia, ja era present en les *Obres e trobes...* del 1474, contribuï a l'edició del *Primer llibre del cristià* de Francesc Eiximenis i començà de publicar impreses les pròpies obres (*Vida de Santa Anna*, 1485; *Obra... e vesió...*, 1488; *Saltiri*, 1490), i des del 1495 anaren sortint els volums de la seva traducció del *Cartoixà* (101-106). Fenollar, escriptor per a la burgesia, també féu imprimir diverses obres seves, sobretot en vers, entre el 1493 i el 1499, i manifestà el seu rigor lingüístic en les *Regles d'esquivar vocables...* (107). Martí Joan de Galba revisà per a la publicació, modificant-lo fins a una quarta part, el *Tirant lo Blanc*, i sor Aldonça de Montsoriu es limità a fer publicar la *Vita Christi* d'Isabel de Villena el 1497 (108-110). L'activitat editorial valenciana d'aquells anys confirmaria el canvi de signe de la cultura dominant (110-113), sobretot per l'incipient però eficaç control de la Inquisició, raó per la qual la impremta s'hauria decantat a «textos de pietat i hagiografies» (111); el públic lector no augmentà, però l'estrat de lletrats tingué a l'abast de la mà una oferta més variada (112); els editors subratllaven allò que era específicament valencià, però alhora eren molt exigents en la puresa de la llengua (112-113). Aquestes pàgines són il·lustrades amb nombre de mostres d'edicions valencianes d'aquells anys.— J. P. E. [9510]

Jospe ROMEU I FIGUERAS, *Dos poemes de Joan Roís de Corella: «A Caldesa» i «La sepultura»*, dins «Misc. Sanchis i Guarnier III», 109-138.

Pàgines resumides dins ATCA, VI (1987), 523, núm. 3714.— J. P. E. [9511]

Mario MENOTTI, *Els Borja*. A cura de Miquel BATLLORI i Ximo COMPANYY. Amb un estudi de Marià CARBONELL, València, Bancaixa-Obra social i cultural 1992, 502 pp.

Traducció revisada, les modificacions de la qual explica Miquel Batllori en la presentació (11-13), després de la qual ell mateix transcriu i comenta la lletra de Francisco

de València a Lope d'Ocampo narrant la coronació d'Alexandre VI, de Madrid, Academia de la Historia, Col. Salazar G-49 (15-18). Ximo Company dedica primer algunes pàgines a presentar *Menotti i la iconografia dels Borja* (19-31), i a continuació estableix una llista comentada de dues-centes nou obres o imatges relacionades amb els Borja (33-45). La traducció abreujada de l'obra de Menotti ocupa les pàgines 49-375, riques d'il·lustracions, entre les quals no manquen les reproduccions fotogràfiques de textos. Marc Borràs ofereix tot seguit una primera informació sobre personatges que sabem relacionats amb la dita família (377-385), i finalment Marià Carbonell, *Roderic de Borja, client i promotor d'obres d'art* (387-487), amb nombroses referències a documents i a textos i amb freqüent transcripció de fragments, normalment trets de publicacions. L'índex toponímic i onomàstic de tota l'obra ocupa les pàgines 489-501.— J. P. E. [9512]

Els Borja. (Nadala del 1992), [Barcelona], Fundació Jaume I 1992, 120 pp.

Fascicle d'alta divulgació, abundantment il·lustrat, en el qual trobem exposats els següents temes: Miquel Batllori, *L'elecció de Roderic de Borja com a papa Alexandre VI, l'any 1492* (20-22); Ximo Company, *El món occidental a l'època dels Borja* (24-44); Ximo Company, *Llengua, cultura i mecenatge artístic dels Borja* (46-68), amb un apèndix dedicat a la iconografia amb dues-centes una fitxes (69-79 [els núms. 114-117 són dedicats a llibres miniats]); Josep M. Benítez i Riera, *Francesc de Borja, virrei de Catalunya, duc de Gandia, jesuïta i sant* (82-96). Clou el fascicle un *Diccionari Borja* de Francisco Javier Puertas (98-119). Ultra les reproduccions fotogràfiques on consten inscripcions, i de les dues de documents manuscrits d'Alexandre VI i de Cèsar Borja (47 i 49), hi ha transcripció de lletres borgianes en les pàgines 48-49, 50, 52 i 54. De més a més, en les pàgines 50-51 hi ha transcripció de *Lo necessari per guanyar la perdonança* atribuït a Calixt III, del qual hi ha un breu bitllet autògraf en català i llatí procedent de Barcelona, BC (51).— J. P. E. [9513]

Antoni M. JORDÀ i FERNÁNDEZ, *El temps de Fletxa el Vell: fra Bernat Boïl, ermità de l'Abellera (Prades)*, dins «Recull Fletxa», 19-24.

El mateix autor defineix aquestes pàgines com a «breu recull de les notícies ja publicades» en relació a la biografia del dit personatge i a la situació de la vila de Prades a darreries del segle XV, aquestes darreres trets del *Fogatge del 1496* i del *Fogatge del 1553*, anys durant els quals hauria passat de 111 a 137 focs fiscals (22-23).— J. P. E. [9514]

Joana ESCOBEDO, *Un incunable català trobat {Horae secundum ordinem sancti Benedicti. Barchinone Johannes Luschner, 1498 (?)}*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya 1992, 76 pp.

Formant part de la donació pòstuma d'En Frederic Marés, i relligat amb un exemplar de la *Regula. Compilatio Regulae Sancti Benedicti*, impresa a Montserrat per Johannes Luschner en data del 12 de juny del 1499, ingressà recentment a la Biblioteca de Catalunya el quadern de vuit folis (ff. 81-88 del conjunt), objecte d'aquestes pàgines (11). El quadern procedeix de la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona, on fou estudiat per Anselm Albareda l'any 1932 (14 i 26). Resumides les notícies que hom n'havia donat d'aleshores ençà i reproduïts els vint epígrafs sota els quals és col·locat el seu text (14-16), aquest és identificat com a *Regulae puerorum*, és a dir catecisme sintetitzador de conceptes cristians bàsics, a les quals foren afegides tres oracions «de pràctica ben corrent» i caire supersticiós (21); haurien estat impreses com a part final

d'un llibre d'hores (23; colofó [64]). La filigrana del paper és la de les impressions de Joan Rosenbach 1494-1495 (23-24). Hom afegí algunes anotacions manuscrites, ací reproduïdes (24-26). Hi ha problemes oberts i és esmentada la possibilitat que el llibre fos víctima de la Inquisició hispànica (27-28). L'edició del text ocupa les pàgines 31-45, la seva reproducció en facsímil les [47]-[64], la bibliografia les 67-71.— J. P. E. [9515

Mariàngela VILALLONGA, *La tradició dels tractats geogràfics humanístics a Catalunya*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 99-109.

L'autora recensionia primer els humanistes catalans que escriviren de geografia: Jeroni Pau, Joan Margarit i Francesc Tarafa; després esmenta els castellans Alfonso de Palencia i Antonio de Nebrija, incloent en aquest grup el sicilià Lucio Marineo, tants d'anys resident a Espanya. Estudia breument les obres sobre geografia dels humanistes catalans esmentats, relacionant-les entre elles i també amb l'escrit de Giovanni Boccaccio sobre el mateix tema. Finalment, compara les descripcions d'alguns rius catalans que donen els tres humanistes, precisant fonts i influències mútues.— J. de P. [9516

Mariàngela VILALLONGA, *Una mostra de la poesia llatina quatrecentista als Països Catalans*, dins «Estudi General», 11 (1991 [1992]), 51-63.

Els autors del segle XV escriviren poesia alguns en la seva llengua, alguns en llatí i d'altres gronxant-se d'una llengua a l'altra. Ací, l'autora ofereix «una mostra de l'obra d'aquells autors que, originaris dels països catalans, expressaren els seus sentiments bàsicament en llengua llatina» (51), acompanyada d'una biografia mínima de cada autor. I així trobem transcrits: *Ad Ramonem Russium* (Ramon Ros), de Pere Miquel Carbonell (52-53); sis exàmetres de Lluçia Coromines, de Girona, AC, ms. 930 (53); *Ad reprehensorem Divi Raymundi*, d'Arnau Descós (54); *In scholam Galcerandi Altemir* de Bernat Descós (54-55); Miquel Descós escriví un *De bonis litteris optime meriti ad Urbem Valentiam carmen* (55); *Petro Spagnolio* d'Esperandeu Espanyol (56); *In laudem Ioannis Pagès, regii uicecancellarii, et eius gnati*, de Llop d'Espejo (57-58); (*Petro M. Carbonello*), de Guillem Fuster (58); Martí Montlleó escriví *De mundissimo ac perinde sacro intemeratae uirginis conceptu carmen i Eiusdem uirginis oratio carmine saphico condita* (58); Guillem Morell és autor d'un *Liber himnorum cum glossa* i d'una *Expositio hymnorum* (58-59); Jeroni Pau de l'*Ad dominam* (59-60) i *Ad Ioannem Villarium iureconsultum Barcinonensem* (60); J. Ferrús escriví un epitafi llatí a la reina Elionor de Xipre (60-61); Ferran Valentí cinc estrofes sàfiques per a Guillem Puigdorfilà (61); Joan Valero, cinc dístics funeraris (62); Francesc Vicent, *Ad tumulum diui religiosissimi domini Ioannis Fortis* (62-63); Antoni Ximèn, *De Tormis inundatione* (63); i Francesc Ximènez, entre d'altres, l'epitafi de Gil Sánchez Munyòs (63).— J. P. [9517

Ramon MIRÓ I BALDRICH, Joves reis efímers, dins «Misc. Fuster, V», 67-77.

La introducció aplega les notícies que van de darreries del segle XV a les del segle XVIII relatives al costum d'establir el jovent, en connexió o no amb la Confraria de Sant Esteve, un rei ,moixó / pàsser / pàssero'; encara que hom afirmés aleshores que es tractava d'un costum estès per tot Catalunya, en realitat les notícies provenen de les comarques de l'Anoia i de la Segarra. En apèndix són transcrites una anotació d'Igualada 1480 (Igualada, AHC, *Llibre d'universitat*, 75-76), i dues de Cervera, AHC, *Llibre de consells i Llibre racional* dels anys 1512 i 1554 (76-77).— J. P. E. [9518

Dominique de COURCELLES, *De la relecture à l'interprétation de vies saintes en Catalogne*, dins «Misc. Fuster, IV», 147-163.

Obre l'article un fragment inèdit de Felip de Malla recomanant la lectura del *Flos sanctorum* (148), la qual era sempre oberta a la recepció subjectiva del creient i a Catalunya ha d'ésser vista acompanyada de «deux autres types de textes hagiographiques en langue vernaculaire» (150), que són les *Consuetes*, «,coutoumiers' des saints, qui sont des pièces dramatiques de leur vie et de leur mort» (151 [totes les consuetes són peces dramàtiques?]) i aviat hauria anat acompanyada de gesticulació, tal com demostrarien uns fragments trets respectivament de la vida llatina dels Sants Asciscle i Victòria, de Barcelona, BU, ms. 1158, i de la catalana de Santa Margarida, de Barcelona, ACA, «*Codex rivipullensis* 103, provenant du monastère de Sant Cugat del Vallès» (*sic!*) (151, nota 5), ací transcrits (152-153). La interpretació de la narració hagiogràfica tindria l'objectiu essencial d'indicar als fidels el pas d'aquesta vida a la del cel (153-154). Efectivament, la comparació entre la narració de santa Àgata en la *Llegenda àuria* [doblement editada els darrers anys] i la *Consuetud del misteri de la gloriosa sancta Àgatha* accentuaria dramàticament la fortalesa de la santa davant la mort (155). El va-i-ve entre terra i cel seria comú denominador en les representacions de l'Assumpció (156-157), de la Passió (157) i del traspàs dels sants, sobretot dels màrtirs (158-160). El va-i-ve n'implica un altre, el del pecat a la conversió. A confirmació que el significat de les lectures i representacions no es limitava en elles mateixes, n'hi ha prou de recordar que les dites representacions en concentraven en la processó de Corpus (161-162).— J. P. E. [9519]

Marco PICCAT, *Il «Tractat d'agricultura» del ms. 754 della Biblioteca de Catalunya*, dins «Misc. Fuster, V», 45-65.

Aplec de les notícies ja publicades relatives a la traducció catalana medieval del *Libre, o regla, o ensenyament, de plantar o senbrar vinyes...*, de la qual l'autor compara dos manuscrits, l'anomenat en el títol, copiat en el pas del segle XV al XVI, i el de París, BN, esp. 291, copiat a mitjan segle XVI, i transcriu les respectives llistes dels punts tractats en cada un dels mesos de l'any (48-50), i concretant més, reproduïx els temes exposats en cada un dels sis llibres, amb indicació d'allò que pot ésser particular en cada una de les dites còpies (51-63). El resultat és que ambdues segueixen un esquema bàsic comú, més concentrat en les coses bàsiques l'exemplar barceloní, més inclinat a ampliar les notícies i explicacions el parisenc (64).— J. P. E. [9520]

Vicent T. MARTÍN, *Corpus Christi Simplicioribus: alegorías y representación de la autoridad en Valencia*, dins «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares», XLVII (1992), 103, 125.

Anàlisi de la representació valenciana del *Misteri del rei Herodes*. Segons l'autor, els ,misteris' valencians no eren un ,gènere menor', car funcionaven «como una suerte de red social, igual que la ley, vinculando a todo el pueblo, cuando no maniatándolo» (104). L'anàlisi de Martín és fortament influïda pel llibre de Walter Benjamin, *Zur Kritik der Gewalt*, i en particular per l'equivalència de ,potestas', ,violentia', i ,vis' (106); així, la ,potentia' es trobaria empeltada en la mateixa llengua del ,misteri', a l'abast popular (110). Analitzats diversos fragments, arriba la conclusió: «sería mejor, pues, que los críticos literarios fueran a ver el Corpus en su totalidad, a participar en él, y no sólo ,analizar' el misterio desde sus escritorios...» (124-125).— J. P. E. [9521]

Joan SALVADÓ I RECASENS, *L'oda Quid sacra diui feriatu egi de Martí Ivarra: tradició literària i pintura de costums*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 113-130.

L'autor es fixa en l'oda *Ad Galcerandum Marquetum*, continguda en l'*Epigrammaton libellus* de Martí Ivarra, publicat com a segona part de l'edició dels díctics *De puerorum moribus* de M. Verino (Barcelona 1512); n'estudia el destinatari, Pere de Cardona, bisbe d'Urgell, de conegudes afeccions humanístiques, i també aquell a qui l'oda és adreçada, Galceran Marquet i Ponçgem, cònsol de Palerm des del 1526 i cònsol de la mar a Barcelona el 1537; descriu el contingut de l'oda i les referències que conté a costums vinculats al dia de sant Joan de Juny. Després n'estudia l'estructura en 'Ringkomposition' i les fonts, que concreta en Marcial, Plini el Jove i Ausoni. Segons l'autor, Martí Ivarra posseeix una formació fora del comú, i la seva oda a Galceran Marquet és un exponent de l'interès humanístic a presentar la vida quotidiana i burgesa de la ciutat; de més a més, analitzant l'estructura mètrica, l'autor s'adona que Ivarra és un imitador conscient d'Horaci, fet més aviat excepcional a Catalunya. Finalment edita l'oda amb un aparat molt complet de 'loca similia'.— J. de P. [1952]

Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *La familia de Luis Vives y la Inquisición*, dins «Introd. Vives», 489-519.

Les primeres pàgines recorden els autors que havien negat l'ascendència jueva de Joan Lluís Vives, amb particular atenció al fet que Gregori Maians, tot i conèixer la veritat, no s'atreví a dir-la per por a la Inquisició (489-492); a base del llibre d'Angelina Garcia [cf. ATCA, IX (1990), 394-396] i de les pròpies recerques, l'autor recorda les actuacions de la Inquisició sobre conversos de la família Vives després de la imposició del Tribunal de la fe espanyol (497-501; cf. 504-507) i estableix arbres genealògics de les famílies Vives, Valeriola i Marc (493-494; la dels Vives seria representativa «de la petuena burgesia conversa», 503). Vives hauria sentit fortament l'impacte dels procediments inquisitorials contra la seva família i ací són transcrits en traducció castellana els fragments que ho demostrarien (511-512); per això, l'autor es pregunta com s'explica l'aparent immutabilitat de Vives davant la tragèdia (513) i, ultra la referència a la por, a l'estoïcisme i a la malifiança (516-517), deixa sense resposta la pregunta de a quin dels grups de conversos pertanyia: al dels convençuts del judaisme, al dels convençuts del cristianisme, o al d'aquells que nedaven entre dues aigües (517-519).— J. P. E. [1952]

Joan Lluís VIVES, *Introducció a la saviesa i altres escrits*. Introducció d'August MONZON. Traducció de Ricard M. SARRIÓ i Vicent GIRBÉS (Clàssics del Cristianisme, 33), Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1992, 298 pp.

La introducció, subratllat el caràcter fonamentalment poc clerical de la cultura valenciana de l'època (11) i recordats el pas de Vives per París, que l'imbuí de nominalisme, i el del nominalisme a l'humanisme, realitzat a Lovaina sota l'influx determinant d'Erasme de Rotterdam en el punt crucial de la connexió entre fe cristiana i cultura profana, cosa que l'hauria convertit en ciutadà de la 'respublica christiana' (12-14), ens presenta l'aplicació de tals principis en el moment en què a Anglaterra Vives té possibilitats d'influir en el poder polític: són els seus escrits de formació humana, també de la dona, i de concòrdia entre els pobles d'Europa (15-16), ideal propugnat fins al darrer moment com també ho fou el pedagògic amb el repensament de les bases de les ciències en el *De disciplinis* i de llur relació amb el missatge cristià en el *De veritate fidei christianae* (17-18). Quant a la síntesi de valors, a París només trobem juxtaposats els medievals i els humanistes (19) i a Lovaina l'interès per la retòrica clàssica hauria frenat l'expressió coherent del sentiment religiós i àdhuc els comentaris al *De civitate Dei* del 1522 revelarien desequilibri entre l'erudició clàssica i la teologia sistemàtica (20-23). Aban-

donat l'intent de sintetitzar devoció i retòrica (29), la *Introductio* dona forma a la 'pietas christiana' des del vessant secular (29) i integra de manera senzilla i pràctica literatura, religió i filosofia moral al voltant dels ideals i de les expectatives de l'època: renovació evangèlica, recepció de la cultura clàssica, substitució dels envellits valors feudals per d'altres de burgesos (25-26). El *De subventione...* contempla la pobresa com a problema civil a resoldre, no pas eclesiàstic ni teològic per a l'exercici de la caritat cristiana (29). La introducció s'acaba amb una cronologia (35-37) i una bibliografia (38-41). El cos del llibre ofereix la traducció catalana de la *Introducció a la saviesa* (43-107), de *La guarda de l'ànima* (109-155), del *Comentari al Parnostre* (159-191) i de les *Meditacions sobre els set salms penitencials* (193-296).— J. P. E. [9524]

Joseph L. LAURENTI, *Juan Luis Vives (1492-1450) en la Biblioteca de la Universidad de Illinois: Fondos raros del siglo 16 localizados*, dins «Gutenberg-Jahrbuch», 67 (1992), 114-124.

El centre d'aquestes pàgines és constituït per vint-i-cinc edicions llatines d'obres diverses de Joan Lluís Vives, que van del 1529 al 1594 (118-123), de tres edicions de traduccions angleses (123), d'una d'alemanya i de tres de franceses (124), amb indicació de biblioteques dels Estats Units i d'Europa que en posseeixen exemplars, la llista de les quals és a les pàgines 117-118. També hi ha llista de la vintena posseïdes per la Newberry Library de Chicago (114, nota 3).— J. P. E. [9525]

La Correspondence Cranevelt. Fondation Roi Baudouin, [Brussel·les], Fonds du Patrimoine Culturel Mobilier 1990, 22 pp.

Fascicle dedicat a informar de la compra de les cent disset cartes adreçades per correspondents diversos a Franz Cranevelt, amb inventari de les mateixes. A tall de mostra és ací transcrita i traduïda tant al flamenc com al francès la de Joan Lluís Vives a Cranevelt, del 20 de desembre del 1520.— J. P. E. [9526]

Marcos F. MANZANEDO, *La antropología de Juan Luis Vives*, dins «Escritos del Vedat», XXII (1992), 247-261.

Resum esquemàtic de les idees bàsiques de Vives, primer sobre l'objecte de les diverses disciplines filosòfiques (247-248) i després del de les antropològiques a base del *De anima et vita*, de la *Fabula de homine* i del *Anima senis*. La doctrina és la tradicional, confluència de les aportacions bíblica i clàssica amb el criticisme del Renaixement (259), amb predomini de la línia platònica, car per a ell l'ànima «ella sola debería llamarse hombre» (250). Més que els problemes metafísics li interessa l'observació de les capacitats humanes tant intel·lectuals com volitives, i l'elaboració d'una doctrina sobre llur formació, sempre amb la finalitat pedagògica d'encaminar l'home a una vida realment i noblement humana i tendent al bé i felicitat supremes, en Déu.— J. P. E. [9527]

Esteban PÉREZ DELGADO, *La psicología de Luis Vives desde los testimonios de algunos filósofos y psicólogos modernos*, dins «Escritos del Vedat», 22 (1992), 263-282.

Aquestes pàgines comencen amb un resum dels tres llibres del *De anima et vita* (263-264). La seva part central presenta el lloc que l'obra de Vives ocupa en els manuals de psicologia posteriors al 1952 estudiats per Leonard Zusne (264-265: onzè lloc) en el «Social Science Citation Index» (266 i 267: desè lloc), essent l'obra més citada el *De tradendis disciplinis* (269); també presenta els títols de les divuit tesis doctorals sobre Vives

elaborades en les universitats alemanyes entre el 1890 i el 1979 (271-272), sis de les quals dedicades a temes psicològics (273). La darrera part de l'article és destinada a resumir allò que han dit de Vives autors dels segles XIX i XX (274-281). La pàgina 282 és dedicada a la bibliografia.— J. P. E. [9528]

Armando SAITTA, *Il «De subventionem pauperum» di Ludovico Vives, dins Momenti e figure della civiltà europea. Saggi storici e storiografici. I (Storia e Letteratura. Raccolta di Studi e Testi, 176), Roma, Edizioni di Storia e Letteratura 1991, 257-319.*

Reedició no modificada de l'estudi publicat l'any 1973 dins el volum IX de «Critica Storica».— J. P. E. [9529]

M. Teresa TORROJA MATEU, *Clasicismo romano en la «Dialogistica Linguae Latinae Exercitatio» de Luis Vives, dins «Misc. Lladonosa», 477-494.*

L'autora compara el text llatí de Joan Lluís Vives, la traducció castellana de Cristòfor Coret i Peris, i les notes d'Agustí Sales, en les quals aquest fa referència a autors clàssics en l'edició valenciana dels *Diàlegs* 1788: a Publi Ovidi Nasó (479-482), a Titus Livi (482-484), a Publi Virgili Maró (484-487), a Quint Horaci Flac (487-488), i a d'altres clàssics: Marc Tul·li Ciceró, Dècim Juli Juvenal, Marc Valeri Marcial, Aule Flac Persi i Titus Macci Plaute (488-491). Les dues darreres pàgines resumeixen la interpretació dels noms donats per Vives als personatges dels seus diàlegs (492-493).— J. P. E. [9530]

Miquel BATLLORI, *Joan Lluís Vives en l'Europa d'avui, dins «Misc. Sanchis Guarnier I», 265-281.*

Pàgines conegudes dels lectors d'ATCA pel resum publicat en el volum V (1986), 510, núm. 2966. Cf. VI (1987), 526, núm. 3720.— J. P. E. [9531]

Ramón ARNAU-GARCÍA, *Dios y el hombre en el pensamiento de Luis Vives, dins «Anales Valentinos», XVIII (1992), 335-355.*

L'autor precisa: «no pretendo presentar una enumeración erudita de cuanto Vives dijo sobre Dios y de lo que enseñó sobre el hombre, sino que tomando pie en su pensamiento aspiro a establecer una relación entre ambos términos y preguntar qué supone Dios para el hombre» (335), a base sobretot dels *Dialogi* i de la *Introductio in sapientiam* (337). Vives definiria l'home per l'ànima amb les seves operacions i per la relació del cos amb aquesta (343-345); en deriva una pedagogia, en la qual s'integren tant el realisme del món extern com la intimitat personal (346-347); Vives presenta un Déu, en el concepte del qual es troben tant l'herència aristotèlica de la causa de l'univers, com la cristiana de redemptor (347-350), amb les seves conseqüències en la vida cristiana (351-354).— J. P. E. [9532]

Enrique GONZÁLEZ GONZÁLEZ, *La lectura de Vives, del siglo XIX a nuestros días, dins «Introd. Vives», 1-76.*

L'autor distingeix dues grans etapes en l'interès envers Joan Lluís Vives, dividides per la mutació cultural introduïda per la Il·lustració i sobretot per la reforma napoleònica de la Universitat (1-3). Abans, hom pot distingir dos sotsperíodes: fins a darreries del segle XVI, de repetició d'edicions, i el dels segles XVII-XVIII, en què només sobreviuen els *Dialogi* i la *Introductio in sapientiam* (3). L'autor es limita als segles XIX i XX, fins entorn del 1970 (5) i ho fa passant revista de les aportacions procedents de diversos estats

europèus: l'alemanya, que el converteix en fundador de la pedagogia moderna i irradia a Finlàndia, Hongria i Polònia (6-10), línia compartida per Foster Watson, que portà a l'extrem la tendència pedagògica en la valoració de Vives (11-13) i l'estengué entre nosaltres amb la seva presència a l'Institut d'Estudis Catalans el 1913 (11, 13, 39) i a València el 1927 (48). La línia pedagògica era compartida per les aportacions franceses (14) fins que Joan Estelrich amb el catàleg de l'exposició del 1941 inicià els treballs bibliogràfics (16; ja l'any abans Felip Mateu i Llopis havia elaborat un catàleg de l'exposició de Barcelona, «cuyos títulos son descritos con gran precisión», 56). Itàlia també hauria començat interessada en la pedagogia, però de seguida es diversificà vers el *De subventione pauperum* i la lògica (16-18). Els estudis realitzats als Països Baixos començaren per la biobibliografia (A. J. Namèche), i continuaren per la relació de Vives amb els Països Baixos, pel *De subventione...* i per la correspondència amb Cranevelt (19-23). L'atenció envers Vives a Espanya ha anat fins ara sempre vinculada amb interessos extracientífics: valorat pel seu antiescolasticisme pels liberals del segle XIX (25-26), constituït campió de la ciència espanyola per Marcelino Menéndez y Pelayo (35-38), a través del seu deixeble Adolfo Bonilla y San Martín, que donà prioritat al filòsof sobre el pedagog, però limità el seu camp de pensament a Espanya (40-45), donà vida al 'vivisme' (44), clarament vinculat als partits espanyols de dreta, al 'Alzamiento' i al franquisme (52-56). La recepció de Vives a Catalunya, amb la presència de Foster Watson, fou presentada com si Vives fos precursor de la filosofia escocesa i per tant de l'escola del 'sentit comú' (30-33). La Institució Libre de Enseñanza tornà a insistir en la pedagogia i en la psicologia (38-40). Amb els darrers anys del franquisme arribaria el replanteig (59). En els darrers anys el panorama canvia: arriben estudis vivistes dels Estats Units d'Amèrica, hi ha més exigència científica, és clarificada l'ascendència jueva (58 i 63), són estudiats els aspectes lingüístics i de filosofia analítica, també la col·locació dins el marc de l'Humanisme (64-65). El 1990 arriba el llibre de C. G. Noreña, *A Vives Bibliography*, Lewiston, The Edwin Mellen Press (68).— J. P. E. 19533

Jozef IJSEWIJN, *Vives and Humanistic Philology*, dins «Introd. Vives», 77-111.

L'autor es pregunta quina fou l'aportació de Vives al treball filològic de l'Humanisme contemporani i quin valor té (78). Precisats els conceptes humanístics de 'philologus' i de 'grammaticus' (79-80), exposa que aquest té la funció pedagògica de certificar l'autenticitat d'una obra (82), corregir la corrupció textual (82-84), i de fornir els coneixements lingüístics, estilístics i històrics indispensables a un establiment i comprensió correctes del text (84). Altre tema és el de la traducció, que pot ésser només del sentit (acceptable, si és fidel), literal (inacceptable, si no té finalitat pedagògica), i de les paraules i del sentit (única considerada encertada) (86-88). L'obra filològica de Vives es concreta en edicions, comentaris, traduccions i estudis històrics (89-94), essent particularment important el comentari al *De civitate Dei* de Sant Agustí, on, sota la forma normal de les 'annotationes', manifesta un coneixement molt extens de les fonts clàssiques (95-101). Joan Lluís Vives només traduí dues obres d'Isòcrates, on posà en pràctica la pròpia doctrina de la traducció de les paraules i del sentit (106-110). Al final són resumits els punts tocats en l'article (110-111).— J. P. E. 19534

Edward V. GEORGE, *Rhetoric in Vives*, dins «Introd. Vives», 113-177.

L'autor avisa que la primera secció d'aquest estudi [la dedicada als anys 1514-1523] és més elaborada en la lliçó a la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo, València, desembre 1991. L'objectiu d'aquestes pàgines és el d'exposar la teoria, la pràctica i la

pedagogia de la retòrica, resseguint cronològicament les obres adients, amb particular atenció a dos temes: la prioritat de l'adaptació del raonament al comunicador i al receptor; i la defensa d'un estil naturalment fluid i continu en tota l'obra de Vives. Quant al primer període, el dels anys 1514-1523, són analitzades successivament les obres entorn del *Christi Triumphus* (119-122), les *Meditationes in psalmos poenitentiae* (122-130), les *Declamationes Sullanae* i el *Pompeius fugiens* (130-135) i l'*In Somnium Scipionis*, etc- (171). Quant al segon, el dels anys 1531-1534, trobem pàgines dedicades al *De consultatione* (138-145), al llibre quart del *De causis corruptarum artium* (145-150), als capítols 3 i 4 del llibre quart del *De tradendis disciplinis* (150-154), al *De ratione dicendi* (155-170), i al *De conscribendis epistolis* (171). Resumint, la retòrica de Vives hauria estat una reacció als excessos de la dialèctica escolàstica, en contraposició a la qual hauria elaborat una teoria, les característiques de la qual eren: la familiaritat amb un llatí digne i amb els escrits dels seus clàssics; la prioritat de l'adaptació del discurs a les característiques del receptor; i la insistència en el fet que l'eloqüència només era possible com a resultat d'una dinàmica recíproca d'estudi i d'experiència (173) (172-173). En apèndix són transcrits quatre fragments que exposen la diferència entre la mera gramàtica i l'estil elegant (174-175). Hi ha bibliografia (175-177).— J. P. E.

[9535]

Valerio DEL NERO, *Pedagogia e psicologia nel pensiero di Vives*, dins «Introd. Vives», 179-216.

L'autor parteix de tres pressupòsits vivians: les definicions de conceptes han d'ésser col·locades en el marc històric, sobretot del moviment pedagògic de l'Humanisme (179); no es pot separar la doctrina pedagògica de tot el cos del pensament (filosòfic, religiós i social) (180); de la doctrina religiosa, social i política en deriven aplicacions pràctiques i útils (181). El primer apartat s'ocupa del projecte cultural i pedagògic enciclopèdic. En el *De disciplinis*, les idees pedagògiques educatives es troben en harmoniosa fusió dins un intel·ligent projecte de reforma del saber, que valora totes les formes de cultura humana, començant per les menestrals (182-187). Segon apartat: figura i funció de l'intel·lectual (*De vita et moribus eruditi*). Abans de tot, ha de tenir consciència de les pròpies limitacions (188), s'ha de conèixer ell mateix (189), ha de treballar no per fer-se ric o gloriós, ans per allò que l'objectivitat requereix, ha de tenir qualitats resumibles en la 'gravitas' i la 'constantia', ha d'ésser coherent en vida i paraula (190), donant, però, més importància a la 'scientia rerum' que a la 'scientia signorum' (191); calen censors (192). Les pàgines 193-197 resumeixen dos plans d'aprenentatge del llatí i del grec, de les *Epistolae de ratione studii puerilis*. Quant a escoles, mestres i alumnes, el *De tradendis disciplinis* dona indicacions per a la localització de l'escola, recorda que el factor humà és més important que les possibilitats objectives, i que l'escola ha de viure en atmosfera de pau, raó per la qual refusa les discussions públiques (197-199). Tota una secció és dedicada a la pedagogia de l'enginy (talent o disposicions?): atenció constant al desplegament de les capacitats de l'alumne, car aquestes són múltiples, tant per raó de l'actuació com de la matèria. Dues dimensions de l'enginy són la seva dependència del comportament humà i l'aplicabilitat (l'home és l'únic animal que sap de comptar). Constatada la disposició, l'aprenentatge ha de començar per les bases de la pietat (199-205); l'aportació de Vives en aquest punt consistiria en l'anàlisi de l'evolució cronològica de l'infant (206). Cal aprendre de l'experiència, seguint un ordre i atenent a la feina de l'infant en l'escola: quadern per a anotacions, exercitació de la memòria ja de ben menut, exercicis d'escriptura i correcció de faltes (207-208). El darrer apartat exposa les facultats de l'ànima en el *De anima et vita*, característica del qual és la substitució de les especulacions metafísiques sobre l'estructura de l'ànima i de les seves potències per l'atenció a les manifestacions

fenomèniques, amb aplicació a la pedagogia; Vives també es fixa en la memòria i en el binomi 'doctrina' - 'disciplina', ensenyament i aprenentatge (210-215).— J. P. E. [9536

J. A. FERNÁNDEZ SANTAMARÍA, *Juan Luis Vives. Escepticismo y prudencia en el Renacimiento*, Salamanca 1991.

J. A. FERNÁNDEZ-SANTAMARÍA, *The Foundations of Vives' Social and Political Thought*, dins «Introd. Vives», 217-262.

El contingut del llibre només m'és conegut per les referències que trobo en la mateixa «Introd. Vives», 61, d'Enrique González, i 224, nota 23, del mateix autor, que diu subratllar elements d'un tema exposat en el llibre.

L'article comença resumint la *Fabula de homine* (217-219), a partir de la qual l'autor pretén d'esbrinar la doctrina viviana de la natura de l'home i projectar-la damunt les seves idees socials i polítiques. La doctrina sobre la condició humana en *De anima et vita* (221) i en *De subventione pauperum* (222) és bàsicament la doctrina bíblica de la creació i la caiguda, amb les seves conseqüències, tant corporals com espirituals: la subversió de l'ordre inicial, la incapacitat de realitzar-se individualment i la necessitat de la societat humana (223), car l'home perdé el domini damunt la creació, però conservà la llum necessària per a avançar vers la consecució de la felicitat. Aquesta seria la tesi bàsica de la doctrina sòcio-política de Vives (224). Segueix una ulterior explicació de les possibilitats actuals de la raó humana pràctica (224-227; i 232-237: teoria del coneixement humà en funció de les arts manuals; i 237-243: mètodes per a augmentar la utilitat de l'aplicació pràctica dels coneixements); també la relativa a l'ajut que la societat ofereix a l'home destronat (228-229). Aquest seria el rerafons de la *Fabula de homine* (229-231). D'ací la importància de la 'vera sapientia', que seria la facilitat d'avaluar una cosa per allò que ella és i pel servei que pot proporcionar i es basa en l'autoconeixement (p. e., de les passions) i en el 'iudicium', que engloba 'ratio', 'censura' i 'voluntas' (243-255); així l'home és 'savi' (251) i, doncs, 'prudent' (253). I com que la millor part de la prudència consisteix a projectar al futur els ensenyaments del passat, hom ha d'aprendre de la història (255-261).— J. P. E. [9537-9538

August MONZON I ARAZO, *Humanismo y Derecho en Joan Lluís Vives*, dins «Introd. Vives», 263-316.

L'autor es proposa d'esbrinar «como se aproxima Vives al tema del derecho en el contexto del movimiento humanista» (264). El primer pas és el d'exposar les investigacions realitzades durant el segle XX en el tema de Vives i el dret; resultat: manca un planteig de conjunt de l'obra de Vives (264-272); segueix la presentació cronològica dels textos vivistes de tema jurídic (272-292), i la de les dades fàctiques de la familiaritat de Vives amb el dret (a València, amb l'oncle Enric Marc; a París, amb Nicole Bérault; a Bèlgica, amb Franz Cranevelt; a Anglaterra, amb Thomas More) (292-296). Les dues tesis bàsiques serien: Vives està convençut de la connexió del dret amb la filosofia i que el dret ocupa un lloc cèntric en la societat (296-298). Dins el marc de l'humanisme jurídic, Vives critica el formalisme jurídic i la multiplicitat de plets de la Baixa Edat Mitjana (299; cf. 311); creu que és situació resultant de la ignorància i del predomini passional (300); critica la identificació fàctica del dret amb el dret romà i amb la casuística (302) i propugna que el dret s'acosti més a la vida, esdevenint així més 'ius civile' (303). El darrer apartat és el de l'avaluació històrico-crítica de Vives per comparació amb els altres humanistes, tant anteriors, sobretot els italians posteriors a Francesco Petrarca

(304-307), com contemporanis (308-309) i posteriors (310), amb el resultat que la crítica de Vives no resta tant a la superfície de les lleis i va més a la justícia en la convivència humana; però d'altra banda, critica els abusos legalistes de la Baixa Edat Mitjana, sense elevar-se a analitzar-ne el cos doctrinal (311).— J. P. E. [9539]

José María BELARTE FORMENT, *Aproximación a la teología humanista de Juan Luis Vives*, dins «Introd. Vives», 317-408.

Fins ara, els estudis sobre la teologia de Vives s'han limitat al *De veritate fidei christianae* (317). Per contra, l'autor, després de resseguir allò que Vives ha dit de la teologia en propugnar una reforma general dels estudis (319-323), es proposa de fer cas de les indicacions ofertes pel mateix Vives i de recórrer l'únic camí que permet d'endevinar la disciplina teològica renovada per ell (324). Les pàgines 324-327 resumeixen la trajectòria dels quatre passos de l'estudi, tres de diacrònics i el quart (383-408) sincrònic: els tres diacrònics ens fan assistir, primer, al refús del nominalisme i a l'exigència de trobar un llenguatge adequat a la teologia (327-337); en el segon, trajecte des del *In pseudo-dialecticos* fins al *De disciplinis*, compareix l',homo christianus' (334-358); en el terç, presidit pel *De disciplinis*, és exposat el pla de reconversió dels diversos camps del saber, també, doncs, el de la teologia, car l',homo christianus' necessita una ,institutio christiana' (359-382). A partir d'ací trobem l'exposició sincrònica. Objectiu de la teologia humanista: servir l'home amb vistes a la pietat (386), car teologia no és sols exposició, ans també incitació a la comunió amb Déu (387). La seva primera funció és desfer la ,suspicio', els prejudicis (388-389); la segona, i cèntrica, és la d'exposar la doctrina en funció de la comunió amb Déu, aprofitant les possibilitats tant de la naturalesa com de la gràcia (390-401); una d'aquestes és l'oració: «adauge nobis fidem» (402); la tercera funció és la de convèncer els no cristians (389 i 405). La darrera paraula global es trobaria en el *De veritate fidei christianae* (403-408).— J. P. E. [9540]

Antonio MESTRE SANCHIS, *La espiritualidad de Juan Luis Vives*, dins «Introd. Vives», 409-459.

Aquestes pàgines comencen amb un repàs de la trajectòria vital de Vives: noi de conversos en una ciutat predominantment burgesa, ja en sintonia amb la ,devotio moderna' i potser sota l'influx de Francesc Eiximenis, hom es pot qüestionar com hauria estat la seva formació cristiana (409-413). L'estada a París confirmaria el contacte amb la ,devotio moderna', explicaria l'interès de Vives per l'humanisme reformista del Nord, més que per l'italià, i un primer contacte amb la ,philosophia Christi' d'Erasme de Rotterdam (414). Després, als Països Baixos, s'enfortiria la relació personal amb Erasme i a Anglaterra amb Thomas More (415-416). En aquest ambient Vives elaborà una espiritualitat cristocèntrica (417, 458-459), amb projecció social (444-458), fortament ascètica i exigent quant al domini de les passions (429-443 = ,homo christianus'), amb dimensió eclesial i eucarística, propugnant la concòrdia i la pau (444-458). Les bases doctrinals es trobrien en la certesa de la convergència entre fe i raó (419), en la connaturalitat de la religió per a l'home i en la necessitat de la religió revelada (419-422), en un cristocentrisme que desemboca en l'amor (422-424), i també en l'alta valoració de l'home, amb l'ideal de l',homo christianus' i les condicions ascètiques per a la seva realització (425-444); la valoració de l'home comporta l'amor al próisme, que s'ha de realitzar en tres plans (444-458): el material o de l'almoïna (cf. 456-458), el cultural o de l'ensenyament, i el convivial o de la concòrdia i pau. Tot portaria a l'ideal de l'Església pre-constantiniana (456).— J. P. E. [9541]

J. Ignacio TELLECHEA IDÍGORAS, *Sobre la ortodoxia de Vives. Una censura inédita de su obra* (1563), dins «Introd. Vives», 461-488.

Després del Concili de Trento, algunes frases del comentari de Joan Lluís Vives al *De civitate Dei* de sant Agustí foren posats a l'*Index librorum prohibitorum*, edició d'Anvers 1571 (462). Per llur banda, els jesuïtes es manifestaren reticents envers Vives [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 647, núm. 4920]. L'autor, per la seva banda, dona notícia de l'existència a l'ASV, *Concilio di Trento*, 94, de dues censure teològiques a càrrec de l'obra viviana: de Stefano Bonucci o potser de Feliciano Capitone (Tellechea s'inclina per aquest), *Quae ex secundo Jobannis Ludovici Vives tanquam suspecta selegi, hic annotantur* (480-487); i de Taddeo Guidello, *Errata et suspecta Ludovici Vives in commentariis super Augustinum De civitate Dei* (487-488); per a aquesta segona censura, tenim la frase del censor i a continuació el paràgraf censurat (475-478). L'autor contextualitza aquests dos textos en el canvi de clima realitzat sota Pau IV el 1559, del qual seria manifestació la constitució el 1563 de la comissió per a l'*Index librorum prohibitorum* volgut pel Concili de Trento (464-468).— J. P. E. [9542]

Fernando BENITO DOMÈNECH, Vicente VALLÉS BORRÀS, *El colegio de pintores en la Valencia de 1520*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 62-67.

Presentació i transcripció íntegra (65-67) dels vint *Capítols de la art dels pintors de la ciutat de València*, promulgats a darreries del 1520. Han estat localitzats a l'ARV, *Governació* 2468. Per ells som informats que ja en tenien, perquè formaven «col·legi e universitat» propis, els «apotecaris, cirurgians, pedrapiquers i altres artistes» (65).— J. P. E. [9543]

Nancy F. MARINO, *The Literary Court in Valencia, 1526-1536*, dins «Hispanofila», núm. 104 (1992), 1-15.

Resumida la situació política des de la mort d'Isabel de Castella fins al tercer casament de Germana de Foix (amb el duc de Calàbria), trobem una síntesi de les informacions proporcionades sobre aquella frívola cort virregnal valenciana per Lluís Milà; en general, s'acabaren d'imposar les modes italianes (3-5). Hi havia un cercle de literats, del qual, ultra Milà, formaven part Joan Fernàndez de Heredia, autor del *Coloquio de damas de Valencia...*, ja els anys 1524-1525 (5-6), i d'altres poetes: Baltasar de Romaní (7), Andreu Martí Pineda (8); eren assidus als certàmens i escrivien tant en català com en castellà. La mètrica i la temàtica de llurs versos eren les tradicionals, impermeables a la introducció de les formes italianes realitzada aquells anys per Joan Boscà (8-9 [cf. el resum de l'estudi d'Eulàlia Duran sobre el tema, dins ATCA, XII (1993), 643, núm. 8673]). Escrivien romanços (10), traduïen Ausiàs Marc i cantaven l'amor (10); aquella poesia hauria estat aplegada en el *Cancionero de Valencia* [ara a Madrid, BN, ms. 5.593], ací presentat (12-13). La bibliografia ocupa la pàgina 15.— J. P. E. [9544]

Albert M. FORCADAS, *Bartolomé de Torres Naharro, amante de Lucrecia Borja según las implicaciones de la Comedia Seraphina*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 603-624.

L'element valencià en l'obra de Torres seria més important d'allò que els crítics indiquen, ja que potser la seva mare era valenciana (604). Assenyalats els aspectes autobiogràfics en la mateixa obra (609), l'autor estableix: «El que Torres Naharro... hubiera estado al servicio de César Borja... debiera haber sido suficiente para... haber

vislumbrado los grandes paralelos entre la vida personal de Lucrecia... y la *Seraphina*. El mero hecho de que Seraphina sepa poco latín ya apunta a Lucrecia Borja, pues era la lengua que dominaba menos entre las varias que hablaba. La *Seraphina* es, en suma, una parodia jocosa de un episodio culminante en la vida de Lucrecia...» (611); i encara: «...el amor desengañado de Torres Naharro, cantado en sus poesías íntimas, hubo de ser, ni más ni menos, la mismísima Lucrecia Borja» (612). Un altre personatge, Teodoro, «parodia obviamente a Alejandro VI, padre de Lucrecia» (621). La comèdia giraria entorn del fet que, contra l'esperança de l'autor, la valenciana Seraphina/Lucrècia s'hauria casat amb Alfons d'Aragó per imposició d'Alexandre VI (623).— J. P. E. [9545]

Josep RAVENTÓS I GIRALT, *Els Concilis celebrats durant el pontificat del cardenal Doria, absent de la Seu Metropolitana de Tarragona (1533-1538)*, dins «Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya», Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses 1992, 291-296.

Segons els autors que s'han ocupat fins ara dels Concilis Provincials Tarraconenses, durant el pontificat tarragoní de Girolamo D'Auria se n'haurien celebrat tretze (292). L'autor informa que l'AHA de Tarragona conserva les actes de sis; que el *Repertorio* conegué les d'un altre, dels anys 1556-1557; i que l'*Inventari* establert l'any 1755 per Jaume Ferrer i de Senjoan parla de tres més, dels anys 1543, 1546 i un segon del 1557 (293). En conseqüència estableix la llista de nou (295 [que potser són deu, si el 1557 se'n celebraren dos]).— J. P. E. [9546]

Francesc FITÉ I LLEVOT, *Ordenacions sobre la il·luminació de la Seu de l'època del bisbe Conchillos*, dins «Misc. Lladonosa», 439-464.

La Seu és la de Lleida, a la qual pertany tot allò que és contingut en el *Quadern de les ordinations que se han fetes de lluminària, axí de dins de la Seo y claustra, com de fora en professons...*, de localització arxivística lleidetana no més identificada, ací transcrit (443-464). Cal subratllar la riquesa de dades tant personals com cerimonials relatives a la seu esmentada entorn del 1535 (440). En la introducció, l'autor completa informacions relacionades amb la celebració de festes diverses en la mateixa seu. [Però la repetida paraula ,junitatori' (449) no existeix: és ,inuitatori = invitatori (salm 94 de la *Vulgata*); ambdós ,dominum' (450) han d'ésser ,domini'].— J. P. E. [9547]

Joan CARBONELL I MANILS, *Entorn a un poemeta catal·lià d'Antonio Agustín*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 141-153.

L'autor publica i tradueix en català vuit endecasíl·labs faleceus que en forma de missiva Antoni Agostí trameté a tres amics seus quan estudiava dret a Bolonya, trobats al f. 165 del ms. 1854 de la BN de Madrid. És analitzat tot seguit el petit poema des del punt de vista estilístic, i s'hi escateixen reminiscències catal·lianes clares, fruit de la lectura directa de la poesia d'aquest autor per part del futur metropolità de Tarragona. El poema és convincentment datat entre 1539 i 1541, amb un estudi dels seus destinataris que il·lumina els anys de preparació intel·lectual del futur prelat i del seu entorn humà. Per acabar, estudia l'epitalami dedicat a la germana Isabel amb motiu de les seves noces amb el duc de Cardona.— J. de P. [9548]

Pere MOLAS RIBALTA, *Família i poder. Lleidetans a l'alta administració catalana en el segle XVI*, dins «Misc. Lladonosa», 465-475.

Aplec de notícies, tant ja publicades com tretes de fons arxivístics diversos (AHN, *Órdenes militares*; Barcelona, AHPN, *Joan Monjo 1554*; BC, *Fulletons Bonsoms*), relatives a diferents membres de les famílies Agostí, amb referència al rumor que havien tingut algun passat jueu (466); Icart, batlles generals de Catalunya (468-469); Gralla, mestres racionals (470-471), càrrec que d'ells passà als Montcada, marquesos d'Aitona i consellers d'Estat durant tres generacions (471-472); a Francesc de Gilabert, i a diverses obres seves de teoria política: *Discursos sobre la calidad del principado de Cataluña*, *Discurs sobre el servei que lo rei nostre senyor demana en Catalunya*; (el seu nét Aleix, publicaria *Sucesos de las armas del rey nuestro señor* el 1651, 472-474); i a Antoni de Vilaplana, autor del *Tractatus de Brachio militari et pristina nobilitate Gotbolanorum* (475).— J. P. E. [9549]

Jordi DOMINGO I ARGILAGA, M. Carme MAS I MORILLAS, *Matheu Fletxa*, «el Vell»: de Prades a Poblet, dins «Recull Fletxa», 7-17.

Aplec de dades biogràfiques d'aquell músic (1481-1553), amb reproducció de la portada de *Las ensaladas...*, publicades pel seu nebot homònim a Praga el 1581 (9), i transcripció de fragments de poesies musicades en les dites composicions.— J. P. E. [9550]

Joan ALEGRET, *Pietro Aretino, font literària de Pere Serafí*, dins «Estudi General», 11 (1991 [1992]), 81-89.

«Les sis primeres octaves de les nou que conformen el *Càntich de amors* presenten prou coincidències amb vuit dels cinquanta-sis 'stambotti' que figuren al principi de l'*Opera nova...* que ens permeten de considerar que els 'stambotti' de Pietro Aretino són la font bàsica del poema de Pere Serafí» (81-82). Per això, l'autor transcriu els dos poemes, escrivint en cursiva les frases paral·leles (83-86). L'autor també assenyala algun altre paral·lelisme en els goigs i el sonet acróstic que Pere Serafí dedicà a Maria Magdalena (87), i recorda que ja Carlos Romero i Josep Romeu i Figueras havien assenyalat d'altres paral·lels en 'stambottisti' contemporanis (88-89).— J. P. E. [9551]

Enrique CAMÓN FERNÁNDEZ DE ÁVILA, *Motius horacians al Capítol moral de Pere Serafí*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», 22 (1992), 131-140.

Anotats els exemples de sensibilitat pel món literari greco-llatí —mencions explícites d'autors clàssics, calcs indubtables d'aquests autors, reminiscències directes o implícites de temes clàssics—, l'autor estudia la presència del model horacià en el *Capítol moral* de Pere Serafí, concretat en idees de l'*Epode II*, de l'*Epistola I*, 10, i de la *Satya II*, 6, tot i que la influència horaciana sembla haver arribat a Pere Serafí a través de Joan Boscà.— J. de P. [9552]

Arturo LLIN CHÁFER, *Amor divino y solidaridad humana en el pensamiento de santo Tomás de Villanueva*, dins «Revista Española de Teología», 52 (1992), 425-446.

Sense distingir entre els sermons predicats en la corona de Castella i els posteriors a la seva anada a València com a arquebisbe, l'autor exposa en dues parts la doctrina d'aquell prelat sobre l'amor, empeltada en la de sant Agustí i en la de sant Bernat, i subratllant fortament la relació personal amb Déu. En la segona part són exposades les conseqüències horitzontals del dit amor cristià: funció social dels béns (441-442) i promoció dels drets humans (442-445).— J. P. E. [9553]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Textos historiogràfics de Baltasar Sança, autor cerverí del segle XVI*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 225-243.

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *El testament de Baltasar Sança, autor cerverí del segle XVI*, dins «Miscel·lània Cerverina», 8 (1992), 245-254.

Baltasar Sança, notari eclesiàstic, fou també un dels autors de la *Passió de Cervera. Misteri del segle XVI* [cf. ATCA, III (1984), 299-301]. En volums diversos de la Comunitat de Preveres, deixà descripcions, alguna d'elles ben extensa, de fets històrics que interessaven institucions cerverines, o d'esdeveniments contemporanis tant de política o d'abast general com locals, per exemple secades, o glaçades en plena primavera. L'autor n'ha trobades i transcrits vint-i-quatre en el *Llibre major de misses*, en el *Llibre de consells*, en el *Llibre del priorat*, i en el *Fons Municipal*, volums tots de l'AHC de Cervera.

El segon article és presentació i transcripció del dit testament, ara en l'arxiu esmentat, *Fons notarial. Varis. Testaments*. Ultra la seva representativitat religiosa d'un moment històric, i les notícies sobre l'arxiu de la Comunitat de Preveres de Cervera, conté dades com la que «lo moble y libres valen més de cent trenta lliures» (252), preu en el qual potser no eren comptades «les sis parts de la Bíblia ab la glossa ordinària y interlinear» deixades a l'estudiant Jaume Esbert (249).— J. P. E. [9554-9555]

[Jordi] VENTURA I SUBIRATS, *Les regles per al còmput de la reducció de monedes a mitjan segle XVI*, dins «Acta Numismàtica», 20 (1990 [1991]), 175-187.

Resum de l'extensa normativa per a la reducció de diverses monedes, que ocupa més de tres-cents folis en el registre d'ACA, *Reial Patrimoni. Mestre racional*, X-125. L'autor sintetitza el procediment i les operacions per a la reducció a moneda barcelonesa de sous d'Aragó (178-179), de Mallorca (180-181) i de València (179-180), de moneda rossellonesa (182-183), sarda (181-182) i siciliana (185-186), i de maravedís de Castella (183-185).— J. P. E. [9556]

Pep VILA, *A propòsit de Bartolomé Palau i la dramaturgia espanyola del segle XVI a Catalunya*, dins «Estudi General», 11 (1991 [1992]), 99-112.

En la segona meitat del segle XVI s'estabilitza l'existència d'un edifici destinat a teatre en les principals ciutats de Catalunya i a València, els beneficis del qual són per als respectius hospitals. D'altra banda, els textos dramàtics d'autors castellans comencen a ésser presents. Un dels dits autors és l'aragonès Bartolomé Palau, una obra del qual, *Victoria Christi*, que representava les successives edats de la humanitat fins a la vinguda del Messies, hauria estat publicada a València ja el 1570 i a Catalunya almenys cinc altres vegades fins ben entrat el segle XIX. També s'ha conservat en quatre còpies manuscrites traduïda al català (Vic, Biblioteca Episcopal, ms. 263; Perpinyà, ADPO, mss. 44 i 45; i Barcelona, AHCB, ms. A-198), i en tres del text castellà realitzades a Catalunya (Montserrat, Biblioteca, ms. 350; Barcelona, Institut del Teatre, ms. CDIV; i Ripoll, Biblioteca Lambert Mata, ms. 119) (103-105). Són aplegades en les pàgines següents d'altres notícies sobre activitat teatral a Catalunya en llengua castellana en els segles XVI i XVII (105-108). Són publicats en apèndix tres fragments, en castellà i en català, un de la *Victoria de Cristo* (109) i dos de *La quinta angustia* (110), i un document notarial del 1631, que certifica la presència a Perpinyà d'una companyia teatral castellana, de pas vers París, de Perpinyà, ADPO, Sèrie E. Blai Canta 1631-1632 (111-112).— J. P. E. [9557]

Antonio VIRDIS, *Excursus su catechesi e catechismi in Sardegna*, dins «Annali della Pontificia Facoltà Teologica della Sardegna», I (1992), 217-297.

Després de la presentació general, trobem l'apèndix intitulat *Repertorio dei catechismi pubblicati in Sardegna tra il XVI e il XX secolo con notizie storiche e bibliografiche* (256), en el qual som informats que el 1566 fou editada a Càller la traducció castellana del catecisme d'Edmond Anger, realitzada per Joan Llorenç Palmireno i revisada per Antoni Cordeses (257-258); que el 1624 era editat a Barcelona el catecisme en dialecte logudorès del dominicà Bartholomeu Pala (262-263); i que, després d'una edició en sard-logudorès el 1567-1570, obra del bisbe Pere Frago (258), i d'una altra en castellà del 1736 (269-270), el 1790 arribà a l'Alguer l'edició catalana d'un catecisme inspirat en el de sant Robert Bellarmino (276-277), bàsicament reproduïda el 1818 (280); també en trobem el 1850 (284-285) reproduït el 1964 (296-297).— J. P. E. [9558]

Margit FRENK, *Diez cancioncitas populares en un manuscrito valenciano del siglo XVI*, «Nueva Revista de Filología Hispánica», XL (1992), 187-198.

El manuscrit es troba a Madrid, Biblioteca Nacional, Sección de Música, és constituït per dos quaderns i és datable entre el 1560 i el 1582. Ultra qualche peça litúrgica i una obra de Mateu Fletxa, el Vell, conté dinou nades dues de les quals en català: *Puix que no'm voleu amar*, ací transcrita i comentada (190), i *Ai, bona moreta* (189, nota 7). El cos de l'article és dedicat a la transcripció i comentari de les deu peces de tema pastoral i popular (189-197), entre les quals es troba la primera de les dues catalanes.— J. P. E. [9559]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Bandolerisme i «periodisme» al segle XVI. A propòsit d'uns fets esdevinguts a Igualada el 1573*, dins *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*. I (Biblioteca de cultura catalana, 68), Barcelona, Curial Edicions Catalanes 1991, 271-296.

Un fet d'armes entre bandolers i sometent prop Igualada el 30 de març del 1573 s'acabà amb uns vint-i-cinc bandolers morts i trenta-vuit de capturats. D'una banda, el fet serví a les autoritats per a galejar llur eficàcia en la lluita contra els bandolers, però també inspirà els autors de contalles populars, de les quals n'han pervingut almenys sis d'impreses (276-277), tres de les quals són ací transcrites i completades amb algunes notes: *Cobles ara novament fetes sobre la presa dels sexanta bandolers...* (282-286), *Cobles novament fetes sobre la mort de Moreu Palau, Cascavell i Camadall, y de la companyia...* (286-292); i *Cobles noves del rebato y encontre àn tingut los bandolers y lladres adalats ab la gent del rey y dels senyors de Diputats del General de Catalunya* (292-296).— J. P. E. [9560]

Amadeu J. SOBERANAS, Germà COLON DOMÈNECH, *Lexicografia valenciana i forastera: el «Thesaurus puerilis» d'Onofre Pou (1575)*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 299-312.

Pàgines resumides dins ATCA, VI (1987), 529, núm. 3731.— J. P. E. [9561]

Jean-François GALINIER-PALLEROLA, *La délinquance des ecclésiastiques catalans à l'époque moderne d'après les archives du Tribunal du Bref*, dins «Annales du Midi», 104 (1992), 43-67.

Partint de les pàgines d'En Josep M. Marquès i Planagumà [cf. ATCA, V (1986), 365-366, núm. 2486], l'autor notifica l'existència de documentació d'aquell tribunal, no sols al de Girona, ans també a l'Arxiu Diocesà de la Seu d'Urgell, i es proposa d'esbossar un esquema de la delinqüència eclesiàstica a Catalunya, de mitjan segle XVI a l'acabament del XVII. Presentades les fonts dels dos arxius esmentats, amb seixanta processos

coneguts i un total de setanta-quatre encausats, l'autor exposa l'estructura dels dits processos (44-45), més freqüents entre el 1650 i el 1700 (47), i en fa una valoració estadística comparant-los amb les causes jutjades pel tribunal de la Pia Almoïna de Barcelona i pel Tribunal de Corts d'Andorra, amb el resultat que els actes de violència física i d'agressió sexual tenen percentatge més alt en el Tribunal del Breu (51), com també ho són les penes. La situació general pot ésser endevinada a través de tres punts: violència (54-57: és subratllada la vinculació amb el bandolerisme), disbauxa (57-58: durant el segle XVI els encausats són religiosos, durant el XVII, clergues seculars), i sedició (59-62: gairebé tots els encausats ho són per haver afavorit l'exèrcit francès durant la Guerra de Separació; abans, només hi ha un cas d'avalot contra la percepció d'un delme als eclesíastics, d'on sorgí la poesia *Valerosa Catalunya*, ací traduïda al francès, 61). Els bisbes veien malament el tribunal, inútil després del Concili de Trento, i poc clar, per la imprecisió del concepte d'atrocitat; per això el discutiren (62-64). Però era un instrument que satisfia el poder de la Corona (65). Remarquem una notícia: a la catedral de Tarragona, la biblioteca era prop la sagristia (65, nota 69).— J. P. E. [9562]

Joan Lluís MARFANY, *Els gustos artístics d'un burgès del segle XVI*, dins «Revista de Catalunya», núm. 66 (setembre de 1992), 97-105.

L'autor analitza la reacció del gironí Jeroni Saconomina [cf. ATCA, XI (1992), 484-486] davant les obres arquitectòniques que li cridaren l'atenció en el seu viatge a Saragossa el 1598. Allò que inicialment despertava el seu interès era per la seva magnitud o pel seu preu de cost, i, doncs, pels materials costosos emprats en la construcció (9-98). També copsa si un monument és 'bell', per l'harmonia del conjunt, o 'gentil' i 'curiós', pel treball ornamental reeixit (100). Però en l'estimació de Saconomina les grans obres renaixentistes semblen transcendir els dits adjectius per la sumptuositat i la noblesa del conjunt (105).— J. P. E. [9563]

José SEGÚ CAMPOS, *El presupuesto de la Universidad de Valencia (1598-1611)*, dins «Saitabi», XLII (1992), 81-92.

La documentació de l'AMV, *Llotja nova* i *Manuale de consells* contemporanis (en el del 1600-1601 hi ha impresos uns *Capítols de quitament* del deute municipal) permeten de conèixer tots els pagaments efectuats per la ciutat de València a persones que cobraven per llur servei a l'estudi, catedràtics sobretot; l'altra font eren els rèdits de la pabordia de febrer, destinats a l'Estudi per Sixt V (82-83), aplicats sobretot a classes de teologia i a alguna de dret. Les diferències entre els que cobraven dels dos fons eren enormes, car els de la ciutat tenien pagues normalment de cinquanta sous (85-86: suma total aportada per la ciutat un any: 1790 lliures, 10 sous, 5 diners), els altres podien arribar quelque vegada als quatre-cents (87). Hi ha quadre dels pressuposts dels anys 1597-1598, diferenciant els conceptes (91) i gràfica del comportament dels sous durant els quinze anys 1597-1611 (92: oscil·lació màxima ascendent de l'administració general; descendent, de la facultat de lleis).— J. P. E. [9564]

Pasqual MAS I USÓ, *Poetas bajo nombres de pastores en el Prado de Valencia de Gaspar Mercader*, dins «Revista de Literatura», LIV (1992), 283-334.

Gaspar Mercader Moncada i Carròs publicà l'any 1600 el *Prado de Valencia*; d'altres havien publicat a València novel·les de pastors entre el 1513 i el 1606. Mercader participà en nombre de certàmens (284-286). El *Prado...* integra composicions de quinze autors citats per llur nom (288-289, nota 25), i d'altres vint-i-dues, atribuïdes a pastors de nom

fictici, en alguns casos identificable amb el d'algun dels quinze esmentats (292-294). El text d'aquestes vint-i-dues, críticament anotat, ocupa les pàgines 296-334.— J. P. E. [9565

Rafael LEMUS, *Les idees lingüístiques de Gaspar Escolano*, dins «Misc. Fuster, IV», 165-175.

L'exposició de les idees d'En Gaspar Joan Escolano [formulades, cal suposar en les *Décadas...* publicades els anys 1610-1611, car en aquestes pàgines no és donat el títol de cap obra] és dividida en dues meitats. La primera és dedicada al temps antic, on l'autor segueix la narració bíblica, però també estableix un principi: cada família tenia la seva llengua (166), i els coneixements posteriors tant en allò que toca l'hebreu i les seves variants, el grec i els seus dialectes i el llatí i les llengües romanes derivades (165-168). El segon apartat és dedicat a les tres llengües d'Espanya: basc, castellà i llemosí, en el qual la valenciana «con ser la mesma que la Catalana, se ha quedado esta en montaraz y mal sonante, y la Valenciana ha pasado a cortesana y gentil» (172). [No he vist referència a la llengua galaico-portuguesa].— J. P. E. [9566

A[mparo] FELIPO [ORTS], Teresa NAVARRO, Amparo OLIVARES y colaboradores, *Grados concedidos por la Universidad de Valencia durante la primera mitad del siglo XVII (1612-1649)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 65 (1992), 249-405.

[Continuació d'estudis coneguts dels nostres lectors pels resums d'ATCA, IV (1985), 617-618, núms. 2254-2255; V (1986), 515, núm. 2981; i VII-VIII (1988-1989), 648-649, núms. 4924 i 4925]. En aquestes pàgines, a base de l'AMV, *Llibres titulats de graus...*, i de l'Arxiu de la Universitat de València, *Llibres del Priorat*, les autores estableixen el catàleg dels graduats en la Universitat de València durant la primera meitat del segle XVII, exceptuats els anys 1621-1634, ja exposats en un dels dits estudis. Els graduats en arts foren 743, els de medicina 491, els de teologia 224, els de canons 195 i els de lleis 85 (250), dades reduïdes a dotze gràfiques (251-258). El nombre de graduats hauria tendir a disminuir (253). El cos de l'article presenta una doble llista, cronològicament ordenada: la de graduats en la part superior de les pàgines i la d'examinadors en la inferior. Consten 633 batxillers en arts (259-298), 110 mestres (298-305), 314 batxillers en medicina (305-328), 177 doctors (328-341), 144 batxillers en teologia (341-352), 80 doctors (352-358), 114 batxillers en canons (358-367), 81 doctors (367-374), 34 batxillers en lleis (374-376) i 51 doctors (377-381). Les pàgines finals presenten llistes alfabètiques de cada un d'aquests grups (381-404).— J. P. E. [9567

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Nova informació documental relacionada amb el Rector de Vallfogona (1606-1626)*, dins «Palestra Universitària», 6 (1992), 75-91.

Malgrat la riquesa de la seva informació, el llibre d'Albert Rossich sobre Francesc-Vicent Garcia [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 352-353], deixa certs detalls sense documentar, alguns dels quals són objecte de clarificació gràcies a la documentació notarial de Cervera, Tàrraga i d'altres poblacions, conservada a Cervera, AHC (76). I així, consten vuit dates entre el 1609 i el 1620 en què el rector certament era a Vallfogona, i quatre d'altres entre el 1607 i el 1612 en què no hi era (76), com també certs fets protagonitzats per personatges que es relacionaren amb En Garcia. Els dinou documents, datats entre el 1606 i el 1626, són transcrits en les pàgines 80-91.— J. P. E. [9568

Amparo FELIPO ORTS, *La Universidad de Valencia en el siglo XVII (1611-1707)*, València, Generalitat Valenciana 1991, 463 pp.

Llibre només conegut per referència.— J. P. E.

[9569

Joan BADA ELIAS, *El Tribunal de la Inquisición en Barcelona, ¿un Tribunal peculiar?*, dins «Revista de la Inquisición», núm. 2 (1992), 109-120.

L'autor recorda els estudis dedicats al tribunal de la fe de Barcelona del 1973 ençà (109-110), com i també les respostes, afirmatives o negatives, a la qüestió de si aquell tribunal hauria tingut a Catalunya característiques especials; a base de documentació tant publicada com inèdita, la seva resposta «se inclina por la peculiaridad, aunque ésta no sea ni única ni excluyente, pero sí diferenciada, con trazos propios, que permiten dibujar ya de entrada una cronología propia» (111). La particularitat començaria per la mateixa implantació, car les institucions catalanes defensaren la inquisició ja existent i constantment exigiren el respecte a les constitucions del país (114), i es manifestaria en la bifurcació de tribunals tant en la Guerra de Separació com en la de Successió. Aquesta dificultat constitucional s'hauria traduït en topades amb les altres jurisdiccions, eclesiàstiques incloses, en una economia gairebé sempre precària i en 'inòpia' de l'equip inquisitorial (115-116). De fet, l'activitat del tribunal experimentà una baixada constant (117-118), gran part de la qual recaigué damunt forasters (francesos sobretot, però també italians, portuguesos i germànics), li mancà la solemnitat i el reconeixement social dels autos de fe, li mancà la presó pròpia, i hagué de passar per l'intent d'implantar el catàleg de llibres prohibits del concili de Trento en comptes del de la Inquisició espanyola (118-120).— J. P. E. [9570]

Francesc ESTEVE I PERENDREU, *Llibres de catedràtics de l'Estudi General de Lleida i d'altres doctox (1601-1733)*, dins «Misc. Lladonosa», 537-568.

Aplec de nou inventaris de biblioteques de personatges lleidetans, més o menys vinculats a l'Estudi General, transcrits (543-568) de *Protocolos notariales* de l'Arxiu Històric de Lleida, el primer dels quals és del 1602 i el darrer del 1733. En la introducció són resumides les dades biogràfiques bàsiques de llurs posseïdors: Nicolau Freixenet (538), Joan Perat (538-539), Joan Escolà (539), Josep de Segarra i d'Àger (539-540), Joaquim Frigola, Antoni Burgada (541), Miquel Vila, Pau Plana i Carbonell, i Jaume Martí i Salvador (542). Són particularment riques la biblioteca jurídica d'En Josep de Segarra (546-559), la teològica d'En Miquel Vila (561-563), i la canònica d'En Jaume Martí i Salvador (565-568).— J. P. E. [9571]

Pilar MARCO, *Fuentes literarias de las comedias valencianas de Guillén de Castro*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 183-207.

Abans del 1619, en què es traslladà a Madrid, Guillem de Castro i Bellví havia publicades dues comèdies en una recopilació d'obres de quatre autors valencians el 1608, i dotze en un volum del 1618 i en publicaria dotze més en un del 1625 (183 i 184). L'autora resumeix l'argument de cada una de les vint-i-quatre i n'esbrina l'origen (185-206), arribant a la conclusió que set s'inspiren en el romancer, vuit en llibres de narracions, tres en les obres de Miguel de Cervantes Saavedra, dues en la història d'Espanya, una en temàtica clàssica i una en religiosa (206-207).— J. P. E. [9572]

Fernando PINGARRÓN, *La arquitectura religiosa valentina del siglo XVII y las «Advertencias», del Arzobispo Aliaga en su Sínodo de 1631*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 72-86.

Després d'haver recordat la progressiva recepció de la planta de creu llatina en les esglésies del temps de la Contrareforma, planta que rebé el suport de sant Carles

Borromeu en les seves *Instrucciones fabricae supellectilis ecclesiasticae* del 1577 (76), l'autor indica el fet que les dites instruccions tingueren acceptació i aplicació a València ja que, reelaborades, entraren a formar part de les constitucions del Sínode diocesà del 1631 (indicació de l'existència d'exemplars impresos, 79, nota 28) sota el títol de *Advertencias para los edificios y fábricas de los templos y para diversas cosas de las que en ellos sirven al culto divino y a otros ministerios*, també conservades en el manuscrit original a l'ACV, de les quals són ací transcrits i comentats nombrosos fragments (77-85). També és publicada una taba contemporània d'església dibuixada d'acord amb la referida normativa, en la qual hi ha indicació de les diverses parts i llur servei (80-81). Les *Advertencias...* haurien determinat el tipus de construcció d'esglésies valencianes en els temps posteriors.— J. P. E. [9573]

Josep M. CAPDEVILA I MASÓ, *Joan Pere Fontanella, notari de Besalú. La seva personalitat i la seva actuació en el seu temps*, dins «VII Assemblea Besalú», 1-5.

Aplec de dades i de dates biogràfiques (1575-1650), entre les quals figuren les edicions de les seves obres entre el 1612 i el 1640, i les d'edicions posteriors dels *De pactis nuptialibus* i de les *Decisiones... Senatus Catalauniae* (4).— J. P. E. [9574]

Eva SERRA I PUIG, *Segadors, revolta popular i revolució política*, dins *Revoltes*, 45-57.

En les primeres pàgines, l'autora resumeix les interpretacions que els historiadors posteriors han fet de la Guerra dels Segadors entre avalot social o revolució política (45-46). Per la seva banda, l'autora precisa així l'objectiu d'aquestes pàgines: «Aquest paper proposa reservar el significat de revolta per als esdeveniments socials (de naturalesa més incerta) i el significat de revolució per als esdeveniments polítics (de significació més precisa). La dialèctica social entre l'una i l'altra és un fet, però no comparteixo el prisma d'una dissociació total» (47). I així, a base de la documentació contemporània dels fets, en general ja publicada, i d'altra d'inèdita, l'autora recorda que l'explosió inicial fou contra els allotjaments de militars, punt en el qual la gent es defensava darrera les llibertats de la terra i les *Constitucions de Catalunya*; i quan el nou factor de poder, clarament popular, resultà ésser l'únic efectiu, embestí contra les estructures de l'ordre social de la mateixa terra. «Sense l'existència de tots aquests components alhora, no es podria entendre ni la força de la revolta social ni la dimensió de la revolta política de 1640» (57).— J. P. E. [9575]

Ramon PLANES I ALBETS, *El Llibre de la Confraria del Roser de la vila de Salàs (1648-1826)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 385-395.

Aquestes pàgines donen notícia de la recent adquisició d'aquest llibre per part de la Generalitat de Catalunya i de la seva conservació a Barcelona, Arxiu Nacional de Catalunya; n'és analitzada la materialitat (385-386) i resumit el contingut (386-392). En apèndix és transcrit el document del 1769 en virtut del qual la dita confraria era refundada, dins el qual hi ha les *Constitucions i estatuts que se deuran observar en la confraria de nostra Señora del Roser... de Salàs* (393-395).— J. P. E. [9576]

Joan VENY, *Lexicografia i dialectalismes: a propòsit del Diccionari català-llatí d'Antoni Font (segle XVII)*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 351-379.

Article resumit dins ATCA, VI (1987), 532, núm. 3740.— J. P. E. [9577]

Ernesto de ZARAGOZA Y PASCUAL, *Cronistas generales de la Congregación de San Benito de Valladolid*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CLXXXIX (1992), 89-126.

Dos dels referits cronistes, les biobibliografies dels quals són ací resumides, han d'ésser recordats en aquestes pàgines: Gregorio de Argáiz, una de les obres del qual és *La Perla de Cataluña. Historia de Nuestra Señora de Monserrate*, Madrid, 1677 (112-115); i Martín Sarmiento, que durant un any fou abat de Ripoll, 1755-1756 (119-121).— J. P. E. [9578

Joan SOLÀ *L'adaptació catalana (¿1645?) de les «Eleganze» d'Aldo Manuzio, el Jove*, dins «Misc. Colon», 151-161.

L'autor recorda l'èxit europeu de les *Eleganze, insieme con la copia, della lingua toscana e latina...* del 1558, adaptades al castellà per Joan Llorenç Palmireno i Hernando Álvarez i d'ací, concretament de l'edició de Barcelona 1645 (154-155), al català per Joan Bta. Bonet, de la qual adaptació, qualificada per Solà d'«escandalosa potineria» (152), sembla que hi hagué quatre edicions, dues de les quals, les de l'any 1679 i del primer quart del segle XVIII, són ací descrites (154). L'autor l'analitza des dels diversos biaixos gramaticals (ortografia, morfologia, sintaxi i lèxic, 155-160) i arriba a la conclusió que el servilisme de l'adaptador envers la mostra «priva la traducció pràcticament de tot valor lingüístic pel que fa a la llengua catalana» (161), fora, potser de la morfologia i d'algun detall de sintaxi i d'ortografia.— J. P. E. [9579

M. MOURELLE DE LEMA, *Comunicación e historia: Los gallegos en la reconquista de Valencia según Jaime Febrer*, dins «Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana», núm. 67 (1991), 63-90.

Segons les *Trobes de Mossèn Jaume Febrer que tracten dels conquistadors de València*, tretze gallecs haurien participat en la dita conquesta, i els són dedicades sengles composicions, ací transcrites (68-74). Són aplegats en aquestes pàgines els testimoniatges relatius a un Febrer poeta, el primer dels quals seria el del Marquès de Santillana, seguit pels de Pere Anton Beuter, Gaspar Joan Escolano (76-79) i d'altres, després dels quals és establert que el tal Jaume Febrer autor de les dites *Trobes...* ni fou contemporani de Jaume I ni es pot confondre amb l'Andreu Febrer traductor de la *Divina Comèdia* en català (82-84), ans, d'acord amb la tradició manuscrita, els exemplars de la qual són tots del segle XVIII (85-86), «las *Trobes* son... una falsificació de interès nobiliario y heráldico, y cuya redacción habrá que situar en el siglo XVII...» (87). La troba 462 cita un tal Vendrell (86), i qualche autor associà a les *Trobes...* el nom d'Onofre Esquerdo com el del descobridor de les mateixes (87). Vicent Ximeno atribueix al mateix Febrer *Descripción en octavas de la deshecha borrasca que padeció la Armada del Rey Don Jaime I de Aragón cerca de Mallorca, navegando a tierra de Palestina* (80).— J. P. E. [9580

Jaume BOVER, *La biblioteca de Lluç Estaci, Rector de Puigpunyent, Mallorca, 1644*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 181-194.

Presentació del volum intitulat *Actes de Son Cortey*, procedent de la llibreria barcelonina d'En Josep Porter i després dipositat a la Biblioteca de Catalunya, en el qual hi ha l'inventari ací transcrit (182-192). Són ben separades les dues parts respectivament dedicades a l'inventari de la casa i al de la llibreria (186-192). En aquest consten cent noranta-quatre anotacions, alguna de les quals, com la darrera, correspon a «deset llibres

petitets de diferents autors y matèrias en latí» (192, núm. 194). Els nostres autors hi són representats per Blai Navarro, *De potestate Ecclesiae* (187, núm. 44), Miquel Salon, *De justitia* (188, núm. 75), Dídac Mas, *De physica* en dos volums (189, núm. 107), Josep Esteve, *De bello sacro religionis causa* (190, núm. 121), Jaume Peres, *De sacra ratione contionandi* (190, núm. 123), Jaume Roig, *Commentaria in categorias Aristotelis* (190, núm. 125), Pere Joan Nunyes, *Substitutionum rhetoricarum* (191, núm. 158), Pere Joan Trilles, *Commentaria in Psalmos* (191, núm. 163) i *De sensibus Sacrae Scripturae* (191, núm. 172; ambdós manuscrits). També consta que eren manuscrits un exemplar en pergami de les *Divinae Institutiones* de Lactanci Firmià (198, núm. 110), *De logica magna*, sense autor (190, núm. 133), un libret manuscrit (190, núm. 147), una *Brevis institutio artium mathematicarum* (190, núm. 154), i un *In Aristotelis dialecticam* (191, núm. 167). El nom complet del posseïdor sembla ésser Lluç Baptista Cortell Estaci.— J. P. E. [9581]

Antoni GILI I FERRER, *Antoni Llinàs, apòstol d'apòstols* (Col·lecció de Balears i Amèrica, 4), Ciutat de Mallorca, Comissió per al Vè Centenari / Balears i Amèrica 1991, 44 pp.

Biografia narrativa de qui fou fundador dels col·legis per a missioners a Amèrica Hispànica, el primer dels quals fou el de Sant Miquel d'Escornalbou el 1686, seguit pel de Santo Spiritu del Mont, a Gilet (València) el 1690, i d'altres en diversos llocs de l'Estat Espanyol, als quals hauria hagut d'unir-se el de Sóller a Mallorca (22-26). La biografia és traduïda al castellà i a l'anglès.— J. P. E. [9582]

Tomàs VERGÉS I FONTS, *Acció i contemplació en sant Josep Oriol. («No saber i saber»)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya 1992, 80 pp.

Publicació de part de tesi doctoral. L'autor es limita a estudiar-hi el document més interessant autògraf del sant relatiu a aspectes fonamentals de la vida espiritual (7), escrit el 1676 (25), conservat a l'arxiu parroquial de Santa Maria del Pi (65), i no contemplar pels autors de les biografies (11), ací, en canvi, descrit i transcrit (11-18). L'autor arriba a la certesa moral que el contingut del manuscrit seria obra de sant Josep Oriol (28), perquè «l'autor del manuscrit era català» (24: [el copista, cert; però l'autor?]). La doctrina és la dels 'recogidos' (23 i 53; en particular la d'onze de tals autors, 25-28), i és ací exposada en relació a tres qüestions: el millor mètode d'oració (30-33), els senyals de la visita de Déu a l'ànima (34-41), i la unió amb Déu (42-52). Sant Josep Oriol féu extrets de les *Homiliae* de Johannes Tauler, dels quals hauria feta una síntesi personal per a les vies purgativa i il·luminativa (54-56), mentre sant Joan de la Creu l'hauria guiat en la via unitiva (57-58). Les pàgines 63-74 són dedicades a la bibliografia i les 75-78 a l'esquema general de la tesi.— J. P. E. [9583]

Ricard BLASCO, *Un 'col·loqui' noticier del sis-cents*, dins «Misc. Sanchis Guarner II», 303-319.

Pàgines conegudes dels lectors d'ATCA pel resum publicat en el volum VI (1987), 534, núm. 3746.— J. P. E. [9584]

Vicent Josep ESCARTÍ, *Les Notícies en català del notari valencià Bartomeu Blasco i Siurana* (s. XVII), dins «Misc. Sanchis Guarner», II 5-26.

Sense cap referència a l'article anterior, l'autor informa dels sis llibres notariais d'En Blasco conservats en l'ARV, *Protocolos notariales*, i dels tres en l'Arxiu del Col·legi del

Patriarca, *Protocolos notariales* (7, nota 8), d'on extreu i resumeix dades biogràfiques (7-8). Les anotacions de fets dignes de memòria les acosten als dietaris, sense la continuïtat característica d'aquests (9-10). Segueix la llista de les esmentades anotacions copiades per Tomàs Güell en l'actual manuscrit 13 de la BU de València i de les escrites pel mateix Blasco en els protocols esmentats (10-13), d'on són ací transcrites les dotze escrites en llengua catalana, relatives a fets esdevinguts entre el 1670 i el 1704 (16-26). Assenyalem la notícia sobre l'existència a la dita BU d'un exemplar de *Trasumpt y còpies de les cartes escrites per los consellers de la ciutat de Barcelona y procuradors de la de Tortosa a la present ciutat de València, y remey contra la malaltia dels bestiar de pèl...*, València 1682, fulletó fins ara no conegut dels bibliògrafs.— J. P. E. [9585]

Marilena MODICA VASTA, *Figure del molinismo siciliano. Suor Teresa di San Gerónimo*, dins «Archivio Storico per la Sicilia Orientale», LXXXV (1989 [1992]), 205-244.

Entre els llibres que haurien contribuït a imposar un clima d'espiritualitat quietista a Sicília, hi hauria hagut el de Bernadí Planes, *Concordantia Mystica*, «publicato in Catalogna» (228), que el 1678 fou, amb d'altres, censurat per un edicte de Sant Ofici de la dita illa.— J. P. E. [9586]

Marco Antonio CORONEL RAMOS, *Manuel Martí i el criticisme valencià del segle XVIII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 177-189.

En començar és definit el criticisme de Manuel Martí, basat en quatre pilars: llibertat creadora, relativisme i crítica del principi d'autoritat, erudició i coneixement de les llengües clàssiques. Després, aquest criticisme és compulsat en la concepció martiniana dels estudis històrics, amb exemples del seu interès per la numismàtica i l'arqueologia, considerats els testimonis o fonts més directes de l'antiguitat, i de la seva animadversió als crònics i a les històries fabuloses. Finalment, el criticisme martinianà és estudiat en relació a la filologia, que es concreta en la crítica del text, camp on demostrà la seva competència amb l'edició de la *Bibliotheca Hispana Vetus* de Nicolás Antonio (Roma 1672), i de l'obra del poeta Ruiz Villegas (Venècia 1734).— J. de P. [9587]

F. Jordi PÉREZ I DURÀ, *Introducció, traducció i notes del Pro crepitu ventris de M. Martí*, dins «Misc. Fuster, IV», 177-214.

La introducció informa de les referències a la dita obra en escriptors del segle XVIII i de les seves traduccions almenys a l'italià, al francès i al castellà; la present reedició es basa en el text publicat a Amsterdam 1738, dins els *Epistolarum libri duodecim*. El text llatí ocupa les pàgines 179-193 i la traducció catalana les 194-214. Les notes afegides al text llatí contenen la traducció llatina de frases o versos grecs esmentats en l'original; les de la traducció català ofereixen la referència actual a les obres dels autors citats, normalment clàssics grecs o llatins.— J. P. E. [9588]

Antonio MESTRE SANCHIS, *El siglo XVIII valenciano*, dins *El siglo XVIII en Valencia. El siglo de las Luces*, València, Academia de Cultura Valenciana 1989, 11-30.

L'autor, després d'haver assenyalat que la del segle XVIII és una lluita per a l'autonomia de cada ciència i que en la relació amb el poder de l'Estat a València hi ha una reafirmació del foralisme, es pregunta quines són les característiques específiques de la Il·lustració a València, i les concreta en quatre: precocitat, mètode, crítica històrica i relació amb Europa. La precocitat s'hauria manifestat tant en el camp de les ciències

matemàtico-físiques (els aparells físics de Josep Saragossà, des del 1660; els estudis anatòmics de Crisòstom Martínez des del 1687), com en el de la religiositat (interioritat, rigorisme, 19-20); darrera el cultiu de la ciència experimental hi havia l'afirmació de l'autonomia del coneixement humà defensada per Vicent Tosca en el pas del segle XVII al XVIII en el seu *Compendio matemático*, per Joan Bta. Berní entorn dels anys 1730, i per Jordi Joan en propugnar l'heliocentrisme davant l'inquisidor; entorn l'autonomia s'establí una polèmica entre Gregori Maians, defensor, i el paborde Vicent Calataiud (15-18). Quant al mètode, els autors valencians es dedicaren a la investigació, no pas a la divulgació, com els castellans contemporanis (21-22). La crítica històrica, que s'atén de forma exclusiva a les proves documentals, fou introduïda a València per Manuel Martí, seguit dels seus deixebles: Josep Manuel Miñana, Jacint Segura i sobretot Gregori Maians, i, ja cap a final del segle, Joan Bta. Muñoz i Jaume Villanueva, el *Viage...* del qual «es la mejor obra de la investigación del XVIII español» (27-28). La relació amb Europa s'establí d'una banda amb Itàlia, sobretot a través de Lodovico Antonio Muratori, i de l'altra «con el mundo cultural inglés, holandés, alemán o portugués. Dicho con otras palabras, con los intelectuales de los aliados en la Guerra de Sucesión» (29).— J. P. E. [9589]

Vicente LEÓN NAVARRO, *El pensamiento de la muerte. Actitudes valencianas en el siglo XVIII*, dins «Anales Valentinos», XVIII (1992), 81-109.

Presentació dels resultats d'una prova realitzada a base de sis-cents dos testaments pertanyents als primer (cent noranta-un) i darrer (dos-cents cinc) decennis del dit segle i al dels anys 1750-1760 (dos-cents sis), la referència arxivística dels quals només és indicada en algun cas: ARV, *Protocolos* (95, nota 29) i *Clerécia* (99, nota 36; 104-105, notes 43-45; 106, nota 48; 109, nota 55), ultra les *Constitutiones Synodales* dels bisbats de Sogorb i de València. Els resultats són exposats amb l'ajut de vint-i-tres gràfiques quant a la predilecció per certs antropònims (creixen Josep i Vicent, baixen Joan i Pere; predomina Maria), a les invocacions (86-90) i als patronatges celestials (91-92), a la sepultura del cos (93-95), a l'hàbit per a mortalla (96-97), als funerals (96-107), i a la participació de confraries i germandats en la sepultura (107-109).— J. P. E. [9590]

Josep M. CALBET CAMARASA, et alii, *Textos mèdics catalans (pediatria i obstetrícia al s. XVIII)*, Ripoll 1989.

Obra només coneguda per referència.— J. P. E. [9591]

N. GORINA, *Josep Pasqual i Campo: una aportació desconeguda en la Medicina Catalana del Setcents*, Barcelona, Fundació Museu d'Història de la Medicina 1991, 100 p.

Treball només conegut per referència.— J. P. E. [9592]

Mònica GONZÁLEZ I FERNÁNDEZ, *Les institucions catalanes durant la Guerra de Successió: les Corts de 1705-1706*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 383-388.

Resum de tesi de llicenciatura. La base de l'estudi són els *Processos de corts* de l'ACA. D'entre els possibles biaixos per a l'estudi, l'autora ha escollit l'historiogràfic, col·locant les dites corts en el context de la Guerra de Successió. El resultat més clar hauria estat la resposta als desigs de llibertat mercantil de la classe directora de Barcelona, resposta que no existí en relació als dels empresaris tèxtils. Els tres braços intentaren de normalitzar les relacions amb la corona, obtenint satisfacció en el control damunt els oficials reials,

no, en canvi, en l'allotjament de militars ni en el control reial en les insaculacions per als càrrecs electius de la Generalitat i del Consell de Cent.— J. P. E. [9593]

José Luis PALACIOS GAROZ, *La música en Valencia durante la Guerra de Sucesión*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 104-116.

Anys particularment enfeïnats per als músics, car, ultra el treball habitual, la guerra obligava a celebrar victòries i la presència de la cort de l'arxiduc a València, amb la pròpia capella de música, multiplicà les ocasions d'actuació, àdhuc conjunta amb d'altres, en particular amb la de la Seu. Les actuacions de la darrera els mesos d'octubre 1706-març 1707 són aplegades en la pàgina 115. En les pàgines de l'article, l'autor exposa les successives ocasions d'actuació transcrivint els corresponents acords capitulars en llengua catalana (*Actes del Capítol de la Seu*, de l'ACV) i les anotacions de Josep Vicent Ortí i Major en el seu *Diario* manuscrit de València, BU. Una de les notícies tretes d'aquest diari és que el 29 de desembre del 1711 era confiscada i embalada la llibreria de l'arquebisbe, Francesc Folch de Cardona (112 [que constituïria un dels primers conjunts integrats en la BN de Madrid]); l'autor del diari també recorda el dia en què acompanyà Vicent Tosca a presentar a la Ciutat de València la planta de la mateixa: era el 8 de juliol del 1707 (110).— J. P. E. [9594]

Enric PRAT, Pep VILA, *L'entremès del ball dels ermitans*, dins «Misc. Carbonell, 3», 112-187.

Pàgines ja conegudes dels lectors d'ATCA per la notícia bibliogràfica publicada en el volum XII (1993), 672, núm. 8775.— J. P. E. [9595]

Josep M. GREGORI I CIFRÉ, *Els villancets de Nadal interpretats a Lleida els anys 1723, 1725 i 1729: Domènec Teixidor autor d'una altra versió de «Buena noche, zagales»*, dins *Seu Vella*, 335-350.

Els fulletons que contenen les esmentades nadales pertanyen a l'Institut de Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Reconstruïda la biografia de Domènec Teixidor, mestre de capella de la Seu de Lleida, són transcrits els textos (la música és desconeguda) de *Letras de los villancicos que se han de cantar en la S. Iglesia Catedral de Lérida en los mañitines del Nacimiento de Christo...* del 1723 (338-342); *Letras de los villancicos que se cantaron en la Santa Iglesia Catedral de Lérida en los solemnes mañitines del nacimiento de nuestro Redentor...* del 1725 (342-346); i *Villancicos que se han de cantar en los solemnes mañitines del Nacimiento de Nuestro Señor Jesuchristo...* del 1729 (346-350), tots impresos per la Universitat de Cervera, els temes bàsics dels quals són ací sintetitzats (337-338). Un dels de 1723 és el *Buena noche, zagales...* (341-342), del qual és conegut text i música d'una variant cantada a Tarragona el 1728, ací transcrita (338).— J. P. E. [9596]

Francisco Javier FUENTE FERNÁNDEZ, *Cuatro pliegos de cordel desconocidos del siglo XVIII*, dins «Revista de Literatura», LIV (1992), 709-728.

El segon dels dits fulletons és considerat per l'autor com a fins ara desconegut; s'intitula *Nueva relación y lastimoso romance, en que se dà cuenta, y declara el riguroso castigo... por no aver cumplido el testamento de un compañero suyo. Sucedió en Gyrona el día 14 de febrero de este presente año de 1744...* (713-714). El text, de 313 versos, ocupa les pàgines 722-728.— J. P. E. [9597]

Júlia BUTINYÀ, *La peça dramàtica de Santa Tecla*, dins «Universitas Tarraconensis», XIII (1990-1991), 29-51.

L'autora dóna notícia que a Banyoles, Arxiu particular de Can Butinyà, es troba el cos central d'una peça dramàtica, la primera part de la qual és al Centre d'Estudis Comarcals de la mateixa població. La dita peça és dedicada al martiri de Santa Tecla, és del segle XVIII, segueix la línia general del teatre hagiogràfic de la mateixa època, i sembla estructurada en tres jornades. Hi abunden els castellanismes. L'autora publica els passatges principals d'ambdós fragments, entre els quals col·loca notes de connexió d'uns passatges amb els altres. Són assenyalats al final alguns punts per a ulterior investigació.— J. P. E. [9598]

Vicente DUALDE PÉREZ, *El libro de Sebastián Robredo Villarroya, albeytar de Onda (Datos para la historia de la albeytería valenciana)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 457-460.

Menescal aragonès veí d'Onda, escriví i publicà a València els anys 1744 i 1778, *Observaciones prácticas de albeytería*, ací resumides en la seva primera part, teòrica sobre les malalties, i en la segona, aplec de receptes. Hi ha reproducció de la portada de la segona edició (460).— J. P. E. [9599]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Antigüedades de Barcelona recogidas por el Dr. Bayer de Francisc Pérez i Bayer*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XI (1992), 396-432.

Després de la notícia de l'existència del quadern que ha conservat el dit treball de Pérez i Bayer, el dit quadern és descrit (396-397) i és donada la llista de les inscripcions i reproduccions figuratives en ell contingudes (397-400). Les trenta-una inscripcions romanes, medievals i hebrees i llur regest són fotogràficament reproduïdes (402-432). El fascicle pertany a la BSB de Munic.— J. P. E. [9600]

José Luis BARRIO MOYA, *La librería de Ignacio Goda, maestro de obras valenciano del siglo XVIII (1756)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVIII (1992), 573-581.

Valencià afincat a Madrid, on treballà sota els dos primers Borbons, s'ha conservat d'ell el testament, ací transcrit (579-581), i l'encant dels béns, del qual és ací transcrita la part relativa a obres d'art (577-578) i als quaranta-vuit volums corresponents a vint-i-una obres generals, de geometria i d'aritmètica (578-579). Els documents són de Madrid, Archivo Histórico de Protocolos, volums 17391 i 17822.— J. P. E. [9601]

Josep CLOSA I FARRÉS, *Entorn a la lectura de Juvenal a la Catalunya del segle XVIII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 169-176.

Espigolant en l'*Epistolari* d'En Josep Finestres i de Monsalvo, l'autor estudia les referències a Juvenal i a d'altres poetes satírics llatins, com és ara Petroni, Persi, i Sulpicià, i a poetes moderns com Barclay, Justus Lipsius, Heineccius, Costes de la Calprenade, John Owen i Sectanus.— J. de P. [9602]

Miquel SITJÀ I SERRA, *Aproximació a la poesia jesuítica de certamen: el Signum magnum (1761) del ribatà Francisc Capdevila i Ventós*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 205-212.

És ací presentat Francesc Capdevila i Ventós, format als jesuïtes de Vic i advocat de Ribes de Fresser, i el seu poema en hexàmetres llatins *Signum magnum*, llegit el 21 de juny del 1761 i posteriorment imprès. Definit com una «llició de tòpica de la tradició clàssica i bíblica», algun vers del *Signum magnum* és posat en relació [dubtosa a parer nostre] amb versos d'Horaci, de Lucà i de Virgili. El poema és reeditat.— J. de P. [9603]

Xavier ARDERIU I MONNÀ, *Un vocabulari farmacològic llatí-català del segle XVIII*, dins «Misc. Carbonell, 4», 39-57.

El volum, propietat de l'autor (41, nota 3), conté còpia llatina d'un tractat farmacològic de Ioannes Messuè i un *Index nominum et vocabulorum in pharmacia magis usitatorum*, que ofereix 275 entrades en dotze pàgines, on es troben les equivalències catalanes de la nomenclatura llatina, ací transcrites i anotades per l'autor amb indicació dels diccionaris catalans que les recullen (45-57). El vocabulari fou escrit en forma occidental del català (43) a Tàrrrega el 1763, possiblement per Anton Solsona, apotecari de l'hospital de la dita vila (40). Gairebé un centenar de les dites veus es troba en la *Concordia Apothecariorum Barchinone* del 1511 (44).— J. P. E. [9604]

Salvador BERNABEU ALBERT, *El «Virrey de California» Gaspar de Portolà y la problemática de la primera gobernación californiana (1767-1769)*, dins «Revista de Indias», LII (1992), 271-295.

Després del resum biogràfic (276-278), trobem l'exposició de les vicissituds que acompanyaren l'expedició conduïda per Gaspar de Portolà en la seva qualitat de governador de Califòrnia, en el moment en què, després de llur expulsió, calia substituir i allunyar els jesuïtes (279-292) i assentar en lloc seu els franciscans (285-287). La informació es basa sobretot en les lletres del mateix Portolà al virrei, conservades a Mèxico, D. F., Archivo General de la Nación, i a la Biblioteca Nacional (Archivo Franciscano); també en descripcions tant d'antics jesuïtes (Juan Jacobo Baegert) com de franciscans (Francesc Palou).— J. P. E. [9605]

Història de la Invenció de Nostra Senyora del Toro. Edició a cura d'Antoni-Joan PONS. Pròleg d'Enric CABRA MARTORELL (Col·lecció Capcer, 10), [Maó], Institut Menorquí d'Estudis 1992, 208 pp.

En el pròleg som informats que entorn del 1622, Domènec Marquès posà per escrit la llegenda de la troballa de la Mare de Déu del Toro, essent la primera conservada; d'altres el seguiren (8); altra font de la *Història...* seria la literatura de 'miracles' (9). Resumida la llegenda i indicades les diferències entre les versions (9-10), consta que aquesta és font de la *Història...* almenys en algun punt (11-13); però la narració de la invenció és barrejada amb «les trifulques amoroses, força artificioses» (16) de dues parelles de pastors. La *Història...* hauria estat escrita entre les darreries del segle XVII i el 1781 (17-20) per un eclesiàstic (20). L'autor no veu clar que es tracti d'una peça neoclàssica, ans creu que pertany al Barroc hispànic (22-24) i al teatre religiós tradicional (25-26), potser pròxim al teatre de Francesc Fontanella (29). L'ambientació bucòlica podria equivaldre a «un posicionament a favor dels pretendents catòlics i en contra del pretendent britànic i protestant» (30-31), car calia evitar una ambientació contemporània concreta (32). Hi ha notícia de la representació de la *Història...* a Maó el 1794, també d'altres peces a Menorca (33-34). Donada la notícia del manuscrit (Maó, Biblioteca Pública), i de les dues edicions dels anys 1930-1936 (37-39) són assenyalades la relació entre els tres textos i

les particularitats lèxiques (40-44). El text ocupa les pàgines 45-182 i l'aparat crític les 183-205.— J. P. E. [9606]

Registre de la Societat Maonesa. Edició i pròleg a cura d'Antoni-Joan PONS i Josefina SALORD (Col·lecció Capcer, 11), [Maó], Institut Menorquí d'Estudis 1991, 205 pp.

La 'Societat Maonesa' fou fundada per un grup de prohoms reunits entorn d'En Joan Ramis i d'En David Causse a fi de crear i gestionar una biblioteca pròpia (9-13). Són ací presentats i analitzats els estatuts, amb particular atenció a les adquisicions tant de llibres com de 'gasetes' o periòdics (14-20). La biblioteca tingué un fons inicial de quaranta-dos títols, on mancava teologia i religió, dret i jurisprudència, i eren presents història, ciències, filosofia i literatura (23-26). El cos de l'obra és constituït per *Divisió Preliminària*. *Resolucions, per medi de les quals se ha donat principi a la Societat per formar una Biblioteca del 1778* (29-53); per *Divisió primera*. *Llista de los membres de la Societat* (55-69: amb el primer inventari de llibres i altres efectes); per *Divisió terça*. *Resolucions i operacions de la Societat decidides en sessions de la mateixa* (70-137); per *Compte i repartiment del líquid producte dels llibres i efectes de la Societat...* (138-140); per *Divisió quarta*. *Orde de los tornos de los Membres* (141-144); per *Divisió cinquena*. *Membres qui prenen llibres, etc...* (145-163); i per *Divisió sisena*. *Títols abreviats o designacions de los Llibres presos i tornats...* (165-184). En apèndix trobem fitxa dels llibres (185-201) i taula alfabètica de llurs autors (203-205).— J. P. E. [9607]

Narcís FIGUERAS CAPDEVILA, *Una altra obra de l'autor setcentista gironí Pere Bes*, dins «Quaderns de la Selva», 5 (1992), 71-78.

L'autor dóna la notícia que, formant part del Fons Prat, ha entrat en l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners un exemplar, fins ara únic, d'un aplec de quinze composicions llatines en vers, obra de Pere Bes, ací elencades, i completades amb una endreça inicial *Ad lectorem* i amb una *Manifestación* al final, aquesta incompleta (73-74), car al dit exemplar li manquen les darreres pàgines (72). Aquestes obres confirmarien els trets d'En Bes, que les ja conegudes assenyalaven: «exercicis escolars, coneixement dels autors antics i presència permanent de l'autodefensa contra els detractors, sota la figura de Zoilus...» (74), potser personificació de l'ambient de Girona, la qual «non urbs facta fuit vatibus» (76). Els exemples de Virgili i d'Horaci, d'Ovidi i de Marcial (75, nota 4) són traduïts a temàtica cristiana (76-77). En poques paraules «un estudiant que va pretendre fer fortuna com a poeta en llatí en ple segle XVIII i que acabà publicant versions castellaneres escolars dels clàssics» (77). Hi ha reproducció de la primera pàgina del *Elegiacum carmen* (78).— J. P. E. [9608]

Lluís INCLAN, *Cir Valls i Geli. Un llatí gironí del segle XVIII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 199-203.

L'autor presenta el *Método práctico y fácil para promover los estudios de Latinidad y Bellas Letras*, de Cirus Valls i Geli, publicat a Barcelona el 1790. És un llibre pràctic, influït directament o indirecta per Jan Komensky (Comenius), on són proposades i discutides idees per a l'ensenyament del llatí de manera viva i interessant per als alumnes.— J. de P. [9609]

Santiago RIERA i TUÈBOLS, *La Il·lustració catalana: ciència i utilitat*, dins «Revista de Catalunya», núm. 61 (març de 1092), 9-24.

L'aportació científica del segle XVIII es basava en l'observació i en l'experimentació, i era guiada per les nocions de progrés i d'utilitat (11). L'autor intenta de copsar aquell

sentit de modernitat en els discursos inaugurals barcelonins de l'Acadèmia de Ciències, del 1764, i de la de Medicina, del 1779, ambdós escrits per Jaume Bonells (encara que el primer fou llegit per Francesc Subiràs). En aquest, l'autor contraposava la metafísica aristotèlica de les universitats contemporànies a la nova ciència basada en l'experimentació i rica en aplicacions útils (13-15); en aquell propugnava unir els mètodes experimental i racional i assenyalava quatre passos: aplec d'observacions, llur classificació, la inducció, i la formulació de principis generals (15-17). Els de l'Escola de Medicina Pràctica (17-19) i de l'Escola Química (19-21) pertanyen als anys 1801 i 1805 i cauen fora del nostre camp.— J. P. E. [9610

Enric MOREU-REY, *Ciència i llibre en el segle XVIII*, dins «Butlletí de les Societats Catalanes de Física, Química, Matemàtiques i Tecnologia», X (1989), 113-119. Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E. [9611

Helena PUIGDOMÈNECH, *Escarbant (sic!) en la biblioteca d'un canonge lleidetà*, dins «Misc. Lladonosa», 603-614.

La biblioteca d'En Pere-Joan Finestres i de Monsalvo és parcialment coneguda (613) per l'inventari incomplet datat el 25 d'abril del 1769, conservat a Lleida, Arxiu Provincial, *Protocolos notariales*, 890. La part allí conservada és transcrita (604-613), després d'algunes indicacions biogràfiques, on no són oblidades dues obres seves (603-604); la biblioteca era rica en obres humanístiques, històriques, jurídiques i teològiques. L'autora hi cercava obres d'italians, indicades en les dues darreres pàgines.— J. P. E. [9612

M. TOMÁS MONTSERRAT, J. TOMÁS SALVA, *El «Libro de las Medicinas» de las Casas y Hospital de San Antonio de Viana y de Padua de Palma de Mallorca (1777-1818)*, dins «Actas del IX Congreso Nacional de Historia de la Medicina», Saragoosa, Prentas Universitarias de Zaragoza 1991, 1547-1550.

Pàgines només conegudes per referència.— J. P. E. [9613

Ceferino CARO LÓPEZ, *La reducció de las órdenes regulares: documentos para un caso de la política religiosa en tiempos de Carlos III*, dins «Hispania Sacra», 44 (1992), 335-392.

Dins aquest estudi estès a tot l'Estat Espanyol, hi ha notícies que ens afecten, tretes de Madrid, AHN, *Consejos*, i *Clero*, lligalls i llibres diversos, i BN, set volums manuscrits. Així sabem que els convents de mercedaris calçats de València el 1769 eren quinze, i que cada un posseïa una renda mitjana de 29.134 reials i que els catorze convents de carmelitans calçats de Catalunya la tenien de 30.738 i els nou de València de 38.894 (338-339); que el gasto mitjà d'un religiós a València el 1792 pujava a 1.352'25 reials per any (357); que segons les propostes de Pedro Rodríguez Campomanes, els carmelitans calçats de Catalunya el 1772 gaudien conjuntament d'una renda de 430.337 reials per a 363 persones, les quals havien d'ésser reduïdes en 191 (378), però el 1779 encara en sobraven 111 (380). En apèndix hi ha llistes de rendes de cada un dels convents de mercedaris calçats de València (388) i d'Aragó (inclosa Catalunya, 389), d'agustins recol·lectes (389), i dels convents de carmelitans calçats tant de València (390) com de Catalunya (391).— J. P. E. [9614

Enric MOLINÉ, *El seminari de la Seu d'Urgell a l'últim terç del segle XVIII*, dins «Anuari

1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Ecclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya», Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses 1992, 11-70.

Aquest article es basa en els documents publicats en l'apèndix, que són: *Ordinacions per al bon govern del seminari erigit en la Seu d'Urgell* (46-51: [són molt pròximes al 1592, any de l'erecció d'aquell col·legi, perquè són redactades d'acord amb la situació del bisbat de la Seu abans de la creació del de Solsona (47), realitzada el 1593]); els altres són posteriors a l'expulsió dels jesuïtes; el primer especifica els drets i les càrregues de la institució, entre les quals hi ha les tres càtedres de teologia moral, teologia escolàstica i filosofia (51-54); segueixen les *Constituciones nuevas* del bisbe Josep de Boltas, del 1788, segons les quals el seminari segueix tenint els tres grups de filòsofs, teòlegs i moralistes; per primera vegada s'ocupen de l'arxiu de la institució (54-64); una informació sobre els estudis de gramàtica, filosofia i teologia de la Universitat de Cervera el 1782, a la qual s'havia d'atendre el seminari de la Seu a fi que li fossin reconeguts els seus (65-67); els edictes del mateix Boltas establint la biblioteca el 1790 amb duplicats de l'episcopal, en concret 269 volums (67-68), i el càrrec de secretari el 1793 (68-69); i un edicte d'oposició a càtedra de teologia moral, del 1787. Les fonts són els arxius episcopal i catedralici de la Seu d'Urgell. En les pàgines introductòries, ultra l'explicació dels documents esmentats i nombre de fragments textuais complementaris, trobem pàgines relatives a la celebració d'oposicions (28-29), a les llistes de catedràtics de les tres seccions esmentades (30-31), als alumnes col·legials i a les corresponents beques (32-33), i als rectors i als vice-rectors amb les corresponents llistes (36-41); també hi ha les dades de tres 'curriculum vitae' d'altres tants eclesiàstics urgellencs del segle XVIII (42).— J. P. E. [1965

Francesc FERRER I GIRONÈS, *Carles III i Catalunya*, dins «Serra d'Or», (gener 1992), 19-20.

Enfont de la tesi de Carlos Martínez Shaw [cf. ATCA, XI (1993), 647, núm. 8683], l'autor aplega fragments d'autors del segle XVIII, des de Narcís Feliu de la Peña, passant per Jaume Caresmar i arribant a Josep A. de Perpinyà i de Vilosa, en els quals hom demanava una decisió del rei semblant a la reial ordre que liberalitzava el comerç amb Amèrica el 1778 o donava testimoniatge de la novetat de la situació.— J. P. E. 19616

Alfredo MÉNENDEZ NAVARRO, *Un testimonio médico sobre las condiciones de vida y trabajo de los mineros de Almadén en la segunda mitad del siglo XVIII: el prólogo del Catástrofe morbozo de las Minas Mercuriales de la Villa de Almadén del Azogue (1778) de José Parés y Franqués (+1798)*, dins «Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinam Scientiarumque Historiam Illustrandam», 11 (1991), 147-196.

Josep Parés i Franqués, nascut a Mataró [potser entorn del 1725], es graduà en medicina a Huesca el 1745 i sembla que només exercí en ciutats diverses de Castella (154); entre el 1761 i el 1798 fou el metge oficial de les mines d'Almadén (155-158; aquesta activitat és coneguda per la documentació del AHN de Madrid, *Minas de Almadén*), càrrec que desembocà en el nomenament honorari de «Médico de la Real Familia» el 1798 (159). Publicà en vida una nota als «Extractos de las Juntas Generales de la Sociedad Bascongada de los Amigos del País» el 1782 (161), però deixà inèdites a Madrid, Arxiu Central i Biblioteca del Ministeri d'Economia i Hisenda, tres obres consagrades a les dites mines: *Apología de las Reales Minas de Almadén del Azogue y de sus Mineros...*; *Catástrofe morbozo de las Minas Mercuriales de la Villa de Almadén del Azogue...*; i *Descripción histórico-físico-médico-mineralógico-mercurial de las Reales Minas de Azogue de la Villa de Almadén*, que constitueixen una trilogia ací resumida (161-171). A tall d'apèndix,

les pàgines 173-196 contenen la transcripció anotada del pròleg al dit *Catàstrofe...*, descripció de les misèries sofertes per aquells miners.— J. P. E. [9617]

Julio Antonio VAQUERO IGLESIAS, Jesús Manuel MELLA PÉREZ, *Juan Pérez-Villamil y Mallorca. II*, dins «Boletín del Real Instituto de Estudios Asturianos», XLVI (1992), 93-136.

[Continuació de les pàgines resumides dins ATCA, XII (1993), 674, núm. 8785]. La base documental és l'ARM. Ací és exposada la col·laboració d'En Pérez Villamil en la Societat Econòmica d'Amics del País de Mallorca (comissions d'educació, d'agricultura i d'indústria) (94-111); s'esforça a obtenir que reobris l'Escola de Dibuix, en pronunciant l'oració inaugural; i a fer efectiva l'Acadèmia Mèdico-Pràctica, similar a la de Barcelona; fou un dels redactors de les *Ordenanzas* per al foment del bosc a l'illa i treballà en la reforma dels gremis (potser és l'autor del *Discurso sobre la jurisprudencia gremial*, Ciutat de Mallorca 1781; la portada és reproduïda en la pàgina 105); en aquest punt arribà a la conclusió que a Mallorca i a Catalunya la supressió dels gremis hauria estat contraproduent, atesa la constitució menestral del país (107); fou certament d'ell l'*Elogio del rey D. Carlos III...*, Ciutat de Mallorca [1789?]. En tant que fiscal de l'Audiència (112-127), sistemàticament informà a favor de les iniciatives que afavorien la indústria, l'aprenentatge d'oficis (ARM, *Reial Acord*) i la competició en el comerç; i impulsà la reforma dels camins (121). En relació als xuetes, proposava una igualació gradual, començant per admetre'ls als gremis, però considerava que no es podia promulgar una norma general que xoqués frontalment amb les posicions de tota la societat (127-136).— J. P. E. [9618]

Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER, *Notes toponímiques sobre el mapa de Mallorca del canonge Despuig*, dins «Misc. Sanchis Guarner III», 139-155.

Article resumit dins ATCA, VI (1987), 540, núm. 3768.— J. P. E. [9619]

Agustí M. VILA, *Una família de Franciac i les guerres amb França*, dins «Quaderns de la Selva», 5 (1992), 79-91.

Aquestes pàgines donen notícia de l'existència d'un llibre de memòries escrit per Felícia Thió Prats, propietat de la família Thió, de Franciac; el llibre comença amb els fets del 1794, ací reportats, en quant afectaren la dita família, amb transcripció de fragments (79-81). Les anotacions segueixen amb la Guerra del Francès, ja en el segle XIX.— J. P. E. [9620]

V. GASCÓN PELEGRÍ, *Introducción a la figura de Gabriel Ciscar y Ciscar, científico valenciano de la Ilustración*, dins *El siglo XVIII en Valencia. El siglo de las Luces*, València, Academia de Cultura Valenciana 1989, 59-84.

A. GONZÁLEZ BUENO, *Gabriel Ciscar (1760-1829) en las mentalidades de su tiempo*, dins *El siglo XVIII en Valencia. El siglo de las Luces*, València, Academia de Cultura Valenciana 1989, 109-122.

Nat a Oliva el 1760, dedicat a la marina, professor de l'Acadèmia naval de Cartagena, publicà abans del final del segle XVIII diversos manuals: *Tratado de Aritmética*, Múrcia 1795; *Tratado de Trigonometría esférica*, Cartagena 1796; i el mateix any *Tratado de Cosmografía*. Fou membre de la comissió internacional per a la formulació del sistema mètric decimal, que explicà en *Memoria elemental sobre los nuevos pesos y medidas decimales fundados en la naturaleza*, Madrid 1800, any en què també publicà *Apuntes sobre medidas, pesos y monedas* (61-65).

El segon article es fixa més en els anys de formació de Ciscar a Cartagena i en l'influx d'algun dels seus mestres, que ell recordava en el *Poema Físico Astronómico*, publicat a Madrid el 1828 (109-114).— J. P. E. [9621-9622]

Benicia VIDAL GALACHE, *La terapéutica hospitalaria del siglo XVIII: Dietas, drogas y otros recursos sanadores*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLIV (1992), 83-127.

Encara que el tema cau fora del camp d'aquestes pàgines, trobem entre les fonts manuscrites un certificat del Reial Col·legi de Cirurgia, datat a Barcelona el 1791, ara a Viso del Marqués, Archivo Museo «Pardo Bazán» (119) i la portada d'una edició barcelonesa del 1798, de l'impressor Joan Francesc Piferrer, de la *Real Cédula... por la qual se manda poner en práctica en los Hospitales... el método de la inoculación de viruelas...* (126).— J. P. E. [9623]

Joan CREXELL, «*Diario de Barcelona*»: un origen controvertit, dins «Revista de Catalunya», núm. 69 (desembre 1992), 21-35.

Encara que sense referències arxivístiques ni d'altra mena, aquestes pàgines són riques en fragments textuals de tot el segle XVIII. L'autor hi recorda, primer, allò que per al control de publicacions significà la derrota del 1714, després de la qual les autoritats espanyoles manaren destruir els exemplars de les corts del 1706 i àdhuc els *Annales de Catalunya* de Narcís Feliu de la Peña i els actes dels comuns favorables a l'arxiduc (22-24). La *Nova Planta* imposà el control de les publicacions i així després i durant el segle XVIII només hi hagué a Barcelona una «Gazeta de Barcelona», còpia de la «Gazeta de Madrid», que era publicació oficial (27-29). La concessió de publicar un «Diario de Barcelona» el 1792 s'ha d'entendre com un intent de potenciar a Catalunya un full informatiu controlat per l'estat espanyol a fi d'aturar els efectes de la Revolució Francesa (33-34).— J. P. E. [9624]

Rolf KAILUWEIT, *Die Orthographie-Debatte im Diario de Barcelona 1796 und ihr soziolinguistisches Umfeld*, dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», 5 (1992), 107-136.

Article de resi: aquella (aparent?) discussió entorn de l'ortografia no pot ésser vista a través de les preocupacions nacionalistes de dos segles més tard, ans d'acord amb esquemes sociolingüístics, no pas, però, en el sentit d'un conflicte de llengües (108-111 i 133). De fet, la major part de les pàgines d'aquest article recorden, amb transcripció de fragments, les successives intervencions de pseudònims en la dita discussió (112-131). L'autor nega que entorn del 1800 a Catalunya la pressió oficial hagués obtingut que la llengua catalana no fos ensenyada en les escoles de primeres lletres (126). També s'estén a presentar la situació del dit tema ja en els primers quinze anys del segle XIX (127-129).— J. P. E. [9625]

Francisco PELAYO, *Las actividades botánicas del naturalista valenciano A. J. Cavanilles*, Madrid, Real Jardín Botánico 1991.

Francisco PELAYO, Ricardo GARILETI, *La formación y actividades botánicas de A. J. Cavanilles*, dins «Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia», XLIV (1992), 129-154.

La font per a l'exposició de la dedicació d'Antoni Josep Cavanilles a la botànica es

troba a Madrid, Archivo del Real Jardín Botánico, del qual aquell científic seria nomenat responsable l'any 1801 (145) i on elaborà la seva obra inacabada *Hortus Regius Matritensis*. S'havia interessat pel tema aprofitant la seva estada a París com a preceptor dels fills del duc del Infantado; la seva formació hauria estat autodidacta, però constant (132-133), i el primer fruit haurien estat les deu dissertacions de la *Monadelphia* (134-135), que provocaren controvèrsia sobre aspectes tècnics de classificació de plantes tant amb botànics europeus com madrilenys (135-149). La Revolució Francesa provocà el seu retorn a Madrid, on l'any 1791 rebé l'encàrrec oficial d'ocupar-se de la Història Natural d'Espanya, de la qual formaven part les *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reino de Valencia*, Madrid 1795 i 1797 (142). També fundà els «Anales de Historia Natural» (143).— J. P. E. [9626-9627]

Fernando MONGE MARTÍNEZ, *La historia natural y moral en la obra de A. J. Cavanilles*, dins «Revista de Indias», LII (1992), 693-721.

Després del resum biogràfic (693-697), ens és oferta la bibliografia de Cavanilles, agrupada en tres etapes: la de París (1784-1789), la de Madrid (1790-1799), i la de la plenitud, centrada en el Jardín Botánico de la mateixa ciutat (1799-1804) (679-701). Cavanilles s'hauria col·locat, encara que de forma crítica (709), al costat de Carles Linneu defensant que també el regne vegetal era dividit en dos sexes (706). La seva obra més important d'entre les no especialitzades en botànica són les *Observaciones sobre la Historia Natural... del Reyno de Valencia*, en la qual aplega totes les dades fàctiques conegudes tant a base d'observació com de publicacions anteriors (719).— J. P. E. [9628]

Josep Lluís BARONA VILAR, Juan Antonio MICÓ NAVARRO, *Cavanilles y los problemas sanitarios de la Ilustración*, dins «Saitabi», XLII (1992), 117-133.

Estudi basat en les *Observaciones sobre la Historia natural... del Reyno de Valencia*, d'on són transcrites nombre de descripcions que informen sobre problemes sanitaris de poblacions valencianes. Per a ell les epidèmies serien efecte de la corrupció de l'atmosfera i aquesta sobretot de la putrefacció de les aigües estancades, raó per la qual hi són propenses les fondalades (119-123); la teoria tenia aplicació immediata als arrossars, i Cavanilles creu que no s'han d'inutilitzar els existents, perquè seria pitjor en no remoure's les aigües i en resultaria la misèria, però no se n'han de permetre de nous en llocs saludables (121-124). La teoria de les aigües estancades era aplicada a poblacions diverses (125-127: amb llarg paràgraf sobre la freqüència d'oftalmies a Crevillent); també és testimoni de la repugnància popular a la vacunació (127) i dels efectes guardadors d'algunes aigües medicinals (128-129); també de la creença en l'herbata de la sang' contra la pressió alta (129), o d'un remei compost de bufalaga vera, pa(r)rnical, sardineta i poliol contra les picadures d'escurçó (130-131); i del sistema de netejar els carrers de València d'excrements animals i les clavegueres de brac, tot destinat a adob agrícola (131-132).— J. P. E. [9629]

Kurt BALDINGER, *Cavanilles 1797 et la lexicographie catalane*, dins «Misc. Colon», 339-347.

L'autor esbrina fins a quin punt la llista de noms valencians de plantes aplegada per Anton Josep Cavanilles en el segon volum de les *Observaciones... del 1797* ha estat aprofitada pels lexicògrafs del segle actual: Joan Coromines, Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, i Francesc Masclans, i després de la corresponent anàlisi (340-346) arriba a

la conclusió que els noms de base han estat tinguts en compte, no en canvi, els derivats, els quals ho són menys per Coromines, més per Alcover-Moll, i sobretot per Masclans; però que, malgrat tot, més de la meitat dels derivats no han estat aprofitats en l'actual lexicografia (347).— J. P. E. [9630]

Joseph GULSOY, El Silabario de vocablos lemosines o valencianos de Manuel Joaquim Sanelo, dins «Misc. Sanchis Guarner, II», 217-237.

Pàgines conegudes dels nostres lectors pel resum publicat en el volum VI (1987), 541, núm. 3774.— J. P. E. [9631]

Luis Francisco MARTÍNEZ MONTIEL, *La fase gaditana del ingeniero Antonio Prat*, dins «Espacio Tiempo y Forma. Historia del Arte», Serie VII, 5 (1992), 97-158.

Narració biogràfica d'aquell barceloní nat el 1769, dels seus estudis d'enginyeria militar tant a Barcelona com a Cadis, i de la seva activitat tècnica al servei de l'Estat en obres de tot tipus, basada en el seu expedient personal, ara a Viso del Marquès, Archivo-Museo Naval Álvaro de Bazán, *Ingenieros. Asuntos personales.*— J. P. E. [9632]

Valentí SERRA, *Els caputxins catalans es resisteixen a acollir sacerdots seculars francesos, fugits de la revolució*, dins «Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya», Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses 1992, 297-299.

La Revolució Francesa provocà l'èxode d'eclesiàstics vers l'Estat Espanyol, davant el qual el govern aplicà una política de control amb la col·laboració de les autoritats eclesiàstiques. El bisbe de Barcelona escriví a les cases de religiosos demanant llocs d'allotjament per als de la respectiva família religiosa i per als eclesiàstics en general. Ací són publicades les lletres del provincial caputxí als convents i la resposta del superior d'Arenys de Mar, totes del 1792. Es conserven a Barcelona, Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, A-2-1, *Cartes.*— J. P. E. [9633]

Anna BORRUEL LLOVERA, *Entorn les esquadres de Catalunya a finals de l'Antic Règim*, dins «Quaderns de Vilaniu», núm. 21 (maig 1992), 3-16.

Ultra el resum de gairebé un segle d'existència de les Esquadres d'En Veciana, aquestes pàgines, basades en la documentació de Valls, Arxiu Històric Comarcal, *Fons Mercadé*, informen de les intervencions dels mossos en afers de la darrera dècada del segle: atenció als francesos fugitius de la revolució, en particular als eclesiàstics, projecte de participació de les Esquadres, en tant que cos militar, en la Guerra Gran, i actuació davant la delinqüència, que aquella Guerra havia feta créixer. El mateix reconeixement institucional representà la davallada de les Esquadres (10-11).— J. P. E. [9634]

Jordi VALMASEDA I CASTELLÓN, Francesc-Josep VAQUER I BETES, *La Seu d'Urgell a la Guerra Gran*, dins «Col·loqui Revolució Francesa», 183-197.

L'Arxiu Municipal de la Seu d'Urgell posseeix un *Llibre de notes començat l'any 1726*, la part més detallada del qual és la relativa als esdeveniments dels anys 1793-1795 a l'Alt Urgell i a la Cerdanya, començant amb la reacció davant el regicidi de Lluís XVI. L'autor hi descriu amb detall fets militars i moviments de tropes, allistaments, proveïments i organització, també sanitària, militars, situació de la població civil a causa de la guerra,

intervenció dels eclesiàstics, i posicions ideològiques de les autoritats locals. Assistim a l'esglai davant la possibilitat de guerra, a la invasió francesa de la Cerdanya, al moviment de tropes vers el front, a les passes de malures per l'apilament de gent, a l'amenaça, a la presa i saqueig de la Seu pels francesos el 10-11 d'abril de 1794, a l'abandó de la ciutat saquejada per part dels francesos, i a la contraofensiva, què reconquerí la Cerdanya.— J. P. E. [9635]

Maria Jesús ESPUNY TOMÀS, José SARRIÓ GUALDA, *Tratamiento jurídico de los bienes de los franceses (1793-1796)*, dins «Col·loqui Revolució Francesa», 61-84.

L'estat de guerra entre la França Revolucionària i l'Estat Espanyol obligà aquest a dictar normes sobre els béns dels francesos residents ací (63-70 i 83-84), normes l'aplicació de les quals presentà dificultats, que de vegades es convertiren en plets davant el Tribunal del Reial Consulat de Catalunya, conservats a l'ACA, *Plets davant el Tribunal del Reial Consulat de Catalunya* (81, notes 32 i 33). Els autors es fixen en un que provocà conflicte de competències, resolt a favor del tribunal consular (71-74). El Tractat de Pau de Basilea normalitzà la situació.— J. P. E. [9636]

Valentí GIRBAU, *El bisbat de Vic a l'època del bisbe Veyán (1784-1815)*, dins «Pedralbes.

Revista d'Història Moderna», 12 (1992), 357-368.

Resum de tesi doctoral. Les fonts arxivístiques es concentren sobretot en l'Arxiu Episcopal de Vic, *Fons de la Mensa Episcopal*, completat per l'arxiu capitular, per trenta-cinc arxius parroquials, i per fons diversos de Lleida, Arxiu Diocesà, de Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, i AHN, d'Osca, Archivo Sertoriano, i de Saragossa, Archivo Capitular (358). El centre de l'estudi és la figura i actuació del dit bisbe, però l'interès abasta les situacions locals conegudes a través dels arxius de les parròquies (357-358). Recordada la situació i estructura del bisbat de Vic, és exposada la distribució dels eclesiàstics i definida la posició del bisbe com a «regalista moderat»; són també reconstruïdes les formes diverses de cooptació de laics en les responsabilitats parroquials (obrers). L'atenció a la vida parroquial es concentra en tres punts: calendari festiu i litúrgic, vivència de la festa i moralitat dels parroquians (365). Les seves actuacions durant el segle XIX cauen fora del nostre camp (366-367).— J. P. E. [9637]

Vicent ESCRIVÀ, *Els miracles de sant Vicent com a text teatral específic en la dramàtica del País Valencià (segles XVIII-XIX)*, dins «Misc. Fuster V», 121-169.

Aquest estudi distingeix entre les poesies explicatives dels altars, que comparegueren devers 1757 (123 [però les tals poesies no són ací contemplades]) i els *Miracles* pròpiament dits, tots ells posteriors al 1801 (137 [i que, per tant, cauen fora del nostre camp]).— J. P. E. [9638]

IV. SOBRE ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA I ESCANDINÀVIA

Ursula WINTER, *Die Europäischen Handschriften der Bibliothek Diez* (Die Handschriften-Verzeichnisse der Deutschen Staatsbibliothek zu Berlin, N. F., 1), Leipzig, Zentralantiquariat de DDR 1986, 126 pp. i XVIII de reproduccions fotogràfiques.

El ms. Diez. B Sant. 16 (IV) és la *Summa de casibus abbreviata* de la de sant Ramon de Penyafort, procedent de Saint Jacques de Liège (33).— J. P. E. [9639]

ANGLATERRA

N. R. KER, A. J. PIPER, *Medieval Manuscripts in British Libraries*. IV. Paisley-York, Oxford, Clarendon Press 1992, XL i 826 pp.

Trobem a Partridge Green. St. Hugh's, Parkminster (Ord. Carth.), i en el ms. cc. 12 (D. 159), una còpia del tractat de Jean Gerson, *Pro ord. Carth. super non esu carniun*, en el qual és reportat un fragment del tractat homònim d'Arnau de Vilanova (49/10); en el dd. 1 (D. 156), còpies dels tres tractats, en els quals Raphael de Pornaxio responia a consultes de Joan de Casanova: *De postestate concilii*, *Responsio ad rationes Basiliensis concilii*, i *Quae sit illa ecclesia, cui omnes fideles obedire tenentur* (56-57/ 1-3). A Shrewsbury School, núm. 32, hi ha còpia de la *Summa de paenitentia* de s. Ramon de Penyafort (320). A Stonyhurst College, Society of Jesus, ms. 20, hi ha una *Summula de Summa Raymundi*, d'Adam Coloniensis (391/ 2). Winchester, College, ms. 39, conté una còpia d'un tractat alquímic atribuït a Ramon Llull: *Quis trium lapidum nobilior, brevior et efficacior...* (627/2). I Wisbech, Town Library, ms. 4, conté còpia incompleta de Florus de Lió, *In epistolas Pauli* (654/ 4).— J. P. E. [9640]

P. R. ROBINSON, *Catalogue of dated and datable Manuscripts c. 737-1600 in Cambridge Libraries*. Volume I. *The Text*. Volume II. *The Plates*, Cambridge, D. S. Brewer 1988 [XII] + 130; i [IV] + 390 reproduccions fotogràfiques.

Trobem en aquests dos volum fitxa i mostra fotogràfica d'escriptura dels següents autors nostres: Raimundus Lullus, *Astronomia*, copiat entorn del 1298, ara a la University Library Mm. 4. 43, ff. 282-316 (38-39; i fotografia núm. 126, del f. 300); [Ps.] Ramon Llull, *Repertorium*, copiat el 1465, ara al Corpus Christi College 396 (58; i fotografia núm. 291, de la pàg. 118); Antoni [Andreu], *Super XII libros metaphisice*, copiat el 1465, ara al Gonville et Caius College 369/591 (76; i fotografia núm. 290, del f. 3); Arnau de Vilanova, *De simplicibus medicinis*, copiat el 1399, ara a Peterhouse 182, ff. 1-17 (84; i fotografia núm. 187, del f. 1); Joannes [Marbres], *Canonicus*, *Super libros physicorum*, copiat el 1450, ara a Peterhouse 188, ff. 1-119 (84; i fotografia núm. 255, del f. 1); [Ps.] Arnau de Vilanova, *Novum lumen*, copiat el 1436, ara al Trinity College O.2.47 (1151), ff. 36-45 (102; i fotografia núm. 227, del f. 36); [Ps.] Arnau de Vilanova, *Questiones Perfectum magisterium*, copiat a Verona el 1525, ara al Trinity College O.7.19 (1347), 44 ff. (104; i fotografia núm. 291, de la pàgina darrera).— J. P. E. [9641]

ARBÚCIES

Josep Manuel RUEDA TORRES, Jordi TURA I MASNOU, *Arxiu Històric Municipal d'Arbúcies*, dins «Guia d'Arxius, 5», 305-323 i dues fotografies.

Aquest arxiu és constituït bàsicament per la documentació municipal, tota ella dels dos darrers segles, amb excepció dels *Llibres d'actes del ple*, del 1680 ençà (310), cadastres, del 1743, taules de canvi, del 1688, i documentació judicial, del 1690 (314), drets d'aigües, del 1302, extinció d'animals perillosos, del 1755 (3315), lleves (317). El fons particular Pons posseeix pergamins del 1237 ençà, el fons Dorca documentació en paper del 1625, el fons Agustí Guinart, pergamins del 1501 (321).— J. P. E. [9642

ARENYS DE MAR

Josep M. PONS I GURL, Hug PALOU I MIQUEL, *Catàleg de l'Arxiu Històric Notarial d'Arenys de Mar* (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya, 14), Barcelona, Fundació Noguera 1992, 252 pp.

[Després de l'inventari dedicat als pergamins del mateix arxiu, resumit dins ATCA, V (1986), 351-352], arriba ara el catàleg dels volums notarials. La introducció comença recordant les dates de la constitució del dit arxiu històric notarial durant els segles XIX i XX fins a arribar a ésser part de l'Arxiu Històric Municipal d'aquella vila. Hi són conservats els volums notarials dels pobles del comtat de Cabrera, que els dona una certa comunitat formal, i els del partit judicial d'Arenys de Mar (9-10; mapa de la comarca en la pàgina 13); en canvi, no arribà a imposar-se una definició unitària de les diverses classes de volums notarials, ans només el nom genèric de 'manual' (11, nota 2-12). La part següent de la introducció presenta de forma paral·lela amb el cos del volum, i seguint el criteri geogràfic dels termes baronials (27), cada una de les notaries antigues presents en el dit arxiu: la de Montclús, dels Cabrera (14-16 i 35-62), amb 373 volums (17), el primer dels quals és del 1290; la de Sant Celoni, vinculada a la parròquia (17-20 i 63-83), amb 232 volums, el primer dels quals és del 1307; la de Montpalau, també dels Cabrera (20-23 i 85-99), amb 207 volums, el primer dels quals és del 1358 (en formen part les d'Arenys de Mar 101-125; de Calella, 127-140; la de Pineda, 141-145; i la de Canet, 147-158); la de Palafolls, també dels Cabrera (24-26 i 159-191), amb 109 volums, el primer dels quals és del 1385; i la de Tordera, també dels Cabrera (26-27 i 193-204), la més completa amb 109 volums, el primer dels quals és del 1556. Les pàgines 27-29 expliquen la metodologia emprada en la confecció de cada fitxa. Hi ha, de més a més, un centenar de volums de *Llibres de cort* (29 i 213-216), i 22 d'agregats diversos (205-209) i alguns d'adventicis, on destaquen els fulls d'un manual d'un notari del seguici d'Alfons dit el Magnànim a Nàpols (211). Entre les pàgines 32-33 hi ha cinc reproduccions fotogràfiques. I en la 217 inventari de volums de testaments closos, alguns dels quals del segle XVIII. Hi ha una taula geogràfico-cronològica (230-234) i una d'alfabètica de notaris (235-243).— J. P. E. [9643

ARENYS DE MUNT

Francesc FORN I SALVÀ, *Guia inventari de l'arxiu parroquial d'Arenys de Munt*, Arenys de

Munt, Parròquia de Sant Martí 1992, 86 pp.

La sèrie de llibres de baptismes comença el 1530 (26-30), el d'òbits, el 1567 (31-32), el de matrimonis, el 1566 (33-34), el de confirmacions, el 1673 (34-35). Els protocols de testaments comencen el 1490 (39-42), el de contractes l'any 1686 (43-44), els llibres de l'obra de l'Església (claveria, obra, pòlisses dels residents), el 1531 (48-52); el llibre més antic de les confraries és del 1589 (54-62); els de drets i deures econòmics (censals, fundacions...) comencen el segle XVII (64-69); els llibres relatius al govern de la parròquia (visites pastorals, consuetes...) comencen el 1612 (72-77); en la secció de diversos trobem un full de leccionari del segle XIV procedent de cobertes i d'altra documentació, també els goigs cantats en la parròquia (81-83). Cada secció és il·lustrada amb reproducció de qualque pàgina i transcripció del seu text; una d'aquestes és una àpoca signada per Pere Serafí, pintor, el 1546, per haver pintat el retaule major (49).— J. P. E. [9644]

BADALONA

Montserrat CARRERAS I GARCIA, *Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona*, dins «Guia d'Arxius, 5», 263-303.

Arxiu de constitució recent (1979), format sobretot per la documentació municipal, tota ella dels segles XIX i XX. Entre els fons privats, el de M. Cinta Castells i Palou, conté pergamins del segle XIII ençà i documents en paper ja del segle XVIII (291), dos llibres d'una fàbrica d'indianes, anys 1770 i 1787 (294); també hi ha altres disset pergamins dels segles XII-XVII (298). La biblioteca té una secció d'obres publicades abans del 1800 (301).— J. P. E. [9645]

BARCELONA

María Luisa LEDESMA RUBIO, *Marginación y violencia. Aportación al estudio de los mudéjares aragoneses*, dins «Aragón en la Edad Media», IX (1991), 203-224.

La part central d'aquest article es basa en el procés ocasionat per l'avalot dels sarraïns de Daroca, del 1308, contra una imposició reial «ratione visitarum [! vistarum?] quas sumus cum illustri rege Castelle in proximo habituri» [eufemisme darrera el qual es devia amagar la campanya contra el regne de Granada a Almeria], conservat a l'ACA, *Canc., Processos*, lligall 5, doc. 2 (210-214), i en d'altres processos del mateix fons relatius a fets diversos, entre els quals destaca el relatiu a la pena capital d'un sarraí lllapat a Èpila (215-219).— J. P. E. [9646]

Asunción BLANCO MARTÍNEZ, *La autonomía judicial de los judíos de Zaragoza: la normativa de 1376*, dins «Sefarad», LII (1992), 323-336.

Gran part de la base documental d'aquestes pàgines és d'ACA, on també es conserven una de les dues còpies del reglament, al qual el títol fa referència (*Canc., reg.* 1273, ff. 45-47), i el document de reforma del 1382 (*Canc., reg.* 1687); i els documents que permeten de conèixer les vicissituds dels anys entorn de la *Disputa de Tortosa* i de la butlla de Benet XIII, *Etsi doctoris gentium* (335).— J. P. E. [9647]

María Isabel FALCÓN PÉREZ, *Comercio y comerciantes en Huesca a principios del siglo XV*, dins «Aragón en la Edad Media», IX (1991), 243-268.

Presentació i una transcripció de les *Ordenanzas de la cofradía de San Francisco, de los mercaderes de la ciudad de Huesca*, confirmades per la reina Maria, muller del Magnànim, el 6 de febrer del 1440; es conserven a l'ACA, *Canc.*, reg. 3263 (248-268).— J. P. E. [9648

Giuseppe PETRALIA, *Banchieri e famiglie mercanti nel mediterraneo aragonese: l'emigrazione dei Pisani in Sicilia nel Quattrocento*, Pisa, Pacini editore 1989, 432 pp.

La documentació de l'ACA és una de les fonts d'aquest estudi, sobre el qual hom pot veure la recensió de Pietro Corrao dins «Schede Medievali», núm. 19 (1990 [1991]), 429-434.— J. P. E. [9649

Fernando VALLS TABERNER, *Códices manuscritos de Ripoll. El inventario de 1823 de Próspero de Bofarull*, Barcelona, Hereus de F. Valls Taberner 1991, 54 pp.

L'any 1931, Valls publicava a Madrid [«Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos»?], la descripció generalment breu dels 303 còdexs que l'any 1822, procedents de Ripoll, havien ingressat a l'ACA, setanta-quatre dels quals havien estat restituïts a Ripoll l'any 1824 i cremaren en l'incendi del monestir el 1835; els dos-cents vint-i-nou restants es conserven a l'ACA. Aquestes pàgines són reproducció de les del 1931.— J. P. E. [9650

Françoise VIELLIARD, *La tradition manuscrite du Livre dou tresor de Brunet Latin. Mise au point*, dins «Romania», CXI (1990 [1992]), 141-152.

L'autora corregeix bibliografies recents del *Llibre del tresor* i comença proporcionant la llista dels manuscrits coneguts fins ara (143-148), a la qual afegeix els que encara no hi havien estat integrats, entre els quals hi ha el fragment 22 de l'ADB, descobert per Jesús Alturo i Perucho, procedent de l'Arxiu Parroquial de l'Ametlla del Vallès; el text d'aquest fragment és ací transcrit, amb indicació de variants (149-151); és mostra de la difusió que aquell text francès tingué a la Península Ibèrica.— J. P. E. [9651

Manuel RIU I RIU, *Inventario de los pergaminos de Santa María del Mar, 1380-1400. Quinta y última entrega*, dins «Miscel·lània de Textos Medievales», 6 (1992), 101-135.

Lliuraments anteriors d'aquest treball són coneguts dels lectors d'ATCA pels resums publicats en els volums II (1983), 597, núm. 1129; III (1984), 439, núm. 1736; i VI (1987), 547, núm. 3797. En les pàgines ací resumides trobem amplis resums de seixanta-tres pergamins datats els anys 1380-1399, dividits en dues sèries. La primera inclou els documents més directament relacionats amb institucions de la mateixa parròquia (103-115); la segona els relatius a d'altres institucions, com és ara l'Hospital d'En Pere Vilar (115-134). En un d'aquests figura una deixa de cent sous per a la instrucció de néts del testador (126).— J. P. E. [9652

Michele V. ROMMICK, *Manuscripts and Commentaries of the Paradoxa Stoicorum*, dins «Rivista di Cultura Classica e Medievale», XXXII (1990 [1992]), 119-137.

Dins aquesta llista de manuscrits medievals en figuren cinc de Barcelona, tres de la

Biblioteca de Catalunya (296, 1029 i 1763) i dos de la Biblioteca Universitària (358 i 1, 13, 18 (?)) (132), i un de València, ACV, ms. 86 (134).— J. P. E. [9653]

Vittore BRANCA, *Ancora manoscritti figurati*, dins «Studi sul Boccaccio», XX (1991-1992), 1.

Al final d'aquesta pàgina, l'autor assenyalava els esbossos per a retrats de Griselda i de Walter a Barcelona, Biblioteca Universitària, Inc. 6, f. 175v.— J. P. E. [9654]

Carmen LARRUCEA, Fabiola ZULETA, *Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya*, dins «Guia d'Arxius, 5», 7-51.

Gairebé tots els fons d'aquest arxiu són moderns. Hi trobem, però, vint caixes d'impresos governatius dels segles XVIII i XIX i un fons de plets tant civils com criminals que comencen el segle XVII (39). També hi ha vuit caixes de documents del Tribunal de Comerç, que comencen el 1794 (43).— J. P. E. [9655]

Martí POUS I SERRA, *Entorn del Rec Comtal (II): Aproximació al contingut del fons documental dipositat a l'Arxiu Municipal del districte de Sant Andreu*, dins «Finestrelles», 4 (1992), 133-151.

La documentació, a què aquestes pàgines es refereixen, és tota del segle XIV, tret d'una secció denominada *Documentació antiga*, on, més que originals, hi ha còpies de documents dels segles XIII i XIV, ultra l'inventari de béns del Baró de Maldà amb la genealogia de la seva família (143-144).— J. P. E. [9656]

Carmen LARRUCEA VALDEMOROS, Mercè CAMP JUNCADELLA, Pilar SALMERON SÀNCHEZ, *Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*, dins «Guia d'Arxius, 5», 385-404.

Creat el darrer any del segle XIV (1400) com a institució unificadora dels antics hospitals barcelonins, l'Hospital de Barcelona aplega en el seu arxiu no sols la documentació pròpia des del moment de la seva constitució, ans almenys part de la procedent de les esmentades institucions anteriors. I així, trobem capbreus ja des del 1209 i documents curiosos des del 1095, documents relatius a patrimoni des del 1323, privilegis reials des del 1343, butlles papals des del 1219 i documents privats des del 1255 (391-392). També en la secció corresponent a la Casa de Convalescència n'hi ha de relativa al patrimoni des del 1356 i pergamins des del 1350 (393-394). Assenyalem la secció pertanyent al Reial Col·legi de Cirurgia, del 1761 ençà (394). En la secció del més antic Hospital d'En Pere Desvilar, hi ha documents relatius a govern i administració des del 1274, també el *Llibre antic lo qual conté algunas fundacions...* aplega documents datats ja el 1308, i els *Llibres d'actes*, des del 1347 (394). La documentació més abundant, però, és la posterior al 1400 (391-395). Part de l'arxiu restà en l'edifici de l'hospital unificat i ingressà en la Biblioteca de Catalunya.— J. P. E. [9657]

la BISBAL D'EMPORDÀ

Santi SOLER I SIMON, Josep MATAS I BALAGUER, *Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal d'Empordà*, dins «Guia d'Arxius, 5», 53-103.

Aquest arxiu, creat l'any 1982, és constituït de diverses unitats arxivístiques anteriors, les primeres de les quals són els arxius municipals dels pobles de la comarca. Posseeixen fons anteriors al segle XIX els de la Bisbal (segle XV), Casavells (segle XVIII), Corçà (segle XV), Cruïlles (segle XIV), l'important arxiu municipal de Palamós (segle XIII), Palau-Sator (1540), Ruplà (segle XVII), Sant Joan de Palamós (segle XVII), Sant Sadurní de l'Heura (segle XVIII), i d'Ullastret (segle XVI) (65-73). Assenyalen en la secció judicial dos llibres de cort del batlle de la Bisbal del segle XV (76). També hi són integrats, formant part de la secció de tema religiós, l'arxiu de la comunitat de preveres i altra documentació parroquial de Santa Maria de Palamós (segle XIV), i algun llibre de l'arxiu parroquial de Cruïlles (83-84). La secció d'associacions conserva la documentació de cinc confraries i de la Congregació de les Dolors, de Palamós (segles XVII i XVIII) (88). En la secció de fons patrimonials hi ha els de les famílies Martí, de Caçà de Pelràs (segle XIV); Pagès-Costart, de Palamós (segle XVI); Torroella, de Fitor (segle XIII); Sardó, de Calonge (segle XIII); i Grassot, de Barcelona, una part significativa de la qual fa referència al senyoriu damunt el Pujol de Planés (cf. ATCA, XII (1993), 426) (segle XV). Assenyalen, encara, tres volums manuscrits: un *Capbreu de les vendes de la mitra* del 1315; un *Capbreu de la Bisbal*, del 1511; i el *Llibre de la Causa Pia Torró*, del 1733 (94-95). Hi ha llista dels estudis realitzats a base de la documentació d'aquest arxiu.— J. P. E. [9658]

la CANONJA

Joan Miquel BRAVO ALARCÓN, Carles GÓMEZ BALLART, *Fons històric de l'Arxiu Parroquial de la Canonja*, dins «Treballs Canongins 1992,» la Canonja, Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví 1992, 77-144.

Només consten dos documents anteriors al segle XIX, tots dos autèntics de relíquies (81-82; 137). Però, de més a més, davant el fet de la destrucció de l'arxiu parroquial en la Guerra del Francès, Amadeu Blanc consignà les dades anteriors més importants per a la població en *Datos histórico-Eclesiásticos referentes a los pueblos de Masricart y la Canonja*, ací transcrits (126-133).— J. P. E. [9659]

CARDONA

Jesús CASAS I NADAL, *Arxiu Històric de Cardona*, dins «Guies d'Arxius, 5», 105-125.

Institució constituïda l'any 1984, aplega fons de diversa procedència. El principal és el del mateix consell municipal, els llibres d'actes del qual comencen el 1419, la correspondència el 1670, els bans i circulars el segle XVIII, la documentació relativa a càrrecs municipals el segle XVII, la de funcionaris municipals el 1578, la de proveïments el 1574, la de portals el 1770, els capbreus el 1638 (114-115), els llibres d'èpoques el segle XVI, els llibres racionals el 1648, els cadastres el segle XVIII (14), els documents dels ducs el segle XVIII, els llibres de cort del batlle el 1638 (15), la documentació de confraries, etc. i institucions de caritat el segle XVI, els censos el 1723, la Junta Local de Beneficència el 1790, la correspondència el segle XVIII (116), la documentació de llesves el 1734, la de guàrdies el 1770, la d'allotjaments el segle XVIII, i la de la Guerra de Successió el 1711 (118). La relativa a insaculació el 1578 (119). La documentació

pertanyent a la col·legiata de Sant Vicenç comença el segle XIV i la de la parròquia de Sant Miquel el segle XVIII, amb llibres relatius a censos i a funcions religioses ja del segle XVII; la d'indústries és del segle XVIII (120), la del cementiri el segle XVII. Hi ha restes de protocols notarials del segle XIV, escriptures del segle XV (121). Hi ha pergamins des del segle X, el *Llibre de privilegis* (122), altres llibres manuscrits dels segles XVI i següents (123). També posseeix el llegat de Joan Serra i Vilaró (122).— J. P. E. [9660]

CIUTAT DEL VATICÀ

Les manuscrits classiques latins de la Bibliothèque Vaticane. Catalogue établi par Élisabeth PELLEGRIN et François DOLBEAU, Jeannine FOHLEN et Jean-Yves TILLIETTE avec la collaboration d'Adriana MARUCCHI et de Paola Scarzia PIACENTINI. Tome III, 1ère partie. *Fonds Vatican Latin, 224-2900*, París, Centre National de la Recherche Scientifique 1991, 684 pp. i 24 pp. de làmines.

El Vat. lat. 811 conté còpies de Guillelmus Peraldus, *De eruditione principum*, i de Guillelmus de Conchis, *Moralium dogma philosophorum*, realitzades a Tolosa de Llenguadoc per Jaume, del castell d'Organyà, bisbat d'Urgell, el 1303 (49-50).— J. P. E. [9661]

I nove modi di pregare di San Domenico, Roma, Ufficio Libri Liturgici [1987], 24 pp.

Reproducció comentada de les nou il·lustracions a color del Vat. Ross. 3 [cf. ATCA, X (1991), 284-292], les quals representen nou formes o situacions corporals característiques de com sant Domènec de Guzmán feia oració. El dit volum és de procedència catalana i la major part dels seus textos són en català.— J. P. E. [9662]

ESPANYA

José Luis ESPINEL, *Biblia de San Vicente. Convento de San Esteban. Salamanca*, dins «La Ciencia Tomista», CXIX (1992), 521-548.

Hom diu per tradició que el volum objecte d'aquest estudi, abans de morir fou donat per mestre Vicent Ferrer al germà d'hàbit Juan López de Salamanca. Pertany al segle XIII (547) i és de procedència parisenca; la tradició esmentada també diu que fou un regal de Benet XIII a mestre Vicent, a Avinyó (522-524). El volum, al qual manquen el llibre del profeta Baruc i el dels Salms (531), és ací descrit, tant en la seva composició com en el seu contingut, amb particular atenció a les particularitats que pot presentar cada un dels llibres bíblics i a les il·lustracions (532-546). Hi ha dues mostres de pàgina, corresponents a cada un dels dos copistes (526-527).— J. P. E. [9663]

Klaus WAGNER, *Sobre el paradero de algunos libros de la biblioteca del Conde Duque de Olivares*, dins «Archivo Hispalense», LXXIV (1991), 157-171.

Dels seixanta-un exemplars d'aquella biblioteca identificats en la de la Universitat de Sevilla (159), un, el que porta el núm. 24, és el de Francisco Diago, *Historia de la provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*, Barcelona, Sebastià Cormelles 1599 (164).— J. P. E. [9664]

Antonio SÁNCHEZ GONZÁLEZ, *Archivística nobiliaria de la casa de Medinaceli: el archivo general de los duques de Segorbe y Cardona*, Madrid, Dirección de Archivos Estatales 1990, 268 pp.

Tesi de llicenciatura. L'autor precisa l'objectiu del seu treball: «el mejor y más global entendimiento del Archivo de los Duques de Segorbe y Cardona» (50) en la dinàmica secular de la seva configuració fins a l'estat actual. Per això, donada la llista dels inventaris documentals escrits per Joan Busquets i per B. J. Llobet a mitjan segle XVII (21-22; cf. presentació més extensa, 205-224) i indicada la bibliografia específica relativa als fons documentals de Sogorb i Cardona (23-24) i la més general (24-35), l'autor centra la seva exposició en les vicissituds externes de cada un dels fons i en les principals reunions dels de les diverses raguèlies, primer formant l'«Arxiu General dels ducs de Sogorb i Cardona» (66), localitzat durant segles en llocs diversos de Catalunya (Arbeca, Falset, Tortosa, Barcelona), fora d'una temporada durant la Guerra dels Segadors a Lucena (Còrdova) (75), i des del 1853 a Madrid en l'«Archivo General de la Casa Ducal de Medinaceli» (170), d'on, segregat l'arxiu de Cardona que restà a Madrid (180), l'any 1961 passà a Sevilla (180); les dites vicissituds són relacionades amb els períodes o fets històrics que les produïren. Però sobretot és objecte d'atenció i d'admiració l'obra sistematitzadora i catalogadora dels arxius realitzada per Bernat Josep Llobet, a la qual és dedicada la major part de la darrera secció (203-232; i ja abans: 77-84), qualificada «de un valor transcendental y, al mismo tiempo, pionero en la Archivística española» (226). Són transcrits en apèndix la *Declaración de algunas cosas de esta recopilación y del orden...*, que el dit Llobet escriví en el llindar de la *Recopilación o inventario de los autos y escrituras del Vizcondado de Villamur* (241-242); la *Instrucción que ha de guardar el archivero que es o fuere de los archivos... de Falset...* del 1668 (243-246); el *Prólogo al Suplemento de las Recopilaciones* del dit Llobet (246-248); i la *Instrucción con motivo del traslado del archivo de las casas de Segorbe y Cardona de Falset a Barcelona* el 1747 (248-252). Segueixen el quadre que quantifica l'augment de documentació dels arxius de les diverses cases els anys 1633, 1668, 1714 i 1900 (253); la llista dels arxiviers coneguts (254) i les genealogies de les cases de Pallars, Entença, Prades, Vilamur, Cardona i Empúries (255-267).— J. P. E. [9665

Pilar PUEYO COLOMINA, *El registro de actos comunes del arzobispo de Zaragoza, Pedro de la Jugie (1346-1347)*, dins «Aragón en la Edad Media», IX (1991), 261-310.

El registre és conservat al Archivo Diocesano de Saragossa, *Actos comunes*, núm. 1. Els cinc primers documents són súplices al papa Climent VI de l'infant Pere d'Aragó i de la comtessa d'Urgell, Cecília, datades a Barcelona el 1345 (281); hi ha concessió d'acceptar a Bartomeu de Comabella, de València, antic presoner de sarraïns (287); hi ha concessions a capellans de Tortosa (294); hi ha, sobretot, documents relatius a Vallderoures i a pobles veïns (294, 295) a Beceit (296), o a Betxí (143).— J. P. E. [9666

Ana GUERRERO MAYLLO, *Un regidor madrileño instruido en leyes: la biblioteca de Francisco de Peralta*, dins «Espacio, Tiempo y Forma. Historia Moderna», Serie IV, 5 (1992), 71-96.

L'inventari d'aquesta biblioteca fou realitzat l'any 1618. Es conserva a Madrid, Archivo de Protocolos, 3770 (75). La biblioteca era formada per set-cents volums (77), només sumàriament indicats (80-96). Tant com és possible de reconèixer autors i obres, hi trobem els següents llibres nostres: [Lluís de] Peguera, *Opera* (83); Antoni Agostí, *Emendatio* (84); [Nicolau Eimeric], *Directorium inquisitorum* (92); Ferrer, *Observaciones Barcelona* (93); *Summa Raimundi* [de Penyaforç]; i *Anales de Valencia* (95).— J. P. E. [9667

ESTATS UNITS D'AMÈRICA

Gemma AVENOZA, *Un nou manuscrit del Llibre del bisbe de Jaén (Berkeley, Bancroft Library, Ms UCB 155)*, dins «Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval», 5 (1991 [1992]), 251-253.

Descripció de l'exemplar, la còpia del qual no hauria estat posterior a mitjan segle XV, en algun dels comtats del Nord de Catalunya. Havia pertangut a un 'bon noi - bonus puer' de Besers. Porta enganxat un instrument del notari Miquel de Tolosa, «illustrissimi domini regis Aragonum notarii publici» (252 [que, doncs, de cap manera no pot ésser confós amb cap notari de Tolosa de Llenguadoc, on els notaris havien d'ésser, com arreu, per l'autoritat del senyor del lloc]. No seria cap dels exemplars coneguts, però actualment perduts (251, nota 3).— J. P. E. [9668

Joseph L. LAURENTI, *Notas sobre la colección de ediciones y traducciones de las obras de Juan Pérez de Montalbán (1602-1638) en la Biblioteca de la Universidad de Illinois*, dins «Istituto Universitario Orientale. Sezione Romanza. Annali», XXXIV (1992), 765-775.

Entre les edicions dels *Successos y prodigios de amor*, n'hi ha una de Barcelona, Pere de Lacavalleria 1640 (771-772, on hi ha notícia d'una altra edició barcelonina). També fou publicada a Barcelona per Pau Campins la *Vida y purgatorio de S. Patricio*, edició sense data, que l'autor assigna a l'any 1657 (773-774). Amb d'altres obres del mateix autor fou relligada la d'Antoni Folch de Cardona i Alagon, *El más heroico silencio. Comedia famosa*, València, Jaume de Bordazar 1688 (775). Ultra la descripció de cada una de les dites edicions, són ací indicades les biblioteques que en posseeixen exemplars.— J. P. E.[9669

Barbara A. SHAILOR, *Catalogue of Medieval and Renaissance Manuscripts in the Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Yale University, Volume I: MSS 1-250 (Medieval & Renaissance Texts & Studies)*, Binghamton (New York) 1984, XXII, 422 pp. i 32 de làmines.- Volume II: MSS 251-500 (Medieval & Renaissance Texts and Studies), Binghamton (New York) 1987, XIV, 578 pp. i 64 de làmines.- Volume III: *Marston Manuscripts (Medieval & Renaissance Texts & Studies, 100)*, Binghamton (New York) 1992, XXXIV i 644 pp. i 64 de làmines.

Pel primer volum sabem que el ms. 124 és una còpia de Maties Mercader, *Practica de citreria* (171-172). Pel segon ens consta que el ms. 454 és un exemplar de Manuel Dieç, *Libre de cavalls*, procedent de Guglielmo Libri i de Sir Thomas Phillips (404-405); que el ms. 489 és un *Cancionero* del marquès de Santillana i conté el *Planto de la Reina Margarida {de Prades}* (464/6), el *Loor a Doña Juana de Urgel Condessa de Fox* (464/13) i la *Comedieta de Ponça* (465/15); aquest volum havia pertangut a Gregori Maiana i Siscar i després a la biblioteca de Sir Thomas Phillips (467). El darrer ens informa de l'existència d'un volum de 294 folis, de sermons de sant Vicent Ferrer, de Pasqua fins a l'Advent; procedeix de Silos i porta la signatura de Marston MS 95 (183-184); el Marston MS 127 conté la *Summa de paenitentia et matrimonio* de s. Ramon de Penyafort, amb alguns textos complementaris: una selecció de seixanta-una decretals, els *Dubitabilia cum responsionibus...*, *De excommunicatione*, *De negligentis et omissionibus in missa...* (235-237); el Marston MS 266, comprat a Barcelona l'any 1959, conté còpies d'un *Rythmus Alta supernorum...*, i uns *Capitula per ordinem alphabeti...*, atribuïts a Duran d'Osca (521-523).— J. P. E. [9670-9671-9672

ESTERRI D'ÀNEU

Joan BLANCO, Xavier CATALÀ, Raquel MARTÍNEZ, Ferran RELLA, *Arxiu Històric de les Valls d'Àneu*, dins «Guies d'Arxius, 5», 219-262.

Aquest arxiu aplega la documentació dels quatre municipis de la dita vall. En el d'Alt Àneu, només hi ha documentació anterior al segle XIX de temàtica eclesiàstica, del 1704 ençà (231). En el de Son hi ha documents relatius a càrrecs municipals des del 1714 (232), sobre pressupostos, del 1777 (233), sobre nomenaments, del 1754, i sobre drets a llenya, del 1377 (234), capítols matrimonials, del 1758, compra-vendes, del 1760, i pergamins, del segle XII (237). En el d'Esterrí d'Àneu hi ha documentació sobre béns comunals, del 1781, diversa, del 1669, comptabilitat, del 1664, i de la cort del batlle, del 1719 (243); també hi ha diversa documentació eclesiàstica, del 1526 ençà (245-246), notarial diversa, del 1593 (246), pergamins, del 1517, i privilegis dels segles XIV i XV (247). Hi ha fotografia de dues pàgines del *Capbreu de les Valls d'Àneu*, del 1669.— J. P. E. [9673

FRANÇA I SUÏSSA

Anne BOUDÉLLE-SOUCHIER, *Bibliothèques cisterciennes dans la France Médiévale. Répertoire des abbayes d'hommes*. Avant-propos par André VERNET, París, Centre National pour la Recherche Scientifique 1991, LVIII i 382 pp. i 28 reproduccions en làmines.

[Amb un anacronisme que no deu tenir res de científic ni de seriós, com si haguessin pertangut a la França medieval], aquest llibre inclou apartats dedicats a dos monestirs catalans del Rosselló, Le Jau (175-176) i Valbonne (309) [quan els dits monestirs portaren tals noms durant l'Edat Mitjana?]. També som informats que un exemplar d'Aegidius Romanus ara d'ACA, escrit el 1433, prové del monestir de Boulbonne (329): i que vuit dels volums manuscrits de Santes Creus: 10, 35, 69, 85, 89, 126, 148 i 149, ara a la Biblioteca Pública de Tarragona, procedeixen dels monestirs de Grandselve (cinc) i Boulbonne (tres) (343-344).— J. P. E. [9674

Alphonse VERMEYLEN, *Les livres espagnols de la Bibliothèque du cardinal de Richelieu*, dins *Nova et vetera*. Études anciennes et nouvelles du professeur Alphonse VERMEYLEN réunies et éditées par Gauthier DE WULF (Recueil de Travaux d'Histoire et de Philologie. 6 série, fascicule 41), Louvain-la-Neuve i Brussel·les, Collège Érasme i Éditions Nauwelaerts 1992, 178-194.

Article ja resumit per als lectors d'aquestes pàgines dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 709, núm. 5153.— J. P. E. [9675

Lambert FERRERES, *El ms. fr. 77 de la Bibliothèque Publique Universitaire de Ginebra i la traducció catalana anònima de Titus Livi*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Girolamins», XXXI (1990-1991 [992]), 23-29.

Partint de la suposició de Curt Wittlin, segons el qual la traducció medieval catalana anònima dels llibres I-VII de la primera dècada de Titus Livi hauria estat feta sobre la traducció francesa de Bersuire en un estat del text com el que presenta el ms. fr. 7 de la Biblioteca Pública de Ginebra, l'autor compara el text català i el text francès del glossari

que transmeten els mss. de Ginebra i el ms. fr. 777 de la biblioteca de París, Sainte-Geneviève. L'autor en conclou que el ms. francès de Ginebra presenta un text molt més allunyat del català que no pas el de Sainte-Geneviève, desfent així la suposició de Wittlin.— J. de P. [9676]

GIRONA

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *El Dr. Jubany i l'arxiu catedral de Girona*, dins «Misc. Jubany», 409-410.

L'autor recorda la transformació realitzada en el dit arxiu sota el pontificat gironí de Narcís Jubany, transformació que l'aparirà al servei dels estudiosos des del 1975.— J. P. E. [9677]

José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, *La glosa a los signos del Zodíaco en la Massa Compoti del ms. 91 del Arxiu de la Catedral de Gerona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 31-40.

L'autor transcriu una part de les gloses a la *Massa compoti* d'Alexandre de Villedieu que es troben en el ms. 91 de la Catedral de Girona, gloses d'un tipus diferent dels deu tipus coneguts fins ara. Les estudia, individuand les referències mitològiques i bíbliques amb què l'autor de les gloses, que també sembla parcialment influït per Isidor de Sevilla, farceix el text.— J. de P. [9678]

Gemma PUIGVERT I PLANAGUMÀ, *De diebus Aegyptiacis*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1990-1991 [1992]), 41-52.

L'autora estudia la glosa del ms. 91 de l'Arxiu de la Catedral de Girona que fa referència als dies egipcíacs, sobre els quals dona algunes indicacions: procediment de càlcul, presència en els calendaris del Baix Imperi Romà, hipòtesis diverses sobre el seu sentit i significació. Estudia d'altres manuscrits gironins, on descobreix dues versions distintes sobre la ubicació d'aquests dies en el mes, i dos manuscrits de la Biblioteca Capitular de Tarassona, on apareix una tercera versió. Compara les tres versions i n'extreu conseqüències, que després són contrastades amb el calendari perpetu de Grimmelshausen citat per V. E. Peuckert. Per a l'origen d'aquests dies nefastos, recull tres hipòtesis: o és una superstició d'origen obscur, o una antiga invenció astronòmico-astrofògica, qui sap si d'origen pitagòric, o bé una creença egípcia arcaica.— J. de P. [9679]

ITÀLIA

Maria Siponta DE SALVIA BALDINI, *Biblioteca Nazionale Centrale. Firenze* (Le grandi Biblioteche d'Italia), Florència, Nardini Editore 1989, 276 pp.

Troben en aquest volum presentació i reproducció fotogràfica a colors de dues pàgines d'una obra alquímica atribuïda a Ramon Llull, *Opera chimica*, Banco rari 52, ff. 19r i 21v. (108-109).— J. P. E. [9680]

José Luis GOTOR, *A propósito del ms. ASHB 864 de la Biblioteca Medicea Laurenziana*, dins «Museo de Pontevedra», XLIV (1990 [1992]), 151-161.

El dit manuscrit, procedent de la biblioteca de Lord Bertam, comte d'Ashburnam, comprat a Londres el 1884, havia estat objecte d'una notícia en el catàleg de l'exposició celebrada a Florència el 1956 amb motiu del VIII Congrés Internacional d'Estudis Romànics (153-154). Per la seva banda, l'autor el descriu amb més precisió, a base de trenta dades materials i de quatre explicacions relatives al contingut: l'*Obra famosísima llamada registro de la creación del mundo*, que alguns atribueixen a Pablo de Santa María, i la traducció catalana del *Speculum Ecclesiae*, d'Hug de Saint Cher, sota el títol d'*Obra vulgarment intitulada espill de la santa mare Església...* (156-157). Sembla que a mitjan segle XVI, el volum havia estat realitzat per a Sanç de Cardona i Roís de Lihori, primer marquès de Guadalest, i respondria al seu interès pel problema dels moriscos valencians (157-158). [Cal agrair la referència a aquest anuari, 160].— J. P. E. [9681

Gianpaolo CARAVAGLIA, *La biblioteca degli Alberganti di Varallo Sesia. Un esempio di cultura nobiliare tra Controriforma e Barocco*, dins «Archivio Storico Lombardo», Serie undecima, IX (1992), 183-359.

En ésser venuda entorn del 1785 per pas dels béns familiars a un hospital, aquella biblioteca era constituïda per 1.126 títols, dels quals només set recauen d'alguna manera en el nostre camp: Joan Boscà i Almogàver, *Las obras...*, Anvers 1569 (267); Cristòfor Crespí de Valldaura, *Observationes illustratae...*, Lió 1677 (282); Johann Curio, *De conservanda bona valetudine... cum Arnaldi Noviocomensis... enarrationibus...*, Lió 1578 (283); Baltasar Gracián, *Obras*, Barcelona, A. Lacavalleria 1669 (301); Llorenç Marheu i Sanç (Joan B. Ballester), *Identidad de la imagen del Santo Christo de S. Salvador...*, València 1672 (318); Ramon de Sabunde, *Theologia naturalis...*, Deventer 1485 (340); i Joan Lluís Vives, *Colloquia*, Gènova 1652 (357).— J. P. E. [9682

LLEIDA

Joan FARRÉ i VILADRIKH, Gener GONZALVO i BOU, Dolors MONTAGUT i BALCELLS, *La inventariació dels arxius municipals de les comarques de la Noguera, la Segarra i l'Urgell*, dins «Lligall», 5 (1992), 55-81.

La legislació del Parlament de Catalunya sobre Arxius Comarcals, als quals és assignada la tutela del patrimoni documental de la comarca, ha tingut en les tres lleidtanés esmentades (a les quals s'ha d'afegir la nouvinguda d'el Pla d'Urgell) una aplicació en el fet que hom es desplaça pels pobles a fi d'inventariar els arxius municipals; i en el que alguns d'aquests són dipositats en el respectiu comarcal (56). És ací exposada la metodologia tant de la inventariació (58-61) com del tractament informàtic (61-62). Després de la bibliografia (65-66), els gràfics finals permeten de conèixer l'existència de documentació medieval i moderna (ultra la contemporània) en els corresponents arxius comarcals (74-75).— J. P. E. [9683

MALLORCA

M. de Lluch ALEMANY MIR, Ana GIMENO PASCUAL, Antònia MOREY i TOUS, Mercedes MOZO i GONZÀLEZ, *El fons antic de la Biblioteca Pública de Palma: estat de la seva*

catalogació i perspectives de futur, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 295-302.

«La finalitat d'aquesta comunicació és bàsicament donar a conèixer l'estat de catalogació del fons antic» (295) de la dita biblioteca, catalogació que ha estat feta en dues etapes, la primera del 1950 al 1986 i la segona els anys 1986-1989. El resultat global ha estat el de 1315 manuscrits, 718 incunables i 17002 volums dels segles XVI-XVIII, procedents principalment d'antigues institucions eclesiàstiques en virtut de la desamortització. Les autores s'estenen en els detalls tècnics de la catalogació i al final ofereixen la bibliografia relativa als fons de la Biblioteca Pública de Palma (301, nota).— J. P. E. [9684

Maria BONET BARCELÓ, Anna M. GIMENO PASCUAL, Antònia MOREY TOUS, *El Fons de Reserva de la Biblioteca Municipal de Palma*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 311-325.

Pàgines destinades a informar de l'estat en què es troba la catalogació del dit fons i a plantejar problemes de conservació i difusió del patrimoni bibliogràfic (311). El dit fons és dividit entre la Biblioteca de Cort i la de l'antic Convent de Sant Jeroni, on hi ha el llegat Llabrés (313). La Biblioteca Municipal ha anat integrant donacions diverses (d'Antoni Villalonga i Pérez, de Jaume Garau i Montaner, d'Antoni M. Alcover i Sureda); els manuscrits són del segle XVIII (314). El Llegat Llabrés té 10.000 volums que van del 1499 al 1928 i mil peces manuscrites, també modernes; també engloba l'arxiu, on en conflueixen d'altres, ja dels segles XVII i XVIII (316). Segueixen els detalls tècnics de catalogació del fons bibliogràfic (317-319), de l'arxivístic (319-321) i d'imatges (321), i la llista dels catàlegs dels diversos fons (323).— J. P. E. [9685

Joan Carles SASTRE I BARCELÓ, *L'arxiu del monestir de Santa Clara: Notes per a la seva catalogació, conservació i difusió*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 281-290.

El monestir posseïx «un cos arxivístic completíssim, ja que la clausura va fer d'aïllant des de la fundació a mitjan segle XIII; de més a més, rebé arxius particulars, com el dels Bessers, patrons de nau i mercaders del pas del segle XIV al XV, 1345-1417 (281) o el del convent de la Puríssima Concepció de l'Olivar, ingressat en temps de la Desamortització (383). Actualment es troba en fase de classificació (281-282). El primer pergami és del 1230. Ací és exposada la divisió dels documents en seccions (284-286). Hi ha papers escadussers del segle XIX (286). En la secció de llibres destaca el *Llibre d'actes del monestir* (287). En les darreres pàgines hi ha unes *Notes per a la conservació de l'arxiu* (288-289).— J. P. E. [9686

Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *Inventario de documentos referentes a los antonianos de Palma en el Archivo Diocesano de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 47 (1991), 219-241.

En la presentació, l'autor recorda la implantació de l'obra de Sant Antoni de Viena a Ciutat de Mallorca immediatament després de la conquesta i la seva supressió oficial el 1787 (219-220). Segueixen els registres de la documentació relativa a la dita institució en l'ADM, del 1523 a l'acabament del segle XVIII (221-227).— J. P. E. [9687

Maria J. MASSOT RAMIS DE AYREFLOR, Magdalena QUIROGA CONRADO, *Organización e inventariado de archivos familiares: El ejemplo de can Conrado*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 363-376.

L'objectiu d'aquestes pàgines no és tant el d'informar sobre la documentació conservada en el dit arxiu, com el d'«ofrecer un ensayo de Cuadro de Clasificación para un Inventario de un archivo familiar» (263). I així, després d'haver recordat els caps de cases diverses que ja en el segle XIX posaren atenció a l'organització de l'arxiu patrimonial (265, on en nota trobem notícia d'arxius familiars o particulars dipositats en l'ARM; cf. també 268, nota 12), tenim primer un esquema general de la distribució (270), que després és més explícit en allò que fa referència a la secció de documents familiars (271-274). Les pàgines 274-276 reproduïxen l'organigrama general de l'arxiu i el particular de la documentació de les diverses famílies.— J. P. E. [9688

MANRESA

Darío BERNAL CASASOLA, *Les lucernes romanes del Museu Comarcal de Manresa*, dins *Arqueologia Catalunya Interior*, 223-246.

Descripció del lot de lucernes inèdites procedents, sembla, de la vil·la romana de Boades (Castellgalí); en una compareix la marca LUCCEI, de la segona meitat del segle III, i en d'altres una marca formada per una sola lletra (229).— J. P. E. [9689

MATARÓ

Joan FLORENSA, *Inventari de l'Arxiu de l'Escola Pia de Santa Anna (1774)*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria», núm. 44 (octubre 1992), 38-40.

Prosseguint la informació relativa a la biblioteca del mateix col·legi [cf. ATCA, XI (1992), 741, núm. 7948], tenim ací presentació i transcripció d'una còpia del *Inventari del arxivo. 1774*, format per nou pliques, el contingut de les tres primeres de les quals és conegut de forma detallada; el de les altres sis només pel títol de cada una.— J. P. E. [9690

MONTSERRAT

Alexandre OLIVAR DAYDÍ, *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Montserrat* (Scripta et Documenta, 41), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, 214 pp.

Aquest volum ofereix informació múltiple. Primer un aplec de bibliografia apareguda del 1977 ençà sobre els manuscrits 1-1251 d'aquella biblioteca, el catàleg dels quals fou publicat aquell any (11-22). Segueix la descripció dels manuscrits 1252-1378, on l'autor ha posat especial cura en allò que es refereix a la presentació de cada una de les peces que formen els dits volums, en els quals hi ha molts escrits que recauen directament en el nostre camp (27-78). Vénen dues taules: d'incipits dels nous manuscrits analitzats (81-84) i de noms i de matèries (85-93). Trobem, a continuació, sis apèndixs antològics: antologia poètica de peces castellanques (99-111); antologia poètica de peces catalanes (113-134); antologia verdagueriana (135-141); noves lletres del dr. Josep Torras i Bages (143-145); textos relatius a Montserrat (147-195); i vària (197-206). I tres taules finals: de textos reproduïts realitzat d'acord amb l'ordre dels manuscrits (207-208); dels incipits dels textos reproduïts o citats en l'apèndix antològic (209-212); i finalment, índex general (213-214).— J. P. E. [9691

PUIGCERDÀ

Sebastià BOSOM I ISERN, *L'Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà*, dins «Guia d'Arxius, 5», 127-217.

Oficialment establert el 1989, aquest arxiu és constituït bàsicament per l'Arxiu Històric Municipal, de llarga història (131-136), i pel Judicial. Són nombroses les sèries del primer riques en documentació anterior al segle XIX. En la secció de privilegis hi ha documentació reial des del 1289 (138); en la d'òrgans de govern, llibres d'actes des del 1342; a secretaria, estadístiques des del segle XVIII (139), memorials des del 1168 i correspondència des del 1505 (140); a hisenda, llibres del racional des del 1548 (141) i de censos des del 1394, llibres *Receptionum et expensarum* del 1325, del cadastre des del 1716 (142), del paper segellat des del 1715 (143), d'impostos diversos des del 1740, i documentació sobre moneda des del 1514 (144). La secció de proveïments té llibres *Venditionum et aiudarum* des del 1337 (144), la de beneficència des del 1404 (145) i llibres *Elemosynarum* des del 1501 (146). Els llibres d'Obreria comencen el 1571 (147). La seguretat pública conté documentació de deenes del segle XIV (148) i la de serveis militars, sobre allotjaments del 1639, sobre quintes des del 1773 (149), i consells de guerra des del 1537. Hi ha padró municipal del 1722 (150), documentació d'eleccions del 1599, d'instrucció pública des del 1722, de festes des del 1631 (151), documentació sobre bestiar des del segle XVIII, sobre arbres des del 1749, de la Sèquia de Puigcerdà des del 1310 (152), de la dels Pagesos des del 1683, de la d'En Sahís, del 1784 (153). Són 677 els pergamins dels segles XII-XVIII (154). Hi ha documentació municipal anterior al segle XIX, de Gerp (156-158), Ribes i Vall, i Pardines (164). Hi ha documentació del segle XVIII pertanyent al corregiment de Puigcerdà (166-172); també n'hi ha de l'antiga vegueria reial (180-182) i de diverses vegueries baronials (182-186), i protocols notariais des del segle XIII (188-190). Hi ha un fons de confraries i d'altres institucions eclesiàstiques (194-203) i diversos fons patrimonials (211-213). Hi ha nou volums manuscrits dels segles XVII-XVIII (215) i còpies de documentació cerdana (215).— J. P. E. [9692

SALT

Joan BOADAS I RASET, M. Assumpció COLOMER I ARCAS, *Arxiu Municipal de Salt*, dins «Guia d'Arxius, 5», 325-366.

Els fons municipals d'aquest arxiu són dels segles XIX i XX. En canvi, la part de l'arxiu patrimonial del baró d'Algerri i marquès de Camps, que pogué ésser salvada l'any 1986, inclou quatre-centes trenta-sis unitats en pergamí dels segles XII-XVIII (353) i vuitanta lligalls de documents en paper, agrupats en sèries, la majoria de les quals comencen abans del segle XIX (355-359); tretze dels dits lligalls corresponen a biblioteca. Hi ha un altre fons, el de J. C., de Girona, amb pergamins d'ençà del segle XIV i documentació en paper dels segles XVII-XVIII relativa a l'àrea de Banyoles (360).— J. P. E. [9693

SANT FELIU DE GUÍXOLS

Índex de l'arxiu del monestir de Sant Feliu de Guíxols. Edició a cura d'Ernest ZARAGOZA I

PASCUAL (Scripta et Documenta, 42), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 214 pp.

L'editor ha escrit un pròleg que ocupa les pàgines 5-19, en el qual narra els treballs de catalogació d'aquell arxiu durant el segle XVIII, treballs que foren elogiats per Jaume Villanueva quan hi investigà amb motiu dels treballs previs al *Viage literario...*; també són recordades les peripècies dels fons del dit arxiu els primers decennis del segle XIX, fins a arribar a la definitiva de la desamortització. Segueix la indicació dels llocs, en els quals hom pot trobar restes d'aquell arxiu. La part principal del volum és dedicada a la transcripció del dit catàleg, escrit en llengua castellana; la transcripció és completada amb notes que assenyalen el fet i la ubicació del dit document, en cas que en sigui coneguda la conservació (21-210). [No és massa explicable que una publicació com aquesta no sigui completada amb les corresponents taules, per exemple, de seqüència cronològica, o d'acord amb la naturalesa dels documents, com són butlles papals, lletres reials o episcopals, capbreus, etc.].— J. P. E. [9694]

SANT PERE PESCADOR

Marisa ROIG I SIMON, *L'Arxiu Municipal de Sant Pere Pescador*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 25 (1992), 209-222.

El dit arxiu no tindria cap document anterior al segle XIX. Assenyalem la notícia que en «la passada guerra civil..., l'Arxiu Parroquial...quedà destruït en la seva totalitat» (222).— J. P. E. [9695]

SÓLLER

Plàcid PÉREZ I PASTOR, *Tipologia documental de la part forana. El cas de Sóller*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), 277-280.

En el pla local, l'autor creu que cal distingir sis tipus de documentació: la d'institucions públiques, la d'institucions religioses, la de societats, associacions i cooperatives, la d'empreses privades, la documentació familiar i la de diversos (277-278). Aplicat aquest esquema al cas solleric, som informats que l'Arxiu Municipal conserva documentació des de mitjan segle XIV, ordenada i inventariada, amb fons d'altra procedència (278-279). L'arxiu parroquial posseeix llibres d'actes del comú des de mitjan segle XVI, i els missioners dels Sagrats Cors alguns llibres procedents de l'antic convent franciscà de Jesús (279); també es conserven pergamins, escriptures, llibres de comptes i memorials de nou famílies; i existeixen fons del segle XVI ençà, de propietat privada (280).— J. P. E. [9696]

SUÈCIA

Margarete ANDERSSON-SCHMITT, Hakan HALLBERG, Monica HEDLUND, *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala. Katalog über die C-Sammlung*. Band 5. *Handschriften C 401-550*. Estocolm, Almqvist & Wiksell International 1992, 358 pp.

Procedent del monestir de Vadstena, el ms. C549, del segle XIV, és còpia de les *Summa de penitentia et matrimonio* de sant Ramon de Penyafort, amb l'apparatus' de Guillem de Rennes (355-356).— J. P. E. [9697]

TARRAGONA

José Luis PRADA PÉREZ, *Conservación del patrimonio arqueológico: estudio del deterioro de la epigrafía romana ubicada en la parte alta de Tarragona*, dins «Acta Arqueològica Tarraconense», IV (1990-1991), 5-22.

Establerta la classificació petrològica dels materials, segueix l'anàlisi de l'estat de conservació o de degradació de les làpides 557, 419, 414, 422 i 291 [del Museu Arqueològic de Tarragona?] (6-8), amb publicació dels resultats de les anàlisis de cada una (12-22).— J. P. E. [9698]

Francesc BARRIACH MOLAS, *Arxiu Històric Municipal de Tarragona*, dins «Guia d'Arxius, 5», 367-383 i dues reproduccions fotogràfiques.

Els fons de l'arxiu municipal de Tarragona el 1683 són coneguts pel *Repertori en lo qual se assentaran tots los títols dels escrits tant en pergamí com en paper té la present ciutat de Tarragona...* (371 i reproducció de la portada en làmina). Actualment hi ha documentació anterior al segle XIX en les sèries de manuals d'acords, del 1800; de bans, decrets i edictes, del 1790; del capítol de dret i imposició del 1512; dels treballadors municipals, del 1730, i totes les sèries de llibres d'arrendaments, una de les quals comença el 1610 (373-374); de propis i arbitris, del 1715; del patrimoni municipal, del 1795; del mobiliari, del 1548 (374); dels llibres del cadastre, del 1715 (375); de l'escorxador, del 1798 (375); del sometent, del 1794 (376); de la insaculació, del 1579 (378); de les fortificacions, del 1775 (378); de les aigües, del 1798; de diversa, del 1600; d'aiguats, del 1792; i de construcció de molls, del 1790 (379); hi ha documentació notarial ja del segle XIII; i un fons de setze pergamins (380).— J. P. E. [9699]

TERRASSA

Pere PUIG I USTRELL, *Els fragments de manuscrits més antics de Sant Pere d'Ègara (Terrassa, segles IX i XI)*, dins «Sim. Esglésies Terrassa», 161-168.

L'Arxiu Històric de Terrassa, dins la Biblioteca Municipal Soler i Palet, posseeix set fragments de manuscrits procedents de cobertes de volums de documentació posterior. Ací són descrits (163-168) i només del primer, del segle IX, no n'ha estat identificat el text; cinc dels restants (tots del segle XI) són fragments bíblics llatins i el darrer, procedent d'un sacramentari, pertany a un *Ordo visitationis et unctionis infirmorum* de tradició catalano-narbonesa.— J. P. E. [9700]

TORTOSA

Pere-Enric BARREDA, *La Tebaida de Estacio en el manuscrito 148 del Archivo Capitular de Tortosa*, dins «Habis», 23 (1992), 63-95.

La recent edició de la *Thebais* d'Estaci (Leiden, E. J. Brill 1983) ha ocasionat la present comparació detallada de la dita edició i de les variants en ella consignades amb la còpia manuscrita de Tortosa, Biblioteca de la Catedral 148, procedent d'Avinyó, realitzada entorn del 1160 i designada amb la majúscula I (72). L'anàlisi de les variants del manuscrit confirma

la seva integració dins la família 'omega', però amb significatives coincidències amb el text de P, explicades per una aproximació textual a P d'un avantpassat d'I(66-70). Les variants d'I diferents d',omega' ocupen les pp. 73-95.- J. P. E. [9701]

URGELL

Gener GONZALVO I BOU, *El patrimoni documental a la Catalunya interior: l'exemple dels arxius municipals de la comarca de l'Urgell*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 4 (1992), 221-229.

Informació sobre el treball realitzat i la metodologia emprada en la catalogació dels arxius municipals de les poblacions de la dita comarca i d'algunes de comarques veïnes (el Pla d'Urgell i la Segarra), on trobem notícia de tres arxius municipals que han conservada documentació amb entitat històrica notòria, els de Bellpuig, Guimerà, i Verdú, als quals s'ha d'afegir Montornés de Segarra, que conservaria «un fons medieval i modern de gran interès» (227). L'autor propugna que els fons històrics dels ajuntaments que no els poden atendre siguin dipositats a l'Arxiu Comarcal de Tàrraga.- J. P. E. [9702]

VALÈNCIA

Cristina ALDANA NÀCHER, *Miniaturas con símbolos romanos en Flavio Josefo*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXXIII (1992), 8-13.

Descripció i anàlisi de la significació dels elements iconogràfics presents en l'ornamentació norditaliana dels manuscrits del *De bello iudaico* de Flavius Josep posseïts pel Duc de Calàbria i ara a València, Biblioteca de la Universitat. Ací són reproduïdes les pàgines inicials dels llibres IV i V de la dita obra (8 i 9).- J. P. E. [9703]

VALLBONA DE LES MONGES

Isabel NAVASCUÉS, Carme BELLO, Gener GONZALVO, *Inventari de l'Arxiu del Monestir de Santa Maria de Vallbona* (Catàlegs-Inventaris d'Arxius Eclesiàstics de Catalunya, 8), Barcelona, Generalitat de Catalunya 1992, 422 pp.

Els autors recorden els predecessors del seu treball: Miguel Ramón Zapater el 1664, l'*Índex Vell* o *Llibre Major, Repertori i Haepílogo...* del 1713, l'*Índex nou* del 1794 i les dues obres de Jaume Pasqual, *Respuesta a los cinco interrogantes...* i la *Carta... al Marqués de Capmany...* (12-13); també els treballs realitzats durant el segle actual, sobretot els d'En Josep Joan Piquer i Jover, i les vicissituds de l'arxiu monacal (13-15). Per això, els autors han començat per una reordenació prèvia del material en vint seccions, amb les corresponents vint sèries i sotssèries (19-23), després de la qual han emprès «la redacció d'un regist [de cada unitat documental] que donés una informació àmplia del document, però només amb les dades mínimes imprescindibles» (17); d'aquest treball n'han estat exclosos, per metodologia, tant còdexs com pergamins (aquests sumen 508, dels segles XI-XVIII [30]), i, doncs, es limita a les divuit sèries restants. Són particularment interessants per a la nostra temàtica la secció onzena d'administració pels capbreus (197-208), la setzena pels plets (330-345; 349-356; 359-362), la dissetena pels índexs que ja coneixem (363-365),

la divuitena per la documentació notarial (367-371) i la dinovena per la documentació diversa, on trobem còpia del XIX d'un fragment de sant Vicent Ferrer i diverses narracions miraculoses (375-377). Assenyalen encara en la secció cinquena (Cúria), els lligalls de correspondència que arriba a finals del segle XVIII (97-101; 133-134; 136-141); en la vuitena (Culte) unes *Notes històriques sobre el benefici del Corpus Christi de la Seu de Barcelona...* datades el 1689, les *Llibretes de fundació de misses* (170-171) i la *Distribució de les misses fundades al convent de la Sma. Trinitat de Vilafranca del Penedès*, del 1789 (173); hi ha en l'onzena (Administració) unes *Ordinacions de la vila de Rocafort de Vallbona...* del 1746 (254) i una *Instrucció per a fomentar nous conreus...* del segle XVIII (255), vint-i-dos llibres i llevadors de censos dels segles XVI-XVIII (259-263), i deu llibretes de comptes dels segles XVII-XVIII (273-275); en la dotzena (Arrendaments i vendes), tabes i condicions diverses d'arrendament de serveis, dels mateixos segles (287-289), catorze establiments diversos de darreries del segle XVIII (293-296), vint-i-sis vendes dels segles XVII-XVIII (298-303); i en la catorzena, tretze donacions, renúncies i herències (317-320) i vuit testaments (323-324). El volum és completat amb un únic índex toponomàstic (381-421).— J. P. E. [9704

VIC

Ramon ORDEIG I MATA, *Museus, col·leccions i exposicions en el Vic del segle XIX*, dins «Ausa», XIV/127 (1991), 325-356.

L'actual Museu Episcopal és la institució perdurable que sorgí fa cent anys i fou conseqüència i sovint hereu d'iniciatives anteriors. L'autor presenta *El petit museu annex a la Biblioteca Episcopal*, on recorda notícies sobre els primers passos d'aquesta des del 1776 (325-328); *La col·lecció d'antiguitats del canonge Ripoll*, formada sobretot per manuscrits i impresos de caire històric, i per inscripcions antigues, a les quals són dedicades les dues publicacions fotografiades en les pàgines 328-329 (328-330); *El Museu d'Història Natural i Física del Seminari* (330-331); les col·leccions de monedes, traspassades al Museu Episcopal (332-333); *Les antiguitats de l'escola de Dibuix*, on no mancaven làpides (333); *L'Exposició Arqueològico-Artística de 1868 i el projecte d'un Museu Municipal*, on hi havia una secció de bibliografia (334-337: reproducció de la portada del catàleg, 335); *L'Exposició Permanent i el Museu Arqueològic del Círcol Literari* (338-340); *El Temple Romà i la Societat Arqueològica de Vic*, futura seu del Museu Lapidari (340-342); *L'aportació del Bisbat de Vic a l'Exposició Universal de 1888* (342-344); *La creació del «Museu Arqueològic Artístic Diocesà» i els seus inicis (1888-1891)*, adjunt a la Biblioteca Episcopal, en el qual no mancava un monetari (344-350); *El Museu Lapidari del Temple Romà*, destinat a làpides, escultura i arquitectura (350-352); i *El Museu Arqueològico-Artístic Episcopal el 1891-1900*, anys durant els quals trobaria la seva estructura tant material com jurídica definitiva (352-356).— J. P. E. [9705

LLOCS DIVERSOS

Oskar KRISTELLER, *Iter Italicum. Accedunt alia itinera. A Finding List of Uncatalogued or Incompletely Catalogued Humanistic Manuscripts of the Renaissance in Italian and other Libraries. Volume VI (Italy III and Alia Itinera IV). Supplement to Italy (G-V), Supplement to Vatican and Austria to Spain*, Londres i Leiden, The Warburg Institute i

E. J. Brill 1992, XXIV i 596 pp.

El present volum ens informa de l'existència dels següents textos nostres, començant per biblioteques italianes: Gènova, Biblioteca Durazzo, A VII 1: *De Genuensium classe in Barchinonenses expedita*, 1466 (5); i B IX 5: lletres d'Antonio Panormita, entre d'altres, a [Joan] Olzina (8). Isola Bella (Stresa), Archivio e Biblioteca Borromeo, *Fondo Autografi, Musicisti, Artisti, Architetti*, núm. 96: *Dialoghi del Sebondio da Giovanni Battista Aleotti detto l'Argenta tradotti dal latino in lingua volgare et italiana da i quali se ne cava un utilissima cognizione dell'Amore di Dio e della cognizione di se stesso*. Set diàlegs: «Il primo tratta della natura dell'huomo et in quanto all'essere di lui et di quelle cose ch'all huomo sono necessariè perche conosca se stesso, Dio et il suo prossimo. With a Prologo, inc. Qui qui lettore ti prego a volgere l'animo. The characters in the dialogues include Raymondo» (15-16). Legnano, Istituto Barbara Melzi. Biblioteca privata Barbara Melzi, ms. 2: *Littera Nic. de Ca(mulio) ad Cosmam Tar(raconensem?) {Montserrat?}, inc. Omnis seditionis* (17). Milà, Biblioteca Ambrosiana, D 327 inf.: Leo de Balneolis, *De astronomia*; i D 331 inf.: Abraham ibn Ezra, *Liber introductorius in iudicia astrorum*, traduït per Petrus de Abano (33); H 71 inf.: Joh. Arceus de Herrera, *defensio Raymundi Lulli ad card. (Fed.) Borromeum* (35); N 292 sup.: S. P. Physicus ex Tortosa oriundus, *De Anticristo Mabumetano sive Mabumeti genealogia, vita, gestis et obitu* (43); S 93 sup.: Petrus Gilbertus Mallocius (in praise of Valencia) (47); G 100 inf.: *Vitae summorum Pontificum ex vetustissimo exemplari fideliter traductae... opera cardinalis Nicolai Roselli sive de Aragonia* (52); B 116 sup.: els dos discursos de Felip de Malla al Concili de Constança (53); E 57 sup.: Marinus de Fregeno, *Germaniae descriptio* al cardenal Ausiàs Despuig, legat de Calixt III (55); E 60 sup.: escrits sobre la *Biblia* d'autors valencians o traduïts per ells a mitjan segle XVI: Lluís Ruviales, Joan Marsà, Joan Mercer, Pere Anton Beuter, *De feriis... iudaeorum*, etc. (55-56); N 86 sup.: *Epitaphium Caesaris Borgiae* (57); V 47 sup.: Georgius Raguseus, *Expositio super artem brevem Raymundi Lulli* (61); Sala del Prefetto, II 37: Portolà de J. Olives (63); Sala del Prefetto, II 261: alguna lletra de sant Francesc de Borja (65); Sussidio G 103: Anon., *Lullianae doctrinae defensio* (67); Sussidio B 114: Arnau de Vilanova, *Tractatus vinorum* (69). Milà, Biblioteca Trivulziana, ms. 97, dues lletres de Joan de Casanova a Alfons dit el Magnànim i al Dux de Milà, de Florència 1435 (78). Modena, Biblioteca Estense, Autografoteca Campori, dues lletres autògrafes d'Antoni Agostí (90 i 93). Nàpols, Biblioteca Nazionale, V G 1, lletra de Jacobus Curulus (Turulus? = Turull) a Arnau Fonolleda (103); VIII C 38, Lleó de Banyoles, *Astrolabium* (104); IX B 7, Pii II, *De...creatione Calixti III...*, *conclave Alexandri VI* (106); V F 19: lletra de Lorenzo Valla a Joan Olzina, narrant la rebuda de Sulmona a Alfons dit el Magnànim (111); XIII A A 58, Lletres, entre d'altres, de Miquel Tomàs Taxaquet (116); XIII D 45, Ramusius Pauper Ariminensis Comiti Olivae (117). Nicosia (Enna), Biblioteca Comunale, Janis Nasonis Siculi Panhormi, *De spectaculis a Panbormitanis in Aragoni regis laudem editis, Barchinonia in fidem eius recepta* (121). Orvieto, Biblioteca Comunale, IX E 39, *Tractatus contra iudaeos: Medicus Benedicti papae ex Iudaeo factus Christianus compilavit 1412* [Jeroni de Santa Fe en el context de la *Disputa de Tortosa*]. Padova, Biblioteca del Seminario, ms. 297: escrits mèdics, entre d'altres, de Vincentius Garcia Salat, Jaume Segarra, Jeroni Polo i Joan Plasa (125). Palerm, Societá Siciliana per la Storia Patria, Fitalia I B 4: «Incomincia la Taula del presente libro de Consolato et ragione maritime et mercantevole... tradutto da Cathalano in Italiano Idioma per me Francisco Biscontini de Papia» (132). Roma, Archivio Generale dei Padri Carmelitani, I Pers. 56, *Quaestiones libri Physicorum Aristotelis... fratre Guidone [Terreni]*, i I Pers. 52, un altre text del mateix; II Pers. 4, Francisci Baconis provincie Catalonie, *Lectura super libros sententiarum* (157). Archivum Romanum Societatis Iesu, *Epistolae S. Francisci Borgiae* (159), diari i tractats del mateix (160). Biblioteca Corsiniana, ms. 214 (35 E 27), Kyriacus, *De Pontiano Taraconensium regis*

conflictu navali commentarium... (169); Fondo Caetani, mss. non orientali 204 (D b 5): (Lull), *Philosophia amoris*, copied from ad edition (172). Biblioteca Lancisiana, ms. 329: nombre de tractats, alguns dels quals atribuïts a Arnau de Vilanova (179). Biblioteca Nazionale Centrale, Fondo Gesuitico: ms. 451: Vinc. Justinianus O. P. [Antist?], *Excerptorum historicorum ex diversis auctoribus miscelanea* (176); Fondo Vittorio Emanuele, ms. 1024: Janozius Manettus, *De vita ac moribus Nicolai V, to Augustinus de la Cerda* [sic! Antoni Cerdà] *card. Ilerdensis, de morte Nicolai et Calixti electione...* Michael Fernus [sic! Ferrús?], *De legationum Italicarum ad Alexandrum VI adventu* (179). Biblioteca Vallicelliana, Fondo Principale, J 32: *Liber horoscopus intitulus translatus de hebraico in latinum a Daniele Ylardensi* (183); O 26: Concio P. Benedicti Perer(ii) (185); Carte Allacci, CXXX: Vincentius Marinerius (to card. Franc. Barberinus) (188); Carte Allacci CXVII, Carte misc. XVII: Athanasius Constantinopolitanus Archiensis Abbas ad Carolum (de Viana) Aragonum Primogenitum (192). Roma, Istituto Storico Germanico, ms. 124: *Alexandri VI obitus...* (197). Torí, Biblioteche Civiche, ms. 81: «Raimondo Lulli ineditum opus» [i cap més indicació] (225). Trieste, Biblioteca Civica, I 27: (Joan Jeroni Nadal), *Leandride* (235). Udine, Biblioteca Comunale, Fondo Manin ms. 1304: Andreas Contrarius, *Ad Antonium [Cerdà], cardinalem Ilerdensem oratio* (242). Venècia, Biblioteca Nazionale Marciana, Codici latini Zan. lat. 538: tractats d'Arnau de Vilanova (254); Marc. lat. XI 96: conjunt de lletres, alguna de les quals és adreçada a Vicenç Mariner (259); Venècia, Museo Civico Correr. Biblioteca, ms. Morosini-Grimani 248: Poggio Bracciolini, *Lletra a Dalmau de Mur* (278). Verona, Biblioteca Comunale, ms. 294: aplec de lletres, alguna de les quals és de Joan Lluís Vives (289).

Ciutat del Vaticà, Arxiu Secret Vaticà, Arm. XXXII, 1: Resposta de Pius II als ambaixadors de Joan II de Catalunya-Aragó, 1462 (297); Arm. XXXV, 70: Nicolau Rosell, *De Regno Sicilie* (298); Arm. II, 13: Gaspar Paragius [Paratge?], *Oratio ad Concilium Tridentinum* (302); Arm. II, 87: Antoni Agostí, *De Suessa, Suessula et Sinuessa* (303); Arm. XI, 15: Nicolau Rosell, *De auctoritate summi pontificis*, Vat. lat. 12101 (305); Arm. XII, 209-210: Antoni Agostí, *Repertorium Decisionum Sacrae Rotae*, Vat. lat. 12396-12397 (305); Arm. XXXIV, 70: Nicolau Rosell, *Gesta Romanorum Pontificum* (306); Fondo Borghese, I 683: Benet Perera, *Tractatus ad pernoscendum et investigandum sensum literalem sacrae scripturae* (311); I, 478 i 491: Joan Bta. Montllor, *Super primam partem tertii libri Sententiarum commentaria i Expositio in secundum librum Sententiarum incompleta* (313); Borghese IV, 105: *Raymundi pbsicis atque philosophi de secretis medicinis libri II ad Eduardum Angiae regem anno Domini MCCCXXXII* [tractat alquímic pseudo-lul·lià] (314). Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2381 i 2382: Hipòcrates, *De lege*, traduït per Arnau de Vilanova (319); Vat. lat. 6207: *Censura Antonii Lulli in Comentaria Episcopi Aduensis* (322); Vat. lat. 8106: Discurs del cardenal Francesc Remolins (323); Vat. lat. 12101: Nicolau Rosell, *De auctoritate Summi Pontificis* (325); Vat. lat. 12396-12397: Antoni Agostí, *Repertorium decisionum sacrae rotae* (326); Vat. lat. 2418: *Translatio canticorum Avicenne cum commento Averrois*, Ermengol Blasi (331); Vat. lat. 4818: *Opera intitulado anima de Oliverio*, in prose, i *Opera intitulado la nocte de Moner facta per epso drizzata alla egregia signora donna Jobanna de Cardona* (336); Vat. lat. 6038: *Inscriptiones* aplegades per Antoni Agostí (340); *Inscriptiones collectae ex ipsis saxis ab Joanne Hermangeli* [Ermengol?] *Tarraconensi; Bononienses quaedam inscriptiones ex ipsis saxis erutae per Antonium Augustinum*; Vat. lat. 6040: *Lletra de Gaspar de Castro a Antoni Agostí* (341); Vat. lat. 6329: biografia de Joan de Casanova; Vat. lat. 6412: lletres, alguna de les quals és d'Antoni Agostí (343); Vat. lat. 6898: Janottus Manettus, oration for Alfonso to Calixtus III (345); Vat. lat. 11385: S. Vincentio [Ferrer] O. P., *Del fine del mondo* (349); Vat. lat. 12090, *Johannis de Turrecremata, Responsio in blasphemam et sacrilegam invectivam ad sanctissimum canonem iustissimae damnationis...* al cardenal de Sant Sixt [Joan de Casanova?] (350); Pal. lat. 1096:

Hippocrates, *Lex*, traduït per Arnau de Vilanova (357); altres còpies en el Pal. lat. 1245 (359), en el Pal. lat. 1320 (360) i en el Pal. lat. 1098 (366); Pal. lat. 1298: Galè, *De rigore*, traduït per Arnau de Vilanova (359-360); Pal lat. 1362A, Petrus Vesconte, maps (360); Pal. lat. 1892: Gaspar Torrella, *De dolore in pudendagra dialogus* i *De ulceribus in pudendagra* (362); Pal. lat. 1094: Galè, *De rigore et tremore*, traduït per Arnau de Vilanova (366); Reg. lat. 2004: lletra de Jo. Heliar al seu mestre Joan Lluís Vives, amb referències al *De anima* d'aquest (373); Borg. lat. ms. 431: Johannes Canonicus [Marbres], *Quaestiones in libros physicorum* (385); Barb. lat. ms. 863 i 864: *Censura Ilerdensis Episcopi Antonii Augustini* (388); ms. 1967, aplec de versos de o a, entre d'altres, Josep Anglès (389); ms. 2772: *De sanctitate vitae et miraculis beatae servae Dei Elisabet reginae Portugalliae ad Urbanum VIII relatio* (390); Fondo Chigiano, ms. O Vi 123: Franciscus de Venetiis, *De quatuor virtutibus cardinalibus ad Antonium Cerdanum, episcopum Ilerdensem* (396); Fondo Patetta, ms. 233: Dues cartes de tema alquímic atribuïdes a Arnau de Vilanova (400); ms. 1018: Epigrames dedicats a Alexandre VI (405); Fondo Boncompagni, mss. J 6-13: Benet Perera, *Introductio ad logicam Aristotelis, Univera philosophia ad mentem Aristotelis, Ratio studendi...* (409); Collegio Teutonico di Santa Maria in Camposanto, man. 5: *Vita del papa Alessandro VI e del Duca Valentino suo figlio* (416).

Àustria, Fiecht bei Schwaz, Stiftbibliothek der Benediktinerabtei, ms. 141: una lletra de Joan de Palomar (420). Melk, Stiftsbibliothek, ms. 3 (A 4): Joan de Palomar, *De participatione indulgentiarum i Responso eorum dubiorum facta* (430); també el ms. 552 conté quelcom de Joan de Palomar (432); Reun, Stiftsbibliothek, ms. 30: Joan de Palomar, discurs al concili de Basilea (434); Salzburg, Museum Carolino-Augustum, ms. 2171, Arnau de Vilanova, *Regimen sanitatis ad regem Aragonum*; ms. 4004: Galè, *De tremore*, potser en traducció del mateix Arnau (436); Viena, Österreichische Nationalbibliothek, Ser. n. 16701, *Auctores Cabalae*, entre els quals figura Benet Perera (440).

Bèlgica, Luvaina, Bibliothek der Katholieke Universiteit, ms. s. n. (Cranevelt Brieven I-III), recentment adquirides, entre les quals n'hi ha trenta dues de Joan Lluís Vives i alguna de Franz Cranevelt a aquest (451).

Txecoslovàquia, Treboň, Státny Archiv, ms. A 15: tractats de Joan de Palomar; A 16: al·locucions seves al concili de Basilea; A 19: una lletra i al·locucions del mateix (465).

Alemanya, Aschaffenburg, Hofbibliothek, ms. 44: Joan Jaume, *Regimen pestilentiae* (487); Augsburg, Staats- und Staatbibliothek, ms. 4° Cod 3: tractats de Joan de Palomar (489); 4° Cod 19: Joan Serra, *Ars nova epistolarum*; 8° Cod adl. 4: Jordanus Brunus, *De lampade combinatoria Lulliana; Animadversiones circa lampadem Lullianam* (490). Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 10: Joan Jaume, *De pestilentia* (501); ms. 405: Joan Jaume, *De calculo* (502); ms. 1443: Pere Garsia, bisbe [de Barcelona], *Determinationes magistrales contra conclusiones apologetas Joannis Pici Mirandulani* (505). Giessen, Universitätsbibliothek, ms. 718: Joan Jaume, *Contra pestilentiam* (512). Halberstadt, Gymnasialbibliothek, ms. 25 (perdut en la Segona Guerra Mundial?): Raymundus de Sabunde, *Liber creaturarum*, s. XV; ms. 79 (també perdut?): Joan de Palomar, *De esu carniis*; i ms. 173 (també perdut?): Benet Perera, *Reportata lecturae epistolae ad Romanos 1580* (513). Heidelberg, Universitätsbibliothek, Pal lat. 454: Al·locucions al concili de Basilea de Ben(edictus), ambasiator regis Arragonum (519). Kassel, Landesbibliothek, 2° Ms med 8: Galè, fragment del *De rigore*, traduït per Arnau de Vilanova (520). Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, HB VIII 19: Joan Serra, *Rhetoric, with form letters* (541).

Les darreres pàgines, dedicades a l'Estat Espanyol, contenen paràgrafs relatiu a manuscrits de Barcelona, Arxiu Capítular de la Catedral, Biblioteca de Catalunya i Biblioteca del Seminari (591-592); a la biblioteca de Montserrat i a la 'Lambert Mata' de Ripoll (593-594), i a l'Arxiu de la Catedral de la Seu d'Urgell (594).— J. P. E. [9706

José Luis BASANTA CAMPOS, *Manuscritos relojeros*, dins «Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando», núm. 74 (primer semestre de 1992), 274-326.

Aplec de fitxes de quaranta-quatre manuscrits, el text dels quals, escrit durant els segles moderns, és dedicat a tema de rellotges. El núm. 8, *Manual de varios relojes...*, és de Gabriel Palmer, mercedari del convent de Ciutat de Mallorca (287; Madrid, BN, ms. 18576); el núm. 26, *Horographa...*, de Joan Bta. Coratxà (306; Rio de Janeiro, Bilb. part. de Dimas de Melo Pimenta); núm. 27, *Horolografia*, d'autor valencià, acabada a València el 1736 (308; Madrid, Universidad Pontificia de Comillas); núm. 29, *Tractatus de solaribus Horologiis*, també de Joan Bta. Coratxà (310; València, Biblioteca de la Universitat); i núm. 38, *Tratado breve...*, d'autor desconegut del segle XVIII (320; Castelló de la Plana, Biblioteca Municipal).— J. P. E. 19707

ABREVIATURES USADES EN LA SECCIÓ DE «NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES»

Arqueologia Catalunya Interior = *Arqueología i Patrimoni a la Catalunya Interior. Últimes investigacions* (Miscel·lània d'Estudis Bagençs, 8), Manresa, Centre d'Estudis del Bages 1992, 270 pp.

«VII Assemblea Besalú» = «VII Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú». Ponències i comunicacions. Volum I. Sant Llorenç de Cerdans 1991 [1992], X i 280 pp.

«Atti Llull Italia» = «Annali. Sezione Romanza», XXXV/1 (1992 = «Atti del Convegno Internazionale Ramon Llull, il lullismo internazionale, l'Italia. Omaggio a Miquel Batllori. Napoli, Castel dell'Oro 30 e 31 marzo, 1 aprile 1989. A cura di Giuseppe GRILLI»), 604 pp.

Catalunya i Amèrica = *Catalunya i Amèrica*. IV Jornades d'Estudis d'Història. 27 i 28 de setembre de 1991. Volum II. Comunicacions, Cervera, U. N. E. D. 1992, 156 pp.

«Col·loqui Revolució Francesa» = «Col·loqui Internacional «La Revolució Francesa i el Procés Revolucionari a Catalunya i al País Valencià». Girona, 1 i 2 de desembre de 1989, Barcelona, Universitat Autònoma 1990, 200 pp.

Fortificaciones = *Fortificaciones y castillos de Alicante*. Compilador: Rafael AZUAR (Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial, 157), Alacant, Caixa d'Estalvis 1991, 266 pp.

«Guia d'Arxius, 5» = *Guia dels arxius històrics de Catalunya*. 5, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1992, 404 pp.

«Hom. Nadal» = «Asociación Hispano-Helénica. Anuario de 1989. Homenaje a Juan Nadal», Atenes 1992, 384 pp.

«Introd. Vives» = Ioannis Lodovici VIVES valentini, *Opera Omnia*. I. Volumen Introductorio coordinado por Antonio MESTRE, València, Edicions Alfons el Magnànim 1992, VIII i 520 pp.

«Misc. Carbonell 3» = «Miscel·lània Jordi Carbonell, 3» (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXIV), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 340 pp.

«Misc. Carbonell 4» = «Miscel·lània Jordi Carbonell, 4» (Estudis de Llengua i Literatura, XXV), Barcelona, Edicions de l'Abadia de Montserrat 1992, 288 pp.

«Misc. Colón» = *La Corona de Aragón y las lenguas románicas*. Miscel·lània de homenage para Germán Colón / *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques*. Miscel·lània d'homenage per a Germà Colón. Herausgegeben von / publicado por / publicat per Günther HOLTUS, Georges LÜDI, Michael METZELTIN, Tübingen, Gunter Narr Verlag 1989, 480 pp.

«Misc. Fuster, IV» = «Miscel·lània Joan Fuster». *Estudis de Llengua i Literatura*, a cura d'Antoni

- FERRANDO i d'Albert G. HAUF. Volum IV (Biblioteca Abat Oliba, 97), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991, 438 pp.
- «Misc. Fuster, V» = «Miscel·lània Joan Fuster». *Estudis de Llengua i Literatura*, a cura d'Antoni FERRANDO i d'Albert G. HAUF. Volum V (Biblioteca Abat Oliba, 113), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 454 pp.
- «Misc. Jubany» = «Miscel·lània en honor del cardenal Narcís Jubany i Arnau», promoguda per Josep M. ARAGONÈS i REBOLLAR et alii, Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1992, 646 pp.
- «Misc. Lladonosa» = «Miscel·lània. Homenatge a Josep Lladonosa», Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs 1992, 734 pp.
- «Misc. Sanchis Guarner I» = «Miscel·lània Sanchis Guarner», a cura d'Antoni FERRANDO. Volum I (Biblioteca «Abat Oliba», 104), València i Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 496 pp.
- «Misc. Sanchis Guarner II» = «Miscel·lània Sanchis Guarner», a cura d'Antoni FERRANDO. Volum II (Biblioteca «Abat Oliba», 106), València i Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 524 pp.
- «Misc. Sanchis Guarner III» = «Miscel·lània Sanchis Guarner», a cura d'Antoni FERRANDO. Volum III (Biblioteca Abat Oliba, 110), València i Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, 524 pp.
- «Recull Fletxa» = «Recull Mateu Fletxa «el Vell (1481-1553)», Tarragona, Estació de recerca Bibliogràfica i Documental «Margalló del Balcó» 1992, 268 pp.
- Revoltas = Revoltas populars contra el poder de l'Estat*. Reus, 18-20 octubre 1990 (Actes de Congressos, 3), Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1992, 102 pp.
- Seu Vella = Congrés de la Seu Vella de Lleida*. Lleida, 6-9 març 1991, Lleida, Pagès editors 1991 [1992], 420 pp.
- «Sim. Esglésies Terrassa» = *Simposi Internacional sobre les Esglésies de Sant Pere de Terrassa*. 20, 21 i 22 de novembre de 1991, Terrassa, Centre d'Estudis Històrics i Arxiu Històric Comarcal 1992, 186 pp.

* * *

Les signatures que clouen cada una de les notícies bibliogràfiques corresponen respectivament a Josep Perarnau i Espelt (J. P. E.) i a Jaume de Puig i Oliver (J. de P.).